

VÂ-NÛ

ASRİ RÜYALAR, FETİŞ REJİMLER

HAZIRLAYAN: TUNCAY BİRKAN

can miras

VÂ-NÛ

ASRİ RÜYALAR, FETİŞ REJİMLER

Can Miras

Asri Rüyalar, Fetiş Rejimler, Vâ-Nû
© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Eylül 2021, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Derleyen ve yayına hazırlayan: Tuncay Birkan
Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan
Düzelti: Aylin Samancı Elmasdağ
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)
Kapak tasarımı: Bilal Sarıteke / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18
Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-5267-4

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

VÂ-NÛ

ASRİ RÜYALAR, FETİŞ REJİMLER

Derleyen ve yayına hazırlayan

Tuncay Birkan

DENEME

can

Vâ-Nû'nun Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Fikir ve Sanat Âlemimize Bu Hürriyet Kâfi Değildir, 2021

VÂLÂ NUREDDİN VÂ-NÛ, 1901'de doğdu. Çocukluğu Beyrut ve Selanik'te geçti. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra kısa bir süre Viyana'da öğrenim gördü. Lisede birlikte okuduğu Nâzım Hikmet'le birlikte Milli Mücadele'ye katılmak için 1921'de Ankara'ya geçti. Daha sonra Bolu'ya öğretmen olarak gönderildiler. Yine Nâzım Hikmet'le birlikte Moskova'ya gitti ve orada yükseköğrenim gördü. 1925'te Türkiye'ye döndükten sonra gazetelere yazmaya ve çeviriler yapmaya başladı. Uzun yıllar içinde on binlerce yazı yazdı, yüzlerce metni Türkçeye çevirdi. 1936'da ailesiyle Ünye'ye yerleşti ve bir sene burada yaşadı. 1942'de yazdığı bir yazı nedeniyle er rütbesiyle Konya'ya sürgün edildi. 1945'te uzun zamandır haberleşmediği Nâzım Hikmet'i Bursa Cezaevi'nde ziyaret etti. *Akşam*, *Haber*, *Cumhuriyet*, *Tercüman*, *Havadis*, *Zafer*, *Meydan*, *Yedigün*, *Yön* gibi gazete ve dergilerde uzun yıllar yazan Vâ-Nû 1965'te sağlık sorunları nedeniyle yazmayı bıraktı, 1967'de İstanbul'da öldü.

İçindekiler

"İzler" Üzerine 17
Vâ-Nû: Bir Fıkracının Edebiyatçı Olarak Portresi - Tuncay Birkan 19

GÜNDELİK HAYAT

Tuluat Kumpanyasında 41
Asri Rüyalar 43
Radyo Başında 45
Vay! Türklüğü Tahkir Etti Ha? 47
Bu Soğukta Kakırdayan Fukara... 48
Minimini Bir Dram 50
Bob Stil 51
Dilencilerin Çoğalması Karşısında... 54
Mayoyla Sokakta Yürüyen İki Bayan 56
Türk İsimlerinde Göze Çarpan Değişmeler 58
Kahvehanelerin Tereddisi 60
Sporculuk Dışındaki Bir Münekkide Futbolumuz Nasıl Görünüyor? 63
Gecekondu Evleri Mahallesinde Nasıl Yaşıyorlar? 65
Erkek Kıyafetlerinin Son Manzarası 68
Dingildek İskemlelere Hicviye... 71

"Rock'n Roll"un Tahlili 73
Televizyonsuz Türkiye 76
Halk Tipi Katık 78

TOPLUM HAYATI, İNSANLIK HALLERİ

Talebemiz Mefkûresiz mi? 82
Dondurmaya Dair... 84
Türk Milleti ve Silahsızlanma 86
Kamarot Olmak İsteyen Türk Kızı 88
Makine Aşkı 90
Mektepler ve Bahçe Sevgisi 92
Çok Yaşayan mı Bilir? Çok Gezen mi Bilir? 94
Neşenin Haram Sayıldığı Memleketler 96
Açlık 98
Gazeteci Tipi 100
Mazlumun Yaman Silahı 102
Cemiyet ve Fert Hakkında Tefelsüf 104
Yepyeni Bir Vatandaş Tipi: Bayan Mükerrem 106
Korkunç Rakamlar 109
Her Şeye Rağmen Medeniyet Muhabbeti Gönüllerde Yaşıyor 111
Tatile Methiye 113
1945 Modeli "Yetişkin Genç" Tipi 115
Şu Bunaltıcı Fasit Daire... 117
Mahvettiğimiz O Güzel Eski Şeyler... 119
Göklere Yükselmenin Pek Çirkin Bir Şekli 121
Ağır Ceza Fena Halde Ağırlaşıyor 123
Şakacılığın Ailede Kıymeti 125
20. Asırda Hızır 127
Nesiller Arasında Kıyaslama 130

Ayılık ve Dayılık 132
İleride Gökyüzü 133

TOPLUMSAL KÜLTÜRÜMÜZÜN ELEŞTİRİSİ

Kahvede Kadın 136
Lafçalmazlık! 137
Ahretlikler ve İş Kanunu 140
Merak Merakı 142
Komşumuzla Alakamız 144
Eski Terbiye ve Yeni Terbiye 146
Ev Eşyası 147
Doğru Olmayan Bir İddia 149
Kaba Sofu ile Evlatları 151
Bu Ölümler Cehaletimizdendir 153
Orta Sınıfımızdaki Mesut Müreffehleşme 155
Son Konak Yandı 157
Çocuklarımızı Sevmesini ve İdare Etmesini Bilelim 159
"Oh!" Demek Dinen Haram Değildir 162
Medeni Cürümler 164
Doktor Galip Ataç Gibi Yapmalıyız. 166
Yeni Bir Argo: "İdare Et" 169
Neye Baksan: Kötü! 170
Tabiatı Tanımak Meselesi... 173
Bir Manevi Ayarlanmaya Muhtacız 175
Milletimizdeki Yenileşme Arzusu 177
Halkımızın Bacakları 179
Uslu Çocuk Fena Bir Çocuk Tipidir 181
Anadolu'dan Mektuplar: Bizim Nesil Bir Kötülük Etti ki Bütün İyiliklerine Bedeldir 183

Anadolu Şehirlerinde Hissedilen Başlıca İki Eksik 185
Anadolu Mektupları: Tenkide ve Şakaya Tahammül Gerek! 187
Anadolu Mektupları: "Amerika ile At Başı" 189

KADIN SORUNU

Halil Ağa İsmiyle Yaşayan Kadına Dair 192
Mülakatçılarla Mülakat. Sual: "Kadın Asker Olsun mu?" Cevap: "Erkek de Olmasın!" 194
İnanmak... Ne Güzel Şey! 198
Modern Kadın 200
Kasabalı ve Köylü Kadınların Kılıkları 201
Kadın Düşmanlığı 204
Tek Başına Seyahat Etmekten Çekinen Kadın 206
Türk Kadınları, Atatürk İnkılaplarının Bekçisidir. 208
Mavi Gözlüklü Cesur Küçükhanım 210
Boya Tabancası Kullanan Kadınlara Dair 211

İSTANBUL

İstanbul'un Güzel Köşeleri 214
İstanbul Halkı Ne Noktalarda Terbiyeli, Ne Noktalarda Kusurludur? 215
Mahalle Aralarında Bir Cevelan 218
İstanbul'u Kötülemek Yurdun Güzelliğini Bozmaktır! 220
İstanbul'un Ümran Devri Başlamalı! 222
İstanbul'da Türk Uslubu Bir Mahalle 223
Beyazıt Camisi Etrafında... 225
Beyoğlu Gibi Avrupai Caddeler... 227
Gece Kahvelerinde Neyzen Tevfik 229
Yeni Cami Avlusunda Bir Hayat Faciası 232

Haydarpaşa'dan Beylerbeyi'ne Bir Gezinti 234
İstanbul, Bahçe Şehir 237
Kenar Mahallelerimizin Yürekler Acısı Fukaralığı 238
Prost Muvaffak Olamamıştır; Kabahat de Kendindedir... 241
Boğaz Köprüsü Cidden Bir İhtiyaç Olmuştur 243
Yıkmak, Yapmaktan Güç 244
"İstanbul'u Mamur Görmeden Ölmemek" 247

KÖY VE KÖYLÜLÜK

Moskof Kralının Gözüne Giren Parmaklar! 250
"Köylü"nün İlmî Tarifi 252
Köy Denilen Şu İptidailik... 255
862 Talebeli Bir Köy Enstitüsü'nde Gördüklerim 257
Türkiye'nin Âdem ve Havvalarını Ziyaret 260
Köylünün Zihni Ne Türlü İşliyor? 263
Köylü Yalnız Rakı mı İçmeyi Öğrendi? 265
Köylülük Bir Cezadır. 267

İKTİSAT VE ÇALIŞMA HAYATI

Çocukluklar... 270
"Mutedil Devletçilik" Bu mudur? 271
Rekorcu Ruhla Yurt Sevgisini Birleştirmeli 274
İş Kanunu Etrafında Ulusal Endüstri Birliğinin İsabetsiz Düşünceleri 275
İş Şehitleri Arkasından... 276
Yere Batsın Milyonerlik! 278
İçtimai Dayanışma 280
Bir Memlekete Fırınlar Derecesinde Lüzumlu Olan Sendikalar 282
1 Numaralı Hak 284
Akla Neler Geliyor... 286

Bu İşsiz Münevver Hayatını Nasıl Kazansın? 289
Özel Servetlerin Toplumsal Yönü 291

SİYASET

Milli Hedefte Vuzuh 294
İki Felsefe 298
Hayır, Bu, Coşturmak Değildir. Halk Kütlelerinin Babası Tutuyor... 300
İnsanlık İçin İstibdat Devri Yeniden Başlıyor 301
Komünist Fırkaları Ne Halde? 303
İspanya İhtilalinin Mahiyeti 305
Berlin, Bir Dairei Faside İçinde! 306
Cambazlar ve Devletler 308
Düşmansız Adam 309
"Olamaz"ları Olduran Atatürk 311
Geniş Yürekli Demokrasi 314
Polonya'dan Hürriyet-i Ebediye Tepesine Gelen Kuş 316
Fertlerin ve Cemiyetin Cenderesi: Rejim! 317
Disiplin ve Hürriyet 319
Riyaziyede ve Hayatta Sıfırın Korkunç Rolü 321
Prusyalı Kafası 323
Türkiye'de Kol ve Dimağ İşçilerinin Bir Parti Kurmalarına İhtiyaç Vardır. 325
Biz, Sınıfsız Bir Millet Olmadığımıza Göre 327
Ebabil Kuşları ve Sosyalizm 329
Sosyalistlik Furyası 331
Rejim Fetişizmi 333
Ortaçağ'ın Sihirbazları ve Bugünün Solları 335
Otoriterliğin Kudret Değil Zaaf Kaynağı Olduğunu Son Harp İspat Etti. 337

Hürriyet İhtiyacı ve Teşkilat İhtiyacı 339
Kolektif Terbiye ve Fert Hüviyeti Arasında Muvazene 342
Entelektüel Zümre ve Halkın Vetosu 344
Liberalliğe Doğru mu Yoksa Sosyalistliğe Doğru mu Gelişeceğiz? 345
İçtimai Devletçilik 347
Okların En Çelimsizi 350
Solcu Profesörleri Temize Çıkaran Danıştay Kararı Halkın Adalete Karşı İtimadını Artırdı. 352
Adaletin Hakkını Adalete Verelim. 355
"Cemiyet" Tipinden "Parti" Tipine 357
Demokrasi, Celadet İster 359
"Benzeşmek" ve "Benzeşmemek" 361
Korkmamak Hürriyeti 364
Samet Ağaoğlu'nun Kitabı 367
Demokratik Müeyyideler 370
Irk Ayrımı 373
Püf Noktası 141'ler... 375
Hangi Atatürkçülük? 382
Lastik Tekerlek Yasağı! 384
"Yık!" Borusu 386

SOVYETLER BİRLİĞİ

Bolşeviklik Âleminde Olup Bitenler 389
Stalin'in ve Troçki'nin Portreleri 391
Rusya'nın Umumi Manzarası 394
Moskova'nın Umumi Manzarası 396
Moskova'da Hayat 399
Sovyet İnkılabının Tarihi İçinde Bir Seyahat 402
Bir Sovyetlinin Kafası İçinde Seyahat 405

"İZLER" ÜZERİNE

Yakında 100. yılına girecek Cumhuriyet'in yazılı mirasını *yeterince* tanımıyoruz. Bunu söyleyerek, Cumhuriyet'in siyasal, ekonomik, ideolojik, kültürel, düşünsel vs. tarihine ilişkin çok sayıda inceleme ve araştırmadan elde edilen son derece değerli malzeme birikimini ve bu birikime ilişkin yine çok sayıda önemli çözümleme ve değerlendirme girişimini inkâr ediyor değiliz elbette. Ortada devasa bir arşiv var sahiden ama çok temel eksiklerle malul bir arşiv bu.

"İzler" adını verdiğimiz bu dizide yapılacak işin önemli bir boyutunu, işte bu tür eksikleri bir ucundan "tamamlama"ya çalışmak, üç-beş meraklı haricinde kimselerin hatırlamadığı veya varlığından haberdar olmadığı, gazete ve dergilerde gömülü kalmış ama bugün hâlâ söyleyecek dikkate değer şeyleri olan çeşitli yazı ve tefrikaları, artık sadece bazı sahaflarda ve kütüphanelerde birkaç nüshası kalmış kitapları bir tür "arkeoloji" çalışmasıyla gün ışığına çıkarmak ve günümüz okurlarının dikkatine sunmak oluşturuyor denebilir kabaca. Ama meramımız bundan ibaret değil, bunu sırf "ölmüşlere merhamet" gösterip yazdıklarını unutulmuşluktan kurtarmak için yapmayacağız, "miras" deyip durduğumuz şeyle ilgili bir meselemiz de olacak.

Yazarının beyan edilmiş veya edilmemiş ideolojisi ne olursa olsun, okurda, bu miras oluşturulurken çeşitli nedenlerle gözden kaçırılmış, kimisi iyice silikleşmiş "izler"i takip ederek Türkiye tarihinin, özellikle de düşünce tarihinin belli alan ve figürleri konusundaki yerleşik kanaatleri gözden geçirme

isteği yaratacak metinler olacağını umuyoruz bu diziden çıkacak kitapların. Bu kitaplarda açık veya örtük biçimlerde ama her zaman ilgiye değer bir üslupla ele alınan birçok temayı (hümanizmden insan hakları kavramlaştırmalarına, demokrasi anlayışlarından ahlak tasavvurlarına, itiraf edebiyatından edebiyat kanonunun oluşumuna, Cumhuriyet aydınının Avrupa'ya ve Osmanlı geçmişine bakışından hayvan sevgisi ve bostan kültürüne çok çeşitli temaları) kapsamlı sunuş metinleriyle tartışmaya açacağız. Türkiye'nin yerleşik bilim, felsefe, sanat, edebiyat, tiyatro, basın, psikiyatri, karikatür, gündelik hayat vs. tarihlerine, özetle düşünce tarihine mutlaka dikkate alınması gereken şerhler, dipnotlar düşen, bu çoğu unutulup gitmiş metinlerle, Cumhuriyet'in "mirası"na yeni gözlerle bakacağız. Benjamin'in tabiriyle "eskiyi yenileme"ye çalışacağız burada: Günümüz dünyasını anlama ve değiştirme çabamızda "geçmiş"in bugün bize hâlâ "kullanabileceğimiz" birçok gizli imkân ve perspektif verdiğini, silikleşse de yok olmamış, peşine düşmeye değer "izler" bıraktığını, yani o kadar geçmiş olmayabileceğini göreceğiz.

Hem tanınmış yazarlarımızın hiç bilinmeyen, bir köşede kalmış metinlerini hem de bir zamanlar çok ünlü ve etkili olsalar da bugün artık çok az kişinin hatırladığı isimlerin eserlerini analitik ve bilgilendirici olmasına özen göstereceğimiz sunuş ve/veya önsözlerle yayımlayacağımız bu dizinin, okurlarda hem bütün bu yazarların diğer eserlerine hem de yazıyla müdahil olmaya çalıştıkları tarihsel dönemlere yönelik yeni bir ilgi uyandıracağını umuyoruz.

Tuncay Birkan

VÂ-NÛ: BİR FIKRACININ EDEBİYATÇI OLARAK PORTRESİ

Tuncay Birkan

Eser

Vâlâ Nureddin Vâ-Nû, gelmiş geçmiş bütün Türk yazarlar içinde –muhtemelen Ahmet Mithat'tan sonra– Peyami Safa'yla birlikte en velut yani en çok yazmış isim olabilir. Bu tür verimler normalde sayfa veya sütun sayısıyla ölçülür; zaten 1934'te yazdığı bir yazıda, "Günde altı-yedi tane som sütun yazı yazarım. Cuması, pazarı yoktur," demişliği de vardır ama o bu çokluğu sonraları daha çarpıcı bir biçimde, bir nakliye aracı birimiyle ifade etmiş: Şevket Rado, 15 Ocak 1945'te *Akşam* gazetesinden mesai arkadaşının muharrirliğinin yirmi beşinci yılı vesilesiyle kaleme aldığı fıkrada, Vâ-Nû'nun kendisine "bir kamyon dolusu" yazı yazdığını söylediğini aktarır ve ekler: "Küçük bir hesap onun yalnız on bin kadar fıkra yazdığını meydana çıkarır, kitapları da her halde yüzü geçmiştir." O tarihten sonra yirmi yıl daha gazete ve dergilere yazmayı kesintisiz sürdürdüğü düşünülürse yazdıklarını sığdıracak bir kamyona daha ihtiyaç duyulacağı anlaşılır.

Günümüz okurları o iki kamyon yazı arasından sadece hayatının son yıllarında kaleme aldığı *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* adlı o harika, yarı biyografi-yarı otobiyografi kitabını biliyor; daha bir meraklılar ise yazdığı, uyarladığı veya çevirdiği çok sayıda popüler romandan sahaflara ulaşabilen 10-15 tanesini bulabilirler epey zorlanarak. Zaten kitaplaşmamış roman-

ları, kitaplaşmış olanlardan kat kat fazladır (Piyasada Vâ-Nû hakkında bulunabilen tek kitap olan *İnsan ve Eser: Vâlâ Nurettin Vâ-Nû*'da (Etkin, 2012) Selçuk Atay kitaplaşan 21 telif, 19 çeviri romanı varken gazete sayfalarında kalan 39 telif, 47 çeviri romanı olduğunu belirtir ki romanlarıyla özel olarak ilgilenmediğim halde ben de Atay'ın çalışmasında zikredilmeyen beş-on romanını daha gördüm.) Kendi adıyla veya "Hatice Süreyya", "Hikâyeci" gibi müstear isimlerle yazdığı, uyarladığı veya çevirdiği binlerce hikâyesinden çok azı kitaplaşmış. Yazdığı ve çevirdiği piyesler ve radyo skeçlerine ulaşmak pek mümkün görünmüyor. İlkgençliğinde hece vezniyle yazdığı ciddi sayıda şiiri de sadece hececiler veya Nâzım Hikmet üzerine çalışan araştırmacılar ve bir avuç özel meraklı biliyordur.

Bu daha klasik anlamda "edebî" türler dışında, önemli bir kısmı "Yürük Çelebi" müstearıyla yayımlanan yüzlerce röportajı; Fransız dilbilimci Jean Deny, dönemin Beyrut belediye başkanı, Kadınlar Birliği başkanı (bunu seçkiye de aldım) gibi memleketi ziyaret eden çeşitli meslek erbabı yabancılarla yaptığı özel mülakatlar; muhabir sıfatıyla ve kimini imzasıyla kimini imzasız yayımladığı binlerce haber metni; Suriye, Lübnan, Fransa, Sovyetler Birliği, İngiltere, İsrail, Yugoslavya, Almanya gibi ülkelere yaptığı gezilerin ardından yayımladığı çok sayıda gezi yazısı; kimilerini yine Yürük Çelebi adıyla kaleme aldığı, Anadolu gezilerini ve İstanbul tarihinden anekdotları içeren çok sayıda tefrikası; yıllarca her gün *Akşam* gazetesinin ilk sayfasında çıkan kısacık "Dikkatler" yazıları, yine aynı gazetede epeyce yıl devam eden "Günün Ansiklopedisi" yazıları (ansiklopedi fikrini ne denli önemsediğini birçok yazısında dile getiren Vâ-Nû'nun bu yanını da temsil edebilmek için elinizdeki seçkiye o sütunda çıkan "Şeyh Bedreddin" maddesini de ekledim); "Ali-Veli" imzasıyla yazdığı çok sayıda skecimsi fıkra; *Haber* gazetesinde epey bir süre devam ettirdiği "Sabah Gazeteleri Ne Diyorlar?" köşesinde başka gazetelerin yazarlarıyla yaptığı tatlı-sert polemikler (bunlardan da bir-iki örnek var seçkide); çok sayıda magazin ve mizah dergisine yazdığı (dönemin öncü magazini *Yedi Gün*'deki "Kadın Denen Meçhul" tefrikası çizgisinde) hafif yazılar; Hatice Süreyya imzasıyla okurların çeşitli dertlerine çözüm bulmaya çalıştığı Güzin Ablavari yazılar; *Akşam*'daki mesaisine ilave olarak yıl-

larca Burhan Cahit'le birlikte çalıştığı *Köroğlu* gazetesinde köylülere hitaben yazdığı sayısız yazı ve haber metni ... de var gazete ve dergi köşelerinde kalan benim tespit edebildiğim kadarıyla. (Tıpkı Peyami Safa gibi, Refik Halid gibi ömrü boyunca sadece yazdıklarıyla geçinen, çok gençken çok kısa bir süre bankacılık yapması sayılmazsa sadece telif veya çeviri metin üreterek hayatını kazanan az sayıda muharririmiz gibi o da tam bir "yazı makinesi" olarak çalışmak zorunda kalmış –üstelik 1940'ların başlarında evlendiği eşi Müzehher Hanım da onun gibi tam mesai metin üretmiştir– onca çalışma karşılığında elinde, ellerinde kalan tek mülk Salacak'ta yaptırdığı bahçeli bir ev olmuştur.)

Bunlar arasında da gayet kıymetli çok sayıda metni var elbette ama Vâ-Nû'nun memleket edebiyat ve düşüncesine esas önemli katkısı, yukarıda Rado'nun, sayısının daha 1945'te on binlere vardığını söylediği ama daha gerçekçi bir tahminle gazetelere yazmayı sürdürdüğü 1965'e kadar sayıları en az on beş bine ulaşan fıkralarında, bugünkü tabirle köşe yazılarında aranmalıdır.[1] Zaten kendisi de bunun farkındadır, daha 1935'te bir ankete verdiği cevapta, "En kıymet vermediğim yazılarım kitap halinde basılmıştır fakat kıymet verdiğim yazıları henüz tasnif etmedim. Bunun için ihtiyar olmak ve bir köşeye çekilip boş vakit sahibi olmak lazımdır," der (o boş vakti ancak ömrünün en son iki yılında bulabilmiştir muhtemelen ama o zaman da sağlığı elvermemiştir); yazdığı envai çeşit metin arasında

1. Bu yazıların önemli bir kısmına yıllar içinde ulaşıp kendimce en önemli gördüğüm 3.200 kadarını da arşivlemiş; bu arşivleme işine de Refik Halid yazılarını topladığım sıralarda, sekiz-dokuz yıl önce sırf kendim okumak için başlamıştım. Ama tahmin edileceği üzere bir kere yakından tanımaya başladıktan sonra iş kısa zamanda ciddiye bindi; mutlaka yazılarından bir derleme yapmak gerektiğine karar verdim. Yani elinizdeki bu seçkinin ardında altı-yedi yıllık yarım mesai, yedi-sekiz aylık da tam mesai yatıyor. Bu tam mesai sırasında bu yazıların tamamını okuyup seçkiyi oluşturmak üzere elemeye çalıştım. Tabii ki çok zorlandım. Makul boyutlarda bir kitap olsun derken öldür Allah 300 küsur yazının altına inemeyince bir değil, iki kitap yapmaya karar verdik. Hemen her konuda kalem oynatıp okunmaya değer metinler üretmiş bir yazar olduğu için bu iki ciltlik seçkinin de Vâ-Nû'yu tam anlamıyla hak ettiği kadar temsil ettiğini iddia edebilmek zor ama elimden geleni yapmaya çalıştım. Yazıları sınıflandırırken Gürol Koca'dan, metnin yayımlanması sırasında da Mustafa Çevikdoğan'dan işimi kolaylaştıran yardımlar aldım, kendilerine teşekkür ederim.

geleceğe kalacak olanların fıkraları olacağını düşünür. Özbilinçli bir tanıklık, kayda geçirme ve düşünme faaliyeti olarak sürdürür fıkra yazarlığını: Kendi yaşadığı dönemleri "içeriden" anlamak isteyen müstakbel araştırmacıların günü geldiğinde gazetelere, en çok da kendisinin yazdığı türden fıkralara başvuracağı, başvurması gerektiği tezini birçok yazısında dile getirir.

İki örnek vereceğim, birincisi 1947'den: "Önümüzdeki asırların insanları şu çeyrek asır içinde memleketimizde neler cereyan ettiğini merak ederlerse –romanlarda, hikâyelerde hatta siyasi nutuklarda, başmakalelerde bulamadıklarını– gazete fıkracılarının gündelik yazılarında bol bol bulacaklardır. Bol bol ve hakikate en yakın... Ömrü bir günlük sandığımız satırlar, çarkın cilveli bir dönüşüyle bin yıllık olabilir." ("Burhan Felek'in Kitabı", *Akşam*, 25 Haziran 1947.)

İkincisi 1941'den: "Eminim şu yaşadığımız devrin Türkiye'sindeki hayatın ne şekilde olduğunu anlamak, bunu ilim ve edebiyat eserlerine geçirmek isteyen müstakbel müdekkik ve edip, her şeyden ziyade gazete fıkralarına ehemmiyet atfedecektir. Onlarda hayatımızın ve düşünce tarzımızın samimi bir aynasını bulacaktır. Gelişigüzel kaleme aldığımız ibareler, Bizans vakanüvislerinin ruznameleri gibi, icap ettikçe, asırlar sonra, satır satır vesika olarak kullanılacak. Bu ne heveslendirici bir tahmindir! Türk hayatını anlatmak hususunda elhabı bozan bizim nesildir. Ecdat makale yazmamış, darbımesel söylemiş." ("İstanbul Dışındaki Vatanın Edebiyatımızdaki Mevkisi", *Akşam*, 2 Ocak 1941.)

Son iki cümlede kendi neslinin daha önce olmayan bir şey başlattığı fikrine dikkat! Ben de *Dünya ile Devlet Arasında Türk Muharriri* adlı kitabımın ikinci bölümünün önemli bir kısmında bu başlatılanın ne olduğunu tartışmaya çalışmıştım. Ama oradaki "Türkçede modern nesir dilini 1910'ların sonlarıyla 20'lerin ortalarında Falih Rıfkı, Refik Halid ve Ahmet Haşim kurmuştur" tezime, Vâ-Nû'nun binlerce yazısıyla yakından meşgul olduğum aylardan sonra şu ilaveyi mutlaka yapmak isterim: Bu nesir diline, gündelik hayata ait envai çeşit fenomeni, (Refik Halid ve Haşim'de olduğu gibi) esasen hayal gücü ve fantezi yeteneğini uyaracak şekilde kaydetmenin ve (Falih Rıfkı'da olduğu gibi) siyaset veya ideoloji tarafından müdahale edilip ıslah edilmek üzere işaretlemenin ötesine ge-

çerek, gerçek anlamda düşünceye konu etme kabiliyet ve kıvraklığını verenler de Vâ-Nû-Peyami Safa-Ataç üçlüsü ve kısmen de Nâzım Hikmet ve Necip Fazıl olmuştur. Bunu da 40 küsur yıl boyunca istikrarlı ve özbilinçli olarak sürdüren, Safa, Necip Fazıl ve Nâzım Hikmet gibi köşe yazarlığı kendisini daha ciddi uğraşlara girmekten alıkoyan lanet olası bir mecburiyetmiş hissini yaşamadan veya bu jeste başvurmadan, keyfini çıkarıp gururla devam ettiren tek isim Vâ-Nû'dur. (Ataç ise Ankara'ya yerleştiği 40'lardan sonra gazete yazılarında çok nadiren gündelik hayatla ilgilenmiş, kendini daha çok edebiyat sorunlarını tartışmaya ve Öz Türkçecilik misyonunu vazetmeye vakfetmiştir.)

Zaten bu iki ciltlik seçkiye de dahil ettiğimiz çok sayıda metinde göreceğiniz gibi, Vâ-Nû edebiyat hakkında yazarken hemen her zaman muhataplarını (bazen edebiyat araştırmacılarını, bazen öğretmenleri, bazen de genç şair ve yazarları) "edebiyat"ın kapsamını genişletmeye, sözlükçülükten ansiklopediciliğe, çeviriden folklor derlemelerine, radyo skecinden mizah yazılarına, gazete fıkralarından –diline de özen gösteren– fikir yazılarına kadar birçok nesir türünü edebiyat kapsamı içinde görmeye başlamaya davet eder. Edebiyatı o klasik şiir-roman-hikâye üçlüsüyle sınırlamak, çok dar bir bakış açısıdır ve dahası bu darlık memleketimizde söz konusu üçlünün de yenilenip gelişmesini, modern asrın okurlarına hitap edebilmesini önleyen önemli etkenlerden biridir ona göre. Yukarıda da başvurduğum ankette bunu şöyle anlatır: "Gazeteler edebiyatçıları çekti, edebiyat pratiğe geldi, ütiliter oldu... İstidatları fıkralarda, makalelerde, gazete hikâyelerinde aramalı. Edebiyatın böyle gazete sütunlarında toplanması bir realizm doğuruyor... Gazetelerde yazı yazanlar yan yana geldikleri zaman enfüsilikten [öznellikten] ayrılarak afaki [nesnel] olmaya doğru gidiyorlar ve mecburi olarak realist oluyorlar; belediyenin işlerine karışacak kadar realist" (R.A. Sevengil, *Her Gün Bir Ediple* içinde, M. Armağan (yay. haz.), Timaş Yayınları, 2010 [1935], s. 44.) Sadece edebiyata dahil edilecek türlerin artırılmasıyla ilgili bir mesele değildir bu görüldüğü gibi: Edebiyatı, yazarın öznel his ve izlenimlerini önceden tanımlanmış türlerin teamüllerine uyarak dışavurması olarak gören anlayışın aşılması elzemdir ona göre. Dünyanın yazarın öznelliğine

iyice nüfuz etmesi, yazarın algı ve ilgi kapılarını sonuna kadar açık tutarak adeta nesnelliği/dünyayı içine alacak kadar geniş bir öznelliğe varması gerekir ki dışavurduklarının, yazdıklarının bir kıymetiharbiyesi olabilsin. Vâ-Nû elbette tam bu formülasyonu herhangi bir metninde açıkça dile getirmiş değildir; edebiyatla ilgili, buraya elbette çok sınırlı bir kısmını alabildiğimiz, çok sayıda yazısını okuduktan sonra bende oluşan izlenimi özetlemeye çalışıyorum.

1930'larda edebiyat sahnesinde seslerini duyurmaya başlayan Cahit Sıtkı, Ahmet Muhip, Ahmet Hamdi gibi yeni-hececi şairlere gaddarca "Cep Takvimi Şairleri" adını vermesi, 40'lar boyunca Garip ekolünden şairlere "küçük hisseli ve mahdut mesuliyetli şiir kooperatifi" diye isim takması bir nesil kıskançlığı ve görece muhafazakâr bir şiir ve edebiyat anlayışına sahip olması meselesinden ibaret değildir (Bunların, özellikle ikincisinin de payı vardır gerçi: Kendi neslinden sonra yazmaya başlamış birçok önemli şair ve yazarın kıymetini teslim edememiş, şair olarak biraz Dağlarca ama daha çok Celal Sılay, yazar olarak da Aziz Nesin ve Yaşar Kemal dışında pek kimseyi önemsememiştir). Demek istediğim şey, Garipçileri "ellerinde minimini fotoğraf makineleri, küçük hayatlarındaki küçük enstantaneleri çekiyorlar... Fikir ve hayatın büyük davalarına karışmıyorlar" ("Şiir Kooperatifi", *Akşam*, 27 Mart 1946) diye tarif etmesinden yola çıkarak daha iyi kavranabilir belki de: Şiir anlayışı esasen Nâzım Hikmet ve Yahya Kemal gibi iki dev ismin şiirleriyle biçimlenmiş olan Vâ-Nû, sonraki şairlerin dünyalarını fazla dar ve küçük buluyordur. Bu küçük ve dar öznelliklerin dışavurumu da doğal olarak yavanlık üretiyordur.

Yani Vâ-Nû'nun aslında edebiyatla bir ucundan ülfet kuran herkesi kendi öznel hapishanelerinden çıkıp dünyalarını genişletmeye, mümkün olduğunca çok şeyle, aslında *her şey*'le ilgilenmeye çağırdığını söylemek mümkündür. Burada işler ilginçleşiyor. Zira Vâ-Nû her şeyle ilgilenmenin, her şeyden bahsetmenin esasen "gazete kronikçisi"nin ihtisası olduğunu düşünür ve birkaç yazısında vurgular bunu. İki örneğe yakından bakalım: 1935 yılında İstanbul'da açılan Sovyet ressamları sergisini gezip resimler hakkındaki eleştirilerini aktardığı yazısına şöyle başlar: "Bir resim münekkidi olamayacağımı biliyo-

rum. Lakin gazeteci, bilhassa gazete kronikçisi *her şey*'den bahsetmek salahiyetini kendinde görür. Çünkü bizim ihtisasımız *her telden çalmaktır.*" ("Sovyet Ressamlarının Sergisi", *Haber*, 18 Ocak 1935.) 1951'de de spor yazarlarının sahasına girmesini aynı şekilde gerekçelendirir: "Bir gazete fıkracısı –ortalama bir vatandaş olarak– her mevzuya dokunur. Bu da onun ihtisasıdır. Bir şubedeki mütehassıslar, 'Acaba ortalama vatandaşlar üzerinde ne tesir bırakıyoruz?' diye gazete fıkralarını okurlar... Bir gazete fıkracısı ihtisas ölçüleri değil, içtimai ölçüler kullanarak *her telden* çalar." ("Spor Hakkında İki Zıt Fikir", *Akşam*, 16 Temmuz 1951.) Burada Vâ-Nû bu her şeyle ilgilenme iştahını bütün fıkracı ve kronikçilere teşmil ediyor gibi görünse de aslında onun ilgi alanının meslektaşlarının büyük çoğunluğunda rastlanmayan benzersiz genişliği, tabiri caizse ansiklopedikliği bütün dikkatli okurlarının gözüne çarpmıştır. Birazdan bu okurların yazdıklarını örneklendireceğim. Ama bundan önce bahsettiğim "her şeyle ilgilenme" iştahını, bir önceki paragrafta anlattığım şeyin yani Vâ-Nû'nun "edebiyatın/öznelliğin kapsamını genişletme" çağrısının bir uzantısı olarak gördüğümü vurgulayarak mevzuyu, kulağa pek olacak şey gibi gelmiyor ama, Derrida'yla ilintilendireceğim.

Bilindiği üzere bu ünlü Fransız felsefeci muarızları tarafından sık sık edebiyatla felsefeyi karıştırmakla, felsefeyi edebiyata indirgemekle suçlanır. Derrida'nın bir sempozyumda bu suçlamaya cevap verirken söyledikleri, Vâ-Nû'nun neden popüler kurmaca eserleriyle değil de tam da bizde hiç edebiyat kapsamında görülmemiş birçok şey de dahil olmak üzere her şeyi ama her şeyi anlatma iştahı ve enerjisiyle dolu "kronikleri" ile edebiyatçı sayılması gerektiğini anlamakta işe yarayacaktır gibime geliyor. Uzunca alıntılayacağım metninde "edebiyatı" gayet alışılmadık bir biçimde, "her şeyi söyleyebilmeye izin veren ilkesel hak" olarak tanımlıyor Derrida:

> *Edebiyat beni tam da özel hayatın ifadesine taban tabana zıt bir şey olarak ilgilendiriyor.* Edebiyat yakın tarihlerde icat edilmiş, görece kısa bir tarihi olan, hukukun evrimiyle bağlantılı her türden uzlaşımın yönlendirdiği ve ilkesel olarak *her şeyin söylenmesine* izin veren kamusal bir kurumdur. Dolayısıyla, Avrupa tarihinin belli bir dönemi içinde, edebiyatı ta-

nımlayan şey ile hukuk ve siyasetteki bir devrim arasında derin bağlar vardır: *Belli ilkelere dayanarak, her şeyin kamuya açık olarak söylenebilmesine cevaz verilmiştir.* Başka bir deyişle, ben edebiyatın icadını, edebiyatın tarihini demokrasinin tarihinden ayıramıyorum. Edebiyat, kurmaca bahanesiyle, her şeyi söyleyebilmelidir; başka bir deyişle, edebiyat insan haklarından, ifade özgürlüğünden vs. ayrılamaz... Her halükârda, edebiyat her şeyi söyleyebilmeye izin veren ilkesel haktır ve edebiyatın büyük avantajı aynı zamanda hem siyasi hem demokratik hem de felsefi bir işlem olmasıdır, çünkü edebiyat insana felsefi bir bağlamda genellikle bastırılan soruları sorma imkânı sağlar. Doğal olarak, bu edebî kurgusallık kişiyi aynı zamanda hem sorumlu (Her şeyi söyleyebilirim, böylece canımın istediğini söylemekle kalmayıp aynı zamanda kime karşı sorumlu olduğum sorusunu da sorarım) hem de sorumsuz (Canım ne isterse onu söyleyebilirim ve bunu bir şiir, bir kurmaca ya da bir roman kılığında söylerim) kılar. Edebiyattaki bu her şeyi söyleme sorumluluğunda, kimin kime karşı ve ne için sorumlu olduğunu bilmekle ilgili siyasi bir deneyim vardır. Demokrasinin öncelikle Avrupa'daki tarihsel macerasıyla bağlantılı büyük bir şanstır bu; siyasi ve felsefi düşünce buna kayıtsız kalmamalı ve *edebiyatı özel alanla ya da ev alanıyla sınırlamamalıdır.* ("Yapıbozum ve Pragmatizm Üzerine Düşünceler", *Yapıbozum ve Pragmatizm* içinde, der. C. Mouffe, çev. Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, 2016, s. 129-30. Vurgular bana ait.)

Derrida'nın da edebiyat derken kurmaca veya şiiri örnek gösterdiği yolunda gelebilecek bariz itiraza rağmen, ben bu ilintinin hiç de benim gayretkeşliğimden ibaret olmadığında ısrar edeceğim. Bir kere Derrida bu örneği vermese de gazete kroniğinde veya yaygın tabirle fıkrada da "her şeyin kamuya açık olarak söylenebilmesine cevaz verildiği" açık olsa gerek. Ayrıca "edebiyatı özel alanla ya da ev alanı"yla sınırlamama uyarısı, tam da Vâ-Nû'nun memleket edebiyatçılarına sıkça yaptığı çağrıyla, özel hayatlarını dünyaya ve hayata açılarak, büyük, kamusal sorunlarla, felsefi meselelerle hemhal olarak genişletme çağrılarıyla epey örtüşmüyor mu? Vâ-Nû'nun Türk edebiyatçılara getirdiği eleştirilerde, "Hazır asri/modern dö-

nemde edebiyat kavramı öznel hissiyatın terennümünün çok ötesine geçip yepyeni, gepgeniş ufuklar açmışken, artık 'her şeyi' söylemek mümkünken neden kendi küçücük 'özel' dünyanıza kapanıyorsunuz, çok önemli bir fırsatı kaçırıyorsunuz!" feryadı da yok mu? Burada bir tür kibir de teşhis edecekler olabilir ama ben burada samimi bir üzüntü, "Biz kronikçi muharrirlerin hasbelkader yapmaya çalıştığımız şeyi siz 'edip'ler de yapsanız, 'her şeyi söyleme sorumluluğunu üstlenseniz' çok daha fazla sayıda güçlü romanlarımız, hikâyelerimiz, şiirlerimiz olabilirdi, yazık," hayıflanması görüyorum daha çok.[1]

Ama yukarıda Vâ-Nû'nun "ilgi alanının meslektaşlarının büyük çoğunluğunda rastlanmayan benzersiz genişliği"nden söz ederken ima etmeye çalıştığım gibi, ediplere de örnek teşkil edecek geniş dünya ilgisi ve bu ilgiyi derinleştirmeyi sağlayacak zihinsel ve fikrî donanım çok az muharririmizde vardı. Vâ-Nû'nun bu özel konumunu ilk fark edip yazıya dökenlerden birinin, özel bir fıkracılık tarzının, muazzam gelişkin duyularının hükmettiği kalemiyle gündelik hayattaki en ufak dalgalanmaları bile hissedip oyuncul ve hafif bir edayla kâğıda geçiren tarzda kronikçiliğin Türkçedeki büyük öncüsü Refik Halid Karay olması şaşırtıcı değil. Karay, uzun bir sürgün döneminden sonra 1938'de memlekete döndükten sonra tanışıp uzun yıllar sürecek sıkı bir dostluk geliştirdiği Vâ-Nû'ya kısa sürede hayranlık duyacak hale gelmiş olacak ki 1941 başlarında ona ve eski dostu Ulunay'a yönelik bir methiye yazar: "İkisi de kültür ehlidirler; iyi, devamlı ve çok okumuşlardır... Tiyatro tenkidi mi? Yaparlar. Edebî münakaşa mı? Girerler. Tarih bahisleri mi? Bilirler. Lisan meseleleri mi? Pek vukufludurlar. Belediyecilik mi? Âlâsından anlarlar. Ter-

1. Sait Faik, Vâ-Nû'yla edebiyat zevkleri görünüşte birbirine pek uymadığı, sık sık küçümsediği gazete muharrirlerine topyekûn savaş açan edebiyatçılar neslinin bir parçası olduğu halde en sevdiği fıkracı sorulduğunda onun adını vermişse ("Kimler Beğeniliyor", *İnci*, 29 Aralık 1952); bunun nedeni, çok kişinin zannının tersine, kendi küçük özel dünyasına kapanmak yerine kendi öznelliğini envai çeşit fikre ve metne ama daha da önemlisi dünyanın bütün insanlarına, kuşlarına, balıklarına, ağaçlarına vs. açan (Deleuze olsa onun balık-oluşundan, ağaç-oluşundan dem vururdu herhalde), "her şeyi söyleme" iştahı duyan gerçek bir edebiyatçı olması, aslında alttan alta Vâ-Nû'yla aralarında bir fikir uyuşumu olmasındandır sanırım.

cüme mi? Çoğundan üstündürler. Resim, heykeltıraşlık, musiki, aruz vezni, hattı mihi, hiyeroglif, şamanizm, saymayayım, artık ne kadar 'izm'li, 'ji'li marifetler varsa hepsi sihirli dağarcıklarında mevcuttur... Ve bütün bunları, güler yüzle, gelin başından çiçek atarcasına, neşe saçıp zevk alarak yazılarına serpiştirirler." (Refik Halid Karay, "İki Rind Meslekdaş", [*Tan*, 22 Ocak 1941], *Bu Gazeteciler* içinde, T. Birkan (yay. haz.), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 50-51.)

Ulunay'ı Vâ-Nû kadar yakından tanımasam da epey bir fikir edinecek kadar yazısını okumuşumdur: Malumatlılığı, ansiklopedik ilgi alanı vs. konularında Karay'ın tespitlerine hak verebilirim ama çok temel bir şeyin eksikliği hissedilir onda: Tutarlı bir dünya görüşü, Vâ-Nû'nun Falih Rıfkı ve Mehmet Akif için uygun gördüğü tabirle "felsefe"si yoktur. Şöyle der Vâ-Nû kendi konumuna da işaret ederek[1]: "Bizde bir muharririn felsefesi noktasından tenkit yahut takdir edildiği pek nadirdir... Ne lüzum var ağız kalabalığına, tumturağa, ukalalığa... Felsefeli muharrir istemeyiz... Lakin her yazının, ten içinde

1. Bu konumu yahut felsefeyi biraz daha netleştirmeye çalışmakta fayda var. Vâ-Nû'nun bütün yazı hayatını kat eden bir dert var mı, sen ne gördün diye kendime sorduğumda cevap olarak aklıma şu geliyor: Vâ-Nû'nun temel derdi, yeni kurulan Cumhuriyet'i (ama dikkat: devleti değil, kamuyu!) modern, seküler bir kamusal ahlak ve bu ahlakı kurumsallaştıracak bir örgütlülük geliştirmeye teşvik etmek ve toplumsal kültürümüzün bu ahlakın geliştirilmesine engel olan yanlarını yeri geldiğinde teşhir, yeri geldiğinde de tenkit ve teşrih etmekmiş gibi geliyor bana. (Bu ahlakın ona göre neleri içerip neleri dışlaması gerektiğini daha belirgin bir biçimde ele aldığı yazıları birinci ciltteki "Ahlak" bölümünde, eleştiri boyutu daha öne çıkan yazıları ikinci ciltte, özellikle de "Toplumsal Kültürümüzün Eleştirisi" bölümünde toplamaya çalıştım.) Lefebvre'in "gündelik hayatın eleştirisi" adını verdiği, benim de daha mütevazı bir adlandırmayla "toplumsal kültürümüzün eleştirisi" dediğim şeydir bana kalırsa Vâ-Nû'nun 40 küsur yıl sürdürdüğü mesainin omurgası (Çetin Altan'ın özellikle 70'lerin ikinci yarısından sonra yapmaya çalıştığı şey de budur bence). Bu eleştiriden Osmanlı artığı hiyerarşi özlemleri ve "beslemelik" gibi âdetler de payını alır, memlekete gün geçtikçe daha fazla nüfuz eden kapitalizmin ivme verdiği kitlesel tüketim arzuları da. İşçisine hak tanımamayı marifet belleyen patron; tabiatla hiç bağ kurmadığı için ağaca, hayvana merhamet göstermeyen köylü ve şehirli; depreme, iş kazasına doğal afet gibi yaklaşmayı telkin eden devletli zihniyet; çocuğa insan muamelesi etmeyi de ev döşemeyi de bilmeyen izan ve zevk yoksunu aileler; kendine özel hiçbir merakları, hobileri olmayan geniş kitleler; eleştiriden hiç hoşlanmayan taşralılar; halka hitap etmeyi dar bir kelime haznesiyle sade suya tirit yazılar yazmak sanan muharrirler... Hepsi bu tatlı dilli ama aslında amansız eleştirilerden nasiplenir.

can gibi, bir görünmez, gizli felsefesi vardır. Bu bir zihniyet, bir tarz-ı telakki-i cihan ifade eder... (ben) umumiyetle felsefe vahdetsizliği yapmamaya çalışırım. Bir gün ırkçı, ertesi gün Marksçı, daha ertesi gün demokrat değilim... Bence şimdiki muharrirler arasında felsefede vahdetiyle en mükemmel bir şahsiyet Falih Rıfkı Atay'dır. Onun her yazısı, kariini Garpçılığa doğru çeker. Bir an ne Pierre Loti'nin tesirine kapıldığı ne de nargileden zevkle bahsettiği duyulmuştur. Bir nesil evvel de Akif tam anlamıyla vahdet sahibiydi." ("Muharrir ve Felsefe", *Haber*, 24 Ağustos 1937.)

Vâ-Nû'nun ölümünün ardından yazılanlarda da hem inanılmaz genişlikteki ilgi alanına hem de tutarlı bir dünya görüşüne sahip olduğuna dikkat çekenler olmuş. Sözgelimi 60'lı yılların bambaşka ikliminde fıkra âleminin iki starından biri olan İlhan Selçuk, "Kendi çağının fıkracılarından şüphesiz başka idi," demiş. "Fıkranın gevezelik sayıldığı, patlıcan musakkasından ve Boğaz gezintilerinden söz açıldığı devirde bir şöhretti. Buna rağmen tek tek fıkraları, bir sistem ve bir görüş içine sakin sakin yerleşiyordu. Bu da onun düzenli kültürünün kendisine bağışladığı ayrıcalıktı. Türkiye'nin acı gerçeklerine kişisel acı tecrübeleri de katılınca kişiliğinin çapından daha dar kalan bir çerçeveye sığmayı kabullenmişti. ("Bu Dünyadan Va-Nu da Geçti", *Cumhuriyet*, 11 Mart 1967.)

Sinema ve tiyatro oyuncusu Nüvit Özdoğru da *Türk Tiyatrosu* dergisinin Ocak 1968 tarihli sayısındaki "Geçen Yılın Götürdükleri" başlıklı yazıda Vâ-Nû'ya ayırdığı kısacık bölümde ayırt edici özelliklerini değme yazardan daha iyi saptamış: "Vâlâ Nureddin Vâ-Nû eskilerin 'allame-i cihan' dedikleri aydınlarımızdandı. Nükleer silahsızlanmadan eğitim sistemimize, sal rüzgârlarından balık köftesine kadar her türlü konuda kalem oynatmasını bilirdi. Halk Türkçesinin deyimlerini, rengini, kıvraklığını aydın Türkçesiyle öyle bir bağdaştırmıştı ki yazılarının tadına doyum olmazdı. Günlüklerini –bitmesin diye– yudum yudum okuduğumu bilirim. Kaleminden bal damlardı. Sosyal konuların gazetelerde pek tutulmadığı günlerde bıkmadan usanmadan sosyal güvenlik sorununu işledi. Türkiye'yi daha güzel günlere hazırlayanlardandı... Günlükleri, şiirleri, oyunları,

çevirileri arasından seçmeler yaparak büyük bir cilt halinde toplamak yayınevlerimize düşen görevlerdendir."[1]

Ama sanırım ardından en güzel, en derinlikli yazıyı, portre sanatının büyük ustası Haldun Taner yazmış, biraz uzun aktaracağım:

> On beş hatta yirmi yıl boyu Türk basınının bir numaralı fıkracısı kaldı. *Akşam*'ın sol köşesinden her gün, öyle bilgiçlik taslamadan, edebiyat yapmadan, kelimeleri atıp tutmadan, hatta biz farkında olmadan bizi uyardı... Çok rahat ve akıcı üslubunun altında bilinçli bir halk eğiticisi, bir vulgarizatör kişiliği sezilirdi. Onun sütunu bize hocalarımızın açamadığı ne pencereler açtı. Köklü bir İstanbul terbiye ve görgüsünden gelen çelebiliği, Galatasaraylılığın verdiği ince bir esprisi, çok sevdiği Viyana'nın hayat üslubundan edindiği zarif bir Avrupalı gustosu ve nihayet Moskova günlerinin anısı bir diyalektikten örülme, kendine özgü, çok ilginç bir kültürü vardı. Düşüncelerindeki açık seçiklik, düzenlilik ve çok taraflılık buna dayanırdı. Ama okuyucularına ve dostlarına cömertçe açtığı bu hazinenin sıcaklığını başka bir şey sağlıyordu: Bu bilginin kitabi, ikinci elden bir bilgi olmayışı... Yaşam tecrübesi içinde denenmiş olması. Vâ-Nû her şeyden çok bir yaşam filozofu, bir yaşam sanatkârı idi... Vâ-Nû'yu bir cümleyle çiz deseler, "O *her* şeye karşı alabildiğine uyanık bir insandı," tanımını yaparım. Her insanın bir ihtirası, bir mesleği, bir merakı oluyor. Çoğu insanın zekâsı bu alanlarda gelişiyor. Buna karşılık başka alanlarda güdük kalabiliyor. Oysa Vâ-Nû'nun beyninde sürülmemiş tarla yok gibi idi. Fransız İhtilali'yle ne kadar övür olmuşsa, patlıcanın besin özelliklerine karşı da o derece ilgili idi. Hiçbir gün kaçırmadığı ajans haberlerini ne kadar dikkatle dinleyip ahkâm çıkarırsa

1. Özdoğru'nun ben daha dünyaya gelmeden önce yaptığı bu çok haklı görev çağrısını, esasen "günlük"lerine ("kronik" yerine kullanıyor bu terimi sanırım Özdoğru) odaklanmış olarak da olsa, 53 yıl sonra gerçekleştirmiş olduğuma şahsen çok seviniyor ve gururlanıyorum ama bu sevinç ve gurur benden çok önce yaşanmalı, hatta şu anda kütüphanemizin raflarında on-on beş ciltlik bir "Vâ-Nû Külliyatından Seçmeler" dizisi olmalıydı.

> Süleymaniye'nin arkitektonik estetiği üzerinde de aynı isabetli yargıları yürütebiliyordu. Yeni açmış bir yaprağın taze yeşili nasıl onu saatlerce oyalayabilirse, bir ceviz kütüğünün möble olabilmesi için ne kadar yıl, nasıl kurutulması gerektiğini de bir marangoza öğretebilirdi. Bu "uyanık" ilgi yüzünden hayatının her ânı dolu ve yoğun geçti. Bunca sene, en hasta gününde bile, onun boş bir bakışını yakalayamadım. Vâ-Nû'yu bu kadar sevimli, sıcak, hayat dolu ve genç yapan da bu idi. ("İki Sevimli Hece", *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, YKY, İstanbul, 2016, s. 144-145.)

Taner'le hemfikir olmadığım tek nokta Türkiye'nin bir numaralı fıkracısı olarak kaldığı süreyi daha uzun tutmak, mesela yirmi beş-otuz yıla uzatmak gerektiğini düşünmem herhalde. Ama Taner'in harika portresinin asıl "kendine özgü, çok ilginç bir kültürü" olduğunu söylediği cümlesinden yola devam etmek istiyorum. Orada muazzam bir yaşam deneyimine, dönem okurunun çoğunun Vâ-Nû'yu az çok tanıdığını varsayarak, sadece başlıklar halinde değiniyor Taner. Halbuki bugünün okuru için Vâ-Nû sadece büyük şair Nâzım Hikmet'in biyografisini de yazan bir dostundan ibaret. Fiziksel ya da sanal herhangi bir ansiklopediden Taner'in değinip geçtiği bu başlıkların içeriğini biraz daha doldurmak da mümkün tabii. Dahası meraklı okura *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* kitabını da bu sefer Vâ-Nû'nun kendi hayat hikâyesine yoğunlaşarak okumasını salık vermekle de yetinebilirdim. Ama sadece yazılarında, çoğunlukla da mevzuya giriş kabilinden anlattığı birçok ayrıntı var ki o "kendine özgü" kültürünü, bilgilerinin handiyse tamamının "yaşam tecrübesi içinde denenmiş" olmasını anlamak için en azından bir kısmını anlatmak şart.

Hayat

Vâ-Nû 1901 yılının ilk aylarında doğmuş. Birkaç yazısında hayata 20. asırla aynı sıralarda başlamış olduğunun özellikle altını çizer. Babası Mehmet Nureddin üst düzey bir Osmanlı memuru, Selanik (kesin olmamakla birlikte Vâ-Nû da muhtemelen orada doğmuş) ve Beyrut valilikleri yapmış. Vâ-Nû da doğal olarak çocukluk dönemlerinin önemli bir kısmını günümüz Türkiye'sinin sınırları dışında kalan bu iki şehirde geçir-

miş. Sık sık neredeyse hiç hafızası olmadığını söylediği yakın arkadaşı Nâzım Hikmet'in tersine inanılmaz güçlü bir hafızası olan Vâ-Nû buralardaki hayatına dair çok şey hatırlar. Selanik'teyken, babası İttihat ve Terakkili olduğu için Enver ve Talat paşaların evlerine sık sık geldiklerini ve yine sık sık Üsküp ve Manastır'a gittiklerini, Meşrutiyet ilan edildiği gün yedi yaşında bir çocuk olarak Enver Paşa'nın elini öptüğünü anlatır. Eve sık gelen ricalin babasıyla konuştukları "yüksek Türkçe"ye buralardan aşina olduğu anlaşılıyor.

Daha sonra Lübnan'a geçtiklerinde babası onu Beyrut'ta (o neredeyse hep "Berut" diye yazar) üç Hintli biraderin yönettiği bir Amerikan kolejine yazdırmış. Büyük bir bahçesi olan bu okulda öğrencilere hep bir şeyler yetiştirmeyi telkin ederlermiş. Vâ-Nû'nun bu dönemle ilgili yazdıklarından tabiat ve ağaç sevgisinin temellerinin burada atılmış olduğu anlaşılıyor. Ayrıca 10 yaşındayken bu okulda Halepli Abdurrahman diye bir hoca ona "kum mu daha kuvvetli demir mi" diye sorarak kolektife karşı ferdin önemini anlatmış, ferdi temsil eden kumun kolektifi temsil eden demiri çizebildiğini göstermiş ("Kum mu Demir mi?", *Akşam*, 27 Ağustos 1940). Bu ders ruhunda çok derin bir yere temas etmiş olacak ki özellikle 1920'lerle birlikte bütün dünyada yükselişe geçen kolektivist hareketlerin ferdi ezme tehlikesine karşı uyarılarda bulunan çok sayıda yazı yazmıştır. İleriki yıllarda Nâzım Hikmet'le birlikte gittikleri Moskova'da birçok açıdan ikna edici bulduğunu, dünya görüşünün en önemli bileşenlerinden biri haline getirdiğini bildiğimiz Marksizmin eğitimini aldığı sıralarda etraftaki kolektivizmin bazen kendisine çok boğucu geldiğini şu satırlardan da anlıyoruz: "Bir ecnebi diyarda her şeyi umumi olan bir mektepte okurken, otelde oturan bir dostumun ara sıra ziyaretine gider; banyo dairesine, ihtiyacım olmadığı halde girerek yarım saat, bir saat, sırf kendi kendimle baş başa kalmak için kilitlenir, orada 'maşeri [kollektif] insan' olmanın boğuntusundan kurtulurdum" ("Kolektif Terbiye ile Ferdi Hüviyet Arasında Muvazene", *Akşam*, 13 Ağustos 1946). 1925'te memlekete döndüğünde komünist hareketle her türlü resmî bağını koparmış olmasının ardında, belki kısmen anarşizan da denebilecek bu ferdiyetçi damarın olduğu söylenebilir (*Asri Rüyalar*, *Fetiş Rejimler* cildinde yer verdiğimiz, siyaset ve iktisatla ilgili birçok yazısından

da anlaşılacağı üzere "liberalizm"e hiç sıcak bakmaz çünkü, ama bizdeki uygulamasına işçi sınıfını tamamen yok saydığı için sert itirazlar getirse de "devletçiliği" yine de ehven bir yol olarak gördüğü için anarşist sayılması mümkün değildir. Sonuçta ferde önem verse de ideolojik olarak kesinlikle, "demokratik sosyalizm" diye adlandırılabilecek bir tür kolektivizmden yanadır).

Fazla hızlı gittik, geri dönelim. Babasının ağırlaşan hastalığı yüzünden Beyrut'u terk edip İstanbul'a döndüklerinde aile büyükleri, bütçeleri aslında pek elvermese de çocuklarının geleceği adına zamanın seçkin ailelerinin toplandığı Göztepe'ye yerleşirler; gençliğe daha tam adım atmamış Vâlâ'nın Beyrut'ta başlayan tabiat sevgisi burada daha da pekişir ("Çocukluğum Göztepe taraflarında geçtiği için kır, çayır, tarla tarzındaki düzlükleri çok severim. Denizi, dağları ve diğer güzellikleri bir toprak genişliğinin ufkundan temaşa eylemek apayrı zevktir." "İstanbul'un Latif Bir Kısm"ı, *Akşam*, 21 Şubat 1941). Vâ-Nû Kadıköy'deki "Frerler" okuluna gitmeye başlar, ama kısa bir süre sonra babası ölünce oradan alıp Galatasaray'a yatılı öğrenci olarak verirler. Annesi, biri de yeni doğan dört çocukla zor günler geçirirken, Vâlâ'nın okuldaki macerası da pek iyi başlamaz. İlk sınavda önceki okuldan zaten ezbere bildiği bir hikâye çıktığı için önce Fransızca üçüncü sınıfa alırlar ama yaptıkları Türkçe sınavında *Sabah* gazetesinin ağır terkiplerle dolu başmakalesini iyi anlayamayınca tekrar ikiye geçer. Sonra Fransızcasının da o kadar iyi olmadığı anlaşılınca bire geçirilir. Bütün okulun alay konusu olur (Bunu "Bir Hicran" adlı bir hikâyesinde anlatır). Yine de böyle kötü başlayan Galatasaray macerası ona çok şey kazandırmıştır. Ailecek de tanıştıkları Nâzım Hikmet'le esasen burada dostluk kurar. Hocalarının çoğunu da ölümlerinin ardından yazdığı yazılarda genellikle olumlu anacaktır ama en çok riyaziyeci Bedros Adruni'den aldığı formasyonu önemser: "Çalışma ve düşünce kabiliyetimin ilk teşekkülünü riyaziye muallimimiz Bedros Adruni'ye medyunum... Bu adam, riyaziye gibi kupkuru ve illallah dedirtici bir dersi, adeta şairane bir şekilde, aşkla öğretir ve bizi hayran hayran dinletirdi. Riyaziyeyi mektepte moda yapmıştı... o hâlâ nazarımda manevi bir devdir" ("İyi Hocalar", *Haber*, 27 Temmuz 1937).

Galatasaray'ı bitirdikten sonra 1916 yılında İtibar-ı Milli Bankası'ndan aldığı bursla Viyana Ticaret Akademisi'nde ban-

kacılık eğitimi görmeye başlar. Burada, çoğu sonradan İş Bankası'nda önemli görevler üstlenen on kadar Türk öğrenciyle birlikte bir yılı aşkın süre eğitim görür ama ailesinin maddi sıkıntıları artınca 1917'de tekrar İstanbul'a dönmek zorunda kalır. Viyana kafeleri, gösteri ve eğlence merkezleriyle, Taner'in dediği gibi, onun için çok önemli bir gusto eğitim merkezi işlevi görmüştür. Özellikle müzik zevkini burada geliştirdiğini birçok yazısında anlatmıştır: "Gençliğimde o derece musiki severdim ki, Viyana'da tahsildeyken gişe önünde dört saat bekler, dört saat de temaşa veya konser salonunda ayakta durup ucuz yerde opera ve salon müziği dinlerdim. ("Musiki ile Bayıltmak", *Akşam*, 7 Ocak 1951.)

Döndükten sonra mecburen İtibar-ı Milli Bankası'nda birkaç sene memur olarak çalışır. Ama bu işi sevmez, şiir yazmayı daha çok önemsemektedir. Bankada çalışmaya devam ettiği sırada tanıştığı Celal Sahir, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi'yle birlikte Türkçede hececi akımın sahneye çıktığı ilk antoloji olan *Birinci Kitap*'ı yayımlarlar. Sonrasında kendi tabiriyle "sudan bir bahane" bularak bankacılığı bırakacak, kendisini bu seriyi İkinci, Üçüncü... Kitap'larla devam ettirmeye adayacak ve "yarı aç yarı tok" vaziyette zamanın edebiyat çevrelerine karışacaktır.

Ama memlekette işler hiç iyi gitmemektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük kaybedenlerinden olduğumuz netleşmiş, İttihat ve Terakki ileri gelenleri memleketten kaçmış, İstanbul yabancı askerlerce işgal edilmiştir. Bundan sonrasını *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*'de Vâ-Nû zaten ayrıntılı olarak (ve tabii pek güzel!) anlattığı ve birçok kişi tarafından gayet iyi bilindiği için biraz hızlı anlatacağım: Bir noktada, yakın arkadaşı Nâzım Hikmet, Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz, yani dört genç şair Ankara'ya giderek Milli Mücadele'ye katılmaya karar verirler ve 1921 yılının ilk günü İstanbul'dan kalkan bir gemiye binerek İnebolu'ya varırlar. Ankara'dan sadece Vâ-Nû ile Nâzım'ın gelmesine izin çıkınca diğerleri geri döner. Orada karşılaştıkları Spartakist öğrencilerin anlattıklarından etkilenirler. Ankara'ya varıp yazdıkları milliyetçi şiirlerle istenenden fazla sansasyon yaratınca (çok sayıda gencin Ankara'ya gelmesinin yaratacağı "iaşe ve ibate" sorunlarından korkulmaktadır) Bolu'da öğretmenlik yapmalarının daha uygun olduğuna karar verirler. Nâzım da Vâ-Nû da Anadolu'daki hayatla ve orada

yoksulluk ve taassubun (kitapta çok daha güzel anlatır tabii Vâ-Nû: "Perişanlık, derbederlik, bilmezlik, başarmazlık, başaramazlık. Ya o pislik...") pençesinde yaşayan insanlarla ilk defa bu yolculukta ve Bolu'daki ikametleri sırasında tanışırlar. Ama Vâ-Nû Anadolu'da, biri kendi isteğiyle, biri sürgün edilerek, iki kere daha ikamet edecektir.

Bir süre burada çalıştıktan sonra hem daha önce tanıştıkları Spartakistlerin hem de bir ağır ceza reisinin söylediklerinden etkilenerek devrim-sonrası Rusya'ya gitmeye karar verirler. Sonrası malum: Önce epey İttihatçının toplaştığı Kafkasya'da (esasen Batum, Tiflis ve Bakü'de), sonranın *Kadro*'cusu Şevket Süreyya, eşi ve dilci (ama o sıralarda ticaretle uğraşıyordur) Giritli Ahmet Cevat'la oluşturdukları bir "sosyal aile" halinde yaşarlar. Bir müddet burada yaşadıktan sonra Moskova'ya geçmeye karar verirler. Moskova'ya yaptıkları epey maceralı tren seyahati sırasında ülkeyi kasıp kavuran kıtlık yüzünden dev boyutlara ulaşmış açlığın ne demek olduğuna tanıklık ederler. Moskova'daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne (KUTV) kaydolurlar. Lenin'in öleceği sıralarda alttan alta başlayan Troçki-Stalin çatışmasına birinci elden tanıklık ederler. Moskova'daki diğer üniversitelerde Troçkistler hâkimken onlarınkinde Stalinistler ağırlıktadır ama onların gönlü de epey bir süre dünya devrimi fikrini savunmaya devam eden Troçki'den yanadır (Vâ-Nû birkaç yerde Troçki'nin hitabetinden ne kadar etkilendiğini anlatır), ama Vâ-Nû sonraları Nâzım'ın Stalin tarafına geçtiğini anlatırken kendi görüşlerinin ne ölçüde değiştiği bahsine pek girmez. Sonradan yazdığı ve buraya iki tanesini aldığım çeşitli yazılarda da sanki gönlü Troçki'den yana olmakla beraber, Stalin'in "tek ülkede sosyalizm" fikrini daha gerçekçi bulduğu izlenimini aldım.

Vâ-Nû Moskova'da ağır hastalıklar geçirir, âşık olur, evlenir, hatta Hatice Süreyya adını verdiği (bu ismi sonradan kendisi müstear isim olarak da kullanacaktır) bir kızı olur ve 1925'te üniversiteyi bitirir. Dolu dolu geçen bu öğrenciliğin nasıl bir ortamda sürdüğünü beş yıl sonra yazacağı bir yazıda şöyle anlatacaktır:

> Viyana'da bir, Moskova'da dört-beş seneyi, genç, heyecanlı ve hür bir muhit içinde, fikir, his, mefkûre münakaşaları, mücadeleleri yaparak geçirmişimdir ki, tadı damağımda-

dır. Sanki beşeriyetin saadet ve refahı yahut felaket ve izmihlali o gün vereceğimiz kararlara, varacağımız neticelere bağlı imiş gibi bağır bağır bağırır, ter ter tepinir; yekdiğerimizi ilzama, iknaya uğraşırdık. Ömrümüzün sonuna kadar sarsılmayacağından emin bulunduğumuz kanaatlerimiz vardı ki, ertesi gün, dershanede, profesör düşüncelerimizin yanlış olduğunu ispat edip de bizi fikrimizden caydırınca –mukaddesatının yıkıldığını gören müminler gibi– aramızda ağlayanlar olurdu... Fakat her kanaat yıkılışı ve her yeni bir kanaatin teessüsü, bizi tekâmül merdiveninde bir basamak yükseltirdi. ("Talebemiz Mefkûresiz mi?", *Akşam*, 29 Eylül 1930.)

Okulu bitiren Vâ-Nû aynı yıl memlekete döner, ama eşiyle kızını memlekete getirmeyi başaramaz. Memlekete dönüşünde kendisini yine her zamanki geçim meselesi beklemektedir. Komünist üniversitesinde okuduğu için herhangi bir devlet memuriyetine giremez, zaten öyle bir beklentisi de olmadığı anlaşılıyor. *Vakit* gazetesine dışarıdan birtakım yazı ve çeviriler vermeye başlar, bir arkadaşıyla tercüme bürosu kurar. Orada da hayatının hemen her döneminde olduğu gibi inanılmaz bir tempo ve yoğunlukla çalıştığını anlarız yazdıklarından. Aynı yıl çıkan bir fırsatı değerlendirerek bütün Akdeniz limanlarını gezen Seyyar Sergi'de tercümanlık yapar, gezi izlenimlerini de *Vakit* gazetesine yazarak gazetecilik yolunda ilk ciddi adımı atmış olur. Ama uzun yıllar sürecek gazetecilik serüveni esasen 1927'de *Akşam* gazetesine girmesiyle başlar. Buraya epey zaman sadece telif ve tercüme hikâye verir, bir süre sonra düzenli olarak fıkra yazmaya da başlar ve gazetenin kalıcı yazarı haline gelir. Bu Sunuş'un girişinde o gazetede ve diğerlerinde ne kadar çok iş ürettiğini anlattığım için işlerini anlatmaya gerek görmüyorum.

8 Nisan 1930'da ölümden döner. Nâzım Hikmet'in teyzesi Sara Hanım'la evli olan tüccar Şevket (Mocan), eşiyle Vâ-Nû arasında gizli bir ilişki olduğunu duyunca Babıâli Yokuşu'nda yazarımıza ateş eder ama gözleri şehla olduğu için yanlışlıkla *Akşam* gazetesi çalışanlarından birini vurarak yaralar. Bu olayın bir etkisi var mıdır bilinmez, gazetesi aynı yılın haziran ayında Vâ-Nû'yu uzun bir yurtdışı seyahatine gönderir. Önce Suriye'ye, sonra çocukluğunun geçtiği Beyrut'a ve Paris'e giderek aylarca kalır, gezi izlenimlerini ve hikâyelerini gazeteye düzenli olarak

yazmaya devam eder. O sıralarda İspanya büyükelçisi olan Yahya Kemal'in davetiyle bir aylığına Madrid'e de gider. İspanyol polisi Moskova'da üniversite okumuş ve kahvelerde, otel salonlarında durmadan yazı yazarken görülen bu yabancıdan şüphelenip kaldığı oteli basarak yazdıklarına el koyar. Neyse ki o sıralar, Atatürk'ün kendisini takip ettirdiği paranoyasına kapılmış olan Yahya Kemal, aklıselimini toplayıp devreye girer de yazılar kurtulur. Bu seçkiye de aldığımız bir yazıdan Vâ-Nû'nun yine o sıralar uluslararası sularda dolaşan gemilerden birinde çalışmak üzere bir denizcilik şirketine de başvurduğunu anlıyoruz (Vâ-Nû'nun hayatında böyle ani ve büyük kararların epey çok olduğu görülüyor). Hatta kabul de almış ama cesaret edememiş. Yazıda o cesaretsizliğine hayıflanır.

1932'de de öğrenciliğinin geçtiği Moskova'ya bu kez resmî bir heyetle birlikte giderek gördüğü değişiklikleri okurlarına anlatır. 1933'te *Akşam*'dan ayrılarak Moskova yıllarından da tanıdığı Nizamettin Nazif'le ("Deli Nizam") birlikte *Hergün* gazetesini kurar. Gazete başarılı olamayıp batınca bu kez *Vakit* gazetesinin patronlarıyla birlikte *Haber Akşam Postası*'nı kurar. Öz Türkçecilik çılgınlığının zirveye çıktığı ertesi yıl, gazetede bu akıma hararetle destek verir, kendisi de örnek niteliğinde çok sayıda öz Türkçe yazı yazar; hatta bununla da kalmaz, eşi Meziyet Çürüksulu'yla birlikte Türkçedeki ilk öz Türkçe roman olan *Savaştan Barışa*'yı yayımlar. Döneminin çoğu yazarı gibi bu akıma bir süre o da destek verse de sonraları, bir kısmını bu seçkide "Dil" başlığı altında topladığımız yazılarından da anlaşılacağı üzere, dilin fakirleştiği endişesiyle daha ılımlı bir sadeleşmeden yana çok sayıda önemli yazı yazar.

Muharririmiz
Vâ - Nû
İstanbuldan ayrılıp Anadolunun yerleşmeğe gidiyor
Hangi sayılarla bunu yaptığını ve orada neler tetkik edip gazetemiz için ne gibi yazılar göndereceğini 3 üncü sayfamızda okuyun
Arkadaşımız (Vâ - Nû), Anadolunun daha geniş imkânlarla, daha sade bir şekilde çalışacak, seyahat ve tetebbü yazılarından başka, gazetemize hikâyelerini ve romanlarını yazmakta da devam edecektir.

35 yaşına girdiği 1936 yılının sonlarında Vâ-Nû'nun yazar değil de haber olarak gazetelerde yer aldığını görürüz, yine büyük bir karar almıştır. 10 Kasım 1936 tarihli *Haber* gazetesinin ilk sayfasında yandaki haber yer alır:

Gazetenin içeriki sayfalarında Vâ-

Nû bu kararı neden aldığını anlatan bir yazı yazmıştır; aynı şeyi ayrıca *Açıksöz* gazetesinde Nizamettin Nazif'e röportaj vererek de yapar. Haber Babıâli'de sansasyon yaratır. Nihayet aralarından biri, yıllardır dillere pelesenk edilen onca, "Anadolu'ya gitmek, oralarda yaşamak, köylüyle temas etmek lazım" lafından sonra bunu yapıyordur ne de olsa! Bunun dedikodusu bir süredir yapılıyor olsa da kimse İstanbul'un seçkin ailelerinden birinin kızı olan Meziyet Hanım'ın gidip Ünye gibi bir yerde yaşayacağına ihtimal vermemiştir. Üstelik Vâ-Nû'nun tabiriyle "koloni olarak", iki aile gidiyorlardır. Gerçekten de 29 Kasım'da yola çıkarlar ve Ünye'de yaşamaya başlarlar. Vâ-Nû'nun oradaki hayatı anlatan ilk "mektup"u 11 Aralık'ta yayımlanır. Önce daha sık, sonraları daha aralıklı periyotlarla 1937 yılının Ağustos ayına kadar bu yazılar devam eder.[1]

1937 yılının 27 Kasım'ında ise Vâ-Nû'yu yine *Akşam* gazetesinde görürüz. Önce esasen sağlıkla ve maişetle ilgili nedenlerle Ünye'den, sonra da *Haber* gazetesinden ayrılıp kürkçü dükkânına geri dönmüştür. Nisan 1954'e kadar da bu gazetede yazmayı sürdürecektir.

1939 sonlarına doğru çok sevdiği eşini, epeydir rahatsız olduğu anlaşılan Meziyet Hanım'ı kaybeder Vâ-Nû.

1942'de batan *Refah* vapuruyla ilgili olarak yazdığı bir yazı yüzünden (bu yazıyı imzasız olarak yazmış olmalı, imzalı bir yazısını bulamadım çünkü) askere alınıp er rütbesiyle Konya'ya sürgün edilir. Oraya Meziyet Hanım'ın yakın dostlarından, kendisinin de çok iyi anlaştığı Müzehher Hanım'la birlikte gider ve orada evlenirler. Bir seneyi aşkın bir süre kaldıkları Konya'dan yazılarını düzenli olarak göndermeye devam eder ama gazete yönetimi nedense hikâye ve roman tefrikalarını yayımlamak istemediği için geçinmekte epey sıkıntı çekerler. Buradan yazdığı yazılardan bir-ikisinde bazı medeniyetsizliklerden şikâyet edince, şehrin ismini vermediği halde ahaliyi epey kızdırmış, valiye ve garnizon komutanına şikâyetler yağmıştır!

1. Çok önemli birer tanıklık niteliğindeki bu yazılardan hiçbirini bu seçkiye almadık. Önümüzdeki sene ayrı bir cilt olarak yayımlamayı planlıyoruz.

İstanbul'a döndükten sonra karıkoca maişeti toparlamak için her zamanki yoğun tempolarının da çok üstüne çıkarak çalışmaya başlarlar ve bu tempo çok uzun süre devam eder. 1945 sonlarında Vâ-Nû, yıllardır görüşmediği, haberleşmediği kadim dostu Nâzım Hikmet'le eşi Müzehher Hanım'ın girişimleri sayesinde yeniden yazışmaya başlar. Kısa bir süre sonra şairi Bursa Cezaevi'nde ziyaret de ederler. Buzlar çözülmüştür! Yazışmalar Nâzım Hikmet'in açlık grevine yatışına ve birkaç ay sonra çıkan af sayesinde özgürlüğe kavuşmasına kadar sürecektir.

Bu sıralarda memleket de "demokrasi"ye geçmiş, çok partili bir düzen kurulmaya başlamıştır. Vâ-Nû bu dönemde inanılmaz güzellikte yazılarla kurulacak partilerin sınıfsal temelli olmadıktan sonra pek de bir anlamı olmadığını, memlekete asıl kurtuluşun "demokrasi" nutuklarıyla değil işçi ve köylülerin kendilerini temsil edecek partiler, sendikalar kurup örgütlenmesiyle geleceğini, aksi takdirde bizi bekleyenin sadece "aç kalma hürriyeti" olduğunu anlatmaya çalışır okurlarına. Zaten 1930'lardan beri Türkiye'de memurlar dışındaki halk kitlelerinin sosyal güvenceye kavuşturulmasının vazgeçilmez bir hak olduğunu vurgulayan onlarca yazı yazmıştır; ölene kadar da bu konunun takipçisi olmuştur; bugün yeniden fena halde budanmaya çalışılan sosyal haklardan bir dönem toplumun geniş kesimleri yararlanabilmişse bunda Vâ-Nû'nun ısrarlı takibinin ve emeğinin de payı olduğunu söylemek hiç de abartılı olmayacaktır.

Yine aynı dönemde fikir ve ifade özgürlüğüne devletin yaptığı müdahaleleri, laiklik ilkesinden verilen ve gündelik hayata ânında, kadınlara yönelik saldırıların artması şeklinde yansıyan ödünleri sert biçimde eleştiren çok etkili yazılar da kaleme alır. Toplumda yaygınlaştırılan din tasavvurunun ilkelliğini teşhir etmekle kalmayıp tek parti döneminden miras laiklik anlayışını da eleştirir: Laik bir ülkede Sünni Müslümanlar da devletten bağımsız olarak örgütlenmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na gerek yoktur. 1930'larda ve 40'lı yılların ilk yarılarında feminizmi üst sınıf kadınlarının gereksiz meşgalesi olarak gördüğü (ama o dönemde mesela Sabiha Sertel de aynı fikirdedir), kadınları ve kadınlığı hep geleneksel, hatta yer yer

muhafazakâr terimlerle tasvir ettiği halde[1], bu saldırıların arttığı 1945-1960 arasında, onun günümüz feministlerince bile takdir edilebilecek kadın dostu yazılarının sayısının da arttığı gözlemlenir.

1950 yılına gelindiğinde Nâzım Hikmet'in açlık grevinin kamuoyunda yankı bulması için aktif bir biçimde çalışır (bu konuda yazdığı iki makalesini de ekledik seçkiye) ve hazırlayıcılarından olduğu af çağrısı metnine, çok farklı ideolojik eğilimlerden imza toplanmasında geniş çevresi sayesinde çok etkili olur.

1954'te *Akşam* gazetesinden ayrıldıktan sonra gazete değiştirme sıklığı artar. Önce *Cumhuriyet*'te, sonra *Tercüman* ve *Havadis*'te, 1960 sonrasında da *Zafer*, *Meydan* ve *Haber* gazetelerinde yazacaktır. 1960'tan sonra genellikle sağ kesime ait gazetelerde yazması eleştirilmiştir ama buralarda da kendi çizgisinden ödün verdiği söylenemez. Yine de CHP'ye yönelik eleştirilerinin dozunun epey sertleştiği görülür (ki bunlarda da genelde çok haksız sayılmaz). Bir yandan *Yön* dergisine de yazar (buraya orada çıkan iki yazısını aldık) ve çoğu yakın arkadaşı olan yeni sosyalist yazarları sık sık CHP'ye fazla hayırhah bakmamaları gerektiği konusunda uyarır. Sosyalist çevrelerle irtibatı hep sürmüştür: 1962'de Mehmet Ali Aybar'la birlikte Temel Hakları Yaşatma Derneği'ni kuran isimlerden biridir.

1965'te Nâzım'la ilgili kitabının yazımını bitirdikten bir süre sonra sağlığı kötüleşince gazetelerde yazmayı bırakmış, 1967'de tutkuyla bağlı olduğu ve dolu dolu yaşadığını şu dökümden bile anlayabileceğimiz hayata veda etmiştir. Mezar taşında Nâzım'ın şu dizeleri yazılıdır: "Güzelim dünya elveda ve merhaba kâinat!"

1. Aylin Özman, Vâ-Nû'nun bu meseledeki sorunlu bakışını şu yazısında ayrıntılı olarak örnekler ve eleştirir: "Domesticated Souls: Vâla Nureddin (Vâ-Nû) on Womanhood", *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 1, 137-150, Mart 2007.

GÜNDELİK HAYAT

Tuluat Kumpanyasında

Öteye beriye burnunu sokmak meraklısı bir dostum geçenlerde şehrimizin ismi bile çok kimselerce meçhul bir köşesindeki tuluat tiyatrolarından birine dalmış. Seyrettiklerini sonradan bana yağlandıra ballandıra anlattığı için merakımı yenemedim. Dostumla birlikte şehrin o köşesine gittik. Etrafı tahta perde çevrilmiş bir bahçenin önünde klarnetle "Fleur d'Amour" çalınıyor, davul tempo tutuyor. Bittabi elektrikler, bayraklar, meraklı bir kalabalık. Gişeye yanaştık. İki kişi için birinci mevkiye elli kuruş istediler. Verdik. Bilet desteleri önlerinde durduğu halde her nedense bilet kesmeden bizi içeri koyuverdiler. Girdik ki mahaşerallah! Birinci mevkide iskemle bulmak değil a, iğne atsan yere düşmeyecek. Localardan biri boştu. Onu tutmak üzere gişeye döndüğümüz zaman teşhis olunduk. İsmimi telaffuz ettiler. İki-üç kişi etrafımı aldı, "Aleyhimizde yazmaya geldiniz galiba?" dediler.

Daha ben cevap vermeye hazırlanırken bu tanımadığım zevat arasında bir tane tanıdığım hasıl oldu: Çocukluğumuzda senelerce beraber yaşadığımız bir mektep arkadaşı.

"Sakın ha," dedi, "aleyhte maleyhte yazmaya kalkış-

ma! Burasını ben işletiyorum. Malum ya: Galatasaraylıyız! Galatasaraylılar ancak birbirlerine yardım gösterirler."

Fiyat farkını almadan boş locayı bize açtılar. Neşem kaçmıştı. Aleyhte, lehte düşündüğümü yazmayacak olduktan sonra buralara kadar, büyük büyük, ne demeye kalkmış da gelmiştim? Mamafih azıcık imalifikr edince çareyi buldum: Madem mektep arkadaşımındı, tiyatronun nerede ve ne isimde olduğunu söylemeyecek, yalnız orada gördüklerimi yazacaktım. Artık ferahladım, etrafın tetkikine giriştim. Üç yüz kişilik bir kalabalık, bahçede, kırık sıra ve iskemlelerde, şanoya karşı oturuyor. "Parter"in etrafına, kumdan ve alçıdan, sümmettedarik çepeçevre alçak bir duvar yapılıvermiş. Bu açık duvarın arkasını tahtalarla bölmüşler, bölmüşler, loca addetmişler. Localarda, ol ameleü'n-nas rakı içilmektedir. Perde iner inmez dört-beş ses birden yükseliyor: Fıstıkçının, kahvecinin, gazozcunun, simitçinin, nane şekercinin, çikolatacının sesleri... Mamafih halk mütemadiyen bir şeyler yiyip içmekle beraber satıcılara pek ruy-ı iltifat göstermiyor. Çünkü dikkat ettim: Evlerinden yiyecekler ile içeceklerini de beraber getirmişler. İşte bir gazeteden çıkarılan patlıcan dolmaları. İşte, şu hanımnine de dizine oturttuğu testiden gelinine ve torunlarına mavi boyalı çinko maşrapayla su dağıtıyor. Arkadaşımla ben çenemiz oynamadığı için el âleme karşı bayağı mahcup düştük. Burada biraz da bara giderek "konsomasyon" yapmayan hasis insanlara benziyorduk.

Binaenaleyh kahvecinin teklifini reddedemedik. İki kahve getirttik. Nargileleri de locamızın duvarına oturtarak başladık gurul gurul guruldatmaya... Ceketlerimizi çıkarmış, bir iskemlenin arkalığına geçirmiştik. Keyfimize payan yoktu. Seyrediyorduk.

Kantolar malum... Bunda yeniden tarif edecek bir şey yok: Kim bilir kantolara dair kaç yazı okumuşsunuz-

dur. Benim yeni intibam, şunun tekidi oldu: Hanımefendiler istedikleri kadar "rejim"le zayıflamaya çalışsınlar, zayıf beğenmek zevki yalnız mahdut bir münevver sınıfa has zevk. Halk eti butu dolgun, göğsü göbeği yerinde kadınlardan hoşlanıyor.

Tuluat piyeslerinin resmen memnuiyeti hâlâ devam ediyor galiba ki oyundan evvel, suflör deliğine araba körüğü şeklindeki kutuyu oturttular. Bittabi içine suflör muflör girmedi. Piyes gene tuluat halinde devam etti. İsmi *İncili Çavuş* olan bu piyes, birçok noktainazardan, üdebamızın muntazam devam ederek lisan vesaire tetkikatı yapmasına değer bir cazibededir. Aktörler içinde, Komik Ahmet Efendi'nin fıtri sanatkârlığını zikretmeden geçemeyeceğim.

Dün geceden bende kalan en iyi intiba, memleketimizde, kadınlık sahasında yapılan teceddüt hareketinin en aşağı halk tabakasında bile hazmedildiğini görmekliğimdir. Tiyatroda kadınlar ve erkekler gayet alışkınca ve bir Avrupalı soğukkanlılığıyla yan yana oturmaktaydılar. Üç-beş senede gösterilen bu tekâmül akıllara hayret verecek şeydir.

Akşam, 21 Ağustos 1929

Asri Rüyalar

"Asri berber", "asri manav", "asri sinema", "asri bakkal", "asri birahane", "asri meyhane" ... Dükkân isimlerine dikkat etmişsinizdir; içlerinde ne kadar çok "asri"si var. Tıpkı Meşrutiyet senelerinde "hürriyet berberi", "hürriyet manavı", "hürriyet birahanesi" ilh olduğu gibi. Mamafih yalnız dükkân isimlerinin değil rüyaların da asrisi var!

Evet, asri rüya, eski, kurun-ı vustai rüyadan bambaşkadır: Masallardan ve taşbasma kitaplardan öğreniyoruz ki ecdadımız bir sıkıya girdiler mi, rüyalarında karşılarına behemehal nurani, yeşil sarıklı, yeşil cüppeli ve sütbeyaz sakallı dervişler çıkarmış. Kâbuslarında, vaizlerin camilerde anlattıkları zebanileri görürlermiş. "Âlem-i manada" feraha kavuştukları vakitse sağ kollarında Osmanlı padişahının, sol kollarında Acem padişahının kızını görürlermiş.

Gelin gelelim asri rüyalara... Hepinize sorarım, ey muhterem kariler, uykunuzda bu neviden manzaralarla karşılaştığınız vaki mi? Yeşil cüppeli derviş? Tekkelerin ilgasından sonra bu zat keşkül ve destarını rüyalarımızda da göstermeye korkuyor! Cehennem zebanisinin hayali? Laikliğin galebesi ve israiliyatın mağlubiyeti üzerine, şarlatan cehennem zebanileri de bize uykuda soğuk terler döktüremez oldular! Acem ve Osmanlı padişahının kızları? Saltanat yıkıldıktan ve peçeler kaldırıldıktan sonra Osmanlı padişahının kızı, gözümüze zaten pek kanca burun göründü, Acem sultanları ise çeşm-i ahularına rağmen gün görmemiş şeylermiş! Gençlerimiz, hayalen değil a –bilmem amma– onlara, hakikatte bile pek iltifat etmez!

Asri rüyalarda, yeşil cüppeli dervişin ahlak hocalığını başka şahsiyetler yapmaktadır: Geçen akşam ziyafetteydim. Rakıyı ve viskiyi biraz fazla kaçırıp midemi bozmuşum. Rüyama, Hilal-i Ahdar'ın reisi Mazhar Osman Bey'le kâtib-i umumisi Fahrettin Kerim Bey girdiler. Göğüslerinde pırıl pırıl bir yeşil ay vardı: "Yaaaa! Gördün mü işte! Bizi dinlemez, kafayı tütsülersen hastalanırsın!" dediler. (Bittabi ben de derhal tashih-i ahlakla içkiyi terk ettim!)

Asri rüyalarda cehennem zebanilerinin yerini tutan –bilhassa İstanbullular için– otomobil, tramvaydır. Kâbuslarımızda, bacaklarımızın kesildiğini görürüz.

Osmanlı padişahının kızı ile Acem padişahın kızına gelinceeee – bir dostum anlatıyordu: Geçen gece rüyasında bir kolunda Feriha Tevfik Hanım, öbür kolunda Hicran Hanım'ı görmüş. "Tabir et!" dedi. "Hayırdır inşallah!" dedim.

Bu misallerden sonra rüyaların gündelik hayatımıza pek bağlı şeyler olduğu bir kere daha anlaşılmıyor mu? Bazı âlimlerin iddia ettikleri gibi rüya "başka bir âlemi perde aralığından seyretmek" olsaydı rüyalar arz üzerindeki inkılaplarla beraber asrileşir miydi?

Akşam, 7 Teşrinisani [Kasım] 1929

Radyo Başında

Kaç gecedir radyoda Avrupa'yı dinliyor musunuz? Eğer dinliyorsanız bu kıtanın sesini bütün perdeleriyle işitiyorsunuz demektir. Bahusus Almanya'da tevakkuf ederseniz...

Almanca bilmenize de ihtiyaç yoktur: Hitler yahut von Papen söz söyleyecek diye gazetelerde ilanını görürseniz, behemehal aletinizin başından ayrılmayın... Tavsiye ederim... Bu hatipleri dinleyin... Bahusus ikincisi, sesinin çelik gibi kuvvetiyle, her hecesine verdiği ayrı bir manayla bir orkestra kadar sanayi-i nefisedir.

En büyük hatip olarak Troçki'yi dinlemiştim... Von Papen'i de ona yakın buldum. Dalmış; dört kulak kesilmiştim... Hatipler, yekdiğeri arkasından kürsüye çıktı... Ayrı ayrı fırkaların reisleri... Arada teşkilatlara mensup samilerin alkışları, "bravo"ları, Almanca "yaşa" makamında kullanılan "*hoch*" nidaları işitiliyor...

Dünyanın ne karışıklık, ne buhran içinde bulunduğunu, siyasilerin yekdiğerleriyle nasıl boğuştuklarını, or-

talıkta nasıl asabi bir hava estiğini, doğrudan doğruya kulağınızla dinlemek mümkün... Tekrarlıyorum. Almanca bile bilmeye ihtiyaç olmadan, bu nutuklar söylenirken, Avrupa'nın vaziyetini anlayabilirsiniz...

Bazı kimseler, radyoda, parazitleri zait buluyorlar... Halbuki bunların ne derece lüzumlu bir şey olduğunu, geçen gece hatipleri dinlediğim sırada anladım: Siyasiler nutuk söyler ve teşkilattakiler alkış tutarken, ara yerde iniltiler işitiyorsunuz...

Tenden can kopar gibi bir ses...

En mustarip hançereden çıkmış gibi...

Uzaktan uzağa, milyonlarca insan haykırır gibi...

Bu da bana Avrupa'yı dolduran işsizlerin, bedbaht ekseriyetin ah ve figanı tarzında geliyor...

Bütün bu parlak sözlerin arasında birdenbire işitiliyor, zevki kaçırıyor...

— Düğmeyi döndür... Bir hoş musiki ara!

Parlak nutuklar... Siyasi vaatler... Alkışlar... Ve bunların arasında müthiş sıkıntıları ifade eden dinlemeler, hıçkırmalar gibi parazit sesleri... Sonra saz, kahkaha, eğlence... Ve gene ahlar, eninler, feryatlar...

İşte, Avrupa'yı radyoda dinlerken işittiklerimiz...

Dünyanın hakiki ve samimi sesi de esasen bu değil mi?

Bana kalırsa buhran bitmedikçe, şu radyolardan parazitleri def etmeye katiyen uğraşmamalı... Çünkü işin tabiiliği zail olacak.

Akşam, 16 Şubat 1933

Vay! Türklüğü Tahkir Etti Ha?

Gazetelerde bir cinayetin tafsilatını okuyorsunuz. Sevgilisini vuran adam, bu feci filine mazeret diye, "O kadın Türklüğü tahkir etti!" iddiasını ileri sürüyor.

Türklüğü tahkir?

Kanun, bu küstahlığı yapacak olanları cezalandırdığı için, pek çok kimseler de, buna sığınarak çapraşık vaziyetlerden zeytinyağı gibi üste çıkmak maksadıyla attıkları tokadın, soktukları bıçağın, kırdıkları her türlü potun, hatta kıydıkları canın mubahlığını böylece izah ediyorlar:

— Efendim... Türklüğü tahkir etti de hamiyetim kabardı. O alçağa, onun için haddini bildirdim!

Düşmanını, rakibini, alacaklı yahut vereceklisini, kendisini sorguya çeken mektepteki hocasını, hülasa hoşlanmadığı, zıtlaştığı, korktuğu veya ezmek istediği insanı karakol köşelerinde süründürmek isteyen pek çok cebbar, zalim ve ceberutlar aynı bahaneyi buluyorlar:

Ben seni bir kere Türklüğü tahkir ettin diye lekeleyeyim, başına çorabı öreyim de, sen sonra aksini ispat için düştüğün ağdan kurtulmak üzere çırpın, çabala dur!

Aynı maddeden dolayı Aksaray'da oturan bir ellilik hatuncağızı, Beşiktaş'ta manavlık eden bir bilmem ne efendiyi, cehaletimizden lakabını "Acem" koyduğumuz bir Azeri ırktaşı yahut namuskâr bir vatandaş olan ve bütün işlerini bizimle gören bir Şimon Efendi'yi töhmet altına sokmak istiyorlar.

Peki amma, bu insanlar, Türklüğü niçin tahkir etmiş olsun?

Ne zihniyetleri, ne mevkileri, ne menfaatleri buna imkân verir!

Hem, Türklük gibi yüksek bir mevcudiyet, yıl on iki ay, her önüne gelen tarafından tahkir edilebilir mi? Kimin

ne haddine? Doğrusu bu gibi davaların açılması sık sık ve haberlerinin gazete sütunlarında gün geçmeden okunması bile bizi rencide ediyor... Artık bu maddeyi şarlatanlıklarına alet etmek isteyenlerin çanına ot tıkansın...

Yok, hayır: Kanunumuzdan "Türklüğü tahkir edenler cezalandırılır!" maddesi kaldırılsın demiyorum... Bilakis, onun işaret ettiği cezaya asıl bu şarlatanlar çarpılmalıdır... Zira bu büyük mevcudiyeti hasis hislerine ve menfaatlerine alet ederek tahkire kalkışanlar asıl onlardır.

Akşam, 20 Nisan 1933

Bu Soğukta Kakırdayan Fukara...

Bu sabah tramvay bulamadım. Karlar içinde bata çıka matbaaya geliyordum.

Bir kapı önünde bir inilti işittim... Soğuktan donan köpek yavruları mı? Hayır... Birbirlerine sokulmuş iki insan...

"Köprü altında" yangın yeri harabelerinde sabahlayanların mevcut bulunduğunu bilmeyen bahtiyarlar var mı? Fakat düşünülüyor mu: O bedbahtlar bu gece ne oldu?

"On iki motor battı!" diye heyecanla matbaamıza telefon ediyorlar.

Kaç sokak adamının kıkırdadığından haber yok! Bilmiyoruz... Onlarla eşya derecesinde bile alakadar değiliz.

Şarkın imaretleri vardı. Çorba dağıtır ve insanları kubbe altında barındırırlardı. Garbın içtimai yardım teşkilatı vardır. Ta çar zamanında bile, Rusya'da, koskoca binalar yapılmış, "Melcesizim!" diyen insan, geceyi geçirecek bir yer bulurmuş.

Biz ise, Şarklı ile Garplı arasındayız... Birinden kurtulduk, öteki olamadık: Fakirlerimize hangi içtimai yardımı yapıyoruz?

Geçen sene Evkaf'ın Tophane'deki yıkık, kiraya verilmemiş ve asla verilemeyecek olan dükkânlarını "fuzuli yere işgal edenler" –çoluk çocuk, ihtiyar ve alil– sokaklara fışkırtılıyorlardı. Bu hazin tabloyu yanıla yakıla *Haber* sütunlarında hikâye etmiştim. Kimsenin kılı bile oynamadı.

Dün gece kârgir evimin pencerelerine çarpan rüzgârla asabileşir ve uyuyamazken, sokakta kalanları düşündüm durdum. Bazıları Himaye-i Hayvanat Cemiyeti'ndedirler. Sıska kedilere karşı pek merhamet duyarlar. Benimse en fazla rikkatime dokunan, sokakta kalmış insandır.

Ömrümde bir-iki gececik bu acıyı tattım. Ne demek olduğunu bilirim. Allah tekerrüründen esirgesin ve tatmayanlara tattırmasın...

İngiliz Robert Owen, bir asır evvel, memleketindeki fakir fukaranın yaşayış seviyesini yükseltmeye hayatını vakfetti; onun eserleri ve muakkipleri hâlâ mevcuttur.

Bizde ise, amatör tipi, mesela bir ihtifalci Ziya Bey' dir: Merhum, Osmanlı tarihinin büyük simalarını kutlamak için merasim tertip ederdi. Yahut bir Salahattin Refik'tir: Fincan zarfları biriktirir. Bir Selim Sırrı'dır: İsveç usulü jimnastiğin propagandasını yapmıştır.

Başka sahalarda da tek tük amatörler çıkmıştır. Fakat muhtaç olduğumuz içtimai yardım teşkilatın havariyunundan, eizzesinden henüz ses seda yok!

Hamiyetli zenginler vardır. Amma kendiliklerinden yardımı düşünmezler ve kendilerini kimse teşkilatlandıramamıştır. Fakir fukara da bu soğukta kakırdar durur.

Haber Akşam Postası, 12 Şubat 1936

Minimini Bir Dram

Bindiğim otobüs bir durakta –müşteri toplamak için– epey bekledi. Bu sırada minimini bir drama şahit oldum.

Kılığı kıyafeti pek pejmürde bir çocuk, havanın soğukluğuna rağmen yalınayak başı kabak dolaşıyordu. Aynı yaşta fakat pek iyi giyinmiş bir yavru, elli-elli beş yaşlarında bir kadının –öyle tahmin ettim ki mürebbiyesinin yahut akrabadan fakirce bir teyzenin– elinden tutarak yürüyordu.

Zengin oğlan fakire acıdı ki zahir kıyafetinden yerli Hıristiyan olduğu anlaşılan madama bir şey söyledi.

Bu haşin yüzlü kadın çantasını açtı. Bir bozuk para çıkardı. Köpeğe ekmek atar gibi, çeyreği –yahut eski kuruşu– sefil oğlana fırlattı.

Sokak çocuğu kaşlarını çattı. Ellerini pantolonunun delik ceplerine sokup, omuzlarını kaldırıp sırtını çevirdi. Başını hafifçe döndürerek madama istihfafla yaman bir bakış baktı. Belki acıdı; muhakkak ki çok muhtaçtı; sanırım başka türlü verilse bu bozukluğu memnuniyetle alacaktı. Fakat yüzünde öyle yüksek ve necip bir izzetinefis ifadesi belirmişti ki... Yürüdü gitti... Aynı anda, zengin çocuğunun mahcup perişanlığını, teyzesinin (yahut mürebbiyesinin) şaşalamasını gördüm. Bir şeyler söyleyerek, –her manadaki hasis bir hareketle– attığı parayı yerden kaldırarak çantasına koydu.

Yollarına devam ettiler.

Bizim de otobüs kalktı. Pencere kapalı olduğu için bu dramı sözsüz film gibi pandomima halinde seyredebildim.

Yalınayak başı kabak yavrunun o halini asla unutamayacağım.

Zihnim bugünlerde hep onunla meşgul olduğu için, sokaklarda, aynı çıplaklıkta diğer birtakım çocuklara gözüm fazla takılıyor. Tabiatıyla çoğu onun yüksek haysiyetini muhafaza edemiyorlar; avuç açıyorlar. Bilhassa geceleri Sirkeci taraflarında böylelerine sık sık rastlıyorum. İçlerinde bir de minimini zenci var. Nesillerce Afrika'nın sıcak güneşine alışmış vücudu, Boğaziçi'nden kopup gelen şimal rüzgârı ile tiril tiril titriyor. Başındaki büyük adam kasketi, yazlık ve delik deşik olan bütün melbusatı arasında yegâne ısıtıcı şey olduğu için ondan medet umuyor; kalın kasketi kulaklarına doğru çekiyor, çekiyor.

Bayramlarda yakamıza çocuk cemiyetlerinin çiçeği takılıyor. Belki bu rozetler yılda değil, ayda bir iliştirilsin (mesela yalnız kış aylarında); belki başka yollarla paralar temin edilsin; her ne yapılırsa yapılsın İstanbul sokaklarının buz gibi teşrinisani çamurlarına bulanmış küçücük ayakları görmeyelim.

Hele çocuklar içinde otobüs durağı dramındaki oğlanın seciyesinde yavrular bulunduğunu ve bunların bir zatürreeye kurban gidiverdiklerini düşünmek tüylerimizi diken diken ayağa kaldırıyor: O sırada boynumuzda yün atkı olsa da paltomuzun kürklü yakasını kaldırmış bulunsak da...

Akşam, 27 Teşrinisani [Kasım] 1939

Bob Stil

Şişli taraflarında böyle bir laf çıkmış. Aşağıdaki tarifte giyinen, hareket eden 17 ile 25 yaş arasındaki gençlere "*Bob stil*" deniyor. Bu tabiri kim yaratmış, hangi kelimelerden almış? Bilmiyorum. İhtimal "Bob", Amerikan-

vari bir küçültme ve okşama ismi hasıdır. "Üslup" manasına gelen "stil"le ifade tamamlanmış oluyor: "Bobi tarzında giyinen delikanlı" demek zahir... (Amma benimkisi tahmin...)[1]

Bob stil modasına tâbi gençlerin ceketi gayet bol, gayet düşük omuzludur. Pantolonu ise, dar paçalı ve kısacadır. Göğsünü içeri çökerterek, sırtını kamburlaştırarak, iki yana ve biraz ileri sarkıttığı kollarını mümkün mertebe sallamaya gayret ederek ve bir yana bakmak için başını çevirmeyip icabında vücudunun heyet-i asliyesiyle dönerek, arşınlama adım atarak ileri geri sallana sallana yürür. Omuzlarını ve başını böyle hareketsiz tutmasının sebebi, gayet geniş olan gömlek yakasının buruşmaması içindir. Şakaklarından itibaren ta ense köküne kadar, briyantinle taranmış uzun saçları arkadan bakınca balıksırtı hissini vermektedir. Sağ yandan ve sol yandan büyük bir intizamla gelen kıllar, bel kemiğinin kafatasındaki mabadıymış gibi, aralarında çatışıp –Tarzan biçimi– bir hat teşkil ediyor. Ve bütün bu kıllar cihazı, marul yaprağı kadar geniş gömlek yakasının arasına evde aynanın karşısında itina ile oturtulmuştur. Maazallah bir kımıldanış bu şekil ve şemaili altüst edeceği için delikanlı anlattığımız biçimde yürür!

Dostlarım dedi ki:

— Yalnız Şişli'de değil, İstanbul'un hemen her yerinde rastlanan şu *Bob stil*'ler aleyhine yaz! Bu şemaildeki insandan hayır gelir mi? Erkeğin göğsü ileride, hareketleri cesur ve serbest olur. Bunlarsa...

Cidden, aleyhte bulunmak için çok söz vardı. Hepsini sıraladılar.

1. Robert Taylor'a ve diğer Robert'lere "Bob" derlermiş. Sonradan öğrendim. (Yazarın notu.)

Bense kendi gençliğimi hatırladım. O devrin *Bob stil*'leri sinema artistlerinden değil, roman kahramanlarından mülhemdi. Mesela hatırlarım: Gayet sarı benizli imiş hissini vermek için yakasına sarı bir gül takmak, hafif hafif öksürerek veremli intibaını vermek, mecalsiz ve hazin bakmak bir zamanlar modaydı. Ben şahsen, Avusturyalılardan görüp, koluma –çıkarılamaz tarzda– bir bilezik lehimletmiştim. Çocukluk! İtibarı Milli Bankası'nın kâtibi umumisi Suphi Ziya Bey'i takliden –diğer banka memuru arkadaşlarım gibi– bir de beyaz getr almıştım. Amma kunduralarımın altı üçüncü defa pençelenmiş imiş. O da başka! Öyle bir şıklığın refah içinde olması icap ettiğini henüz kavrayamıyordum. Ailede ve civarda ağabeyler bize kızarlardı. Tenkit ederlerdi. Dinlemezdik. Saçlarını ensesine kadar bırakan ve küçük tırnağını orta parmak hizasına kadar uzatan şair arkadaşlarımız da vardı. Hele onun gibilerin arkasından, "Bunlardan bu memlekete hayır mı gelir?" derlerdi.

Fakat hayır geldi. Şimdi o uzun saçlı ve uzun tırnaklı şair, kıymetli bir âlim olmuştur. Ekseriya bu gibi şekil aykırılıklarını yapanlar, hayatta ille mevcudiyet göstermek isteyen ruhlardır. Onu da unutmamalı! Sonra genç, istidadının istikametini buluyor, bu züppelik tezahüratından vazgeçiyor. Umumiyetle züppelerde de bir medeniyet dekadansı, tereddi etmiş bir sanatkâr inceliği vardır. *Bob stil*'lere kızmamalı. Onların arasındaki istidatlılar kendi sahalarını bulunca azim ve imanla ona atılacaklardır. Sahalarını bulamayanlar ise, züppe damgasıyla ihtiyarlayıp gideceklerdir. Tehlike, *Bob stil* olmakta değildir; bütün ömrünce o kalıpta ve ruhta kalmaktadır...

Akşam, 6 Temmuz 1940

Dilencilerin Çoğalması Karşısında...

Bir "dilenci nefreti"dir almış yürümüş.

Hele arada sırada "zengin bir fakir"in paçavralar altından kese kese gümüşlerle tomar tomar banknotlarının zuhur edivermesi herkesi çileden çıkarıyor. Gazeteler yazıyor: "Meğer kürk mantolu, mantar iskarpinli karısı da varmış... Meğer hanları, apartmanları da varmış... Meğer yeni bir dükkân da alacakmış..."

O güne kadar sadaka verenler bu hareketlerinden dolayı pişman oluyorlar.

Kanun da dilenciliği men etmiştir. Öyleyse vurmalı kafalarına!

Gazetelerden biri şöyle yazıyor:

— Yeni bir kanun yapılmalıdır. Böyle zengin olduğu anlaşılan dilencilerin bütün malları müsadere edilmelidir.

Refik Halid de şu fikirde:

— Polis yalnız para dileneni değil, ondan dua ve şefaat dilenen suç ortağını da yakalayıp mahkemeye vermeli ve hâkim, kanuna eklenen maddeye dayanarak para dilencisinden başka dua dilencisini de ağır para cezasına çarptırmalıdır. Tıpkı rüşvet alanla verenin veya arada vasıta olanın ceza görmeleri kabilinden... Zaten dilenci nedir? Allah'ın iznini almadan onun adına bir iş görmek için para çeken bir dolandırıcı değil mi? Sadakayı gözden çıkaran kimse dilenciye der ki: "Al şu mangırları. Tanrı'ya söyle! Benim dileğimi yapsın! Kusurlarımı görmemezlikten gelsin..." Kusurlarımı görmemezlikten gelsin..." Hem rüşvete hem –dahiliye vekilinin yasak ettiği– tavsiye mektubuna benzeyen bu hareket herhalde bir para cezasını hak ettirebilir.

Bunun güzel bir nesir olduğunu kabul ederim. Fakat üstadımızın affına mağruren güzel bir fikir olduğunu kabul edemeyeceğim.

Zira sadaka vermenin saiki herhalde yalnız dinî bir his değildir. Mesela ben de sadakaya aleyhtarım. Hatta geçen gün yolda giderken şöyle düşünüyordum:

— Keşke bir "toptancı sadaka kurulu" teessüs etse... Oraya aza olsam... Ayda üç lira, beş lira, her neyse iane versem... Cemiyetten bir rozet alıp yakama taksam... Ve şehirde de âdet olsa, böyle rozeti olanlara dilenciler artık musallat olmasalar... Ben de Beyazıt kahvehanesinde mi oturacağım, hatta Kadıköy vapurunun lüks kamarasında mı yoksa Köprübaşında ayakta mı duracağım, köşe başını mı döneceğim, hülasa nerede bulunursam bulunayım, nereye gidersem gideyim, sırf bu rozetimden dolayı beni dilenciler artık rahatsız etmese... Hür bir vatandaş halini alsam... Zira şimdiki tacizler yüzünden cidden hürriyetimi kaybediyorum... Şayet gafletle dilenciler gene yanıma yaklaşırlarsa, göz kırparak, parmağımla rozetimi işaret etsem... Onlar da benden, "Ah, pardon! Görmedikti..." diye uzaklaşsalar...

Biliyorum... Böyle şey olmaz... Bu, fantezidir... Fakat dilencilikle mücadele için ileri sürülen her fikir de fantezi olmak hududunu maalesef geçmiyor. Refik Halid'inki de fantezidir... "Malını müsaadelere edelim!" fikri de... Diğer cezai tedbirler de... Hepsi...

Zira yakamda öyle bir işaret bulunsa bile, Cenabıhakka bir tavsiye almak niyetinde olmasam da, karşıma merhametimi tahrik eden biri çıkınca keseye davranacağım. Çare yoktur... Hatta şu fikirde olsam dahi: "Şeklen merhamete en muhtaç kimselere pek yardım etmemeli. Zira onlara acıyanlar zaten çoktur. Kenarda köşede silik duran hakiki muhtaçları bulmalı..."

Cidden: Alil yahut sahtekâr (yani o da ruhen alil) olduğu için profesyonelleşmiş dilenciler vardır; bunları Darülaceze gibi, Şefkat Yurdu gibi bir cemiyetin duvarları içine hapsetmek ve kaçarak, tekrar dilenirlerse mah-

kûm edip cebren hapsetmek mümkündür, münasiptir. Fakat bir de cemiyetin darlık zamanlarında ortalığı doluşturan ikinci cins dilenciler oluyor. Bunlarla mücadele, arkadaşlarımızın tavsiyesi gibi "Yasak etmeli! Ceza vermeli" tarzındaki tedbirler yoluyla olmasa gerektir. Burada mevzu başkalaşıyor: Dilencilikle mücadele değil, sefaletle mücadele...

Akşam, 30 Mart 1943

Mayoyla Sokakta Yürüyen İki Bayan

Şu son bir-iki gün içinde, İstanbul şehrinin "K..." sayfiyesinde, şöyle bir olaycık, dedikodu konusu olmuştur:

Ecnebi şahsiyetlerden tanınmış bir aile reisinin zevcesi ve kızı iki bayan, sandaldan denize girmişler. Güneş banyosunu da yapmışlar... Öğle üzeri, "K..." iskelesine çıkıp eve yemeğe geliyorlarmış. Yüz metre kadar iskele yolundan, sonra elli metre kadar tramvay caddesinden geçerek köşklerine girmeleri lazım gelmiş.

Tam tramvay yolunda, kendini "umumi adabın temini" ile mükellef sayan bir memur, bayanları durdurmuş, "Burada böyle dolaşmak olmaz. Hakkınızda takibat yapılır!" demiş.

Fakat ecnebi oldukları, Türkiye'ye yeni geldikleri ve dilimizi bilmedikleri için bayanlar bu söylenenlerden bir şey anlamamışlar. Civardaki gençler tercümanlık etmiş. Kadıncağızlar, yarı hayrette, yarı müteessif "vah vah" demişler. Biz böyle usul olduğunu bilmiyorduk... Sahile yakın olan bu evi deniz banyoları için tuttuktu... Evvelce bulunduğumuz memleketlerin usulleri burada da caridir sanırdık...

Memleketimizin misafiri bulunduklarına hürmeten ileri varılmamış.

Şimdi "K..." sayfiyesinde halk arasında lehte, aleyhte münakaşalar oluyor:

"Ecnebi de bu memleketin kaidelerine uyar... Memur, umumi adaba riayet ettirdiği için pek iyi yapmış!" diyenler var.

Şöyle diyenler de var:

"Burhan Cahit Morkaya aksini yazıyor amma Garp'ın sahil sayfiyelerinde de mayoyla, bornozla dolaşanlara rastlanır. Şimdi biz "umumi adap" denen şeyi, "atalarımızın hayatı"ndan değil, "beynelmilel usuller"den alıyoruz. Bu meselede elbette öyle hareket edeceğiz. Hem bir ana kızın sandalla denize girip sonra güneş banyosuna devam ederek eve dönmesinden daha nezih bir tabloya, şimdiki curcunalı örf ve âdetlerin meşkûkluğu arasında nadir rastlanır. Bu manzara bizleri neden rencide edecekmiş?"

Asıl böyle güzel bir manzaraya kem gözle bakanlar "umumi adaba aykırı" hareket ediyorlardır.

Şahsen benim fikrim sorulacak olursa şöyle düşünürüm: (ve itimat ettiğim muharrirler arasında yaptığım bir hususi anketin de hülasası şudur):

Geçen umumi harp sıralarında "çarşafın eteği aşık kemiğini aşsın mı, aşmasın mı? Üç kat muslin peçe takılsın mı, takılmasın mı?" meselesi umumi adap meselesiydi. Garp'ta da "faşing" dansını yapmak papazlar tarafından aforozlanmıştı. Şimdi bu dans –şayet modası geçmiş olmasa– kardinallerin bulunduğu bir törende umumiyetle alkışlanır. Türkiye'de ise, çarşaf eteği uzunluğu ve peçenin kalınlığı şeyhülislam gelinleri ile kazasker torunları muhitinde bile külliyen mevzu değildir.

En iyisi:

Bu gibi kılık kıyafet meselelerine karşı, memur hüviyetindeki insanların tamamıyla pasif kalmaları; bu gibi şeyleri, mütemadiyen değişmekte olan beynelmilel örf ve âdâtın istihalesine terk etmeleridir.

Kıyafet üzerinde cemiyetin baskısı kâfidir; kimse frakla yatağa yatıp uykuya varmıyor, bornozla baloya gitmiyor, çırılçıplak İstiklal Caddesi'nde dolaşmıyor. Demek orta yerde bir anarşi mevcut değil; bazı esaslar var.

"K..." sayfiyesindeki caddede mayo ile elli metre yürümenin caiz olup olmadığının hükmünü de yine ammenin zevki, tenkitçi yahut tasvipçi bakışları verecektir. Varsın, o versin. Bu gibi şeylere müdahaleler olmasın.

Akşam, 16 Ağustos 1944

Türk İsimlerinde Göze Çarpan Değişmeler

Geceleyin karartı yüzünden pencere açamamanın acısını çıkarmak ister gibi, gündüzün camları ardına kadar açtım. Elime bir Abbasi tarihi aldım, okuyorum.

Şahıslara alt has isimler şu üslup üzere:

El-Mustansır Billah Muhammed Bin El-Mütevekkil.

El-Kaim Biemrillah Abdullah Bin El-Kadir.

El-Muktefi Liemrillah Muhammed Bin El-Mustazhır.

İlh... İlh...

"Ne acayip isimler!" diye mırıldandım ve okumaya azıcık ara verdim.

O sırada, komşu bahçeden bir ses duyuldu:

— Gıyaseddin Bey geldi... Haydi Özcan! Koş Niyazi Amcana haber ver...

"Devrimizin Türk isimleri..." diye mırıldandım," Gıyaseddin! Niyazi! Özcan!"

Hayatımıza bir "soyadı" değişikliği girdi. Bunun hepimiz iyice farkındayız. Lakin şahıs isimlerinde milletimizin geçirdiği inkılap üzerinde kâfi derecede durulmadı; bu bahis kâfi derecede belirtilmedi.

Komşuya gelen "Gıyaseddin Bey" kimdir acaba? Pek o kadar fazla düşünmeye hacet yok. Binde dokuz yüz doksan dokuz ihtimalle, bu ellisini geçkin bir zattır. Zira yarım asırdır evladına "Gıyaseddin" ismini koyan ana baba kalmadı. Şayet kaldıysa bile bunu mutlaka "dedesinin ismi" diye münasip görmüşlerdir. Fakat delikanlı büyüyünce adını "Gıyas" tarzından basitleştirmiştir. Sonuna, meşrebine göre, bir de "Sahir" gibi şairane yahut "Turan" gibi Türkçü ilave yapmıştır. "Niyazi Amca"ya gelince, mutlaka otuzluk bir yurttaş olacak: Meşrutiyet devrinin mahsulü! Özcan'ı sormaya hacet yok... O behemehal bu neslin çocuğu.

Son zamanlarda bana merak olduydu zaten... Temas ettiğim muhitlerde dikkat ediyorum. (Öğretmenler ve nüfusçular söyleyeceklerimi tasdik edecektir.) Çocuklarımıza yüzde doksan nispetinde Türk adı konuluyor:

Ergün, Tekin, Sungur, Uygur, Uğur, Demir... (Erkeklerde.)

Günseli, Güler, Ayten, Solmaz, Ayla, Günaç... (Kızlarda.)

Şehirli esnaf, işçi aileleri de münevverler gibi bu modaya tabi oldu. Ümmi ana babalar bile, insiyakla bunu böyle yapıyor. Şehirlerde pek az bir nispette "Murat, Hâşim, Cemal, Recep, Hurşit, Şefika, Mehlika, Mihriba" gibi Arap ve Fars asıllı adlar konuluyor. Bunlar da "büyükbaba ve büyükannelerimizin yadigârı" diye...

Çok geçmeden eminim, bütün bu Hurşitler, Mehlikalar halkımıza, "Gıyaseddin Efendi, Şeyh Abdülmuttalip, Hafız Avnilla, Habibe Molla, Gülsüm Nine" isimleri kadar modası geçmiş hissini verecektir. Torunlarımız,

Mehlika Teyzelerini daha sevmiş bile olsalar, sırf gülünç olmamak için bu isimlerin tekrarından vazgeçecekler, hayatta daha az sevdikleri bir Ayten Hala'nın ismini tercih edeceklerdir. Bu suretle dede ve nine yadigârları da yine öz Türk isimleri olacaktır.

"Köylülerin hepsi yeni usule uydu!" diyemeyeceğim. Ücra yerlere cereyanlar biraz geç gidiyor. "Yusuf, İbrahim, Yakup" gibi Tevrati adlar, Türkler arasından ihtimal ebediyen silinmeyecektir. Nitekim İngilizlerde de bunlar var. Fakat şehirlerden köylere doğru giden modalar, Türk isimlerini gittikçe yayıyor. Yarım asır sonra –misale kendimden başlayayım– Vâlâ Nureddin, Peyami Safa, Kemaleddin Kâmi, Nüzhet Sabit, Faruk Nafiz gibi isimler yukarıda numunelerini saydığım Abbasi isimlerinden daha az tarihî hissini vermeyecek.

Akşam, 21 Ağustos 1944

Kahvehanelerin Tereddisi

Bir zamanlar hepimizde öyle bir fikir hasıl olmuştu ki, güya İstanbul'un ve diğer Türk şehirlerinin kahvehaneleri ortadan kaldırılsa memleket kurtulacak! "Şunları dağıtmalı, kapatmalı! Köklerine kibrit suyu ekmeli!" diyorduk.

Mesela bir Alman müşahidin, yurdumuza ayak basar basmaz, sıcağı sıcağına intibaını naklediyorduk:

— Bunca yapılacak iş var da, bu kadar adam kahvehanelerde niçin aylak oturuyor: *Warum, Warum?* Hepsini zorla kaldırıp işe sürmeli.

Bir Rus müellifi de şu mizahı savuruyordu:

— Bütün dükkânlarda işsizlikten pinekliyorlar... Bense İstanbul'a Wrangel ordusuyla muhacir gelince bir

ticarete sermaye yatırmak istedim. Evvelce meçhulüm olan bir sanayi şubesi gördüm ki pek revaçtaydı. Kalabalık işçiler, masa başına oturmuş, ağızlarıyla garip bir motoru tüp vasıtasıyla guruldatıyorlar, duman saçıyorlardı. Önlerine bir kutu açmışlar, trak trak bir şeyler vuruyorlardı. Bu zanaatı merak ettim. Meğer bu, Şark'ın kahve nargilesiyle tavlası imiş...

Hepinize kahvehanelerden bir irkilme bir tiksinme gelmişti. "Buraları, içtimai temas yeridir. Kahvehaneler de olmasa büsbütün kabuğumuza çekilmiş bulunacağız!" diyenleri mugalata yapıyor sayıyorduk.

Halbuki şimdi aradan zaman geçti; kahvehaneler tereddi etti yahut kapandı da kârımız ne oldu? İşte, mahallelerde beyler kahvesi kalmadı! Çardaklı kahveler, çıkırıklı kahveler, asmaaltı kahveler şurada burada tek tük varsa bile artık yenileri açılmıyor; nesilleri inkıraz etti. Esnaf kahveleri yok ki, uğrayınca aradığınız zanaat erbabını toplu bir halde bulasınız, borsasını öğrenesiniz... Hele şehrin orta yerindeki o pırıl pırıl itinalı meşhur kahvehanelerin camlarını bir parmak toz tutmuş, içerisi görünmüyor. Ne nargileleri nargile, ne çayları çay, ne müdavimleri müdavim, ne nükteleri nükte, ne muhavereleri siyaset kaynağı.

İtiraf ederim ki gençliğimde zamanın ediplerinin devam ettiği kahvehanelerde bir üniversite tahsili yapmış kadar malumat edindim. Ne kadar ilim ve sanat ehli varsa, yüzde doksanı Sultanahmet'le Beyazıt arasındaki birkaç kahvede daimi toplantı halinde bulunurdu. Oralara bir uğradınız mıydı, Hasan Saka (şimdiki dışişleri bakanı), Halil Nihat (şair ve milletvekili), Faruk Nafiz (şair ve muallim). Orhan Seyfi (şair ve mecmuacı), Fuat Köprülü (profesör ve siyasetçi), Ertuğrul Sadi Tek (aktör ve rejisör), ilh ilh, bunlardan ve emsalinden üçünü değilse beşini, bazen on-on beşini toplanmış, konuşur, gazete

ve kitap okur bulurdunuz. Paris'in Quartier Latin'i neyse buralarda da ona benzer bir hayat doğmuş ilerliyordu.

Fakat kadının sosyeteye girmesiyle muvazi olan kahvehanelerin yeni icaplara uyamaması yüzünden –Dördüncü Sultan Murad'ın cellat kuvvetiyle indiremediği bir darbe– müthiş bir darbe Türkiye kahvelerinin üzerine indi.

Ve onların yerine birtakım münasebetsiz bahçeler zuhur etti. Halkı dinlendirmek şöyle dursun hoparlörlerle konu komşunun kafasını şişiriyorlar. Gurubu seyretmek, mehtapta hayalata dalmak hatta yanındakine meram anlatmak kabil değil. Esasen kahvehanelerin harcıâlem oluşuna rağmen zamanın çalgılı bahçeleri gibi kışlık dans ve eğlenti yerleri de ateş pahasına... Buralara orta sınıf gidemiyor; vurguncu tabaka son iktisadi durum yüzünden eksildiği için, zengin müşteri de el etek çekecektir. İstanbul'un şimdiki eğlence cihazı yaman sarsıntılar geçirecektir zannındayım.

Orta sınıfa dayanan yepyeni bir eğlence cihazı kurulurken eski kahvehanelerin ruhundan ilham almalarını gönül ne kadar diliyor: Kadınlı erkekli bir çardak altında havuz başında, on-on beş kuruşa toplanıp konuşacak, serinleyecek, küçük bir oyun oynayacak, sohbet edecek, intiba ve düşünceleri karşılıklı nakledecek kulüpvari kahvehanelere büyük ihtiyaç vardır.

Bunların belediyelerce teşviki lazım gelir kanaatindeyim.

Akşam, 15 Haziran 1946

Sporculuk Dışındaki Bir Münekkide Futbolumuz Nasıl Görünüyor?

Gençliğimde iyi takımların futbol maçlarını seyre bayılırdım. Bu pazar günü gazetelerde Fener-Vefa karşılaşmasından bahsedildiğini okuyunca gidip görmek arzusuna kapıldım. Bahusus Macar misafirlerin de son oyunlarını görmüştüm; hem eski hatıralarımla hem Ujpest'le mukayese olacaktı.

Kapıya vardım ki mahaşerallah... Eskiden bir yerli maçta böyle 8-10 bin kişi ne gezerdi? Halkın rağbeti fevkalade... Gişelerin önünde karaborsa kurulmuş; 150 kuruşluk tribünleri 175'ten satıyorlar. Numaralı yerler acaba iki misli mi? (Macarların oyununda 5 lira idi. Karaborsası 7 liraya çıkmıştı.) Fakat bu sefer numarasızından bir 175'lik arz etiler. İğne atsan yere düşmez kalabalığa ben de girdim. Oturacak yer yok. Spor idarecisi dostlarım uzaktan beni seçip tribüne davet ettiler.

Fakat bu nazikâne davete rağmen tenkitlerimi tekrarlamaktan geri kalmayacağım: Bu fiyatlar fahiştir, bir... Numaralı beş liralık yerler bile başkalarının ayak sürdükleri arkalıksız birer kalastan mürekkep; bu kadar para toplandığına göre statlar ıslah edilebilir, iki... en basit ve göze batan ıslahat yapılmamış; mesela 45 dakikalık haftayımı gösteren saha saati tamir edilmemiş, işlemiyor. Bunun mihankiyeti o derece muğlak bir şey midir ki itinasızlığın ispatı olarak böyle bırakılmış, üç... Asıl ehemmiyetlisi Ujpest hakeminin söylediği: "Futbola merak ediyorsunuz, âlâ... Fakat sahanız yok!" dört...

Spor tenkitlerini spor münekkitlerine bırakmak istersem de bir gazete kronikçisine her şeyden dilediği gibi dem vurmak hakkı pirimiz üstadımız teamül hazretleri tarafından bahşedilmiştir. Zira bizim de mesleği-

miz "her şeyden bahsetmek"tir. Bu haktan istifade ederek derhal söyleyeyim ki, spor sahalarında seyrettiğimiz bu hüner, halkın bu kadar rağbetini hak etmiyor.

Gerçi Fener çok sempatiktir; Vefalılar ise sonsuz gayret gösteren, süratli ve genç bir takım; kalecileri başta olmak üzere cansiperane, romantikçe oynuyorlar; gözlerini budaktan esirgemiyorlar Buna rağmen, bir taraf oyuncularla saha arasında büyük maçlardaki o kontakt olmalı. Yalnız iki kulübün hararetli taraftarları harekete geldi.

Niçin kontakt olmuyor? Ben şöyle izah ettim: Bizim bu maçlar, bazı yerleri güzel, fakat heyeti umumiyetleri cazip olmayan kitapları andırıyor. Zira –hakem dahil– 23 kişinin latif bir ahengi haline gelememiş, senfonize olamamıştır. Kırk beşer dakikadan iki haftayımın ancak üçbeş dakikasında göz ve gönül oyalanıyor.

O nakliyat külfetine, o karaborsalı girişe, o gayri muntazam sahaya katlanılması için futbolculuğumuza bir yeni adım attırmakta herkes müttefiktir. Bazıları "amatörlükten profesyonelliğe" geçmemiz gerektiğini söylüyorlar. Bu derece ticarileşmiş bir alım satım varken ben de, "Niçin profesyonellik olmasın? Bari, birçok gençlerimiz, bu alanda hayatlarını kazanır. Başka memleketlerde bu, böyle olduğuna göre..." diyerek teklifi mülayim görüyorum. Amatörlük peçesi altındaki bugünün kapalı ve kaçamaklı profesyonelliğini sevimli bulmak mümkün değildir.

Fener'in karşısında Vefa'yı, eski Galatasaray'ın karşısında eski Fener'e benzettim: Daha demokratik daha yeni ve yeni olduğu için de canını dişine daha takmış... Buna karşılık Fener daha ananeli, kendine daha güvenli, daha besili...

Fakat her iki takım için de meşhur tabiri ile "gol çıkarmak" fırsatları geldi ve kaçtı. Şayet futbolumuzun

ferdiyetçi devrindeki asolar mevcut olsaydı, bu fırsatlar kaçmazdı.

Futbolculuğumuzda yüzde yüz kolektif olabilmek melekesi zuhur edememişse de ferdiyetçiliğin gol yapıcılığı kudreti azalmıştır. Gençlerimiz, gol yapmak için bâlâdan emir bekliyormuşa, şut atarlarsa onaylatmadıklarından dolayı mesuliyete uğrayacakmışa benziyorlardı! Zihniyetlerin sari oluşu şaşılacak şeydir.

Akşam, 8 Ekim 1946

Gecekondu Evleri Mahallesinde Nasıl Yaşıyorlar?

Orada gecekondu evleri, burada gecekondu evleri... Sur dışında, Boğaz tepelerinde, Marmara sahillerinin ilerisinde, gerisinde dolaşanlar, gazetelerin yazdığından da daha çok birtakım kulübeli mahalleler teşekkül ettiğini, buralarda "normal" bir hayat kurulduğunu görürler.

"Normal" hayat şu:

Asya'nın bozkırlarında, Afrika'nın ormanlarında rastlanan mimari tipleri ile boy ölçüşen yapılar. Lağım teşkilatı yok, yol yok, şehir servislerinden hiçbiri yok... Garip bir alametifarika kapının önünü süslüyor: Sırığa geçirilmiş bir davar kafatası! Acaba, oracığa ekilmiş domatesleri kargalardan korusun diye mi dikilmiş, yoksa bu Bizans Osmanlı payitahtı, bu Cumhuriyet'in en büyük şehri arazisinde "iptidailik yoluyla tabiata dönüş"ün bir sembolü mü?

Hayat standardı, bazı cihetlerde, Asya steplerinden ve Afrika ormanlarından ayrılıyor. Mesela bu kulübelerin kapısında görünen bir bayanın başında fantezi beyaz

şapka vardır. Sırtında emprime, ayaklarında modern sandallar... Birkaç yüz metre daha yürüyüp asfalta çıktı mı, artık şaşırırsınız. Acaba gecekondu evlerinden değil de şu üç yüz bin liralık kâşaneden çıkma bir baldız yahut diğer bir uzak akraba yahut bir dadı yahut aylığı 120 liraya tutulmuş bir hizmetçi midir?

Bu derece garip bir muaşeret...

Kibar Düşkünü

Gecekondu evlerinin türlü türlüsü hikâye edildi. Ben de, en şahanesinden en istikra etmişlerinden bir numuneyi inceledim. Oranın hayatını hülasa edeyim:

Uzaktan "ahır dahi olamaz!" diye hükmedilecek bir kulübe ki, bu mahallede, diğer derme çatma binalardan daha evvel yapılmıştır. Yakınına vardığınız zaman, arsaya birçok kapıların açıldığını görürsünüz.

Birinci kapıda ellilik, perişan bir kadın oturmuş, kirpiksiz gözleriyle sizi süzüyor. "Ne istiyorsunuz, beyefendi?" diye kibar (ve kudema) ağzıyla konuşuyor. Birini mi aradınızdı?"

Gazeteci olduğunuzu söylüyorsunuz:

"Ya, affedersiniz," diye bir an içeri dalıp kayboluyor; tekrar göründüğü zaman, takma dişlerini damağına oturtmuştur; artık "s" harflerini muntazam telaffuz ediyor ve anlatıyor: Onun bu haline bakmamalı imiş... O ne "eyyam görmüş"... Falanca meşhur zatın zevcesi imiş. (Doğru söylediğini sonradan tahkik ettim.) Fakat fettan kadının biri büyü yapıp ayırmış. (Halbuki kokain iptilası ayırtmış.) Evlatları da ona bakmıyormuş. (Pokerde servet kaybetmiş.) İşte burasını hakikat olan: Aylığı dört liradan kiralamış. Amma şu içerisine bir bakayımmış... Köpek bağlasak durmazmış... (O da doğru.) Teneke damından içeri şakır şakır yağmur inermiş. (Katiyen mübalağa yok.) İki kişilik bir karyolanın sığamayacağı bu de-

likte, sabık hanımefendi son günlerini bekliyormuş... Son iki ay, kirasını da verememiş, "ev sahibi" ile arası açık olduğu için acaba sokağa atar mı imiş? Atarsa nerelere gidermiş.

Biz böyle konuşurken on-on iki çocuk peydahlandı: Yalınayak başı kabak... Kir pas, cilt hastalığı içinde.

Karyola Altı, Karyola Üstü

İki buçuk metre boy, iki metre en bir kulübe sekiz çocuklu bir aile barınıyordu Çocukların karyolanın altında ve baba ile ananın karyolanın üstünde yattıklarını başka yerde de evvelce görmüştüm. Burada bu yeni moda iskân şeklini tekrar gördüm.

Azasından 6'sı çalışan, öbürleri çalışamayacak yaşlarda olan bu ailenin eline, ceman yekûn 245 lira geçtiğini, 11 kişi bu para ile sefaletin gayyasında olduğunu tespit ettim.

Ne Mal Sahibi

Duvarları birbirine sırt sırta yaslanmış olan bu meskenlerin diğer bir gözünde günde 10 lira kazanan bir damadıyla mal sahibi oturuyor. (Fakat ayda ancak yedi-sekiz gün iş bulur çalışırmış.) Mal sahibi de mal sahibi ha: Arsa kendisinin değil. Arsa sahibi onu tehdit eder; o, kibar düşkünü 4 liralık kiracısını tehdit eder... Öbür kiracılarından da topyekûn 26 lira kadar devşirir. Geçim dünyası... ve cakası caba...

Kocasına, "Boş ol!" Diyen Kadın

Diğer bir göze girdim. Yine 2x2,5 metre ebatta... İki alil çocuğu ile bir çamaşırcı kadın oturuyor. "Evliydim," dedi, "boşadım."

— Nasıl yani?

— Tabii imam nikâhıyla evliydik... Ekmek getirsey-

di, evlatlarıma baksaydı belediye nikâhı da yaptıracaktır. Fakat bu çocuklar onun değildir. Kendisinden evladım olmadı. Malı yok, mülkü yok. Ne demeye o sarhoşla oturayım? Ahlakını, gidişini beğenmedim. Boşadım...

Orada çömelmiş bir kocakarı:

— Nikâh da helal, boşanmak da helal... dedi. Bu fikri bütün toplananlar tasdik etti. "Eskiden imam nikâhını yalnız erkekler çözerdi. Şimdi kadınlar da çözebiliyor, öyle mi?" diye sordum.

Gayet olağan bir haber verircesine, "Tabii, şimdi her şey değişti. Kadınlar da boşuyor!" cevabını verdi.

Şahane Bir Dekor

Başka bir odaya geçtik: İçerisi, umulmayacak kadar muntazam! Yerde keçeler, bir pirinç çift karyola, duvarda kâğıt kaplar ve levhalar asılı. Konsolun üzerinde karpuz lamba; alçıdan yaldızlı bir kurt heykeli; aynanın kenarında kartpostallar; hülasa yok yok...

Burada da bir ustabaşının imam nikâhlı karısı otururmuş. Öbür kadın köyde kalmış.

Kısacası "metres"in ismi "imam nikâhlı karı" olmuş.

Diğer birtakım aileler gördüm: Kimi belediye nikâhlı, kimi imam nikâhlı... Ve iki tip aile, birbirini yadırgamayarak yan yana yaşayıp duruyordu.

"Demir Asa Demir Çarık" köşesinde,
"Yürük Çelebi" imzasıyla, *Akşam*, 8 Ağustos 1947

Erkek Kıyafetlerinin Son Manzarası

Köprüden geçerken dikkat ettim. Erkek kılıklarında ne değişiklik, ne değişiklik... Hayalimde kadim Roma böyledir: çıplak kafalar, çıplak kafalar... Yüzde doksanı

serpuşsuz. Kıranta başlar, dazlak başlar güneş altında pırıl pırıl... Hele gençlerde ne fötr, ne bere, ne kasket. Bir zamanlar yaz mevsiminde şemsisiper kullanmayı, Garp'ın fesli Şark üzerinde bir tefevvuku sayardık. Bu nazariye de iflas etti. Yalnız nazariye değil, şapkacılık da iflas arifesinde. Çünkü mesele gençlikte.

Ve gençlik boyunbağını yalnız merasimden merasime, ilk randevudan ilk randevuya takar oldu. Derken yaka bir tarafta, paça bir tarafta dolaşıyor. Böylece, yirmi altı liralık boyunbağlarının haddi bildirildi.

Yalnız onların mı? Üç yüz ellilik kostümlerin de. Bunlardan vaktiyle birkaç kat yaptırmış olanlar, onları naftalinleyip torbalara sokmuş galiba. Sokaklarda insanlar dolaşıyor, kostümler dolaşmıyor. Ekseriyet bir kaşe pantolon, bir spor ceket... Ve montgomeriler taammüm etti. Bir gömlek fiyatına bir montgomeri. Bu latif harcıâlemi giyip ferah ferah, efil efil asfaltta dolaş. Yaz hareketi herhalde beş santigrat az tesir ediyor.

Gençler, bir adım daha attılar. Allı morlu, mavili yeşilli, sarılı pembeli ve çarpıcı hudutlu gömleklerini hususi şekilde biçtirip diktirtmişler, pantolonlarının üstüne çıkarabiliyorlar. Yani tenin üstüne bir gömlek haydi sokağa...

Şimdiye kadar şapkacılık, boyunbağcılık gibi terzilik de yaman bir buhrana yakalanmak arifesindedir. Eli kulağında.

İktisadın şu yaman "ikame nazariyesi"... Napolyon devrinde İngilizler, Avrupa'yı abluka ettiklerinden şekerkamışı ithal edilememiş, ikamesi icap etmiş. Şekerkamışı sanayii yerine şekerpancarı sanayii böylece doğmuş...

Bir kostüm üç yüz elli liraya ha? Biz de İngiliz kumaşından bir cendereye girmeyiz. Madem ok yaydan fırladı, yünlü spor ceket bile giymemeye başlarız. İşte buyurun efendim.

Ve şehirlerin manzarası çiçekleştikçe çiçekleşiyor. Eskiden, "ayının üç şarkısı var, üçü de ahlat üzerine" kabilinden erkek kıyafetinin de üç rengi vardı: Hep mağmum renk üzerine idi. Somurtuk lacivert, somurtuk kahverengi, somurtuk gri... Şimdi Ortaçağ köylülerini temsil eden ışıklı operet sahnelerinde olduğu gibi delikanlılar, şakayıkların, menekşelerin, papatyaların, lalelerin, sümbüllerin iç açan renklerini üzerlerinde taşıyorlar; benim de bu hal gönlüme ferah veriyor. Bu sütuna yazı yazmaya başladığım çeyrek asırdır, erkek kıyafetinin basmakalıplığından şikâyetçi idim, şeytanın bacağı kırıldı, gözüm açık gitmeyeceğim.

Geçen gün *Cumhuriyet* başmuharriri Nadir Nadi ile hoş beş ediyorduk. Bir mecmuada okumuş: Bu kıyafet inkılabı, Avrupa'da sanayi buhranından doğmuş imiş. Bayanın entarisinden bir buçuk metre alaca kumaş artmış, oğlunun da ceketi yok.

— Haydi şundan sana uydurma bir şey yapayım, şimdilik giy gez, ne yapalım?

Sülün gibi çocuk, ceket biçimli mintanı tendürüst vücuduna giyince, başkaları da beğenmiş. Al sana moda!

Geçen umumi harp, artistlerin beslenemeyen sıska

sevgilileri yüzünden zayıflık modasını doğurmuştu, bu seferki de bunu... Ve bu herhalde birincisinden hayırlı...

Neydi o eski mantıksızlık! Öğle sıcağında köprü üstünde yünlü yelek, yünlü ceket, çifte kavrul. Akşamüstü serinlikte sayfiyeye kavuşunca, göğüs bağır açık, incecik dolaşabil. Halbuki mantıken bunun tam aksi icap ederdi. Şehirde bağır açık, akşam serinliğinde yünlü.

Şimdiki usulden Allah razı olsun ki, erkeklere kıyafet hürriyetini ihsan etti. Ne istersen giy. Bu arada Allah terzilerin yardımcısı olsun. Şapkacıların ve boyunbağcıların keza. Mamafih üzülmesinler, insanlar nasıl olsa bir şeyler giyeceklerdir. Üç yüz elli liraya bir kostüm yerine üç yüz elli liraya bir gardırop dolusu ıvır zıvır alır, sırtımıza takar gezeriz.

Akşam, 15 Ağustos 1948

Dingildek İskemlelere Hicviye...

İyi çalışmalı, iyi yemeli, iyi içmeli, iyi giyinmeli, iyi oturmalı, iyi yatmalı, iyi eğlenmeli.

Hangi birini hakkıyla yapabiliyoruz? Mutlaka bir tarafından aksatıyoruz.

En sultani şey, tembellik! Şark vaktiyle onu mükemmel becerirdi. Makul ve muntazam çalışmazdı, hayır. Ve şimdiki anlayışımıza uymayacak şekilde fazla yağlı yer, fazla sulu içerdi. İyi giyindi denebilir mi: Neydi o kallavi kavuklar, o şıpıdık pabuçlar?

Amma bakın elhak iyi oturur, pufla döşekte yatar, hayatın hemen her safhasını bir eğlence haline getirmeye çabalardı: Bunun remzi "keyif"ti. (Keyif kelimesi ki, başka lisanlara doğru dürüst tercüme olunmuyor.)

Dünkü Şark; alçak hasır kahve iskemlelerinden –ya-

ni en demokratlarından– ve minderlerden, peykelerden, başlayın; şahane sedirlere, şahnişinlere, tahtırevanlara kadar her tarafta iyi otururdu.

Keyiflerin başında oturmak gelirdi. Hâlâ asırlık dil alışkanlığı ile ilk ikramımız, "Buyurun! Azıcık oturun! Dinlenin!" dir.

Lakin oturmak, dinlendirici olmaktan, heyhat çıkmıştır. Halkımızda oturma keyfi tamamıyla bozulmuştur. En dejenere olan işlerimizden biri, rahatça bir yere oturmaktır.

Eski Şark gibi, medeniyet sahasına yeni girdiğimiz Garp da oturmak meselesine çok itina eder. Fransız, İtalyan vesaire mobilyaları insan vücudu nazarı itibara alınarak yapılmıştır. Hele İngiliz koltuklarına hiç diyecek yok! Şöyle bir kuruldunuz mu, insanı müşfik bir dadı gibi kucağına alır... Uzaktan bakması da ayrıca zevktir. Biblo!

Oturma yerleri, evin otelin, kahvehanenin ziynetidir. En son telakkilerin yarattığı "sürröpo" koltuklar, geçen asırların "şezlog"larını bile fersah fersah geride bıraktı.

Devrimizde ayakkabı hakkında "ortopedik" diye bir mefhum zuhur etti ya hani: Ayağın kundura içine tıpatıp uyması için röntgenle bakıyorlar. Tıpkı onun gibi, bir vücudun koltuğa iyi yerleşmesi için belin girintisi, budun çıkıntısı, dizlerin kıvrıntısı, her şey hesap ediliyor. İnsanlar bunun üzerinde de çalışıyorlar. Yalnız evlerde, salonlarda, lokantalarda, barlarda değil, nakil vasıtalarında da öyle...

Bir otomobilin, hele uzun mesafe kat edecek bir otokarın, bir uçağın oturma yerleri, dişçi koltuklarından âlâ, istediğiniz zaman dik durulur, istediğiniz zaman boylu boyunca yaslanacak şekildedir.

Medeniyet çok çalışanları çok rahat ettirip dinlenmiş olarak çalışmaya iade etmek üzere tertibatını almıştır.

Kabul edelim; şu medeni dünyada oturmak meselesini en fazla ihmal etmiş millet, belki de biziz: Biz ki, divanların, minderlerin, sedirlerin mucidiyiz...

Halka mahsus kahvehanelere, çalgılı, çalgısız bahçelere, lokantalara, meyhanelere, ilh uğradığınız oluyorsa siz de benim gibi düşünüyorsunuzdur. Dingildek, açılır kapanır iskemleler üzerinde bir muvazene cambazı gibi oturmalı. Kalktığınız zaman beliniz ağrır, diziniz karıncalanmış. Yahut da minimini tip, o vücut cenderesi ahşap iskemleler. İki küreğiniz ortasına bir kazık dayanmıştır. Sırtınız boşlukta. Alt yanınız yerleşmemiş. Eğer seyahatte iseniz hep bu kabil yerlerde helaksiniz. Mesafe kat ederken de kaptıkaçtı karoserilerinin rahatsızlığına ne buyurulur? Diz, karşı kanepeye değer... ayaklar, tekerlek kümbeltisinin üstünde... Ve bazen yüksekte kalır, sallanır.

Hülasa rahat oturmak kalmamıştır. Belki de eski ...[1] aksülameli! Kendiniz, kendi insanlarımıza, "Oturmak kârlı değil. Yallah iş görmeye!" demek için bunu zımni bir anlaşmayla yapıyoruz...

Akşam, 6 Ağustos 1949

"Rock'n Roll"un Tahlili

Sallan yuvarlan dansı hakkında gazetelerimizde pek çok yazılar yazıldı. Münevver gençlik bunun menini istedi. Hemen bütün imza sahibi muharrirler türlü yönlerden fikirlerini söylediler. Bu sebeple ben de tahlilimi yaparken, fazla tafsilata ihtiyaç duymuyorum. Bütün Batı magazinlerinde bu çılgın dansa dair malumat ve re-

1. Gazetede okunaksız. (Y.N.)

sim dolu. Yapı ve Kredi Bankası'nın teşebbüsü ile çıkan bizim *Hayat* mecmuasının 4 Ocak 1957 tarih ve 13 sayılı nüshasında da gerek dans mucidi Elvis Presley'nin, gerek muhtelif memleketlerde "rock'n roll" yüzünden yapılan çılgınlıkların fotoğrafları var.[1] Bu bir kolektif çılgınlıktır. Bazı iptidai tarikatlarda görüldüğü gibi, bu bir frensiz cuş u huruştur. Makineye benzetilirse, bu bir supap patlayışıdır. Arabaya benzetilirse, bu atların gemlerini azıya alışıdır!

Tercüman gazetesinin bildirdiğine göre, bizim de bir sinemamızda gençlerin ani şekilde dans "babaları tutmuş"... Keza İzmir'de de bu salgın yayılmış.

Hani bir zamanlar "yoyo" merakı vardı. Acaba "sallan yuvarlan" öyle bir saman alevi midir? Fırtınavari sıyırtıp geçecek mi? Yoksa bizim zamanımızdaki diğer dansların, pokerlerin, sair kumarların, türlü aşırılıkların iptilası nevinden uzun müddet yakacak, yıkacak, kokacak mı?

Ben kendi hesabıma, "Yasak edilsin," diyenlere iltihak etmiyorum, bu mecnunluğun sebebini araştırmayı daha yerinde buluyorum.

Meşhur bir hikâyeyi akla getireyim:

Zalim bir hükümdar, halka çok eziyet edermiş. Memleketi bir türlü refaha kavuşturmamış. Fakir fukarayı haksız yere vergilerle ezermiş.

Yeniden kasıp kavurmak icap etmiş.

Vezirini çağırıp sormuş:

— Millet bu işlere ne diyor, kuzum?

— Ah, vah ediyor... Lanetler yağdırıyor.

1. Yine Yapı ve Kredi Bankası'nın matbaacılık tesislerinden Doğan Kardeş Yayınları arasında rahmetli romancı Reşat Nuri'nin Cervantes'ten tercüme ettiği *Don Kişot* isimli şaheser pek güzel şekilde basılmış, piyasaya çıkarılmıştır. Çocukları uğruna bir kitaba 10 lira verebilecek mesut ailelere tavsiye ederim. (Yazarın notu.)

— Öyle ise zorlamayalım... Sonu fenaya varır.

— Aldırma padişahım! Şikâyetlere kulak tıka.

Kötü idare devam etmiş. Yine para lazım olmuş.

— Canım sıkılıyor. Av eğlenceleri tertipleyeceğim. Yeni yeni vergiler koyalım mı vezir?

— Koyalım sultanım.

— Peki tebam ne diyor?

— Ağlıyor, sızlıyor, başını yerden yere vuruyor.

— Eh bari vaz mı geçelim?

— Ehemmiyet verme padişahım! Keyfine bak.

Birkaç kere daha aynı durum olmuş. Nihayet hükümdar yine veziri çağırmış.

— Gözdelerime mücevherler dağıtmak lazım oldu... Halk, ne durumda?

— Sıçrıyor, hopluyor, oynuyor haşmetlim!

— Mademki keyiflidir, öyleyse tam zamanıdır topla vergileri.

Vezir sakalını avuçlamış;

— Hayır padişahım... Bu derece karamsar bir dünyada halkın sıçraması, hoplaması, şıkır şıkır oynaması hayra alamet sayılmaz. Gel beni dinle de aklımızı başımıza toplayıp milletin işlerini düzene sokalım.

Aman yanlış anlaşılmasın: Basın Kanunu'na zıt bir telmih ve kinayede, teşbih ve istiarede bulunmuyorum. İspatı da, "rock'n roll" dansının bizde değil, hariçte zuhur edişidir. Lakin saklanamaz bir hakikat ki topyekûn bütün dünyada işler iyi idare edilmedi, edilemiyor. En zengin memleketlerde de, en fakirlerinde de halk ah etti, vah eyledi, sızlandı, ağladı, yırtındı, devletlilerden medet umdu. Fakat yareye merhem vurmak şöyle dursun, yeni yeni yaralar açıldı. Her türlü sıkıntılar arttı, durdu. Pembeleşmesi beklenen siyasi ve iktisadi ufuklar karardıkça karardı.

İnsanlar da ne yapsınlar? Tıpkı hikâyedeki o biçare ahali gibi zil takmaksızın meydanlarda oynamaya koyuldu. Sallanıp yuvarlanıyorlar. Gerçi bunlar, insanların en gençleri, en körpeleri, en tecrübesizleri... Fakat bir bünyede araz en çelimsiz, çalımsız uzuvlarda baş gösterir!

Bu en zayıf taraflarda bir supabın patlaması, frenlerin kıvılcım saçması ve gemlerin azıya alınma alametidir.

Dünyanın idaresini ellerinde tutanlar dikkat! "Çocuktan al haberi!" derler. Gençlerin verdikleri haber o bakımdan ehemmiyetlidir.

Dağlara taşlara ama; ben bunu fenaya tefsir ediyorum.

Tercüman, 18 Ocak 1957

Televizyonsuz Türkiye

Halen Tibet'in "mukaddes" topraklarını kızıl tankların paletleri yoğuruyor. Lakin bilir miydiniz ki, son yıllara kadar Tibet'e tekerlek girmemiş. Hangi tekerlek? Alelade tekerlek: Kağnı tekerleği mesela... At arabası, eşek arabası tekerleği mesela... Sebep de şu: Kâhinlerin inanışlarına yahut halkı inandırışlarına göre "mukaddes" topraklarda cinler uyurlarmış. Olmaya ki, tekerlek geçip de çiğneye; cin taifesi öfkelenir; etmediğini komaz. Memlekete felaket gelir...

Tasavvur edilsin, halbuki!

Tekerlek bu... Hani medeniyet çağlarını sınıf sınıf ayırıyorlar: öyle sanırım tekerleği keşfeden mucit Laedri Hazretleri dönen bir yuvarlağın tam ortasında dönmeyen bir ölü merkez olduğunu fark etmekle bundan araçları faydalanmıştır: Hakiki bir çağı asıl o açmıştır. Makine medeniyetinin babası da odur.

Bu binlerce yıllık lütuftan şu veya bu gerekçeyle Tibet mahrum yaşamış... Şimdi "mukaddes" topraklarını kamyonlar, tanklar yoğuruyor.

Ve başka bir misal... Bizim yakın tarihimizden misal:

Sultan Hamid'e müstebit derler, zalim derler. Derler ama hürriyeti Türkiye'de hakkıyla tatbik edenin canına rahmet! Benim asıl takıldığım cihet o padişahın hariçteki ilerlemeleri bizde tatbik ettirmemiş olmasıdır. Mesela gene tekerlek: Kendisine bomba atılan araba lastik tekerlekli imiş. Demek sinsi şeyler oluyor böyle sessiz sedasız giden arabalarla! Girmesin "Memalik-i Mahruse-i Şahane"ye lastik tekerlek... Meşrutiyet'e kadar yasssssak. Girmemiş. Otomobil de lastik tekerlekli... yasssak. O da girmemiş!

Şimdi de sebep cinler değil, gerçek sebep vehhamlık değil gerçi; sebep –güya– iktisadi, mali imiş gerçi. Fakat gene netice Tibet'tekinin ve Sultan Hamid devrindekinin aynı:

— Yasssssak!

Devlet planlama dairesi şu önümüzdeki beş yıl içinde de zavallı halkımızı asrımızın en hoş, en harcıâlem, en öğretici bir keşif ve icadını kullanmaktan mahrum bırakıyor:

Televizyonumuz olamayacakmış. Çünkü çünkü çünküymüş. Hay böyle iktisadi, mali mantığın içine dışına iyilik sağlıklar olsun ta ki o dar, o hasis mantık genişlesin. Ta ki televizyonun maarif teşkilatı derecesinde halkı yükseltici bir tesis olduğu anlaşılsın.

"Mektepler olmasaydı maarifi idare ederdim!" demenin bundan ne farkı var?

Çevremizdeki bütün fakir ve gelişmiş milletler televizyondan nasip alıyor. Amerika ve Rusya gibi ileri memleketler fezalara herkesin faydalanabileceği televizyon araçları yerleştirme gayretinde... Gazete sahifeleri fezaya

aksettirilerek dünyanın her yerinden birkaç dakikada zapt edilip 20 dakikada tabedilecekmiş. Rotatifler dönecek... Modern tekerlekler her memlekette dönecek, dönecek... Modern tekerlekler her memlekette dönecek, dönecek, dönecek ama Türkiye'de dönmeyecek!

— Yassssak!

Televizyon, uzağı görmek manasınadır... Uzağı görmüyorlar...

Gerekçe ne olursa olsun, netice budur.

Çünkü zihniyet budur.

Hesaplar, kitaplar, sefildir.

Planlama anlayışı bugünün ihtiyaçları kadar geleceğin zaruretlerini de kavramayan dar, pinti bir anlayıştır.

Zafer, 23 Ağustos 1962

Halk Tipi Katık

İstanbul Belediyesi, bol kalorili "halk tipi ekmek" çıkarılması konusunda çalışmalara başlamış.

(Bayılıyorum "çalışmalara başlamak" sözüne! Bu "terim" yeni çıktı... "Çocuklar çalışıyor" demek, "derse çalışıyor" manasına gelmiyor, mesela; "futbol oynuyorlar" manasına geliyor...)

Hülasa, "halk tipi ekmek" üzerinde çalışılıyormuş; incelemeler yapılıyormuş.

(İnce ince incelesinler, çalım çalım çalışsınlar bakalım.)

Neymiş çabaları? İçinde kepek miktarı fazla olacakmış. Kalori bolluğu da bundan ötürü imiş. Bari arpa ve yulaf konusunda da hasislik etmeseler... Yükükleşsek...

İçinde karbonhidrat bulunan ekmek, makarna gibi

besinlerle yetişenler saatlerce güneş altında saban sürmeye dayanabilirlermiş (köylümüz gibi). İçinde protein bulunan et, balık, tavuk, yumurta nevinden nesnelerle gelişenler ise hem zekâ hem beden cihetinden sıçramacı, atlamacı, yaratıcı olurlarmış (sanayi memleketlerindeki halk gibi).

Eski İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri merhum Şükrü Kaya ile komşu otururduk. Bu bahis açılınca bir gün şunları söyledi:

— Halk besleme davalarımızın başında "mayasız sac ekmeği" yerine "mayalı fırın ekmeği"ni köylere kadar yaymak gelir.

Sebebi şuymuş: Hamurun içinde maya yoluyla mikroskobik yaratıklar üreyecek. Bunlar protein eksikliğini giderecek. Dedelerin tabiriyle "keenne!"

Vay benim köse sakalım!

İstanbulluya bol kepek yedirmekten ve Türk köylüsüne mikroskobik yaratık yutturmaktan bir adım ileri gitmenin zamanı gelmedi mi?

Norveç'te buzlanmış balıkları İsrail halkına, Alaska'da tuzlanmışları Afrikalılara yedirmek yoluyla her yerde gıda eksikliklerini tamamlamaya kalkıyorlar.

Bizse, ormanlarımızı nasıl tahrip ettikse, yavşan otlaklarını da öyle bozduk, çölleştirdik. (Bunların tekrar yetişmesi yirmi beş yıla bakarmış.) İşte netice: Et ve peynir ateş pahasına...

Asıl eseflenecek şey; Türk ananesi Hıdırellez'den önce kuzu kesilmesine cevaz vermezken, –dünyanın her yerinde hayvanlar en "kilolu" zamanlarında mezbahaya gönderilirken– biz yeni doğmuş mahluklara bahar gelmeden basıyoruz bıçağı.

Gerekçesi de şu: Kuzular bütün sütten içmesinler ki peynircilik olabilsin imiş. Oysa, kuzular Hıdırellez'den

önce kesilmezken "peynir" ekmeğin yanında 1 numaralı "halk tipi katık"tı. Demek pestenkerani bir gerekçe!

Dünyanın her memleketinde "halk tipi katık" vardır. Buna bizde de vaktiyle "köle doyuran" derlerdi. Ekmeğin yanında ucuz, bol bir yiyecek... Yumul, çal kaşığı...

Arap memleketlerinde "bakla" o kabil bir katıktır. Kuzey memleketlerinin hepsinde bir batında 20 küsur yavruya kadar çok doğuran domuzların etinden yapılmış bol bol cins cins sucuklar, sosisler, jambonlar, salamlar "bacon = lard" denen domuz yağları ki ister soğuk yenir, ister sahanda pişirilir, sıcak sıcak yenir... Uzakdoğu'da pirinç "köle doyuran"dır.

Peki bizde "halk tipi katık" nedir? Vaktiyle peynirin kahvaltılarda yahut kavurmanın "seferde" yenmesine karşılık evlerde tencere tencere zerzevat kaynardı. Ve bu bedavadan rub eksiğineydi. Mesela ıspanağın okkası (zihin karşımasın diye para ile ölçmeyelim) yarım somun ekmek değerindeydi. İstanbul'un etrafı ve hatta içi sayısız bostan bağ bahçe olduğu için halk tipi katık "fi sebillillah" idi.

Şimdi arazi spekülasyonu yüzünden bostanlar parsellenip arsa haline getirilmiş. Bostancı'dan, Caddebostan'dan, Çukurbostan'dan başlayıp İstanbul'da şöyle bir hayalen dolaşınız. Sulak yerlerdeki apartman dairelerinin hele alt katlarında oturanlar romatizmadan kırılıyor. Bostan azalıp nüfus çoğaldığı için sebzeler kamyon yıpratarak, benzin tüketerek İstanbul'a uzak illerden hep turfanda fiyatına naklediliyor (halbuki turfandacılığın satış pazarı Türkiye dışında olmalı).

Bizse büyük şehirlerde sıra sıra her ilin turfandasını yiyoruz: İstanbul'un o meşhur, o lezzetli sebzelerinin zürriyeti kesildi. İsmi var cismi yok yerli baklanın, Bayrampaşa enginarının!

Kısacası: Halk tipi ekmek üzerinde çalışmalara başlayacak yerde, halk tipi katıklar ölçüsünde çalışmayı sonuçlandırsak... (Mesela yeni bostan alanları tespit edip, yeşil sahalar gibi, orman bölgeleri gibi...) Buralarını sırf sebzelere hasreylesek... İşte o zaman çok daha isabetli davranmış sayılırız.

Denecektir ki:

— Arsaların sahipleri mağdur olur.

— Katiyen mağdur olmaz. Çünkü bir metrekarede 10-15 marul yahut yeşil salata yetiştiriliyor. Bunların geliri hesap edilsin ve aynı yıl aynı metrekareye başka şey de ekileceği düşünülsün. Kimsenin zararı olmayacaktır. Zarar bahis konusu ise bile istimlak yoluyla bostan alanlarını koruma kamu yararınadır.

Alarm versek yeridir: "Halk tipi katık" buhranı var.

Gündeliklerin, maaşların artmasını zorlayan, maliyeti yükselten, istikrarı önleyen, enflasyona kapı açan, ihracatta rekabeti çelmeleyen başlıca unsur "halk tipi katık" yokluğudur. Müstehlik pahalı yaşıyor. Şehir halkı beslenemiyor. Zekâlarda ve bedenlerde çeviklik doğmuyor.

Halk tipi ekmek arayanlar hedefi şaşırmış bulunuyorlar. Halk tipi katık! Halk tipi katık!

Haber, 27 Mart 1965

TOPLUM HAYATI, İNSANLIK HALLERİ

Talebemiz Mefkûresiz mi?

Ömrümün en güzel zamanı talebelik zamanımdır. İlk tahsillerimi yaptığım devreden bahsetmek istemiyorum. Leylî mektepler insanı boğar, öldürür; fakat Viyana'da bir, Moskova'da dört-beş seneyi genç, heyecanlı ve hür bir muhit içinde, fikir, his, mefkûre münakaşaları, mücadeleleri yaparak geçirmişimdir ki, tadı damağımdadır. Sanki beşeriyetin saadet ve refahı yahut felaket ve izmihlali o gün vereceğimiz kararlara, varacağımız neticelere bağlıymış gibi bağır bağır bağırır, ter ter tepinir; yekdiğerimizi ilzama, iknaya uğraşırdık.

Ömrümüzün sonuna kadar sarsılmayacağından emin bulunduğumuz kanaatlerimiz vardı ki, ertesi gün dershanede profesör düşüncelerimizin yanlış olduğunu ispat edip de bizi fikrimizden caydırınca –mukaddesatının yıkıldığını gören müminler gibi– aramızda ağlayanlar olurdu... Fakat her kanaat yıkılışı ve her yeni bir kanaatin teessüsü, bizi, tekamül merdiveninde bir basamak yükseltirdi...

Paris'e gelip de talebe muhiti olan Quartier Latin'e bililtizam yerleştikten sonra yeniden böyle hararetli bir

vasatta bulunacağımı san[ma]mıştım.[1] Başta büyük edip Yahya Kemal Bey olmak üzere, ilkgençliklerini, bu irfan mahallesinde geçiren birçok tanıdıklarım, bana bu Quartier Latin hayatını öyle bir anlatış anlatmışlardı ki, Paris'in darülfünunlarını ve liseleriyle diğer yüksek mekteplerini sinesinde toplayan bu semt, nazarımda bir efsanevi ilim beldesi halinde tecelli etmişti. Diğer yazılarımdan birinde anlattığım garip bir tarzda, buradaki Türk talebesinden benim vaktiyle yapmış olduğum tahsili –takriben aynıyla– yapmakta bulunan bir grupla tesadüf ettim; münasebet peyda eyledim. Üç-beş seferdir meclislerinde bulunuyorum. Muhavereleri:

* Kız adama gelip de beni yatakta pansiyon sahibinin kızıyla görünce... ilh...

* Acaba Madam Marie bir şey mi? Onu ben de bilirim... Seninle yaşamazdan evvel benimle yaşardı... Sen öpüşmesini gel de benim Catherine'de gör... ilh...

* Ah, şu Paris'te insanın iki kişilik bir otomobilciği olsa, düşüreceği piliçlerin haddi hesabı yoktur. Lakin... ilh...

Bahsi istediğim mecraya sokmak için soruyorum:

— İsmet Paşa, hükümet sermayedarlığına, Fethi Bey, serbest mübadeleye mütemayil.[2] Siz memleketin idaresini ileride elinize alacak gençlersiniz. Bilhassa ki ettiğiniz tahsilin nev'i dolayısıyla bu meselelere dair geniş fikriniz olmak gerek...

— Evet... Hükümet sermayedarlığı ile serbest mübadele meselesi geçen seneki programımızda vardı... Oooo! İşte Lulu geldi... Bonjur matmazel...

1. Gazetede olumsuzluk ekiyle çıkmış ama pasajın devamı "sanmıştım" demek istediği izlenimi uyandırıyor. (Y.N.)

2. Bu yazının yayımlandığı sıralara tekabül eden kısa çok partililik denemesi döneminde faaliyette olan Serbest Cumhuriyet Fırkası reisi Fethi Okyar kastediliyor. (Y.N.)

Mamafih, henüz mektepler açılmadı diye teselli buluyorum. Tatil müddetini memlekette geçiren yüzlerce talebemiz varmış ki, bunların bende bıraktıkları intiba, inşallah daha pek başka olur. Hem belki de kim bilir ben artık gençlik devrini geçirdim: Otuzuma basmak üzereyim... Yirmi altı-yirmi yedi yaşındaki genç talebenin kadından fazla bahsetmelerini gençliğin idealsizliği addediyorum. İhtimal eseflenmem beyhudedir! Hoş, orası da var ya: Eski nesil, yeni nesli daima beğenmez!

Akşam, 29 Eylül 1930

Dondurmaya Dair...

Bu mevzunun soğuk olmaması için, ne yapayım bilmem! İlk tedbir olarak tebessüm ettirir gibi bir havadisle söze başlayayım: Bugünkü nüshamızın havadis kısmında okuyacağınız veçhiyle, Amerikan ticaret mektebinin bir talebesi, bütün dünya yüzündeki dondurmacılık vaziyetini tetkik etmek ve tezini ona göre hazırlamak için şehrimiz ticaret odasına da müracaat etmiş.

Desenize ki, artık bu işi de basmakalıplaştıracaklar! Zira Amerika başta olmak üzere, bütün dünya sermayedarları, revaçta olan bir işi evvela tetkikle işe girişiyorlar. Sonra piyasada en mergup ve makbul olan bir tarzı keşfedince, onun benzerlerini makineyle külliyetli miktarda istihsale girişiyorlar. Diğer neviler ortadan kalkıyor. Buna da, fen dilinde *standardizasyon* diyorlar.

Hoş, dondurmacılıktaki bu *standardizasyon* memleketimizde daha şimdiden başladı ya... Öteden beri bildiğimiz alaturka dondurmanın yerine, makineyle yapılmış alafranga *frigo*'ların şehrimizdeki kenar mahallelerinde bile satıldığına rastlıyoruz. Makineyle yapılan standart-

laşmış emtianın elle zanaat eşyasına galebe çaldığı malum! Demek, yavaş yavaş alaturka dondurmacılık da hapı yutacak! Sakızın çiklet rekabetiyle, pazar kayığının şirket vapuru rekabetiyle ve eski zaman kadınlarının çifte şişle ördüğü çorapların fabrika çorabı rekabetiyle ortadan kalktığı gibi, alaturka dondurma da nevi kaybolmuş müstahsalat sırasına girecek.

Halbuki haspanın kendine has ne hoş çeşnisi vardı. Hele maruf üstatların elinde adeta sanayi-i nefiseleşirdi. Aman efendim, o ne rayiha-yı tayyibe, o ne nefaset! Vakia acemice yapılmışlarına tuz kaçırırlardı, sütlüyse sütünü, meyveliyse usaresini ve şekerini az veya çok koyarlardı amma, her dondurma tabağı, sizin için bir meşgale olurdu. İlk kaşığı dilinize yaklaştırırken zaikanızın merakı kabarırdı:

"Acaba nasıl yapılmış, iyi mi, fena mı? Ne lezzette?" diye gayriihtiyari düşünürdünüz...

İyiyse memnuniyet... Fakat iyi değilse bile dün, evvelki gün, daha evvelki gün yediğinizden başka lezzette... Yeknesak değil... *Frigo* gibi basmakalıplaştırılmamış...

İbraz için imtiyazı hüsnü
Çirkinle güzel tekabül etmiş!

diye beyit vardır. İşte, alaturka dondurmada bu meyanda olmak üzere, bütün standartlaşmamış şeylerin, zanaat mamulatının zevki buydu. Çirkinin yanında güzellik farkını sezer ve bu farkın zevkini duyardınız. Halbuki Garp medeniyeti bize, her şeyin ellemesini, seçmesini, kusursuzunu sunuyor... Sokaklar, evler, salonlar, barlar, boyalı kadınlar, otomobiller, kumaşlar ilh ilh... hep aynı *standardizasyon* kalıbı içinde, hep aynı ıttıratta, intizamda, teşabühte, televvünsüzlükte, can sıkıcılıkta, çatlatıcılıkta, patlatıcılıkta...

Ve şimdi, bu basmakalıplık, ağzımızın içine kadar sokuluyor... Dondurma derken, başka şeylerde de... of, ne soğukluk!

Akşam, 29 Haziran 1932

Türk Milleti ve Silahsızlanma

Ethem İzzet Benice'nin bugünkü başmakalesinde serlevha şöyledir:

"Silahlanmaya, derhal, en geniş manasında silahlanmaya mecburuz!"

Hatırlıyorum: Birçok ecnebi gazetelerde –hatta siyaseti bizimkine zıt olan ecnebi memleketlerin gazetelerinde de– nice defalar aynı fikrin propagandasına rastladım:

— Karşı taraf silahlanıyor. Aman derhal biz de silahlanalım!

"Karşı taraf" dedikleri bizim dostlarımızın dahil olduğu zümredir.

Ve biz de bilmukabele "en geniş mikyasta silahlanmak mecburiyeti" olduğunu anlıyoruz...

Hayatta öyle münasebetsizlikler, manasızlıklar, mantıksızlıklar, delilikler vardır ki, insanlar, bunlara yavaş yavaş alışıyor ve gayritabiiyi tabii görüyor.

Şüphesiz bu hamakatların en başında silah yarışı gelir.

Ben bu yarışı, kesr-i adinin suretini ve mahrecini aynı adetlerle darp etmeye benzetiyorum. Mesela, A devletiyle B devletinin müdafaa kuvvetleri 2 ve 3 nispetinde. Birinciler, ikiyi habire efsanevi büyüklükte rakamlarla darp ettikçe karşı taraf da nispeti kaybetmemek, hatta kendi lehine bir kazanç temin etmek için aynı adetlerle büyültmeler yapıyor...

Ve iki taraf da durmaksızın [...lerle][1] helak oluyor.

Heyhat! Bu "zarp"lar da dayaktan da beter, müşeddet vergilerdir!

> Karşı taraf hem de fasit niyetlerle silahlanırken biz elimiz kolumuz bağlı oturalım, hava kuvvetlerimizi artırmayalım, memleket müdafaasını çelik ağlarla örmeyelim demek bir vatan hıyanetidir.

Bu ne doğrudur! Yalnız şunları unutmamak gerektir: Bundan üç-beş sene evvel, "silahsızlanma" diye hayırlı teşebbüsler vardı. Silah fabrikatörlerinin sinsi müdahalesi bütün güzel ümitleri suya düşürdü. O ölüm bezirgânları dünya efkârını idare eden büyük gazeteleri satın aldı. Kim bilir diplomatlar arasında da ne dalavereler çevirtmişler... İşte neticede insanlık bir fasit daireye düşmüş bulunuyor! Milletler değirmen dolabına koşuldular. Birbirimizi yakalayacağız diye habire koşuyorlar. Fakat aynı süratle ilerledikleri için kimse kimseyi yakalayamıyor. Yalnız, yarışın sürati artıyor ve değirmenden oluk oluk altınlar akıyor: Silah fabrikacılarının kasası doluyor.

Ey aklıselim! Neredesin? Her millete hâkim ol ve karşılıklı geçerek, "Silahlanmalı!" demenin cinnet olduğunu bütün insanlık anlasın!

Eskiden Osmanlı Devleti'nin dünya siyasetinde namı anılmazdı. Belki anılırdı: Fakat paylaşılacak bir mevzu sıfatıyla. Şimdi Cumhuriyet Türkiye'si, bahusus kuvvetli dostlarıyla bir kat daha kuvvetlenerek, dünya işlerini idarede esaslı âmillerden biri haline geldi. Bunu iftiharla görüyoruz. Bizim siyasetimiz, sulhçuluktur! Silah

1. Gazetede okunaksız. (Y.N.)

yarışı cinnetinin önüne geçmekte, Türkiye ve dostları en büyük müessir olmalıdır, olacaktır da... Türk gazeteciliğinin de propagandası, bugünkü zaruri silahlanmamızı ebedî bir gaye olarak göstermemektedir. Biz, bütün milletlerle birlikte silahsızlanmak istiyoruz.

İnsanlığı sürüklendiği bu badireden kurtarmak için bizim de bir misyonumuz vardır. Hükümet bunu müdriktir. Biz de hükümet gibi, Türk milletinin hakiki düşüncesine ve emellerine makes olalım!

Haber Akşam Postası, 21 Mayıs 1936

Kamarot Olmak İsteyen Türk Kızı

Geçen gün gazetelerde okudum:

Bir kız, kamarot olmak üzere uzak yollarda işleyen bir vapur idaresine müracaat etmiş. Dil biliyor; hal ve tavrı terbiyeli; kılığı kıyafeti düzgün... Dikkati celp etmiş. Hakkında tahkikatta bulunmuşlar:

Meğer ileri gelen ailenin çocuğu imiş. Tabii vasıtalarla seyahat edemeyeceğini düşünerek bu çareye başvurmuş...

Bu macera başlangıcından öyle mütehassis oldum ki... Maziye ait bütün hislerim galeyana geldi: Benim de ilkgençliğimde böyle iklimleri, kıtaları dolaşmak humması damarlarımı yakardı. O arzu ile tasavvurlarımı kısmen kuvveden fiile çıkardım, kısmen de çıkaramadım.

Bu ikinci kısım beni cidden üzer... "Sanki ne demeye yapmamışım?" derim. Kaçırdığım fırsatlar bir değil, birkaç taneydi: Evvela Rusya'da tatil aylarında, talebeye, demiryolunda istediği noktaya kadar gidip gelmek üzere bedava pasolar veriyorlardı. Bunlardan bir tanesi benim

de elime geçti. Veladivostok'a kadar kırk günde gidip gelecektim...

"Adam sen de! Nasıl olsa buralarda değil miyim? Başka sefer giderim!" deyip, arkadaşlarımın çekildikleri köye misafir gitmeyi tercih ettim.

İkincisi: 1926 senesinde seyyar sergi Marsilya'ya gelmişti. Bütün Avrupa'yı dolaştıktan sonra, artık İstanbul'a dönüyorduk. O sıralarda Avrupa'da, bilhassa Fransa'da işsizlik buhranı yoktu. Mesajeri Maritim ecnebi tebaadan kamarot kaydediyordu. Gidip görüştüm. Singapur'a ve Avustralya'ya gidecek, büyük bir vapurun ikinci mevkiinde kamarot olabilecektim.

Seyyar serginin hareket etmesine yarım saat vardı. Bu müddet zarfında kararımı vermek lazımdı. Tereddüt ettim ve maceraya atılacak yerde arkadaşlarımın yanına döndüm. İstanbul'a avdet ettim. Kim bilir şimdi hayatım nasıl olacaktı?

Bu tereddütten sonra pişman oldum: 1931 senesinde, İngiliz ve Fransız gemilerine aynı tarzda müracaat ettim. Fakat işsizlik olduğu için kabul etmediler. Hatta o sırada Londra'da sefir olan Bay Ferit zevcesi Bayan Müfide Ferid'in de tavassutunu rica ettim. O da bana bir gemiye kabulüm için kolaylık gösteremedi. İspanya'ya gittim. Orada Yahya Kemal sefirdi. Böyle bir şey yapmamamı tavsiye etti. Mamafih ben gene bir İspanyol gemisiyle cenubi Amerika'ya gidebilecektim. Lakin İspanyol gemisi sarmadı doğrusu... Belki de yaş o yaş değildi. Azıcık rahat arayan çağa girmiştim... Yapamadım vesselam...

Genç kızı hâlâ düşünüyorum... Kimseyi maceraya teşvik gibi olmasın ama onun içindeki o hamle kabiliyetine, o sergüzeşt aramak aşkına imreniyorum.

Doğru: Gençler, umumiyetle mazbut bir hayat yaşamalıdırlar. Lakin on sekizle yirmi beş arasında bir mil-

yon gencimiz varsa, bunların birkaç yüzü de, kendi teşebbüsleriyle hayat kurmak üzere –eski Türklerin ananevi adsız'ı gibi– dünyanın dört bucağına dağılsalar, bundan zarar mı doğacaktır?

Fertlerine? Belki... Çünkü yüzde ellisi herhalde ziyan olur, sefil olur, mahvolurlar... Fakat mütebaki yüzde ellisi öyle bir çifte kavrulur ki... Başka cihanların havasıyla, belki de azim servetleriyle bir gün memleketlerine belki dönerler, belki de dönmezler; oralarda, başka âlemlerde kalırlar. Fakat Türk olarak, Türklüğe nafi olarak kalırlar...

Ecnebi memleketlerdeki en üst tabakalara kadar tırmanmış ve milletleri için şeref teşkil etmiş kaç Yunanlı, kaç Bulgar, kaç Yugoslav vardır ve kaç Türk vardır?

Haber Akşam Postası, 18 Temmuz1937

Makine Aşkı

Bir zamanlar Nâzım Hikmet şu tarzda şiirler yazmıştı:

Makineleşmek istiyorum;
Beynimden, etimden, iskeletimden
Geliyor bu!
Her dinamoyu
Altıma almak için çıldırıyorum;
Tükürüklü dilim bakır telleri yalıyor
Damarlarımda kovalıyor,
Otodrezinler lokomotifleri!
Mutlak buna çare bulacağım,
Ve ben ancak bahtiyar olacağım
Karnıma bir türbin oturtup

Kuyruğuma çift uskuru taktığım gün!
Trum, trum, trum!
Tika, tika, tak!
Makineleşmek istiyorum!

Bu şiir, bazılarınca gülünç, manasız sayılmıştı Hatta şöyle izah edilseydi bile manası pek anlaşılmazdı:

— Nâzım bu şiiri Rusya'da yazmıştır. Bunda o memleketin bir haletiruhiyesi vardı: İhtilal esnasında bütün fabrikaları yıkılmış ve esasen daha evvel de sanayii Garp memleketleri derecesinde inkişaf etmemiş olan Rusya'da bir "makine aşkı" zuhur etmişti. Makine aşkı, mesela hürriyet aşkı derecesinde bir cemiyette hissolunur sevdalardandır. Fransız inkılabı tesirlerini yakından gören genç Türklerin kalbinde nasıl bir hürriyet aşkı uyanmışsa, bu şair de, Rusya'daki makine aşkını duymuş; ifade şeklini ister beğenin ister beğenmeyin, hissiyatını işte yukarıdaki mısralarla söylemiş.

Makine aşkı!

Bunun büyük mikyastasını Sabiha Gökçen'de görüyoruz. Küçük mikyastasına hususi otomobil kullananlarda rastlarız! Çok şayanı dikkati, mihaniki oyuncağı söküp içine bakmak için uğraşan çocuklarda vardır. Ve nihayet mesleki bir aşk olarak bazı işçilerde, mühendislerde görülür.

Fakat itiraf etmeli ki, makine aşkı, şimdiki vaziyette memleketimizde şamil, geniş bir sevgi halinde değildir.

Makine! Ona karşı çoğumuz lakaydız. Bin bir kere taksiye binmişizdir ama bir arabanın nasıl kaldırılacağına durdurulacağına bile, ikinci vitesle üçüncü arasındaki farkın ne olduğuna dikkat etmeyenlerimiz ekseriyettir. Lise mezunuyuz; mektepte dinamo ile türbinin nazari farklarını okumuştuk, halbuki şimdi belki de onları birbirine karıştırıyoruz. Makine bu asrın püf noktası olduğu

halde, münevverlerimizin, yarı münevverlerimizin doğrudan doğruya teknikçi olmayanlarına vız gelir.

İşte bu aşkı –istibdat zamanında hürriyet aşkı gibi– mistikleştirerek genç nesle aşılamak gerektir. Bunun da en iyi usulü, maarif cihazımızda yapılması mevzubahis olup da hâlâ münazaun-fih bulunan inkılaptır.

Meslek mektepleri birçok gençlere makineyi öğreteceğinden makine aşkı da bu suretle doğacaktır. Türk gencini kâşifliğe, mucitliğe yükseltecek, Türk vatanını bir kat daha yüceltecek aşk o aşk olacaktır.

Haber Akşam Postası, 6 İlkteşrin [Ekim] 1937

Mektepler ve Bahçe Sevgisi

Babam Beyrut'ta vali iken beni oranın Amerikan kolejine vermek istememişti. Zira üç Hintli birader, tedrisatı aynı mahiyette, yani İngilizce ve Arapça esas üzerinde olan bir mektep açmışlardı. Onları teşvik etmeyi düşünmüştü.

Adı Dar-ül Ulum olan bu mektep bir bakıma sert disiplinli bir Müslüman tahsil merkezi olmakla beraber, diğer bir bakıma da modern Garp usullerine riayet ediyordu. Abdülcebbar, Abdüssettar, Abdülgaffar ismindeki üç Hintli birader, kendilerine Hindistan'da İngilizlerin öğrettikleri usullerin benzerliklerini tatbik ediyorlardı.

Gayet büyük bahçeli bir bina tutmuşlardı. Önce bakımsız olan bu arsa, çok geçmeden güllük gülistanlık haline geldi. Düşününüz: Mektep bahçesi! Zannedilir ki, evvelce ekili olsa çocuklar bu yeri harap eder. Halbuki burada aksine bir hal zuhur etmişti.

Sebebi de: Abdülgaffar –ki gayet sert bir mubassırdı– memleketinde bahçecilik öğrenmiş. Mektebe ait ara-

ziyi küçük küçük bölmeler halinde talebe arasına taksim etti. Tohumlar, fideler tedarik edildi. Herkes kendi kısmını çapaladı, ekti, suladı. İşte bu suretle mozaiklerden mürekkepmiş intibaını veren bahsettiğim cennet hasıl oldu.

Bazı talebe, daha da heveslendi. Kanepecikler, havuzlar yaptı. Hatta mektep kapandıktan sonra bile buradan ayrılmak istemiyorlardı. Elleriyle yetiştirdikleri karpuzları, hıyarları evlerine götürüyorlardı.

Bunlar katiyen yüksek aile evlatları değildi. Ekserisi yalınayak entarili veletler. Arsız haşarı şeylerdi. Buna rağmen sistem muvaffak oldu.

Beyrut'a bilahare gittiğim zaman eski arkadaşlarımdan birini ziyaret ettim. Bana portakal ve muz zeriyatını göstererek, "Abdülgaffar'ın telkini iledir!" dedi. "O küçücük bahçeden bu merak beni sardı."

Geçenlerde, pek takdir ettiğim ve Anadolu'yu çok gezen bir valimiz bana demişti ki:

— Camilerin etrafında ağaç, çiçek, yeşillik var. Mekteplerin avluları tamamıyla kupkuru! Acaba öğretmenler çocukları bambaşka bir ruhta yetiştiremezler mi? Şu bahsi gazetede iyice kurcalasanız...

Bu sözleri başka bir şekilde yazmıştım. Gene tekrarlayacağım.

Şu sıralarda bahçelikli bir semtte oturuyorum. Ağaçla, çiçekle uğraşan ihtiyarlara rastlıyorsam da gençlerde zerre kadar bu hevesi göremiyorum. (Vakıa diyeceksiniz ki, bu ihtiyar meşgalesidir.)

Sanırım ki mekteplerde, şu Hintli üç biraderin usulüyle evlatlarımıza bahçe, ağaç ve yeşillik bilgisi ve hevesi aşılanabilir.

Buna o kadar muhtacız ki...

Akşam, 26 Haziran 1939

Çok Yaşayan mı Bilir? Çok Gezen mi Bilir?

Derhal, "Çok gezen!" diye cevap vermeye hazırlanmayın!

Çok gezenin çok yaşayandan daha iyi bilmesi gerçi hakikatti. Fakat eski zamanların ölçülerine göre...

Tasavvur edin: Bir adam ki olduğu yerde nebat gibi bitmiş. Ne beklenir kendisinden? İster kırkını bulup kemaline vardığı için sevinsin; ister altmışını aşsın, ister sekseninden seksin... Gene odur, gene o...

Küçük kasabalarımızdan birinin iki saat ötesinde, sakalı göbeğine varmış bir piri fani görmüş, "Civara dair en iyi malumat sahibi budur!" diye ondan bir şeyler öğrenmek istemiştim. Meğer mübarek, komşu kasabaya bile uğramamış... Ömrü birkaç fersah murabbaı içinde tarlasıyla çamur köyü arasında geçmişmiş...

Elde demir asa, ayakta demir çarık diyar diyar dolaşan bir otuzluk insan bu asırlık babacandan bilgice muhakkak daha üstündür.

Atalar sözü de bu gibi mukayeselerden çıkmış...

Lakin dikkat edilsin, "Elde asa, ayakta çarık," dedim. Yahut azamisi elde kamçı, sırtta yamçı, altta at... Böyle gezen adam çok görür, çok bilir... Çünkü köylerde, hanlarda konaklayacak; türlü türlü, birbirine benzemeyen, acayip âdetli beldelere uğrayacak, başına ne işler açılacaktır. Şuranın âdetini bilmeyecek, beride yabancılık edecek; ötede pot kıracak... amma bütün bunların heyeti umumiyesinden bir bilgi hasıl olacak...

Eski tip seyahatler böyleydi işte...

Allah rahmet eylesin büyükannem hacca gitmişti. Yolculuğunu senelerce anlattı, anlattı bitiremedi. Biz de ağzına bakarak tatlı tatlı dinledik. Hâlâ bir sürü menkıbeleri hafızamdadır. Harpten evvel Avrupa'yı dolaşanlar da döndükleri zaman muhitlerine ne hikâyeler söylerler-

di... Her şehre göre garip garip âdetler, hususiyetler... Etraflarına çember olur, dört kulak kesilirdik.

Bu gezmeler istifadeliydi, öğreticiydi... Şimdikilere gelince...

Koskoca muharrirler devriâleme çıkıyor; kıtalar görüyor, saatte yüz yirmi kilometre kat eden trenlere biniyor; binlerce metre yüksekten uçan tayyarelerle gökyüzüne dalıyor. Güneşin doğduğu yere, güneşin battığı yere!

Fakat yazdıklarını okuyoruz. (Yalnız bizdekileri değil bütün cihandakileri okuyoruz.) Hiç... Püf... keçiboynuzu gibi... Çiğne çiğne ki bir damla bal lezzeti bulasın.

Nerde eski seyahatnameler! Her yaprağı insanı hayran bırakırdı...

Niçin şimdikiler böyle oluyor? Sanırım: Evvela turizmin standardize olmasından. Afrika'sında da, Amerika'sında da, "Ecnebiler bundan hoşlanır!" diye barlı oteller, asfaltta taksiler, palmiyeli terasta viskiler, kasketi numaralı hamallar, vagon li'den sonra vagon restoran, tercüman muavenetiyle buyurun vapura, hooo, hello! Siz gene burada mı?

Birçok memleketlerde ecnebilere ancak program dahilinde muayyen sahaları gösterdiklerini de unutmamalı...

Diğer taraftan da bir sürat, bir sürat... Sanki seyahat eden adamın o kozmolit mahdut muhiti değişmiyor da manzaraları göstermeyecek bir çabuklukla küreiarz ayaklarının altından kaçıyor.

Bu şeraitte çok gezen değil, çok oturan ve hiç olmazsa oturduğu ve gayri suni, tabii muhite alıcı gözle bakan iyi bilir.

Sürat asrı...

Zaten edebiyat, şiir, sanat da bu sürat asrı yüzünden olamıyor... Hiçbir şey durmuyor, her şey değişiyor. Sanatkâr, eski asırlarda olduğu gibi bir hayat parçasına on sene,

yirmi sene doya doya, kana kana bakmak imkânını bulamıyor.

Çok yaşayan, çok gezen değil, çok nüfuz eden bilir. İnkılap ve sürat asrı buna imkân bırakmıyor.

Akşam, 17 Ağustos 1939

Neşenin Haram Sayıldığı Memleketler

Son devrede şöyle bir iddia hemen bütün dünyaca hakikatin ta kendisi gibi kabul edilmişti:

"Neşe ve tebessüm, hayatın en kıymetli cevheridir!"

Her yerde şu söz:

"Yaşamak zevki!"

Sinemalarda, mecmualarda, gazetelerde kahkaha atan çocuklar, otuz iki dişini birden göstererek gülen aktrisler... Hatta sırıtmanın daha mükemmel olabilmesini temin içinmiş gibi büyük ağız modası...

Ak saçlı erkeklerin plajlarda birdirbir oynadığını görüyorduk.

Şark'tan Garp'a kadar her memlekette, devlet reisleri halka daha sevimli görünmek için objektifin karşısında beşuştular...

Hülasa, keyif içinde, gamsız, kasvetsiz bir ömür sürmek... Modern hayatın felsefesi buydu... Bir memleketin de refah gradosu, halkının gülmesi, eğlenmesi, oynaması ile ölçülüyordu.

Hıfzıssıhhacılar nazariye çıkarmışlardı:

— Birçok hastalıklar neşeyle tedavi edilir! Abusluk kalplere zehir akıtır... Kahkaha vücuttan o zehri atar... Jimnastik yapar gibi günde birkaç saat gülünüz... Gamı def ediniz... Yüreğinizi refah tutunuz...

Ben de samimiyetle kani olmuştum ki mahz-ı hik-

met budur... İnsanlar abıhayat pınarının –kendisini değilse bile– unsurunu teşkil eden gözlerden birini ta kurun-ı ûlâdan beri araya araya, nihayet 20. asrın ikinci rubundan sonra keşfettiler sanıyordum... Bundan artık kana kana içecekler; iki günlük ömürlerini ahla vahla ziyan ve sebil etmeyecekler; bu kanaati sarsacak hiçbir yeni nazariye çıkamaz diyordum.

Meğer, "Dünya yüzünde her şey değişir!" mütearifesi yine hükmünü yürütecekmiş... Zira işte, tebessümü ayıp sanan rejimler zuhur etti.

Almanya'dan gelen arkadaşlardan biri anlatıyor:

— Şişmanlığın hıyanet-i vataniye sayıldığını yazmışsınız. O kadarla da kalmıyor. Mütebbessim bir çehre, totaliter zihniyete göre, müterreddi bir surattır. Gülümseyen, tatlı bakışlı bir delikanlının resmini risalelerden birinde gördüm. Altında, "İşte semit ruhu böyle sırıtkandır. Alman gençleri buna benzemez. Onlar ciddidirler!" diye yazılı. Yani çatık kaşlılığı propaganda ediyorlar...

Nazi ve faşist şeflerinin yüzlerine bakınız. Daima sert, daima barut! Halk da onlar gibi: Gülmüyor... Mergup olan ters, keskin, "şimdi haaa" ifadesindeki bakışlar... Burunlarından kıl aldırmıyorlar... Suratlarından düşen bin parça...

İşte merkezî Avrupa'nın yeni modası...

Daha doğrusu, halk ancak refah ve saadet olan bir memlekette güler... Mihverciler ahalinin somurttuğunu; bu hal böyle devam ederken kahkahanın, tebessümün millete haram olduğunu görmüşler... Çatak kaşlılığın iyi, neşenin ise fena olduğunu telliyor, pulluyor, nazariye haline getiriyorlar.

Osmanlı Devleti'nin inkıraz yıllarında da gülmek haram, surat asıklığı makbuldü... Of, biz de o cehennemî zihniyetin ne olduğunu tattık, biliriz... Ne kâbustu o...

Allah esirgesin... Dağlara taşlara... Dostumuza değil, düşmanımıza bile o haletiruhiyeyi temenni etmeyiz.

Akşam, 22 Ağustos 1939

Açlık

"Avrupa'da açlık" diye gazetelerde okuyoruz... Çekoslovakya'dan gelen bir yolcunun cebinden pul büyüklüğünde bir kâğıt parçası çıkıyor: Günde adam başına dağıtılan 50 gram ekmeğin vesikası imiş... Ve bir New York telgrafı: İngilizler, Amerikalıların istila altındaki milletlere iaşe hususunda yardımına –Almanlar da fayda görür diye– müsaade etmeyeceklermiş.

Açlık!

Allah, onun ne olduğunu şimdiki nesle öğretmesin. Açlığı biz biliriz: Biz, geçen umumi harbin yadigârları... Ben şahsen senelerce bir gün dahi doymamışımdır... Birkaç yıl müddetle, değil beyaz ekmek yemek, hatta esmer ekmeği gözümle görmedim: Muhitimde yoktu, bir yerde de rastlamadım. Bünyem süpürge tohumu, mısır koçanı, tahta kepeği, daha kim bilir ne herzelerle yoğurulmuş tava ekmeğinden ve biraz mısır unu, biraz patates, biraz nohut, biraz da mercimekten pişirilmiş isimsiz bir yemekten teşekkül etmiştir. (İsterseniz, bunun ismine tuzlu aşure deyiniz.) O küflü, bozuk bir bulama –yani üzüm ezmesi– damağıma adeta bir ziyafet yemeği gibi gelirdi... Bunlar hep kendi vatanımda –1916 ile 1918 arasında– rastladıklarım.

Gurbette ise beterini gördüm: Bir gün patates kabuğundan ve balık bağırsağından yapılmış çorba içtim. İçmeseydim, belki birkaç gram daha kaybeder ve ölürdüm. Yanımdaki arkadaş, böyle bir gıdayı reddetti. Ben onun

hissesini de mideme indirdim. Fakat bulunduğum muhitin en muhtaç seviyesine düşmemiştim; asla... 1922'de trenimiz Rusya'nın o meşhur 30 milyon tarihî açlarıyla meskûn bölgesinden geçiyordu. Kuraklık, toprakta birer karış yarıklar hasıl etmişti. Boyunları armut çöpü gibi incelmiş, karınları armut karnı gibi şişmiş insanlar, hat boyunda duruyor, bizi seyrediyorlardı. Bunlar evlerini köylerini bırakmış; otlayarak ağaç kabuklarını kemirerek kıtlık mıntıkasının dışına kaçmaya uğraşan insanlardı. Bacakları ve kolları değnek gibi incelmişti. Bütün canları bakışlarında toplanmış gibiydi: Gözleri karanlık odada kedi gözü gibi ışıldıyordu. Aralarında insan eti yiyenler hatta yavrusunu mideye indiren anneler varmış. İçimizde, Kafkasya'dan getirdiği karpuzların kabuklarını dışarı atanlar oldu. "Açlar" önlerine kemik fırlatılan köpekler gibi bu kabuklar için aralarında boğuştular, hırlaştılar, dövüştüler. Trendekileri ise başka türlü mahluk telakki ediyorlardı. Yağma için üzerimize atılmıyorlardı. Garip bir psikoloji!

Gıda maddesi satan dükkânların vitrinleri önünde durup, "Camı kırsam, şunlardan yiyebildiğin kadar yesem; sonra ne olursa olsun!" diye düşündüğümü hatırlarım.

"Açlık" nedir tatmayan, onu "acıkmak"la kıyas eder. Fakat bunlar başka başka şeylerdir. Ölümle uyku, denizle su, güneşle fener gibi apayrı mahiyetler. "Acıkmak" sadece bir arzudur; "açlık" Afrikai bir şehvet gibi ilikten, kemikten, sinirden, adaleden gelir. Bir isyandır, bir feverandır, bir yanardağdır. Kurtları sürü haline getirip baltalı köylülerin, çifteli avcıların üzerine saldırtır.

Tok açın halinden anlamaz!

Geçen harpte bizim ve bu harpte diğerlerinin başına gelenleri tasarruf haftasında uzun uzun düşünmeliyiz. Yusuf'un rüyasını göz önüne getirmeli: Yedi sene bollukta akıllıca tedbir alanlar, yedi sene kıtlıktan zarar görmek şöyle dursun, kârlı çıkarlar.

Devletin tavsiyelerine riayet: Az istihlak, çok istihsal... ihtiyatlı davranıp biriktirmek...

Anlattığım cins felaketler, bunları yapan fertlerden ve milletlerden ırak kalacaktır.

Akşam, 17 Kanunuevvel [Aralık] 1940

Gazeteci Tipi

Gazetecilerin birbirlerine sataşmaları öteden beri âdettir. Ona vuramayınca, berikine çatamayınca –bahusus mevzu bulamayınca– meslektaşlarım birbirlerini şamar oğlanı suretinde kullanırlar!

Bakınız, ben bile şu birkaç satırın içinde kendi kendimize sataşıyorum. Bu sözü başkaları hakkında söyleseydim, "Vay! Şamar oğlanı ha? Bizi tahkir ediyorsun!" diye protestoya kalkmaları muhtemeldi.

Halbuki muharrirler aralarında daha da ileri giderler: Dövüşürler, sövüşürler. (Bu her memlekette âdettir. Şayet şahsi sahada böyle bir şey olsa artık yüz yüze gelmeyecek olan bu insanlar, çarpışmaları mesleki sahada olunca, birkaç hafta sonra, umumi yerlerde kol kola görünürler ve bu ahlak zaafı sayılmaz. Boksörlerin vuruşmaları nevinden iş icabı addolunur.) Sütunlarda şakalaşırlar (bunu ben sevmem). Ve kendi hayatlarını mübalağa ile anlatırlar. (Merhum Ahmet Rasim'le dostum Mahmud Yesari ve Osman Cemal, keza karikatür mecmuaları bohem muharrir hayatını en fazla tasvir edenlerdir.)

Neticede öyle bir umumi intiba hasıl olmuştur ki, güya muharrir dedin mi ille ayyaş, ille pasaklı, ille tıraşı uzamış cebi delik, palavracı, derbeder, bir sır duydu mu faş eder, Nat Pinkerton gibi esen rüzgârdan hile sezer bir alelacayip tiptir.

Yalnız mesleğimizde değil, belki de bütün beşeriyet içinde maddeten manen ekstra ekstra rabıtalı olan bir arkadaşımız, memleket dahilinde seyahat ediyormuş. Yanında da kendine benzer muhterem muharrirler varmış. Gezdikleri yerde, "Siz nasıl gazetecisiniz? Ne haliniz ne kaliniz ne oturuşunuz ne kalkışınız gazeteciye benzemiyor!" diye herkes şaşmış.

Eskiden gene bizlerin neşriyatta kendi kendimizi alaya almamız sebebiyle yalnız halkta değil, devlette bile bu kanaat varmış. Resmî tahriratta "gazeteci makulesi" diye tabirler geçtiği olurmuş.

"Ateş olmayan yerden duman çıkmaz!" derler. Bu şöhret-i şayiamızın da hiç aslı yok değildir. Unutmamalı ki serbest meslek olan kalem tecrübesi sahasına, kendinde istidat bulan yahut tevhim eden nice kimse giriyor. Bunların çoğu, değirmenine göre suyu bol kimselerdir. Kanları kaynıyor; bir şey yaratmanın verdiği zevkle yahut yaratamamanın verdiği azapla –diğer insanların hareketine benzemeyen– orijinallikler gösteriyorlar. Şahika gibi karakterlerin yanında, uçurumların da bulunduğunu matbuat tarihi kaydetmiştir. Şairler, ressamlar gibi, gazeteciler de bir nevi dalgalı mizaç arz ediyorlar. Hepsini Romanya'daki gibi üniformaya sokup meşrebi mezhepçe de birleştirmeye kalkmak zaten abes ve gayri mümkün.

Gazetecilik tecellilerinden birini de ben merhum Ahmet Haşim'de gördüm. Bazen tenha bir odada kendini yapayalnız görüp aklına gelenleri kâğıt üzerine yazardı. Şuna buna ateş saçardı. Okuyanlar, "Ne atak muharrir! Gene ne savurmuş!" derler... Fakat şair Yusuf Ziya anlatıyor: Sabahleyin gazetede kendi yazısını okuyunca, "Bunu ben mi yazdım!" diye ürkermiş! Bütün memleket, "Ne cesur! Kim bilir kime sırtını dayamış da bunları yazmış!" diye kendisini o günkü yazısından dolayı överken odasında kapanıp sinirleri yatışsın diye habire ıhlamur

içen, en ufak bir ayak sesine tevehhümle kulak kabartan muharrirler eksik değildir.

Mesleğimiz böyle acayip işte: Ne kargalar göründükleri derecede şahin; ne şahinler sanıldığı derecede miskin!

Akşam, 29 Şubat 1940

Mazlumun Yaman Silahı

Âşıklar içinde mazlum mevkiinde bulunanlar olduğuna göre, onların adedince zalimlerin de mevcudiyeti zaruridir. Fakat dikkat edin; şarkılarda, şiirlerde hep birincilerin yanık yanık ahı, feryadı işitilir. Hiçbir müstebit âşıktaşın manzum ve mukaffa olarak yaptıklarını, ettiklerini, çektirdiklerini anlatmaya kalktığı görülmemiş, işitilmemiştir.

Demek, "mazlumluk edebiyatı ve musikisi" olabiliyor. Sanat, zalimin emrine pek nadir girebiliyor. Bunca cihangirin kendini karınca zavallılığında gösteren "zebun etti felek" feryadına karşılık, koca edebiyatta şu nevi mısralara pek seyrek rastlanır:

İçeriz düşmeni dinin kanını su yerine!

Bunda bile şu açık kapı var: "Dinimize düşmanlık etme, kanını su yerine içmeyelim!"

Meşhur mücahit hatip Jean Jaurés dinleyicilerini galeyana getiren nutuklarını söylerken hep aynı tabyayı kullanırmış: Müdafaa ettiği zümreyi mazlum, kurban, perişan bir halde tasvir ederek acındırmak, sempatik göstermek yolunu tutarmış.

Din edebiyatı da aynı ifadededir. Firavunun, Nem-

rut'un muvahhitlere ettiklerini sayıp döker. Ebu Leheb'in karısına lanet yağdırır ve esir götürenler arasından, musikişinas peygamber Davud'u vatan hasretiyle şöyle haykırtır:

"Orşelim! Eğer seni unutursam sağ elim hünerini unutsun!"

Ve böylece, zulmün topu var, kalesi var, güllesi varsa... mazlumun da hizmetinde koskoca sanat ve edebiyat maneviyatı mevcut... Bu da az buz şey değil... Kaleleri içinden fethettiği, ceberutu inhizama uğrattığı çok defa görülmüştür. Romanın merrihane kabalığı, Hıristiyan katakombleriyle için için kemirildi. Çarlık saraylarının istibdadını taşıyan sütunlar, inkılapçı dimağlarından esen hararetli fikirlerle erimiş muma döndü. Bizzat Petersburg aristokrat ailelerinin evlatları arasında bile bindikleri dalı baltalayanlar zuhur etti.

Çelimsiz ve müteverrim bir fikir ve sanat adamı, zırhlara bürünmüş koskoca kaba kuvvetleri ekseriya hallaç pamuğuna çevirmiştir.

"Eski 'arzı meskûn' üzerinde yeni usul istibdat bir kere yerleşecek olursa onu artık oradan hangi kuvvet atabilir?" diye soruşturuyorlar. Acaba bu gayeyi tahakkuk ettirebilir mi diye, bütün mübariz ve muhtemel mübariz Anglo-Slav nüfusunu, Amerikan harp sanayiini hesaplıyorlar. Kurtuluş ümitlerini ufukta görebilmek için, nikbinlik arz eden en ufak bir kımıldanışı, Nuh'un beklediği güvercin gibi gözlüyorlar. Fakat bütün ordular, bütün sanayi, bütün ihtiyat, tedbir ve basiret, şu insanlığın eski vatanı olan topraklar üzerinde fert ve camia hürriyetini korumaya kâfi gelmezse, beşeriyet, "Yeniden bir kara ordusu teşkili imkânsız... Heyhat kalelere iyice yerleştiler... Ellerimizi yukarı kaldıralım!" mı diyecektir?

Sanırım ki, işte o zaman, firavunları, Nemrutları, muhalif Kureyşlileri, Patrisyenleri, çarları yerinden oy-

natan peygamberane ve sanatkârane DEHA, propaganda nezaretlerine rağmen doğacak; 7,5'lukların delemediği tankları o manevi ateş eritecek; 38'liklerin yıkamadığı kaleleri yıkacak; zindanların kapılarını açacak...

Zira bütün devrimleri hazırlayan hakiki ve büyük sanat ve fikir hareketi, hiçbir zaman mazlumun zalime karşı müthiş silahı olmaktan geri kalmamıştır.

Akşam, 14 Nisan 1941

Cemiyet ve Fert Hakkında Tefelsüf

Radyo dinliyorduk. Spiker, "Londra'daki tahminlere göre, Şark cephesinde Rusların ölü, yaralı ve esir olarak kayıpları 3 milyon; Almanlarınki ise 2 milyonu bulmuştur!" dedi.

Köşede satranç oynayan bıyıklı, "Ceman 5 milyon... Kiş..." dedi.

Arkadaşı:

— Ben de şu piyadeyi alırım... Ferz! 5 milyon ha? Bu felaketzedelerden her biriyle 5 kişi alakadar olsa, 25 milyon insan eder...

— Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfusu kadar... Bir kiş daha... Herhalde vasati bir hesaba göre 5 milyonun 1,5 milyonu ölmüştür... İstanbul nüfusunun iki misli... Tekrar kiş...

Abajurun altında süveter ören teyze, teessürünü kelime ile değil, takma dişleri arasından çıkardığı tek hecelik seslerle ifade etti:

— Tsk, tsk, tsk...

Sonra kediye çıkıştı:

— Pis maymun... Gene yumağımı alıp nerelere götürüş... Kuzum. Ayna! Şunu itsene...

Divanın üstüne yüzükoyun yatmış on üç-on dört yaşındaki oğlanın inceli kalınlı ayarsız sesi duyuldu:

— Görmüyor musun, okuyorum, anne, a...

— Tembel... Okuduğun da neymiş sanki... Roman tefrikası... Yok kızı kaçırmışlar... Yok haydudu öldürmüşler... Yok düello yapmışlar... Kulağını aç da dinle... 25 milyon insanın başına ne felaket gelmiş... (Tarzını değiştirerek, tatlılıkla.) Haydi, oh, benim evladım, şu yumağı at... Hem şey... Bana romanın arkasını anlatacaksın değil mi?

Satranççılar, hâlâ: "Kiş" –"ferz"– "tik"– "tak"–"haydi Allahını seversen oyna artık; bu ne düşünmek böyle..." diye, nihayeti gelmeyecek hissini veren partilerine devam ediyorlardı. Oğlan, hoş muameleye dayanamadı süveteri ören kadına yaklaştı, "Okuduğum kadarını anlatayım da, ötesini dinlersin, anne!" dedi.

Ve bir an içinde, 25 milyon felaketzede, 1,5 milyon maktul unutuldu. Bunlar ki, içinde yaşadığımız devrin insanlarıydı. Ana oğul, yüz sene evvel cereyan etmiş muhayyel bir maceradaki iki-üç güzel insanın derdiyle yanıp tutuşmaya başladılar. Hatta bir aralık ikisinin birden gözleri sulandı, yanaklarından yaşlar süzüldü. Öyle bir sahife geldi ki "kiş", "ferz"ciler bile, oyunlarını terk ederek eserin o canlı parçasını dinledi.

Dördü birden kararlarını verdiler:

— Cidden çok acıklı... Çok, çok...

Deniyor ki...

— Bunca fecayie kanıksayan insanları artık hiçbir roman tatmin edemez olacaktır...

Sanki Sünni-Şii davaları zamanında da şehirlerce halkı kılıçtan geçirmemişler gibi... Ve sanki aynı seneler zarfında insanlar, Leyla ile Mecnun'un macerasına gözyaşı dökmedilerdi...

Mesele, cemiyetin her maceraya, her cereyana rağmen "ferd"in şahsiyetini yutamamasındadır. Geçenlerde Boğaziçi'nin bir yalısında oturmuş, denize şakır şakır yağan yağmuru seyriyle tahayyüle, tefelsüfe dalmıştım: Buluttan ayrılmasını müteakip, "damla" bir şahsiyet kesbetmiş bulunuyor. Amma denize değmesiyle beraber, artık ferdiyetini kaybediyor. Namütenahi mavi ve tuzlu suyu teşkil eden ayrılmaz bir parçacık oluyor. İnsanlar, ancak öldükleri vakti, tabiatın içine bu tarzda karışıyorlar. Fakat yaşarlarken cemiyetin içinde, mesela ormanda ağaç halindedirler onun için orman kadar ağacın da şahsiyeti var. Ve gene onun için orman, umumiyetle baltacıları, oduncuları ve sair istismarcıları ilgilendirse de, yemişiyle, yapraklarıyla, dallarıyla, aslolan birinci ehemmiyette bulunan ağaçların beheridir.

Fert ve ferdiyete taalluk eden ne varsa, bütün o "her şey cemiyet için!" cereyanlarının rağmına bu sebeple daima payidar kalacaktır.

Tabiat-ı eşya iktizası!

Çünkü yaşayan insan, denize kalbolmuş damlaya değil, ormanda dal budak salmış, yaprak açmış ve yemiş vermiş ağaca benziyor...

Akşam, 24 Teşrinievvel [Ekim] 1941

Yepyeni Bir Vatandaş Tipi: Bayan Mükerrem

Birçok ecnebi romanlar ve piyesler adapte ettik ve ediyoruz da... Bu usulün pirlerinden biri, İbnürrefik Ahmed Nuri merhumdu. Bilirim ki zavallı çok müşkülatta kalmıştı. Zira bir çeyrek asır evvel kaçgöç olduğu için bizim örf ve âdetlerimiz Garp'ınkine hiç uymuyordu. Bu sebeple vodvillerdeki görüşen, konuşan sevişen kadın

ve erkekleri hep amcazade, halazade yahut sütkardeş halinde akrabalaştırma gayretine düşmüştü.

Nihayet bir devre geldi; baktık ki bizim de usullerimiz Avrupa'nınkilere yaklaşmış... artık adaptasyon harcıâlem oluvermişti. Hatta dostum Selami İzzet Sedes'in şöyle dediğini iyi hatırlarım:

"Bir romanın içinde düello olmasın da... ötesini benzetmek kolay!"

Selami, bir Fransız romanının hayatımıza eldiven gibi uyması için bu kadarcık bir şartı kâfi görüyordu. Bense "uyamayacak" bir şeyin daha farkına varmıştım: Bir köylü kız tipi ki, han, dükkân, lokanta işletiyor ve kolayca şehirlileşebiliyor; merkezde parlayabiliyor...

Gerçi tarlalarımızda rençperlik yahut şehirlerimizde ücretli kol ve dimağ işçiliği yapan hemşirelerimiz eksik değildir. Fakat o anlattığım evsaftaki köylü kız, bütün Avrupa'da pek çok olmasına rağmen bizde ya hiç yok yahut da ben rastlamadım.

Bir Fransız romanında, filiz gibi bir köylü *mademoiselle* tipi tasvir edilir. Babasının dükkânında çalışmakta, hatta onun uzakta kaldığı seneler zarfında ticareti idare etmektedir. Sarı saçlı, mavi gözlü, zarif tavırlı, ince bir yavrucaktır. Mektepte güzel güzel okumuş, dimağca incelmiştir. Sorulan suallere atik, çevik, akıllıca ve terbiyelice cevaplar verir. Civarda yaşayanlar hep onu severler. Hatta köyünden geçenler bile bir kere görmüşken kendisini bir daha unutamazlar. O havaliye tekrar uğrarlarsa minimini bayanı ararlar. Nezih surette şakalaşırlar...

Derken, gene Fransız romanının icabı, bu küçük bayan, günün birinde köylülükten şehirliliğe doğru mesut bir istihale geçirir. Hükümet mesut bir istihale geçirir. Hükümet merkezinde zerrece yadırganmaz. Cemiyetin en yüksek kademelerine bile çıkmak istidadını gösterir.

İşte böyle bir tip...

Bizim hayatımıza adapte edecek olsanız, eminim herkes itiraza kalkışır:

— Olamaz... Kabil değil... Bizde böyle insan yoktur... Münhasıran hayal mahsulü...

Fakat ben, vatandaşlarımız arasında bunun bir tek numunesine şu son haftalar içinde rastladım. Yakacık içerlerine doğru, Samandıra diye bir köy vardır. Orada bakkaliyesi olan bir hemşerinin kızı: Bayan Mükerrem...

Kendisi on üç yaşında olduğunu söylüyorsa da henüz doldurmamış; büyüklük satıyor galiba... (Bu ihbarımdan dolayı bana sakın gücenmesin.) Babasının gurbette bulunduğu sıralarda ticareti yalnız başına pekâlâ yürütmüş minimini bir hayat kahramanı! Kahraman olduğu kadar –yukarıda "Fransız romanı"nda diye anlattığım– bütün evsafı haiz: Nilüfer gibi zarif, en yüksek seviyede bir İstanbul ailesinin iyi yetişmiş evladı kadar terbiyeli, aynı zamanda en aşağı halk tabakasıyla konuşmasını da başarıyor.

Köylülükten şehirliliğe, bahsettiğim o mesut istihaleyi yapmak için eline fırsat geçmemiş. Esasen henüz erken. Fakat öyle bir imkân zuhur ettiği takdirde yeni ve yüksek yerini katiyen yadırgamayacak!

Bir memleket, aşağı yukarı bir tarlaya benzer. Orada bir nevi çiçek açmak istidadındaysa, her halde tek açmaz. Evvela biri numune olarak görünür. Arkasından da diğerleri ve diğerleri, gümrah şekilde inkişaf ederler.

Dileyelim ki nazariyem doğru olsun... Köylerimizden, kasabalarımızdan birçok Mükerremler fışkıracak olurlarsa, ne mutlu bize... Bu, iktisadi nüfusumuzun bir nesil içinde iki misli büyümesi demektir.

Akşam, 11 Teşrinievvel [Ekim] 1941

Kirazcıyı durdurmuşlardı.

Evvela, "Katı kiraz... Kıymalı değildir... Alalım..." dediler.

Sonra, bir-iki tanesini muayene edince caydılar:

— Vıcır vıcır kurt... almayız, almayız! Yağmurlar fazla yağdı... Artık bu sene geçti... Vah vah...

— Cidden vah vah... Ben de severim kirazı... Meyve ile çiçek arası bir şeydir... Fakat ömrü pek kısa...

İçimi çektim:

— Ömrü kısa!

Biz kendimizi ömrümüz uzun sayanlar –böyle bir vehme kapılanlar– kiraza hayatının kısalığından dolayı acınıyoruz. Halbuki daha biraz evvel, İstanbul Üniversitesi'nin neşrettiği *Üniversite Konferansları* dergilerini karıştırırken Ordinaryüs Profesör Doktor Hirsch'in yazısında insan hayatına dair şu mukayeseli tabloya gözüm takılmıştı:

İngiltere'de vasati ömür:
1838 yılında 41 yaş
1922 yılında 57 yaş

Fransa'da vasati ömür:
1840 yılında 40 yaş
1913 yılında 50 yaş

Almanya'da vasati ömür
1871 yılında 37 yaş
1926 yılında 58 yaş

Birleşik Amerika'da vasati ömür:
1901 yılında 49 yaş
1926 yılında 58 yaş

Norveç'te vasati ömür:
1856 yılında 49 yaş
1920 yılında 57 yaş

İsveç'te vasati ömür:
1941 yılında 44 yaş
1920 yılında 57 yaş

Danimarka'da vasati ömür:
1835 yılında 44 yaş
1925 yılında 61 yaş

Hindistan'da vasati ömür:
1881 yılında 25 yaş
1911 yılında 23 yaş

Uzun yaşamanın refah seviyesiyle at başı gittiği ne güzel anlaşılıyor. Bütün Garp memleketlerinde son asırda daha ferah yaşanmış. Cana can katılmış.

İnsanlığın Hindistan seviyesine asla düşmeyip de şu Avrupalılar derecesini muhafaza edeceğini umalım... Bu harbin sefaletlerinden sonra pek muhal bir şey ya... Zira ibre Avrupa kıtasından daha şimdiden muhakkak 50'nin altına inmiştir... Neyse, biz yine 57 diyelim... Çünkü İngiltere'de, Almanya'da, İsveç ve Norveç'te hep bu mazhariyetler...

Demek ki 42 yaşında bir adam, ancak on beş kere daha şu değneklere takılıp satılan kirazları çarşıda görecek... Ve sonra: Bitti!

Bir de kiraza "kısa ömürlü" diyoruz.

Öte taraftan, ne hırstır bu insanlardaki! Ne hırstır ki, şu harbin liderleri, hep son kirazını yemiş yahut yemeye pek yaklaşmış kimseler...

Hele kirazla değil de hayatımızda yaptıracağımız

paltolarla, mantolarla ölçersek ömür büsbütün korkunç bir kısalıkta görünüyor: Üç yılda, beş yılda bir palto... Elli yediye kadar kaç tane daha kaldı? Hesaplamalı... Harp, ömrümüzü son ucundan törpülemediyse, bu ucundaki bir palto nasibimizi alıp götürdüğü muhakkaktır. Yine 42'sindeki bir adamın beş yılda bir taneden yaptıracağı sade 3, üç yılda bir taneden yaptıracağı ise sade 5 palto kalmıştır.

Tüyleri ürpertici rakamlar! İnsanı ister istemez, "Değer mi bu fani dünyada?" felsefesine yanaştırıyor.

Akşam, 27 Haziran 1943

Her Şeye Rağmen Medeniyet Muhabbeti Gönüllerde Yaşıyor

Şu karanlığın da kendine göre zevkleri, felsefeleri, faydaları olduğunu tekrarlamaktan kendimizi alamayız. Karartma sayesinde, tabiatın ziya oyunlarını gurup zamanında doyasıya seyredebildik; gene onun sayesinde, yıldızlarda ebediyeti görebilmeye uğraştık. Evlerimize daha erken saatlerde çekilerek eski zaman usulü aile hayatına bir müddet kavuştuk. Bu yüzden pek çok sıkılan –Falih Rıfkı Atay'ın tabiri üzere– "şımarık nazlılar"ımız oldu amma kafa ve sinir dinlendirenlerimizi ve bu işi de feleğin bir cilvesi sayıp bu ânın güzelliğinden istifade edenlerimizi de oldu.

Dört duvar arasında mahpus kalınca bile gözü köşedeki ağa ilişerek, "Bir örümcek götürür Hakk'a beni!" diyebilenlere ne mutlu.

Kamp hayatı niçindir? Şunun içindir ki insanın medeniyetten yorulduğu anlar olur. Tabiata döner, kendini

iptidailikle tedavi eder: Dereden eğilip suyunu alır. Ocağa eğilir, ateşini üfler. Ah kabil olsa da, yalnız böyle koskoca ömür içinde birkaç aycık karanlığa dalıp murakabeye varsak; bununla kalmasak medeniyetin bize verdiği diğer vasıtalardan istifademizi azıcık geri bıraksak...

Mesela, bütün şehirlerde iki ay müddetçe mihaniki musikinin tatili! Ne radyo, ne gramofon, ne hoparlör... Ben, böyle bir mevsimi her mevsime tercih ederim. Dünyanın herhangi bir yerinde böyle bir köy olsa, elde demir asa, ayakta demir çarık oraya giderim. Öyle bir asabiyet saçmaz muhitte kim bilir nasıl dinlenilirdi?

Diyeceksiniz ki: "Mademki böyle şeyler istiyorsun, dağ başına git!" Fakat bu bir ferdi mesele değildir. Bütün insanların sinirleri medeni sebeplerle başta hasta olduktan sonra, içimizden birinin tedavi olup geri dönmesinde fayda var mıdır? Avdette sirayet nasıl olsa mukadder.

Hatta inziva yerinize gidip gelirken bile o tramvaylar, otomobiller, trenler sizi derhal bir hayhuy içine sokar.

Bir büyük şehir, mesela bir İstanbul tasavvur edin ki şimdiki medeniyetin bize verdiği bütün vasıtalardan mahrum kalsın: Mesafeler nasıl büyüyecektir. İstanbul Kavaklar'la Pendik ve Yeşilköy arasında nihayetsiz bir belde, tarihin bir Bağdat'ı halini alacaktır. Derhal şiire ve hayale kavuşacaktır. At sırtında, kervan içinde seyahatlerinin zorluğu yanında bir de öğreticiliği vardır. Yudum yudum içilen lezzetli bir içki gibi mesafelerin, iklimlerin keyfi duyulurdu! Şimdi bin tayyareye bir şeycik görmeksizin bulutların tepesinden Amerika'ya varıver. Neymiş o? Seyahat...

Satırlarının arkasından ifadenizi görüyor gibiyim: Yüz buruşturuyorsunuz, benimle hem fikir olamıyorsunuz... Karanlığı yıldızların yaldızıyla bezendirerek size

sevdirebilmek kabil olamıyor. Deve kervanlı kabil değil yataklı vagona tercih edemeyeceksiniz.

Doğrusunu isterseniz, ben de öyle...

Ancak siz, ben, o, hepimiz, dünya ahvaline kızıyoruz. "Yere batsın böyle medeniyet!" diyoruz; bu sözü dilimize hele son zamanlarda pelesenk ettik de, sade bir karartma yüzünden nasıl homurdandığımızı, medeniyete nasıl bağlı olduğumuzu hatırlatmak istedim.

Kısa sürecek bir kır hayatı... Bir gurup seyri!

Sonra: Nur! Nur! Gürültü, patırtı! Hareket! Sürat!

Akşam, 15 Teşrinievvel [Ekim] 1944

Tatile Methiye

Tatil... Ne güzel şey... Okulların derslerini kesmeleri sayesinde bu âdetten çocuklarımız bol bol istifade ediyor. Fakat yine kötü bir âdet yüzünden büyükler tatile kanamıyor.

Ekser Türk memurları ve ücretlileri iftihar ederler:

— Yirmi seneden beri mütemadiyen çalışırım. Bir ay bile tatil almadım.

Buna karşılık "bravo" diye bir takdir beklerler.

Zira sözde pek çalışkan olduklarına böylelikle bir delil göstermişlerdir.

Garp memleketlerinden birinde, muayyen tatilinden istifade etmeyen memurları kontrol için derhal bir teftiş heyeti gönderirlermiş: "Vazifesi başından ayrılmadığına göre gizleyecek bir şeyi olacak. Neymiş anlayalım!" düşüncesine kapılırlarmış.

Eski vaizlerden birini dinlemiştim:

"Yarın ahrette bütün uzuvlarımıza karşı hesap vermek zorunda kalacağız!" diyordu. "Gözlerimiz, 'Beni na-

mahreme baktırdı!'; kulaklarımız, 'Bana dedikodu dinletti!'; ağzımız, 'Mazmazamızı vaktinde yaptırmadı!', burnumuz, 'İstinşakımızı ettirmedi!' diye bizden davacı olacaklar."

Tıpkı onun gibi, hayatımızın muayyen bir çağından sonra birçok azamızı Alman generalleri tarzında isyan ettiriyoruz:

Karaciğerimiz hareketsizlikten sirozlaşıyor sırtımız masa başında oturmaktan kamburlaşıyor, tenimiz güneşsizlikten bir ceset beyazlığı alıyor. Hocanın dediği gibi bunlar hep bizden şikâyetçi, davacıdırlar. "Allah bizleri size bunun için mi emanet etti?" demektedirler.

Bir de Anglosaksonlarla alay ederiz:

— İki elleri kanda olsa hafta tatili alacaklar, sene tatili alacaklar... Tabii, bu kadar tenperverliğin neticesi olarak...

Neticesi olarak mı?

Şayet Almanlar yıldırım harbinde muvaffak olsalardı, Anglosaksonların yenilmesindeki sebebi belki, "Bu hafta tatilleridir!" diye gösterecektik. Nitekim bedbaht Fransızların felaketlerini "hürriyete, demokrasiye, fertlerinin vakarına, eğlenebilmek fendindeki inceliklerine, umumiyetle incelmişlikleri"ne yükledik...

Uyumadan uyanmak olur mu? Dinlenmeden de çalışmak olmaz. Tam dinlenmeli, sonra paçaları sıvayarak tam çalışmalı, uyuklar gibi çalışmamalı. Gece ile gündüzün birbirini takip etmesi kabilinden dinlenme ve çabalama mevsimlerimiz arka arkaya intizamla gelmeli:

Bana öyle geliyor ki, şayet başka medeniyetler şu hafta tatilini icat etmeseydi; şayet –yeri cennet olsun– Atatürk, cumartesi yarım azadını memleketimizin âdetleri içine sokmasaydı biz, yıl on iki ay ve hafta yedi gün, bütün ömrümüzce mızmız mızmız olduğumuz yerde sayarcasına, işlerimizin başında pinekleyecektik.

Birbirinden şunları ayırt edelim:

— Az istihsal ediyoruz; az semereli oluyoruz; az çalışıyoruz...

— Doğru! Fakat şu da doğru: Tam manasıyla istirahat için pek az zaman ayırıyoruz; tıpkı az istihsal ettiğimiz, az semereli olduğumuz gibi az tatil yapıyoruz.

Peki, ne yapıyoruz?

Vaktimizi siftinmekle, savsaklanmakla tüketiyoruz.

Eşyalarımız hakkında "mütemadi tamir fikri" bizde pek azdır. Eşyayı alırız, sökülür, aksar, zıngırdar, gıcırdar, öylece helak oluncaya kadar kullanırız.

Tıpkı onun gibi:

Ölümümüze kadar doğru dürüst tamir olmaksızın yaşıyoruz. Uzun yaşayamıyorsak, bir sebebi de budur.

Akşam, 23 Temmuz 1944

1945 Modeli "Yetişkin Genç" Tipi

"Kâmil insan" olmak her şeyden evvel karakter meselesidir. Onu bahis konusu yapmayacağım. Ancak "yetişmiş insan" hakkında düşüncemi söyleyeceğim. Yetişkinlik, her asrın icabına göredir: Ortaçağ'da tam bir münevverin "kelamı kibar" bilmesi, Farisi beyit bilmesi, cirit oynaması, ok atması, pala kullanması lazımdı. Maddi manevi ve camiaya taalluk eden haysiyet ancak o suretle korunurdu.

Şimdi? Millet içi, millet dışı temaslarda "yetişmiş bir insan"ın neler bilmesi lazım geldiğini topladım. İçinde eksikler olacaktır. Bazılarının zannına göre fazlalıklar da vardır. Mesela "tenis yahut golf bilmek" gibi. Fakat başından tecrübeler geçmiş birçokları da tenis, golf, kayak gibi

sporları bilmemeyi 1945 tipi bir "yetişmiş genç" için noksan sayacaklardır.

Beş bölümlü listem şöyledir:

* Ortaokul malumatına tam sahip olmak ve ömrünün her çağında imtihana girecek kadar her bahsi bilmek. * Lise bilgileri arasında kullanılanları keza. * Bir meslek ihtisasına sahip olmak. * Kendi dilini yanlışsız yazıp okumak ve konuşmak. * Birinci ecnebi dili okuyabilmek, konuşabilmek hatta gayret edip iyi yazabilmek. * İkinci bir ecnebi dil bilmek. * Bir amatörlükte ilerlemek. * Güzel sanatlardan biriyle uğraşmak. * Küçük zanaatlardan birinde ilerlemek. * Okul dışı kalmış malumata sahip olmak: Eski harfler, din tarihi gibi.

* Gündelik haberleri takip etmek. * Fikir ve sanat cereyanlarını takip etmek. * Demokrat memleketinin seçimlerine aktif şekilde iştirak etmek. * Hayır cemiyetlerine ilgi duymak. * Spor seyircisi olmak. * Tiyatro seyircisi olmak. * Sinema seyircisi olmak. * Müzik dinleyicisi olmak. * Memleketinin ve dünyanın ehemmiyetli yerlerini gezmek ve gezmek için meraklı olmak. * Kendinin ve yakınlarının sıhhi durumunu takip ederek büyük arızalar çıkmadan ıslaha girişmek.

* Dans etmek. * Hikâye anlatmasını becermek. * Kendine hâkim olacak derecede poker yahut bezik oynayabilmek. * Tavla, dama yahut satranç bilmek. * Kaidesiyle yemek yemesini bilmek. * Kendini idare ederek içki içebilmek. * Her insanla bir muhavere zemini bulmak. * Kalabalık karşısında söz söyleyebilmek. * Giyinmesini bilmek. * Eşine dostuna kendini aratacak çareler bulmak.

* Yüzmek. * Kürek çekmek. * Yelken kullanmak. * Ata binmek. * Bisiklete binmek. * Motosiklete binmek. * Otomobil kullanmak. * Planör kullanmak. * Uçak kullanmak. * Paraşütle atlamak. * Boks yapmak. * Silah kul-

lanmak. * Av avlamak. * Balık avlamak. * Tenis yahut golf oynamak. * Kayakla kayabilmek.

* Kullandığımız bütün eşyanın küçük tamirlerine aklı ve eli yatmak. * Karnını doyurabilecek kadar yemek pişirebilmek. * Bahçesini güzelleştirebilecek kadar bahçıvanlıktan anlamak. * Aldanmayacak kadar alışverişten anlamak. * Ehlî hayvanlardan birine karşı alaka beslemek. * Zarurette sefil düşmeyecek kadar tekmil ev işlerini yapabilmek.

Bu hususta okuyucularımın beni itmam yahut tenkit edici düşünceleri beni pek alakadar eder. Esaslı bir terbiye ve evlat yetiştirme mevzuu olduğu için münasip fikirler üzerinde duracağım.

Akşam, 15 Haziran 1945

Şu Bunaltıcı Fasit Daire...

Kıymetli şair ve ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu ile son haftalar içinde sergisi muvaffakiyet kazanan Bayan Eren Eyüboğlu'nun sevimli oğulları Mehmet'e dair hoş bir hikâye anlattılar.

Annesi babası ve ahbapları oturup ciddi ciddi dünya ahvalinden bahsettikleri sırada küçük Mehmet Eyuboğlu yıldırım gibi içeri girmiş:

— Müjde!

— ?

— Can eriği çıktı!

— !

Muhataplarının yüzlerinde arzu ettiği sevinci ve hallerinde muhakkak belirmesi gereken heyecanı göremeyince maksadını anlatamadığını sanmış, "Gözlerimle

gördüm vallahi. Manavda da var, köşe başındaki bakkalda da," demiş.

Büyüklerin hâlâ lakayt, cansız baktıklarını ve başlarını çevirerek kendi "pek mühim" meselelerine daldıklarını teessürle seyrettikten sonra eliyle, "Efendim nerede, ben nerede?" manasına bir işaret çakmış; yine kendi çocuk dünyasının uçsuz bucaksızlığına doğru ok gibi fırlamış...

Sanatkâr ana baba, neden sonra bu müjdenin büyük manasını anlamışlar: Tefelsüfe dalmışlar... Fazla lafa da bilmem hacet var mı ki, bu hikâye, kendiliğinden felsefedir.

Ne boş mevzularla biçare kafalarımızı oyalarız. Günün büyük hadiseleri diye meşgul olduğumuz olaylar, hakikatte incir çekirdeğini doldurmaz! Zira bunlar kendi faniliğimizin, kendi miskin muhitimizin naçiz dedikoducuklarıdır. Dar bir fasit dairenin içine üşüşmüşüz, etrafı göremiyoruz; tabiatı göremiyoruz. Eskiler leyleklerin gidişine, haşeratın dirilişine, cemrelere, kırlangıçların gelişine ilh birinci ehemmiyeti veriyorlardı. Vapurda, trende, ziyarette, hatta şura-yı devlette karşı karşıya gelince, "Eh, efendim, bugün de zemheri başladı," diye söz açarlardı.

Ve sahiden de koca tabiatın oyunları bizlerin ıvır zıvırından çok daha mühimdir. Mehmet Eyüboğlu, çocukluğunun bozulmamış safiyetiyle, "en mühim, müjde verecek kadar mühim" hadiseyi sezebiliyor. O da büyüyünce bizler gibi, can eriğinin belirişi karşısında artık heyecan duymaz olacaktır.

Bundan on sene evvel, arz küresinin bu tarafında bulunanlar radyolarda hep *Titülesko geldi, Tataresko gitti!* kabilinden haberler dinlerlerdi. Vapur, öbür yarı küreye geçince haberlerin mahiyeti değişirmiş: *Yeni bir cins köpek hasıl edildi.* Amerikalıları bu gibi heyecanlı haberler meşgul edermiş...

Ne yazık ki şimdi bizim modamız Amerikalılara da geçmiştir. Onların da dimağını Avrupakâri mevzular işgal ediyor.

Temenni ederim; Mehmet Eyüboğlu'nun devrinde, yine bütün nazarlar, geniş tabiat ufuklarına çevrilmek imkânını bulsun. Aman bu boğucu daire-i fasideden kurtulalım...

Akşam, 9 Haziran 1946

Mahvettiğimiz O Güzel Eski Şeyler...

Mütareke senelerinde şiire heveslenmiştim. Şiir nerede yazılır? Tabii. "Köşe-i meyhanede"!

Ben de öyle yaptım. Evliya Çelebi, Galata'nın tarihî meyhanelerini över. Civardan geçilemez, şarap kokarmış. Cenevizlilerden beri ananeli olan bu "mübarek" topraklar üzerinde açılmış törenine girişmek gayretine kapıldım.

Zaten bir bankada memurdum. Fırsatını bularak zamanın en revnaklı müessesesine girerek bir köşeye oturdum. Önümde donatılmış bir masa, yazmaya koyuldum.

İçimde müphem hisler vardı. Bunlar kafiyelendi, vezinlendi; "Yolda" isimli bir manzume şekli ve şemailine girerek Yahya Kemal'in, Ziya Gökalp'in ve o devirde mevcut salahiyet sahibi diğer zatların takdirini kazandı. Celal Sahir'le birlikte çıkardığımız "Kitaplar" da basıldı; benim de yazı yazanlar ailesine kabul edilmekliğim için bu "Yolda" şiiri pasaport vazifesini gördü.

Onun için, vapuru filan kaçırdıkça yahut bir randevu vermek icap ettikçe o ilk not kazanan yazımı yazdığım birahaneye giderdim. Hassas zamanlarımda da "köşe"me kâh muhabbetli kâh sitemli bir göz atardım.

"İyi ki bu işe başladım," yahut, "Ne demeye bu işe başladım?" derdim.

Muharrirler son seneler zarfında hemen her cihetten bir meslek buhranı geçiriyor. Yine geçen gün, Galata'da yarım saat oyalanmam gerekiyordu. "Şu mekânıma giderek kendi kendimi dinleyeyim!" diye düşündüm. Fakat bu sefer de şahsımdan ziyade ammeyi ilgilendirecek bir mevzuyla karşılaştım.

Tipi itibarıyla da; zemin tahtaları, tavanları, masaları itibarıyla da eskimiş olan bu müesseseyi sahipleri yenilemek istemişler. Otuz seneye yakın bir zamandır tanıdığım bu birahaneyi adeta bir sihirbaz değneği darbesiyle ortadan kaldırarak, yerine yepyeni bir lokanta-birahane kurmuşlar.

Şaşılacak netice şu ki, eskiden her uğrayışımda masaların başında pek çok insanı oturur görürdüm: Gemiciler, kabzımallar, balıkçılar, işadamları, yosmalar, hovardalar... Hülasa Galata'nın tipik simaları... Tabaklar ehramlaştırılarak bir meze servis usulü vardı, ikinci dubleden sonra bir sıcak meze getiriş üslubu vardı. "Acaba bu iş, Cenevizliler şarap içerlerken de böyle mi yapılırdı?" diye dimağda bir sual hasıl olurdu.

Bütün o dekoru mermer masalar ile asma lambasıyla dar koridoru ve "hoş gelen havasıyla" böylece yenilemek, bütün o ananeleri yaşatmak dururken, –pek çok şeyde yaptığımız gibi– bir "yepyenilik" sevdasına kapılmışlar. Kübik dekorlu bir lokanta... Müşteri sıfır! İn cin top oynuyor! Yapılan yanlışlığın cezasını yine piyasa vermiş:

— Bu yeni dükkânın tıpkısına her yerde rastlıyoruz... Hiçbir zevki yok... Niçin gireyim?

Selatin meyhanesinden çardaklı kahveye, köşe minderinden cumbaya kadar hiçbir şeyi eski zevkinde mu-

hafaza etmesini bilemedik. "Yeni tip olsun da ne olursa eyvallah!" demek gafletine kapıldık.

Ticarette de zanaatte de rahat ve istirahatte de seyyielerini çekip duruyoruz. Daha da çekeceğimizden gayri.

Akşam, 14 Ekim 1946

Göklere Yükselmenin Pek Çirkin Bir Şekli

Ne icat, ne icat! Bu kadar tüyler ürperticisi olur!

Telgraf haberleri arasında dikkati çekiyordu: Amerikalının biri, "ölüleri semaya gömmek" usulünü keşfetmiş. Bilmem hangi ecza terkiplerine bulayacakmış; bilmem hangi endaht usulünü kullanacakmış. Tellenmiş, pullanmış, mumyalaşmış ceset, haydi gökyüzüne! Hazreti İsa'ya nasip olan uruc, bir de bakıyorsunuz bir vurguncu milyonere de müyesser olmuş! Boşluklarda, küremizin cazibesine kapılıp dönecek, dönecekmiş; vücuduna sürülen eczalar sayesinde de nurfeşan olacakmış. Sözde, uzaktan, "Aman ne güzel... erdi..." diyeceğiz...

Mucit icadının patentasını bile alıyormuş. Neuzübillah.

İcadın daha bu kadar sakilini görmedim, işitmedim. Semavata yükselmenin bu kadar kabacası havsalaya sığmaz.

Şimdiye kadar safiyetin timsali olarak, başımızı gece gündüz semalara kaldırırdık. Bu herifler, oralarını da bulandıracaklar. Şairanelikten eser bırakmayacaklar... Suda tortu gibi, gökte bir sürü muhtekir zengin cesedinin habire dolaştığını tasavvur edin. Onlardan gelecek pırıltı bile zifirî karanlıklardan berbattır! Üstelik yıldızların yaldızları tehlikeye düşer. Zira bunların mevtaları bile netamelidir.

Ölümden sonraki mevcudiyeti ara sıra düşünürüm de, şimdiye kadar en fenası firavunların başına gelenidir diye hükmederim: Taş yığınları arasında şeytani şekilde pastırmalaşıp kalmışlar. Meğer mukaddes kitaplarda lanetlenmiş olmaları beyhude değilmiş. Zira cezalardan daha büyüğü kâinat kurulalıdan beru kimseye verilmemiştir. Bunca asırlık hapis hayatı... Ve itikatlarının aksine, şimdiye kadar tenasüh edememiş olmak! Yarı yolda kalmak...

Bu kendini beğenmiş hükümdarlar da, eğer basit fanilerin akıbetine razı olsalardı zerreleri çoktandır, çiçek, yaprak, ot, böcek, kuş, keçi veya diğer bir insanın hücreleri içinde hürriyete kavuşacaktı. Tasavvuftaki vahdeti vücut veya vahdeti mevcut düşüncesinin sırrına ereceklerdi.

Bu bakımdan, ben şahsen, Müslümanlıktaki "toprağa değmek" yahut denizcilikteki "denize ilka edilmek" usullerini müreccah bulurum. Zira o şekillerle, cisim, bir an evvel tefessühünden kurtulup yeni yeni ihtimallere doğru istihale eder. Tahnitler, taş ve muhafazalı lahitler, bunun zıddıdır; cehaletten hasıl olma, bir mahbusiyet hayatıdır. Araf diye tarif edilen, işte bu olsa gerek. Cennete ise, çabuk istihale yoluyla varılsa gerek. Ebedî cehennem de muhakkak firavunlarınki ile bu Amerikalınınki.

Devrimizde, böyle bir "semalara gömülüş" hangi sivri zamane evlatlarına nasip olacaktır acaba? Daha sonra uçakçılığın inkişafıyla beşeriyet stratosfer ötesinde seyahatlere çıkınca bu seyyar cenazelere rastlamaktan bizar olacak; lodostan sonra Marmara'nın çöpünde şikâyet ettiğimiz gibi bu can sıkıcı ölülerden bizar olup onları boşluktan yok etmenin çaresini arayacaktır.

İşte, o akılsızların da kurtuluşları ancak o temizlik günü olacak.

Akşam, 29 Ocak 1949

Ağır Ceza Fena Halde Ağırlaşıyor

Dünkü yazımda bu mevzua azıcık dokundum. Daha fazla tafsilat vermek isterim: Hapishanelerimizdeki "tecrit" meselesi.

Gazetelere ceza mahkemelerinin kararları yazılırken, "ağır hapis" diye bir tabirin geçtiğine herkes dikkat ediyor. Kanunlarımızı daha yakından bilenler ise farkındadırlar ki, bu ağır hapis, nazariyede cidden ağır bir şeydir. On-on beş seneye çarpılan bir suçlu, başlangıçta senelerce tecrit edilecek, sonra arkadaşlarıyla temasa geçirilecek, nihayet daha serbest bırakılıp mesela İmralı gibi modern bir cezaevinde, halini ıslah etmiş olarak hayata iade edilecek. Mükemmel bir vatandaş olacak, çalışmaya alışmış bulunacak. İmralı, fabrikavari de değildir. Orada küçük tezgâhlarla iş görmek öğretiliyor. Böylece mahkûm köylü ve kasabalı dahi olsa, müterakki bir ziraat yahut ucuz tezgâhta dokumacılık öğrenecek; tahliye edilince de bir baltaya sap olacak.

"Ağır ceza" olmasına rağmen bu tarifi herkes makul, münasip görür.

Fakat şimdiye kadar tatbikat ekseriya böyle değildi: Hapishane teşkilatı modern olmadığından, bütçe de modernleştirmeye müsait bulunmadığından, hafif ceza, ağır ceza birbirine karışıyordu. Birçok cezaevlerinde, "meriyyülhatır" hatırı geçenler odaları vardı. Vurgunculuktan, suiistimalden ve sair âli suçlardan yakalananlar, bu badanalı, karyolalı, dolaplı, manzaralı odalarda karşılıklı ziyafetlerle, hatta fakir mahkûmlardan kendilerine hizmetkâr, aşçı tutarak, maceralar, hikâyeler anlatarak, ilk ve son devrelerini geçirirlerdi. Mertebeler koğuştan koğuşa inerdi. En kötüsü "Âdem babalar koğuşu" idi ki, çıplak ve çulsuzlar; bit, tahtakurusu içinde ve en kötüsü açlık içinde günde bir somunla senelerini doldururlar,

birbirlerine kılefteciliк dersi verirlerdi. Buraların âli tahsili de katillikti.

Böyle bir durum devam edemezdi elbette. Islahı lazımdı. Son zamanlarda ziyaret ettiğim hapishanelerde gördüm ki tecrit hücreleri yapılıyor. Evet; gözlerimle gördüm: Duvarları öyle bir örüş örüyorlar; civar tecrit hücrelerinin sesi bile içeri sızmayacak. Buraya sokulan mahkûm çatık kaşlı gardiyanından gayrı kimseyi –senelerce müddet– görmeyecek. Hatta gazete yok, kitap yok, kâğıt yok, "vicdanıyla baş başa kalarak, senelerce murakabe." Çıldırmayana ne mutlu!

Bu satırları iki muhataba karşı yazıyorum.

Biri, hapishane şartlarını ileride de şimdiki gibi olacak sanarak edepsizlik kametini artıranlara; kadınlara saldıranlara, yol kesenlere, suiistimalde bulunanlara, ev soyanlara, bıçak çekenlere ilh...

— Aklınızı başınıza alın! Akıbet fena olacak. Devlet, ağır ceza tatbikatına girişiyor. Cürmü tasmim etmeden, silaha davranmadan evvel düşünün!

Fakat ikinci muhatabım da, adaletimizdir. Bu şekilde tecrit, Hıristiyan esaslarından alınma olsa gerektir. Günah çıkarmaya alışmış bir murakabe dininin ümmetine göredir. Garp'ta bile, bu tipten müspet netice alınmadığı rivayet olunuyor. Bizde, tamamıyla Türk tipi bir cezalandırma sisteminin doğması, onda "tecrit-tek hücre" usulünün değil, sabahtan akşama kadar çalıştırıp çalışmaya alıştırmak usulünün esas olmasını gönül istiyor. Cemiyetimize öylesi lazım.

Çalışmak suretiyle ruh tedavisi, usullerin en iyisi olduğunu namütenahi tecrübelerle görenlerdeniz. Fakat hücreye senelerce kapatılarak tedavi olmuş tek insanı dahi bu cemiyet tanımadığı için, şimdi hazırlandığımız

usulün milliliğinden ve şifa vericiliğinden şüphe ederiz. Hatta insaniliğinden.

Çünkü Türkçede "çileden çıkmak" hiç de hayra alamet değildir.

Akşam, 1 Eylül 1949

Şakacılığın Ailede Kıymeti

Genç muharrir arkadaşımız Hıfzı Topuz evlendi; tebrik ederiz. Beyoğlu Nikâh Dairesi'nde beklediğimiz sırada, artık kanaat haline gelen şu eski düşüncemi tekrarladım, hemen herkes tasdik etti:

— Evlilik ve bekârlık dereceleri dörde ayrılır. Ve iyiden kötüye doğru şöyledir: I. İyi evlilik... II. İyi bekârlık... III. Kötü bekârlık... IV. Kötü evlilik... Yani iyi evlilik, güya "sultanlık" olan her türlü bekârlıktan evladır. Fakat kötü evliliğin de dûnunda vaziyet yoktur.

Topuz ailesine I numaralı vaziyeti temenni ederim.

Öteden beri zihnimi kurcalayan aşağıdaki mevzuu da Hıfzı Topuz'a ithafla memnunluk duyuyorum:

Bütün yeni evlilere tavsiye ederim: Evde şakacı olsunlar. Kedinin bacağını yırtmasınlar!

Şimdiye kadar birçok müellifler, mizahın kıymetini, güler yüzlülüğün insana sağladığı avantajları övdüler durdular. Hangi magazinin koleksiyonunu karıştırırsanız, senede birkaç kere bu teranelerin temcit pilavı gibi kotarılıp kotarılıp okuyucular önüne yeniden çıkarıldığını göreceksiniz. Fakat benim bu sefer bahis mevzuu ettiği biraz başkacadır sanırım.

Karıkoca ve çocuklar mütemadi bir şaka havası içinde yaşarlarsa adeta zoraki "aile iyi geçimi" hasıl olur. Şa-

yet ailede şaka havası bozulacak olursa, ancak o havayı tekrar yaratmak için kavga etmeli. Ve karşı taraf bilmeli ki, şakacı ruh iade edilmediği takdirde kavganın somurtkanlığı sürecektir.

Yanlış anlaşılmasın: "Şaka"dan kastım elbette kaba şaka değildir: "Gülmek" nasıl fasıllara ayrılırsa; ve kahkaha ile ince tebessüm arasında nasıl türlü türlü dereceler arz ederse, ben de "bıyık altından gülmek" nevinden bir şaka havasını aileye sağlık veriyorum.

Nasreddin Hocaları, İncili Çavuşları, Bektaşi fıkralarını, Hüseyin Rahmileri, Cemal Nadirleri, Ramizleri, Aziz Nesinleri doğuran Türk milletinde, zaten fıtri bir mizah vardır. Mizah mefhumu ile şaka, bitişik kardeştirler. Türk ailesinin içine, azat kabul etmez bir kul gibi şakacılığı yerleştirmek pek güç olmasa gerektir.

"Büyükten korkulsun, babanın yanında konuşulmasın, suratından düşen bin parça, burnundan kıl aldırmaz."

Bütün bunlar, mazideki cemiyet şekillerinin aileye tesiridir. Cemiyetin başında bir müstebit varmış; cemiyeti o şekillerle idare edermiş; cemiyetin üslubu aileye de tesir etmiş.

Şimdi, demokratik bir nizama girmek gayretindeyiz. Demokratik nizamın da en esaslı unsuru, düşüncesini serbestçe ifade edebilmek; tenkitlerini yürütmek ve bu işleri yaparken, baştakileri gücendirmemektir. Aynı zamanda, baştakilerin halkı gücendirmemesi ve antipatik olmamaları şarttır. Bütün bu manevi alışveriş bir kavga havası içinde olmalıdır elbette. Düşmanlık yaratmayacak, birbirlerini kırmayacak şekiller bularak diyeceğini demeli; yaptıracağını yaptırmalı yahut makul değilse yaptırmamalı, ağzının payını almalı... Amma gene de gücenmeli, gocunmamalı.

Bunu çaresi, bilhassa mizah ve şaka usulünü, hem memleket ölçüsünde hem aile ölçüsünde kullanabil-

mektir. Ailede şakaya büyük yer vermek, çocukları güler yüzlü, tenkide mütehammil yetiştirmekle ilerisi için birçok müsamahalı, sabırlı, hazımlı siyaset adamı, işadamı, muhalif partili, muvafık partili seçmen yetiştirmiş dahi olacağız. Cemiyetin gerektirdiği şekle, aileyi de temessül ettirmiş bulunacağız. İkisi de aynı üslup üzere inkişaf edecek.

Hıfzı Topuz'un mesut izdivacı dolayısıyla böyle bir fikrin tohumunu ortaya atmakla ben de bahtiyarım.

Akşam, 28 Ekim 1949

20. Asırda Hızır

Sezar'ın hakkını Sezar'a Şark medeniyetinin kanaatkârlığını, Şark medeniyetine... 20. asrın usullerini 20. asra...

20. asrın 62. yılında Harunürreşit tipinde davranışlar olur mu? Hani hikâyesi meşhurdur ve eskilerce büyük hikmet sayılırdı.

Fakirin biri, o halifenin karşısına dikilmiş, "Seninle kardeşiz. Çünkü ikimiz de Âdem evladıyız. Servetini paylaşalım!" demiş. Harunürreşit de çıkarıp usluca avucuna bir altın sıkıştırmış. Fakirin itirazı: Bu ne böyle? Senin servetin iki altınlık mı kardeş?" Halifenin cevabı: "Hızlı konuşma. Öbür kardeşler duymasın. Bütün Âdem evlatları üşüşürse senin hissene bir altın bile düşmez."

Bu, varlığı az, imkânları kıt olan toplumların felsefesi ve hayat görüşüdür. Sefaletten kurtulmak için ya mesut şartlarla doğmuş olacaksın yahut köşe başında karşına Hızır çıkacak. Bilemedin tebdil gezen Sultan Mahmut çıkacak. Ama sen de, talihin bu lütfunu piç etmeye-

ceksin, "Vermeyince Mabut neylesin Mahmut?" dedirtmeyeceksin.

Bu, Şark medeniyetinin iptidai araçlarla az nimet yaratması neticesi bir mecburu kanaatkârlıktı: Bir lokma, bir hırka... kalabalıkların katlandığı buydu. Tavsiye edilen de buydu... Refah müstesna bir imtiyazdı.

Fakat vaktaki istihsal vasıtaları rekorlar kırdı, halen de şaşırtıcı terakkiler 20. asrın çıkış kapısında müjdeci gibi bekliyor: Elbet artık eskiçağlardaki: "Bütün Âdem evlatları duymasın!" zihniyeti tarihe karışmış bulunmalı.

"Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar!"mış.

Hacet yok kıyametin kopmasına! İyi tertiplendiği takdirde aile işleri, şehir işleri, millet işleri, (bak şu silahsızlanma tahakkuk etsin, bak yeni keşifler harcıâlem alanlarda kullanılsın) hatta bütün insanlığın işleri, her biçare ferdi, her ilkel kabileyi, her geri kalmış milleti, her yoksun sınıfı tatmin edecektir. Bu mukadderdir.

Harunürreşitvari, Sultan Mahmutvari lütuf ve atıfet dağıtışlar "ikinci elden" ve hayalî bahtiyarlık sağlıyorsa da onlar elbet bu yaşadığımız toplumda tatmin edici değildir. İnsanlar beş kıtada da refah seviyelenmesi arıyor. Çağımızın özelliği nedir diye soruyorlarsa bu seviyelenme çabasıdır.

Milli mücadeleler, sınıf mücadeleleri, müstemlekelerin metropoller aleyhindeki isyanları hep bu yüzdendir. Birleşik kaplardaki sıvı gibi, hizalanma yolundadır. Amerika'ya kıyasla Avrupa, Avrupa'ya kıyasla Asya; derken Afrika; derken eski yamyam adaları...

Artık Hızır tipli, piyango tipli mürüvvetler kalabalıkları derin derin düşündürür oldu.

Gerçi şirinliğine şirin... Masal gibiliğine gene masal gibi... Gönül alıcı... Fakat işte o kadar... Sembolik, istisnai, bahusus Şark usulü köhne işler bunlar:

Haydi kendimizinkinden başlayıp iğneyi evvela İstanbul Valisi Niyazi Akı'ya batırmış olalım:

Yoluna iki işsiz çıkmış geçenlerde. Bunları makam arabasına oturtmuş. İzzet ve ikram ile götürüp birer iş bulmuş. Belki de bonfileli birer öğle yemeği yedirip kuş sütü içirmiştir... Kendi kesesinden... Sevaba girmiştir... Ama bu 20. asır ölçüleriyle bir davanın halli midir? Türkiye'de 1,5 milyon işsiz varmış. İstanbul işsiz doludur. Harunürreşit hikâyesi!

Sayın Ekselans Johnson, İstanbul'u gezerken karşısına bir talebe dikilmiş. Sultan Mahmut, "Dile benden ne dilersin!" der a... ekselans da, "Bir derdiniz var mı?" demiş... Talebe, Hızır'ın eteğine yapışmış... Johnson da, "Peki, sizi Amerika'ya aldırtırız!" manasına bir vaatte bulunmuş. Bu da Harunürreşit hikâyesi!

İzmir'de bir kadıncağız bizim şartlarla tedavi edilememiş, 23 yaşlarındaki bu Fatma Çetindağ'ı Amerikalı hayırsever doktorlar bedavadan bir uçağa koyup kocasıyla ve bir özel doktorla Almanya'ya göndermişler. Allah razı olsun! Gene Hızır... Ama gene Harunürreşit hikâyesi!

Çok hoş! Sultan Mahmut'un, "Dile benden ne dilersin?" demesi kadar hoş hoşluğuna ama 20. asır icaplarından ziyade eski Şark ölçülerine uygun.

Beklenen "mostralık saadetler" değil, geniş kitlelerin ihtiyaçlarına tesir edecek seviyelendirilişlerdir. Tatmin edici onlardır. Âlemde hüner o menzil ufukla belirmeli.

Harunürreşit zamanında imkânlar mahduttu ama şimdi, imkânların elverdiğini Âdem evlatları işitmişlerdir.

That is the question![1]

Zafer, 8 Eylül 1962

1. (İng.) Mesele budur. (Y.N.)

Nesiller Arasında Kıyaslama

Kendi devrimizin gençliği ile şimdiki gençliği kıyaslıyorum. İtiraf ederim: Şimdikilerde üstün bulduğum taraflar kat kat fazladır.

Ne gibi? Şu gibi:

KALIP KIYAFET: Aralıksız birbirini takip eden isyanlarda, harplerde çok yiğit kırılmış olacaktı bizim devrimizde. En irikıyımlar şehit düşmüş yahut hastalanıp ölmüştü zahir. Yeniçeri devrini hatırlayan aile büyükleri, "Eskiden dağ gibi insanlarımız vardı. Ne oldu bize? Nasıl küçüldükçe küçüldü..." derlerdi. Herhalde kötü besinin, vitaminsizliğin de bunda rolü olacak. Çünkü Japonlar ve Filipinliler pek ufak tefekten son devirde gıda sistemlerinde ıslahat yaparak çocuklarının boylarını eski kuşaklara kıyasla uzattılar. Bizde de şimdi, –hele benim yaşadığım Moda'da– gençler, kızlı erkekli uzun boyludurlar. Deniz, basket ve sair sporlar, keza 10-15 senedir iyi gıda almış bulunmaları, vitaminle beslenmeleri neslin yararına olmuştur.

SAĞLIK VE GÜZELLİK: Devrimizde ekseri gençler veremli gibi soluk benizliydi. Ten sivilceliydi. Çok insanın bacakları çarpık, göğsü batıktı. Dişler bozuktu. Şimdi çoğunlukta bu haller görünmüyor. Omuzlar geniş, bel ince, endam yerinde, bacaklar düzgün, dişler bakımlıdır. Nesil sağlamdır ve pek güzelleşmiştir.

GİYİM KUŞAM: Fesler çıktı mı altından leylek yuvası gibi karmakarışık saçlar belirirdi. Omuzlara, enseye kepek dökülürdü. Eskiden fanila fanila üstüne kat kat giyinilirdi. Şimdi pek basit, fakat ihmal içinde özenli kıyafetler hâkimdir. Zevk de üstündür.

TERBİYE: Zannedilir ki eskiden gençler pek terbiyeliydi: Hayır. Hakikatte kandilli temennalar, divan duruşlar, ekseriya müraiceydi. Biçare bir maiyet terbiye-

siydi onlar. Şimdi daha hür daha vakur bir terbiye yürürlüktedir. Ruh, demokratçadır. Kendine güven vardır. Gerçi bu, Amerika'dan aktarma bir terbiye tipidir. Milli çeşniyle rötuş ister. Büyüklere, ihtiyarlara, kadınlara saygı; küçüklere, zayıflara, hastalara şefkat galip vasıf olabilmeli. Terbiyenin "Türklüğü" pırıl pırıl belirmeli. Eski terbiye, ne de olsa bir milli terbiyenin devamıydı. Velev soysuzlaşarak. Bugünkü ise topyekûn sinema tesiri ve ithal malı terbiyedir. Ve pek hoyrattır. İkisinin ortasını bulabilmeli.

KONUŞMA: Eskiden yüz gencin arasında ancak bir-ikisi, onlar da kem küm ederek kalabalık karşısında, bir amir önünde uzunca konuşabilirdi. İhtimal hiç hitabet fırsatı düşmemesi, ihtimal Osmanlıca lügat paralama kaygısı buna sebep olurdu. Şimdiki gençler arasında epey hatip yetişmiştir ve yetişmektedir. Türkçe, kürsü dili olmak yolundadır. Lakin anadilimizde anlam kargaşalığı olmuştur, yazı dilinde kelimeler azalmıştır, sade suya ve sallapati bir Türkçe piyasada dolaşıyor. Gençler yüksek Türkçeye heveslenecek yerde İngilizceye heveslenıyorlar. Halbuki eskiden Türkçeyi iyi öğrenmek ideal sayılırdı. Şimdi şair ve edip ürününde kıtlık vardır.

BİLİM: Bizim nesil, bilimleri bilhassa dinî ve milli kültür içine sokuşturmakla yetinir gibiydi. Çeşit çeşit mesleklerin Batı ölçüsüyle kavranmış bilgileri kıttı. Teknik bilgi hiç yoktu. Şimdi bu tablo tam tersinedir.

AŞK: Eski neslin aşkı melankolikti. Yahut türlü hastalıkları ve anormallikleri olan cinstendi. Şimdiki aşklar daha maddi alanda. Bazen yırtıcılığa kadar azıtıyorsa da, bu hal mahrumiyet bölgelerindedir. Modern âdetlerin hüküm sürdüğü yerlerde gençler kızlı erkekli arkadaşlık kurabiliyorlar. Yaşı yaşına yakın evlenmeler revaçtadır. (Eskiden 15-25 yaş farkla evlenmelere çok rastlanırdı; bunlar şimdi seyreldi.) Aile hayatına bağlı, monogam

gençler de çoğalmıştır. Çünkü kadın seviyesi yükseldiğinden karıkoca kafadar olabiliyor.

Başka milletlerin gençlerini devir devir ayyaşlık, kokaincilik kavurmuşken bizde bu salgınlara eskiden ve şimdi had halde rastlanmadı.

İDEAL: Eski nesil daha idealistti. Toplum için büyük fedakârlıklara katlanabilirdi. Umumi hava şimdi çok ferdiyetçi olmuştur. "Gemisini kurtaran kaptandır!" görüşü hükmediyor. Hatta kaptanlar çok defa gemilerini gayri milli iklimlere sevk ediyor. Rota uzaklara yönelmiştir. Kimse kimsenin bağına yağmıyor. Rahmet olsa bile... "Kazanç" fikri, "şu memlekete yâr olmak" fikrinden önceye alınmıştır. Eski ile yeni arasındaki kıyaslamada yeni nesil bence bu esaslı maddede aksıyor.

Raporum budur.

Zafer, 20 Kasım 1962

Ayılık ve Dayılık

İnsanoğlunun uzayda gemiden çıkıp tek başına mesafe alması üzerine, Moskova'nın büyük sürümlü *İzvestia* gazetesi ortaya yepyeni sorunlar atmış:

1. Uzayın fethi sırasında stratejik noktalara ulaşanlar yahut "uydu tepsisi" kuranlar, bunları askerlik maksatlarıyla kullanmamalıdır.

2. Eski asırlarda dünyanın keşfedilmemiş bir yerine hangi millet bayrağını dikerse orası o milletin sayılırdı. Şimdi fezada bir yere varınca da orası ilk bayrak dikenin mi olmalı? Hayır. Bütün insanlığın olmalıdır.

Amerikan Cumhurbaşkanı Johnson, Sovyetler'in uzaycılıkta ileri olduklarını kabul ettiğine göre *İzvestia*'nın yayınını uysallık ifadesi saymalı. Demek Ay'ı ilk fetheder-

lerse orasını Ruslaştırmak, Bolşevikleştirmek gibi bir aykırılığa kalkışmayacaklar. (Hitler olsaydı mehtabın tam ortasına gamalı haçı basardı alimallah...)

Türkçede "ayı!" gönül alıcı değildir ama ayı Rusya'da milli hayvandır, Rusçada iltifat yerinedir.

Ayının aydaki bu davranışı dayılık yerine geçmiştir.

Zafer, 25 Mart 1963

İleride Gökyüzü

Sovyet astronotlarının son giriştikleri tecrübeden maksat, ayrı ayrı atılan uzay gemilerini yan yana bağlayıp bir ikmal üssü meydana getirmekmiş. Gemiler bu "tepsi"ye konacaklar, yakıt alacaklar, tamirlerini yaptıracaklarmış. İçeride daimi personel olacak, belki de aileleriyle yerleşip yaşayacaklar.

"Bizim mahdum uzayda doğdu. Dünyaya henüz ayak basmadı. 20. asırda köyden şehre inmemiş kimseler vardı ya... O da fezadan ömür boyu yere inmeyeceğe benzer."

İleride böyle konuşulacak.

Güney Amerika'dakiler gibi eski kıtalara hasret duyularak hüzünlü mü yaşayacaklar acaba uzay uydularında? Yoksa, "Oh, modern yer buraları... Dünya kokuşuk varoştu, kurtulduk o mikrop yuvasından... O gübreli topraktan o lağımlı sudan, o dumanlı havadan!" mı diyecekler?

Bir âlimin faraziyesini okumuştum: Yıldızlardan bazılarının uyduları "tabii" değilmiş. Orada yaşayanların imal edip fırlattıkları suni peyklermiş. (Hatta bizim dünyada da şimdi gökte gördüğümüz ay milyonlarca asır boyu belirip yok olmuş ayların dördüncüsü imiş. Evvelki

ayların hasıl ve mahvoluşları ile tufanlarıyla, koca bitkili ormanlarıyla, uçan memeli devleriyle, mamutlarıyla doğmuş ve ölmüş.)

Şimdiden sonraki devre, "uydular devresi" mi?

21. asrı tasavvur ediyorum: Suni peykler, birbirine eklene eklene eklene göklerde çoğalacak. Dönüşleri dünyanınkine uygulanacak. Tepemizde daimi bulut misali uydular... Birinci kat, ikinci kat, yedinci kat... İşte tamam: Yedi kat gök... aşağıdan bakınca deniz manzarasına engel apartmanlar gibi gök manzarasına engel uydulara...

Ve şikâyetler:

— Bizim pencereden vaktiyle mehtap bile seyredilirdi ama şimdi tek yıldız görünmez oldu. Hem gece midir, gündüz müdür, artık fark edemiyoruz. Hep suni ışıkla yaşıyoruz.

Böyle bir dünya ister miydiniz?

Evet, *İzvestia*'nın hakkı var: Uzay tüzüğü lazım.

Yeni Bir Kelime Bulmalı

Uzayda adam "yürüdü" diye yazıyorlar. Karada yürünür, denizde yüzülür, havada uçulur. Uzayda ise yürünmez, yüzülmez, uçulmaz. (Çünkü uçmak için hava lazımdır.) Uzay, ne kara, ne deniz, ne havadır başka şeydir. Âdem evladının önüne açılan bu dördüncü alana göre dördüncü bir tabir bulmalı. Fakat yürümek, yüzmek, uçmak nasıl tek kelimelerle apaçık anlaşılıyorsa astronotun uzayda gemiden çıkıp mesafe almamasına da öylece tek kelime bulmalı. Bir dilin gelişmesi buna bağlıdır. Bizse tarih boyu yerleşmiş, kökleşmiş sözleri atıp *mesela* yerine *örneğin* koymak sevdasındayız. Yeni anlamlara yeni kelime bulma çabamız tavsak!

Büyük dillerde de boyuna yepyeni kelimeler doğuyor. Fransızca da *la terre* toprak, *atterir* toprağa inmek

demektir. *La lune* ay demek olduğuna göre, aya inmek bahis konusu edildikten sonra modern ihtiyacı karşılamak için *alunir* diye modern bir kelime icat edildi.

İşte tam fırsattır, atın Ataççılar! Ne diyelim uzayda mesafe almak anlamına: "Uzaymak" mı? Hayalinizi işletin.

Haber, 25 Mart 1965

TOPLUMSAL KÜLTÜRÜMÜZÜN ELEŞTİRİSİ

Kahvede Kadın

Son günlerde, şehrimizin ötesinde berisinde, –bilhassa darülfünun muhiti olan Beyazıt'ta– hanımların kahvelere gittikleri görülmeye başlandı. Hatta bazı genç kızlar, delikanlı arkadaşlarıyla, şrak şruk tavla oynamaktalar...

Akbaba gazetesinin son nüshasını elbette okumuşsunuzdur. Zarif mizahçımız Yusuf Ziya, bu manzarayla alay ediyor. İyi ve fena her yeni şeyde behemehal gülünecek bir taraf vardır, bunu bulup çıkarmak mizahçının hakkıdır. Fakat benim fikrimce kadınların ve kızların kahveye devama başlamaları sadece tebessümle geçiştirilecek bir mevzu değildir. Hayli ehemmiyetlidir.

İtiraz ediyorlar:

— Dünyanın neresinde görülmüş rezalet bu?

— Bütün Avrupa'da, bütün kahvelere erkekler de kadınlar da gider. Yalnız Paris'te, bir tek kahveye sade kadınlar ve bir tek kahveye de sade erkekler gitmektedir. Lakin burası münasebet-i hemcinsiye yuvalarıdır. Rezalethanelerin en yükseği addolunur. İştiharları bu noktadandır.

— Peki amma Paris kahvelerinde delikanlılarla genç kızlar karşı karşıya geçerek tavla mı oynarlar?

— Gerçi tavla oynamazlar. Amma bunun bir tek sebebi vardır: Paris'te tavla diye bir oyunun mevcut olmaması. Diğer oyunlara gelince: Yat Kulüp'te muteber bir hanımefendinin bakara oynaması şanına halel getirmiyor da öğle tatilinde bir darülfünunlu kızın top ağaçlar altında üç oyun tavla oynaması niçin size hayret ve dehşetle parmak ısırtıyor?

— Bundan ne fayda memul?

— Sünepeliğin, babayaniliğin, erkekler arasındaki kaba şakaların kaynaştığı yer olan kahvelere, kadınlarla ve kızlarla birlikte nezahet de girebilir. Oturup kalkmalar tir-endazlaşabilir. Kılıklar düzelebilir. Kahveler, istikbalde Türkiye'ye has bir nevi kadınla erkekli kulüpler halini alabilir.

— Bu vaziyette ahlakın büsbütün yıkılacağını nazar-ı itibara almıyor musunuz?

— Büsbütün düzeleceğini nazar-ı itibara alıyorum. Zira Harb-i Umumi'de kadınların gece geçemedikleri Şehzadebaşı'ndaki tüysüz delikanlılar tasalluta uğrardılar. Kadın ramazan geceleri Şehzadebaşı'ndan geçmeye başlayalı beri oranın ahlakındaki azgın mart kediliği zail olmuştur. Binaenaleyh kadının girdiği yerde değil, giremediği yerde ahlaksızlıktan korkmalısınız!

Akşam, 25 Mayıs 1931

Lafçalmazlık!

Kurun-ı ûlâda, Lakonyalılar, pek kısa konuşmalarıyla şöhret almış. Söyleyeceklerini iki kelime ile hülasaten bildirerek işin içinden çıkarlarmış. Bunlara izafeten "Lakonik" sözü Garp dillerinde "muhtasar müfit" manasınadır.

Türk milleti, bu hassayı haizdir. Evvela asırlarca, çocuklara, "Laf gümüşse sükût altındır!" terbiyesi verilmiş...

Hele, "Büyüklerin yanında konuşmak terbiyesizliktir!" telkininde bulunulmuş.

İhtimal bunun tesiriyledir ki, hiçbir uzun eserimiz, beynelmilel şöhret kazanamadı da, mesellerimiz, fıkralarımız pek daha fazla rağbet buldu.

Mesela, "İt ürür, kervan yürür!" darbımeselimiz, Fransızcaya, Rusçaya, Almancaya ve diğer bütün dillere geçmiştir. Nasrettin Hoca fıkraları dört cihet komşularımızca kabullenilmiş, benimsenmiştir.

Yeni nesil bile, hâlâ uzun lafa dayanamıyor. Derhal sözünü insanın ağzına tıkayıveriyor:

"Tıraş etme birader!"

Ruslar, Araplar, Fransızlar, Almanlar, herhangi bir fırsatla ziyafet verdiler mi, yekdiğeri ardı sıra ayağa kalkarak belagat müsabakasına girişirler... Bizde ise, ne gaye ile toplanıldığına dair bile iki kelime söyleyen bulunmaz... Derhal sofra başına geçerler. Esasen yüksek mektep bitirenlerimiz bile kalabalık karşısında şaşırır; konuşamaz...

Hatiplerimizin çoğu, ses perdelerini keşfedememişlerdir: "Efendileeer! Arkadaşlaaar! Bugüüüün biiiz buradaaa..." diye, soğuk soğuk, Türkçenin üslubuna zıt birtakım sahte uzatmalar, nutku sakilleştirir.

Köy odalarına konuk inersiniz, vaziyetin büsbütün garipleştiğini görünsünüz:

Ocağın başına sıralanan çiftçiler, mezar sükûtu içinde boyuna susarlar. Aradan dakikalar, çeyrekler, yarım saatler geçer... Hâlâ susmaktadırlar... Nihayet belki damarlarına başka kan karışmış bir köylü, şu cümleyi ortaya atar:

— Boz öküz yem yemiyor...

— ...

Gene susarlar... Bütün bir toplantı esnasında sarf olunan sözler sekiz-on satırı geçmez...

Hele bütün milletlerde, sofra başı, bir hasbıhal yeridir. Bizdeyse: "Ağız bir tek iş yapar. Hem yemek hem konuşmak olmaz!" Hopur hopur atıştır, karnını doyur, kalk...

Bayramlaşmaya yahut alelade misafirliğe gitmemizde aynı manzara değil midir? Birinci selamlaşmadan sonra, iskemlenin kenarına ilişir, otursun... İkinci merhaba... Evdekilerin teker teker isimleri sorulur:

— Nasıl, afiyettedir inşallah?

— Elhamdülillah...

Uzun bir sükût... Derken:

— Havalar pek iyi gidiyor! (Yahut pek fena gidiyor yahut pek mütehavvil!) diye zoraki bir bahis açılır...

Gene sükût... artık iki taraf da ne konuşacağını tayin edemez... Eskiler, "Camilerdeki hafızlardan hangisini beğeniyorsunuz?" diye sorarlardı. Yeniler, yenilik gösteriyor: "Hangi artisti seviyorsunuz?"

Lafsızlık bütün sosyete hayatının mihverine gramofonla yeşil çuhalı masayı getirdi.

Bir ecnebi filmini yahut tiyatrosunu dinledikten sonra, bir Türk filmine yahut tiyatrosuna giriniz: Bizimki rölantiye benziyor. Otomobilin yanında kağnı... Onların on altı kelime söyledikleri müddet zarfında bir tek kelimeyi zor telaffuz ediyoruz.

Bir dostum, bütün bunların bilgisizlik meselesi olduğunu söyledi. Halbuki bir diğer dostum, en büyük âlimimiz Ziya Gökalp'in mühim bir mecliste muhaveresini hasrettiği iki kelimeden bahseyledi: Bazı suallere sade "evet", bazı suallere sade "hayır!" demiş.

Lakonik olmak iyi şey! Lakin bu ecdat yadigârı huy yüzünden konuşma kabiliyetini kaybetmiş olmak fena.

Bizim bugünkü vaziyetimize adıyla sanıyla lafçal-

mazlık derler... Aileler, mektepler ve halkevleri lafçalmazlıkla mücadele etmelidir...

Haber Akşam Postası, 16 Mayıs 1934

Ahretlikler ve İş Kanunu

Dünkü yazımda pek fena şerait altında mevcudiyet süren dükkân çıraklarından bahsettim. Bugün de daha feci halde bulunan küçük bedbaht vatandaşlar üzerine nazar-ı dikkati celp edeceğim:

Ahretlikler... Diğer tabiriyle beslemeler...

Bütün şehirlerimize, bütün kasabalarımıza kuşbakışı bir nazar atınız. Kaç bina varsa o kadar besleme mevcuttur... Belki bazı aileler, bu çocukların hizmetlerine arz-ı iftikar etmiyor. Fakat şimdiki binaların ekserisi apartman yahut konak bozması olduğu için, her birinde birkaç aile oturuyor. Bu sebeple bütün binalarda bir ahretlik yaşadığını söylemekle mübalağaya kapılmıyoruz sanıyorum.

Ahretlik, insaflı ailelerin nezdinde bulunuyorsa şüphesiz ki, insan muamelesi görür. Lakin umumiyet itibarıyla, sekiz yaşından itibaren başlayan beslemelik hizmeti, tam manasıyla yarı esirliktir.

Esir pazarları ortadan kalktıktan sonra, yerine bir ahretlik teamülü kaim olmuştur. Köyde yahut şehirde fakir düşmüş ve kimsesiz kalmış ailelerin çocukları, bu isimle bir kapıya yerleştirilir. Bütün mevcut kanunların ilk tahsili mecburi ve çocuk sayini yasak etmesine rağmen, ahretlik sabah ezanından yatıncaya kadar, bütün ömürlerince ücretsiz olarak çalışır, çalışırlar...

Belki "yatıncaya kadar" demekle hata ettik... Çünkü aptes aralığında kırpıntıdan yapılmış bir döşeğinde henüz uykusuna dalan bu yavrucağızı, büyükhanım, kahve

pişirsin diye gecede üç defa uyandırır ve küçükbey, onu tam bir müstefreşe halinde izaç edebilir.

Ahretliğe, bütün bu fedakârlıklarının karşılığı olarak verilen en yüksek ücret ayda bir-iki liradır. Fakat ekseriya beş para verilmez. Yediği, artıklardır. Giydiği, senede bir basma entaridir. Hafta tatili, gezmesi, hatta sekiz-on yaşındayken bile bahçede oynaması, sokakta gezmesi yoktur. Bu sonuncu sebebin tesirindedir ki, şehirlerimizde on binlerce besleme bulunduğu halde, hepsi de köstebek gibi gizlide yaşadıkları için, mevcudiyetleri göze çarpmaz.

Sürdürdükleri hayat yüzünden hiçbiri inkişaf edemez. Onun için, koca bulup evlenmek cerbezesini bile gösteremezler. Ömürleri imtidadınca, ahşap evlerin izbe mutfak aralarına esir olurlar. Şayet fevkalade bir hayatiyet arz edip kocaya kaçarlarsa, evin hanımı, onları en büyük bir suç işlemiş gibi ittiham eder: "Ah, nankör! Yarım pabuçla geldiydi, kendini adam oldu zannetti... Ondan ne esirgedikti? Gözünde dizinde dursun..."

Hülasa beslemeler, hukuken cariye, esire olmamakla ve para mukabili alınıp satılmamakla beraber hakikatte tam manasıyla esirdir...

Keşke para ile alınıp satılsalardı; bir gün onları pazara çıkarmak ümidiyle, efendileri, belki daha iyi beslerler, sıhhatlerine daha fazla bakıp, daha iyi yetiştirirlerdi.

İş kanunu, beslemelere karşı hiçbir madde koymazsa, işleyen insanların en bedbahtını ve sıyanete en muhtacını ihmal etmiş olacaktır.

Haber Akşam Postası, 4 Ağustos 1934

İzin verirseniz, size şöyle bir sual sorayım:

— Neyle meşgul oluyorsunuz?

Erkek yahut işkadını iseniz, "Filanca dairede çalışıyorum!" nevinden bir cevap vererek hayattaki vazifeniz bitti sayacaksınız...

Ev kadını iseniz de çocuklarımızla yahut yemeklerinizle uğraştığınızı söyleyeceksiniz.

Okuyucularım arasında muayyen bir iş tutmayanlar da eksik olmasa gerektir. Oyun oynayarak, kahvehanede oturarak yahut Necla ile Melahat'in çayına giderek "vakit geçiriyor"lardır.

...

Çocukluğumda, Allah rahmet eylesin, annem, bana piyano dersi vermeye kalkmıştı... İki sene kadar zahmet çekmişti. Lakin ben, istidatsızlığım yüzünden öğrenmemiştim. Evde benimle yaşıt bir-iki ahretlik kız vardı. Bana gösterilen dersleri onlara devrederdim. Piyanonun başına geçer, ıskalar yaparlardı. Annem de evin öte tarafından sesleri işitiyor, ben çalıyorum sanırdı.

İşte bu yüzdendir ki, sağ elimle sol elimin ayrı ayrı şeyler çalmasını bir türlü temin edemedim... Fakat şunu da öğrenmedim değil: Sol elin başlıca vazifesi tempomsu şeyler çalmaktır. Sağ elinki ise melodi tertibi şeylerdir. Tabii musiki muğlaklaştıkça bu iki rol birbiri içine çapraşabilir. Lakin esas budur.

...

İşte, yukarıda anlattığım tarzı meşguliyetler, tempo tutmak nevindendir. Mütemadiyen tempo dinlediğimiz takdirde nasıl canımız sıkılır, kafalarımız şişerse, mütemadiyen para kazandığımız işle evimiz arasında kapalı kalırsak yahut "vakit geçirmek" felsefesini takip edersek de öylece çatlarız patlarız!

Tempomuzla yüreğimizden gelen bir melodinin birbirine uyması lazımdır. İşte o zaman güzel ve tatlı bir musiki doğması ihtimal dahilindedir.

Bu melodi ne olabilir?

Eğlence saatlerimiz mi?

Fakat onları ne şekilde geçiriyoruz bakalım?

Hemşerilerimizin yüzde sekseni, doksanı bu saatleri ziyan etmektedirler. En hoş vakit geçirdiğini zanneden ya sinemaya gitmiş yahut da flört etmiştir.

Flört, bütün ömrü dolduracak bir melodi olamaz... 50, 60, 70 senelik bir hayatın ancak pek mahdut zamanlarını doldurur. Sinema dedikodusundan ise, artık usanç geldi. Jan Kravford [Joan Crawford] ile Mey Vest'e [Mae West] dair lakırdılar pek çok kimselerin hayatında gerçi melodi vazifesini görüyor. Fakat buna acınır.

Moda, spor dedikoduları da, sinema iptilasından daha yukarı bir şey değildir.

...

Hayatta melodi, bir "merak"tır. Bir koleksiyon, bir tetebbü, bir amatörlük merakı.

Şu sokağın bir numaralı evinde oturan evkaf memuru, eğer revanilerin çeşidine bir çeşit daha ilave etmek için merak salmışsa, aşçılığı daha ince bir hale sokmaya uğraşıyor ve bunu kendine gaye yapmışsa.

İki numaralı evde oturan bayan, eğer eski yazma mendillerin çeşitlerini biriktiriyor, bunların bir yeni modelini bulunca sevinçten çıldırıyorsa...

Üç numaralı evde oturan mütekait zat, eğer İstanbul mahallelerinin eskiden ne vaziyette olduklarını tetkik ederek bir eser yazmaya kalkışıyorsa...

İşte o zaman, bu vatandaşlar tempo ile melodiyi uydurdular demektir.

Hem hayat kendileri için zevk olur, hem de bu meraklardan, bütün memleket için çok faydalı neticeler çı-

kar. Keşiflerin, terakkilerin büyük bir ekseriyeti, sırf bu meraklarından doğmuştur.

Eğer bir amatörlüğünüz yoksa vah size! Hayatın musikisini davul halinde dinliyorsunuz demektir.

Haber Akşam Postası, 30 Mart 1935

Komşumuzla Alakamız

Komşularımızla alakamız vardır ve şuna benzer alakalardır:

Evlerinde ne piştiği... Karısının ne zaman, ne renk ve ne kumaştan elbise yaptırdığı? Bakkala kaç para borcu olduğu? Karısının dostu, kocasının metresi var mı?

İlh...

Eskiden de böyle dedikodulu alakalar yok değildi. Fakat güzel ananelerimiz de en başta gelir ve kötülükleri gölgede bırakırdı. Mesela komşunun bir hastası olunca, derhal kadınlar yardıma koşarlardı. Biri ölünce, tablayla yemek gönderirler, felaketzedeleri mutfak gailesinden kurtarırlardı.

İyi bir komşu, iyi bir aile ferdi demekti. Karşılıklı yardım işlerinde, mükemmel bir müessese gibi kara günde kredi açar, yetim çocukları mektebe ve işe koyar, evde kalmış kızlara koca bulmakta mukayyet olur, yoldan çıkan delikanlıları yola getirmek için ebeveynin kulağını burar, kendi mesleği neyse, ondan civarını bedava yahut sermayesine istifade ettirirdi.

Fena komşular ise, mahallede barınamaz, "Ahlakı bozuyor!" diye hudut dışına atılırdı.

Ve komşuluk münasebetleri –sonradan başka mahalleye taşınılmış olsa bile– nesil nesil devam ederdi.

Artık buna avdet edilemez... Tarihe karışan o münasebetler –velev ki çok güzel olsalar bile– bir daha dirilemez... Çünkü asri hayat buna mânidir... Pek âlâ, anladık... Fakat?

Öyleyse komşularla münasebetimiz yalnız –yukarıda anlattığımız şekilde– dedikodulardan mı ibaret kalacak?

Avrupa şehirlerinde oturduğum sırada şuna dikkat etmiştim: Aynı apartmanda oturan insan belki komşusunun adını bile bilmiyor; yüzünü bile görmemiş...

Fakat türlü türlü teşekküller içinde onunla birleşmiş:

Mahallenin fakirlerine bakmak için açılan cemiyette her iki komşu da aza... Mahallenin komün teşkilatına yardım etmek üzere her evden gençler gidiyor ve haftada bir kere bedava çalışıyorlar... Mahallede işçi kadınlar için bir çocuk bakım evi kurulmuş; anneler, burada sırayla nöbetçi kalıyorlar... Hususi bir mahalle mektebi, bir çocuk bahçesi açılmış, bütün komşular buraya elbirliğiyle yardım ediyorlar... Bir spor kulübü bir temaşa merkezi kurulmuş, herkes alakadar. Mahallenin abidelerini, ağaçlarını, çiçeklerini elbirliğiyle koruyorlar. Kooperatif tesis etmişler, yarım asırdan beri işletiyorlar... İlh...

Ya bizde?

Eski, güzel komşuluk âdetlerimiz yıkıldı, yenileri kurulamadı.

Bir komşu dedikodusudur gidiyor.

Haber Akşam Postası, 20 Nisan 1936

İhtiyar bir bayan şunları anlattı:

— Ah evladım ah... eski terbiye neredeeeee? Kalktı, kalktı... Hepsi bozuldu... Şimdi dünya, bir hale uğradı ki, medet allah...

Ve şu misali gösterdi:

— Vaktiyle bir paşanın konağından bir kalfayı azat ederler, evlendirirlerdi. O da, eski hanımı gibi belki de daha fazla zengin olurdu. Mücevherler, kürkler, elbiseler... Hiçbir şeyi eksik değil... Lakin azat olduğu konağa misafir geldiği zaman, gene haddini bilirdi. Elmas takmaz, kürk giymezdi. Sabık hanımının yanında başsedirlere kurulmazdı... şimdi nerede bu incelik? Ne idüğü belli olmayan bir soysuz, bir de bakıyorsun, kendinden mevkice kat kat yüksek mevkide olanların üstüne geçiyor, başköşeye kuruluyor. Neymiş? Cebi üç-beş kuruş görmüş. Ah, saygı kalmadı, saygı...

Biri itiraz etti:

— Bizim halk, gene çok terbiyelidir. Şoförler nazik konuşur, insanlar yolda giderken yol verir.

Gülümsedim.

"Ben de öyle düşünürdüm!" dedim. "Zira bana da yol verirler, itibar ederlerdi. Günün birinde, başıma gayet garip bir vaka geldi. İstanbul'da balık tutmak merakına düşmüştüm. Ona göre de giyinir, arada sırada, gayet berbat bir eski palto, dizleri yamalı bir pantolon, lekeli bir şapkayla sokağa çıkardım. Arada sırada sinirlenirdim. 'Yahu, bugün ne terbiyesiz heriflere çattım. Biri dirsekledi geçti. Biletçi tramvayda, 'Sen! Hişt, efendi!' diye beni horladı. Adamın biri ayağıma bastı, 'Affedersiniz!' demedi. Bazı günler, halk böyle şeyler yapmaz ama bazı da böyle oluyor... Ne hikmettir!"

Hikmetini sonra anladım. Meğer o hakaret gördüğüm günler, hep berbat elbiselerle sokağa çıktığım günlermiş...

Nasrettin Hoca'nın "buyurun kürküm" meselesi...

Bizde ekseriyetle hâlâ o büyükhanımın temenni ettiği "eski terbiye"nin yani "kurun-ı vustai terbiye"nin izleri mevcut. O da yıkılıyor. Eskiler şikâyetçi...

Yıkılsın varsın... Esir ve kölenin asilzadeye itaati, inkıyadı nevinden, bir terbiyeyi biz zaten istemiyoruz. O yıkılsın... Fakat yerine yeni bir terbiye gelsin:

Bütün vatandaşlara hürmet eden bir terbiye! Kılıkları, sınıf farklarını ayırt etmeyen bir demokrat terbiyesi...

Haber Akşam Postası, 10 Nisan 1937

Ev Eşyası

Geçenlerde, bir muharrir arkadaşımız, çok feci bir kusurumuza, çok işlek bir yaramıza, bir kere daha parmağını basıyordu:

Dünyanın her memleketinde –değil büyük ve eski ailelerin– hatta köylülerin bile dededen kalma ev eşyası vardır. Bizim ise hangimizin evinde ecdadımızın iskemlesi yahut tespihi yahut yemek sinisi muhafaza edilmiştir?

İskemle usulü eskiden zaten yoktu. Onu geçelim. Fakat tespihler dikkatsizlik yüzünden zıyaa uğramışsa, siniler bakırcı ile modern kaplar mukabilinde mübadeleye tâbi tutulmuşsa ve bunlar kehriba gibi, gümüş gibi iyi cinstense, behemehal bugün bir Amerikalı ailenin salon tezyinatı arasına girmiş bulunuyor.

Daha bile fenasını yaptık: Sandık eşyasına bedestende revaç var diye, –anasının ipliğini mezada çıkaranlar gibi– ninelerimizin bütün bir genç kızlık devrelerinde

göz nuru dökerek işledikleri çeyizlerini, ecdadımızın yorganlarını sattık.

Bugün, en zengin şehirlilerimizin evleri, hep birbirlerine benzeyen, basmakalıp, tapon ve ömrü insan ömründen az eşya ile doludur. Kasaba ve köylerimize gelince, zaten köşe minderleri ve en bayağı cinsten tahta iskemlelerle bir-iki ceviz sandık bütün teçhizatı teşkil etmektedir.

Yapılarımız büsbütün fecidir.

Diğer memleketlerde yapılan bir bina, damı altında sekiz-on hatta daha fazla nesli barındırmaya elverişli iken bizim eski ahşap evlerimiz bu fani dünyadan göçmek için bir yangın fırsatı beklerdi. Şimdikiler ise yapıldıklarından altı ay sonra çatlıyor, rutubet, dört bir yerlerinde haritalar çiziyor.

Hülasa: Ne ev, ne eşya! Eskiden de yoktu, şimdi de teessüs edememiştir. Edecek gibi de görünmüyor. Halbuki bu, muhafazakâr ve inkılapçı bütün mevcut cereyan ve temayüllerin bile nihayet takdise mecbur kaldıkları aile nüvesinin dekoru, muhitidir. Bunsuz iyi aile olamayacaktır; koca da karı da icabı derecesinde yuvaya bağlanamayacaktır; oğlan ve kızın gözü sokağa fırlamakta olacaktır. Ve masraf?

Fertleri evin içine bağlayacak hiçbir cazip cihet olmayacağı için, ele para geçince, ilk emel, kapağı dışarı atmak, ya bir lokantada, ya bir barda yahut da bir yazlık bahçede biraz oh demek, biraz dünyayı görmek olacaktır.

"Her vatandaş kendine güzel ev yapsın!" demeye imkân yok. Çünkü güzel ev yapmak çok para meselesidir. Fakat, "Eline para geçen iyi cinsi uzun ömürlü eşya alsın!" diye bir tavsiyede bulunabiliriz. Bu iyi eşya, birike birike bir muhit, bir servet, bir aile yadigârı olmak istida-

dını gösterecektir ve nihayet vatandaşlar, bu iyi eşya için kendilerine iyi ev de aramak zevkine ulaşacaklardır.

On tapon mal yerine bir kunt ve iyi mal. Alışveriş şiarımız bu olmalıdır. İnsan hem mal almış hem de sokakta para sarf etmek zevkinden uzaklaşmış olur.

Haber Akşam Postası, 4 Temmuz 1937

Doğru Olmayan Bir İddia

Aynaroz Kadısı piyesini zevkle seyretmiştim. Filmini göremedim. Hükmüne kıymet verdiğim dostlarım beğendiklerini söylüyorlar.

Belki noksanları, aksaklıkları vardır; o cihetten itiraz edilebilir. Lakin bazı muhterem meslektaşlarım başka bir noktaya hücum etmektedirler:

— Bunu biz kendi aramızda seyredebiliriz. Fakat şayet hudut haricine çıkarılacaksa, sakın ha... o kavuklar, cüppeler, hile-i şeriyeler aleyhimize reklam teşkil ederler... *Musa Dağı* filmi[1] neyse, belki bu da o derece menfi bir tesir bırakır!

İddia budur.

Doğru mu?

Bir bakıma insanı şaşırtıyor. Sahi öyle imiş zannını veriyor. Fakat daha geniş düşünelim.

Bütün büyük edebiyatlara hatıramızda birer birer geçit resmi yaptırınız. En kuvvetli eserler, kendi camiala-

1. Franz Werfel'in *Musa Dağ'da 40 Gün* (1933) adlı, Tehcir Kanunu'na uymayı reddeden Ermenilerin Musa Dağı civarında Osmanlı kuvvetlerine direnişini anlatan romanı yayımlandıktan kısa bir süre sonra Amerikalı ünlü film şirketi MGM romanın filmini yapacağını duyurmuş, Türkiye'den gelen (Vâ-Nû'nun da katkıda bulunduğu) şiddetli boykot tepkilerine (Türkiye'nin ricasıyla) Fransa da katılınca projeyi askıya almıştı. (Y.N.)

rındaki –değil eski– hatta halihazırda mevcut aksaklıkları tenkit edenlerdir. Hem de nasıl hırpalayıcı, yıpratıcı, "mahvedici" tenkit!

Fransız, İngiliz, Rus, Alman şaheserlerinden bin bir misal göstermek kabildir. Bunları okuyarak, seyrederek, "Tuh! Ne vahşi heriflermiş! Biz de kendilerini medeni sanıyorduk... Bak, en büyük adamları ne cinayetler yapmışlar, ne ahlaksızlık etmişler, ne müstekreh itiyatları varmış, ahlakları kılıklarından daha çirkin!" demek kimsenin aklına gelmemiştir.

Bilakis takdirle, "Millet işte bu millet... Ne edipler yetiştirmiş! Hem ne müsamahakâr zihniyet. Samimiyetle, adeta kahramancasına bir samimiyetle kendi çürüğünü deşmiş!" demişizdir.

Bunlar o camia için şeref olmuştur. Bir şartla: Şayet içinde sanat ateşi varsa... O mukaddes yalın alev, bütün tefessühleri temizlemiştir. (Yalnız eserden değil, hayattan da.)

Şimdi ise bazı memleketler kopkoyu totaliter rejimlerinin tesis ettiği sözde propaganda servisleri ile suni bir edebiyat yaratmaya çabalıyorlar. Ancak "iyi" taraflarını telleyip pullayıp âleme yutturmak usulü... Şakşakçılık, maşallahcılık, pehpehçilik... Amma cevabını şair vaktiyle vermiş:

Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın?

Kimsenin gargara bile ettiği yok!

Yine edebiyat o eski tarz samimi edebiyat... Yine o tenkitçi, deşeleyici eserlerdir ki, milletlerin şanını, şerefini teşkil ediyor.

Aynaroz Kadısı'nın müellifi amcazadem değildir; filmin sermayedar sahibini de şu satırları yazdığım sırada,

"Kimdir?" diye sorup tahkik etmek külfetine katlanmadım. Esasen onun "işte Türk şaheseri!" diye müstesna bir numune olarak gösterilmesini müdafaa ediyor değilim.

Sadece söylemek istediğim:

Bizim burada isyan etmeden seyrettiğimiz ve beğendiğimiz bir eseri sırf –mazideki birtakım aksaklıklarımızı teşhir ediyor– itirazıyla kimseye göstermemeyi iddia etmek, prensip noktasından doğru olamaz.

Akşam, 20 Kanunuevvel [Aralık]1938

Kaba Sofu ile Evlatları

İnsanın bütün hayatınca unutamadığı intibalar vardır. Bende de bunların biri, bir manavın muamelesidir ki, vaktiyle *Haber* gazetesinin karilerine anlatmıştım:

Akşamüstüydü. Yorgun argın evime dönüyordum. Ağzımı fazla açacak halim kalmamıştı.

Dükkânın önünde duran manava, "Şu elmalar kaça?" dedim.

— Yirmi beş kuruş.

Pazarlık etmeye üşendim:

— Ver iki kilo!

Tarttı. Fakat yarım lirayı uzatmam üzerine on kuruş iade etti. "Al, hemşerim!" dedi. "Niçin senin hakkını yiyeyim? Bu pazarlık âdet olmuş, halk ille çekişmek istiyor. Ben de yirmi kuruşa satılacak bir mal için beş kuruş pazarlık payı bırakıyorum. Mademki sen lafı uzatmıyorsun, niçin haram yiyeyim? Yarın ahrette kızgın maden olur, sırtıma yapışır... Ben Müslüman adamım, Allah'tan korkarım."

Yüzüne baktım. Sünneti şerif üzere kesik bıyık ve sakallı bir Anadoluluydu.

"Sen iyi ahlaklı bir insansın," diye sırtını sıvazladım.

"Elhamdülillah namazımızda niyazımızdayız... Ahlakı dinimizden öğreniriz!" diye birtakım laflar açtı.

O günden sonra ahbap olduk. Gazetecilik mesleğimi öğrenmişti. Dünya ahvali hakkında benden malumat istiyordu. Bir gün dikkatimi celbetti: Yüzünde ince ince damarlar görünüyor. Herhalde kanının iyi devran etmediğine alamet...

"Doktora git! Bunlar hayra alamet değil!" dedim.

Kaşlarını çattı:

"Ne diyorsun sen, hemşerim? Onlar, nuru Muhammedi! İbadet ettiğim için yüzümde peyda olmuş..."

Bu sofu, mutaassıp adamın maneviyatını değiştirmek bana düşmezdi. Zaten ne desem aldırmayacaktı.

Başka söze atladım:

— Geçen gün dükkânına uğradım. Sen yoktun, oğulların vardı... ama onlar senin gibi değiller! Pek kazıkçı ticaret yapıyorlar...

Yarasına dokunmuşum gibi ıstırapla kaşlarını çattı.

— Kepazelerin lafını bana etme gayrı!

— Niçin? Ne oldu?

— İkisini de kovdum.

İçini çekti:

— Zaten belliydi... Bir türlü ibadete alıştıramadım... Ne namaz ne oruç... Akılları fikirleri dünya zevkinde... Gezmede... Halbuki biz babalarımızdan ne öğrendik? "Bir insana ne lazımdır? – Bir lokma, bir hırka!" Yakaladım kerataları... Meğer sinemaya gitmemişler mi? Bu parayı da nereden bulmuşlar? İşte senin gibi müşterilerden fazla fazla sızdırmışlar...

— Peki, ne yapıyorlar şimdi?

— Amele olmuşlar... "Çalışırız, kazanırız, keyfimizce hür yaşarız!" diye haber yollamış bana melunlar...

Gene felsefesini anlattı... Dinlerken gözlerimin önün-

de Halide Edib'in *Sinekli Bakkal* romanındaki o abus imam tipi canlanıyordu: Gençlere hiç hayat hakkı vermeyen, ille ahret korkusuyla titrememizi isteyen o yaman, o kâbus zihniyet! İşte bu baba da aksi, zalim telakkisiyle, sadece neşeli bir hayat sürmek isteyen evlatlarına ateş püskürüyordu. Bu devrin icabını anlayamamış; oğullarının hayat hakları olacağını kavrayamamış; yavruları sıkmış, sıkmış; pek de normal bir yol takip etmeleri kabilken nihayet bu hale getirmiş! Tam eski neslin timsali bir babanın karşısındaydım. Civcivin yumurtayı kırması kabilinden, bu istibdadı kırıp çıkıveren çapkınlara bir bakıma kızıyor, fakat bir bakımdan da onları haklı buluyordum.

Baba dindarlıkla asri zihniyeti barıştıramamıştı.

Heyhat! Oğulları da asri adetlerle ahlakı uzlaştırmanın yolunu bulamamışlardır.

"Şu iki tipin iyi hususiyetlerinden yeni bir halita yoğurmanın imkânı yok mu acaba?" diye uzun uzun düşündüm durdum.

Resimli Hafta, Sayı 26, 11 Mart 1939

Bu Ölümler Cehaletimizdendir

Kabul edelim ki, bu böyle! Zelzeledeki ölümlerin ekserisi cehaletimizdendir...

Şüphesiz, feleğin büyük bir darbesini yedik; şüphesiz, böyle bir sarsıntıya maruz kalanın zayiatı da olur; fakat deniyor ki:

— Mimarinin çok dahli var. Üstü düz ve kiremitsiz toprak damlar, birdenbire çökerek altındakileri ezmiştir. Nitekim iyi çatılı evler az yıkılmış da çatısızlarda çok adam mahvolmuştur. Kubbeli tavanlar ve bağdadili duvarlar daha mukavemetli oluyor.

Öyleyse bundan sonrası için tedbirli davranmak, zelzele memleketi olan Türkiye'de fennî şekilde inşaat yapmak mecburiyetindeyiz.

Zelzeleye, yangına, böceğe –tahtakurusuna– bile mukavemet eden malzemenin keşfedildiği bu asırda toprak damlar altında kalmak, çıra duvarlar arasında cayır cayır yanmak, haşarata vücudunu yedirmek bir gün sonu gelmesi icap eden iptidailikler arasındadır.

Milletimizin başka seviyelere geçmesi icap ediyor. Tabiat yakamızdan tutmuş, sarsa sarsa bunu ihtar ediyor.

Kızılırmak vapuru bütün mürettebatıyla battı ise cehaletten!

Zira ıskarta sefineleri almışız; yirmi sene kullandıktan sonra yine Karadeniz fırtınalarına karşı gönderiyoruz. Ana baba evlatları yahut evlat babaları boğuluyor... Neymiş? Kaza... Vallahi değil! Böyle kaza mı olur?

Mümbit ovalarımızı sular basıyorsa ve bütün mahsulümüzü söküp götürüyorsa o da cehaletten!

Bursa'yı, Karacabey'i nasıl sel kaplarmış ki firavun zamanı Mısır'ında bile Nil'in feyezanına karşı tedbirler alınmış... Bizim memlekette adamakıllı seyrüsefere ehliyetli bir nehir yok; yine ortalığı su basıyor... Bu fecaate boyun eğemeyiz!

Unutmayalım ki bir çeyrek asır evvel İstanbul'u yangınlar mahvediyordu. O da cehalettendi. Zira inşaatımız çıravariydi... İtfaiye tertibatımız yoktu... Şimdi var: Tedbirlerle önünü aldık demektir...

Zelzele... sel... gemi batması... haşarat... vesaire vesaire... Bütün bunlar gerçi felaketler amma tabiatın bunlarla ebediyen bize zulüm edebilmesine imkân yoktur...

Yıldırıma hâkim olduğumuz, salgın hastalıkları önlediğimiz, İstanbul'un büyük yangınlarının alevini ram ettiğimiz gibi, gözlerimizi açarsak emre, iradeye girmez sandığımız bu afetlere de dizgin takabiliriz.

Muhakkak ki Türk milleti bu işin üstünden gelebilir. İptidai damlarımız altında on binlerce nüfusumuzu ezdirişimiz inşallah sonuncu olur... Bundan sonraki mukadder zelzele, Türkiye'de kolay kolay yıkılacak bina bulamaz ve seller setler arkasında mahpus kalır...

Buna inanmazsak yeni felaketleri bekleyelim!

Akşam, 2 Kanunusani [Ocak] 1940

Orta Sınıfımızdaki Mesut Müreffehleşme

Arada sırada ötekinden berikinden işitiriz; hatta muhtelif fırsatlarla gazetelerde de yazdığımız oluyor:

— Efendim, eski İstanbul'un kibarlığı kalmadı...

Ve bunu söylerken, aklımıza mesela Erenköy taraflarının birinci mevki trenleri gelir:

O cennetmekân sakallı; centilmen jaketataylı ayan azaları... Kendilerini yedi temenna taklağıyla selamlayanları nurani bir tebessümle gülümseyerek, ağır aksak bir el hareketiyle tatyip ederler...

O kibar konaklarının takımlı taklavatlı mensupları... Bunları adeta bir örf ve âdet mektebi yiler...

Daha biraz ileri gelelim: Mütareke ve onu takip eden devir.

O resepsiyonlar... balolar... her biri beş-altı yüz liralık tuvaletlerle on beş-yirmi ultra zengin madam ve yahut hanımefendi hazretlerinin birbirlerine aşık atmaları...

Ah efendim, o pokerler neydi o? Vallahi bir potta sekiz-on bin lira kalktığı olurdu... Filanca kulüpte Mösyö Falancayan vidolu tavlada yirmi sekiz bin lira vermişti... Yıldız'dan dolup taşan, "Beş bin liraya banko?" sedaları...

Ne gezer? Kalmadı şimdi... Vah vah vah...

Evet, doğru: Kalmadı... Amma acaba vah vah vah mı?

Bu değişiklik nasıl ve niçin oldu? Türkiye'nin zararına olarak mı?

Her cemiyetin –bilhassa beşer tarihinde şimdiye kadar kaydedilen "serbest kazançlı cemiyet"lerin– daima bir üst tabakası oluyor. Frenklerin "sosyete kaymağı" dedikleri bu zümre, refah içinde yüzdüğünden, kendine birtakım fantezileri mubah görüyor. Bu sınıf eskiden belki sade İstanbul'un toplu bir yerindeydi. Göze görünüyordu. Halbuki şimdi idari tahavvül ve iş hayatı onu birçok taraflara dağıttı. Sade Ankara, başlı başına, yeniden doğdu; merkezimiz olduğu için refah gradosu yüksek pek çok vatandaşımız oraya celp oldu.

Peki İstanbul?

Ancak sathi görüşlü bir insan buradaki yaşayış seviyesinin düştüğünü iddia edebilir. Beher dairesi yetmişseksen lira pek daha fazla olan apartmanlardan mürekkep sokaklar, sokaklar, sokaklar, semtler, semtler, semtler hasıl oldu.

Onları bir yana bırakalım. Asıl ben orta sınıfın hatta ortadan da biraz aşağı sınıfın yaşayışında hasıl olan değişikliğe parmağımı dokundurmak istiyorum.

Pazar günü spor elbiseli, temiz gömlekli, yanındaki nişanlısı pek rabıtalı ve şık bir delikanlı gülümseyerek bana selam verdi. Lahavle! Kim acaba? Zihnimi yorup durdum. Pek de tanıdığım biri canım... Fakat sabaha kadar çıkaramadım. Ve ancak ertesi gün lokantada muammayı hallettim: Garsonmuş...

İstanbul'un hıncahınç yazlık bahçelerini akşamları şöyle bir dolaşınız. Dükkân tezgâhtarları, fabrika ustabaşıları, saçlar muntazam taranmış, üst baş temiz masaları işgal ediyorlar...

On beş-yirmi sene evvel Türkiye'de böyle bir sınıf yoktu... Hayır, vardı, fakat mensupları kir pas içinde me-

deniyetten bihaber, tezgâhlar üstünde, peykeler altında pineklerdi.

"Efendim, eski İstanbul'un kibarlığı kalmadı... Ortalık dükkâncı çıraklarıyla doldu!" diyenlerin bu azametli inkılaptaki manayı anlayamamalarına, bunu takdir edememelerine şaşmak icap eder.

Akşam, 14 Temmuz 1940

Son Konak Yandı

Geçen gece Taksim'de, Anadolu kıyılarına nazır odamın penceresinde pırıl pırıl bir yangın seyrettim. Rüzgâr uğulduyordu:

"Vah vah... Kim bilir neresidir? Çoluk çocuk seril sefil sokak ortalarında kaldılar..." diye basmakalıp söylenir dururken, bir hissikablelvukuya yakalanmışçasına, yüreğimde gittikçe büyüyen bir üzüntü kabarıyordu.

Ateşi Kızıltoprak, Kalamış taraflarında tahmin ediyordum.

Ertesi gün gazetelerde öğrendim: Erenköyü'nde Zihni Paşa Köşkü yanmış.

Kendi aile ocağım kül olmuş gibi üzüldüm.

Burası, bütün bir Osmanlı saltanatından son bakiye bir konaktı: 24 Mart gecesi o da tarihe karşıtı. Artık emsali yoktur. Bir daha da gelmeyecektir.

Erenköyü'nde konak olmaz, oradakilere köşk derler. Biliyorum.

Onun gibi, hatta daha büyük, daha şeddadi binalar vardır. Onu da biliyorum.

Fakat Zihni Paşa Köşkü harici manzarası değil, dahili hayatı noktasından konaktı. Aile erkânı üç-dört kişi, maiyet ise otuz-kırk kişi... Beyaz başörtülü yetmişlik ve

alil azatlılar... Gözlerinin akı mavileşmiş ve sin icabı ufala ufala çocuklaşmış zenci bacı kalfalar... Sütninelerin torunları... eski dadılardan birinin kocası kaçmış ve üç çocuğuyla birlikte sığınmış hemşiresi ilh...

Bunlar, hep o eski ailenin damı altında yaşayıp duruyordu. Aşçıbaşının dış mutfaktan, "Destur! Destur!" diye yolladığı tabla tabla yemeklerle karınlarını doyuruyorlardı. Hamdüsena ederlerdi.

Pek çok kimse, "Niçin?" diye şaşacak. "Bu kadar insanı beslemeye ne mecburiyetleri vardır? Mademki ailenin hal ve vakti yerindeymiş, modern bir apartman tutup otursalardı."

Fakat bir ayağı çukurda emektarları sokaklara dökmemek insaniyeti ve ananeden kopamamak muhafazakârlığı, Zihni Paşa ailesini koskoca kümeslerle, ahırlarla çevrili bir bahçenin ortasındaki hayatından ayıramıyordu.

Köşkün bahçesinden içeri girince, kendimi en azı bir çeyrek asır geride sanırdım. Eski devir konaklarının havasını benim gibi iyi bilenler de buraya geldikleri vakit, kendilerini canlı bir tarih içinde, bir içtimaiyat müzesinde sayarlardı.

Mükrim, dost, nazik ev sahiplerinin ikramlarıyla ve eski usul üzere terbiye tezahürleri gösteren maiyetin hizmetlerle ağırlanırdık.

Dahası da var.

Bundan bir buçuk sene kadar evvel *Vatan* başmuharriri Ahmed Emin Yalman'la hayli müşkül bir vaziyette kalmıştık: Amerikalı muharrirler ve fotoğrafçılar "Türkler nasıl yaşıyorlar?" mevzuu etrafında tetkikatta bulunmak üzere şehrimize geldikleri zaman (devamlı karilerim bunu hatırlarlar) ne yapacağımızı bilememiştik, "Bir hususiyeti vardır!" diye neresini göstereceğimizi şaşırmıştık. Üç-beş aile ikametgâhı arasında Zihni Paşa Köşkü'ne

de, ricamız üzerine, davet olunan ve eşsiz bir maddi ve manevi misafirperverlik gören ecnebiler, çeşidi tükenmiş konak hayatının son numunesini Atlantik ötesi mecmualarından birinde fotoğraflarla, yazılarla tespit edebilecekleri için mesut olmuşlardı.

Şimdi biz bu yuvanın ve ihtiva ettiği maddi ve manevi hatıraların küllerini rüzgâra savurmuş olmakla bedbahtız...

Yazı yazarken bir lastik karyolanın altına düşmüş. Çakmak çakıp bulmak istemişler. Çarşafın bir kenarı tutuşmuş. Söndürdük sanmışlar. Biraz sonra somyadan duman çıkınca kaldırıp diklemesine koymuşlar. Odayı duman bastığından pencereleri ve kapıları fora... Giren hava, alevi canlandırmış. Alev perdelerde... Gazete tomarları tutuşuyor. Kızıl diller saçakları yalamaya başlıyor...

Ve ertesi sabah o hatıralar kaynağı bir harabe haline geliyor.

İşte, son konak böylece yandı.

Ben evvelce de çok sormuş, araştırmıştım: Zihni Paşa Köşkü, o tarz hayatın sürüldüğü son ikametgâhtı. Eşi artık kalmamıştır.

O ev, nazarımda canlı gibiydi, insan gibiydi, bir dost kaybetmişçesine yanıyorum.

Akşam, 27 Mart 1941

Çocuklarımızı Sevmesini ve İdare Etmesini Bilelim

Yeniköy'de vapur zamanına hayli vakit vardı. İskelenin tam yanında, Bay Rıfkı Artun'a ait çardaklı, şirin kah-

veye girdim. Açık havada, peykelerin birine oturdum. Nargile ve çay ısmarladım.

Rumelili Bay Şaban, bana özene bezene bir tömbeki doldurdu. Marpuç da yeni. Gel keyfim gel. Gurul gurul.

Bilhassa zevkimi okşayan şu Bosfor manzarası. Sağda solda yeşillikler de görünüyor. Nebat ve su saltanatı. Oracıkta duran kayıklar, mavnalar, balıkçı ağları bir ressama mevzu teşkil edebilir.

Bir cıvıltı duyup başımı kaldırdım. Minimini kuşlar çardak altında kanat çırpıyor.

Parmaklıktan eğilip sığ maviliğe baktım. İzmarit, istavrit, çurçur, lapino yavruları kovalamaca oynamakta.

Havada ve denizde lehülhamd hal böyleyken karada da iki çocuk bir encikle oynaşıyor. Nihayet cazibeye dayanamayarak hemen oracıkta soyundular, evvela bacaklarını suya soktular. Köpeklerini yıkadılar. Derken –ancak Adana karpuzunun kabuğu denize düşmesine, binaenaleyh kaidece Mersin'de banyo yapmak icap etmesine rağmen– büsbütün derine daldılar. Atıyorlar kulaçları...

Gülüyorlar, oynaşıyorlar, körpe sesleriyle haykırışıyorlar. Tabiatı böylece tamamlıyorlar. Hatta bütün bu anlattıklarımın en latif bir kısmını, merkezî kıymetini teşkil ediyorlar.

İçim açılarak, beğenerek, gülümseyerek seyrediyorum. "Ah, vapur biraz daha gecikse," diye temenni ediyorum. Tam o sırada iskeleden doğru kalın bir ses:

"Ulan, kafa şişiriyorsunuz edepsizler! Nedir bu böyle! Çeneniz durmuyor. Bir daha buradan denize girmeyin. İleriki boş arsalara gidin. Yallah!"

Ve diğer daha hiddetli bir ses:

"Alın şunların elbiselerini, atın!"

Bir de cıyaklama...

Hamam sefasındaki zavallı beyaz köpek, belinin or-

tasına bir tekme yemiş, kuyruğunu bacakları arasına kıstırarak kaçıyordu.

Bu yıldırım harbi üzerine denizdekiler derhal çıktı. Elbiselerini kaptılar ve mütecavizlere taş atarak kaçmaya başladılar.

Çocuklarımızı sevmesini ve idare etmesini bilmiyoruz.

Hikâye ettiğim vaka mücerret, tek başına bir hadise değil, yalnız sokaklarda olagelmiyor. Evlerimizde, aile yuvalarımızda da aynı hal.

Çocuğun oynamasını, haykırmasını, kuş cıvıltısı, çiçek kokusu, bahar rüzgârı, kelebek uçuşu gibi keyiflendirici bir şey telakki etmeye bir türlü kendimizi alıştıramadık. Kuşa kafes, çiçeğe saksı, rüzgâra pencere yaptığımız ve kelebeğin benekli kanatlarının tozuna muhabbet ve şefkat beslediğimiz halde öz evladımız dahi olsa yavrularımızdan oyun yerini ekseriyetle esirgiyoruz. Biz ev yaparken, kiraya taşınırken onların bu ihtiyaçlarını sandık odası derecesinde düşünmüyoruz.

Hayatiyetleri fışkırıyor, elhamdülillah ki fışkırıyor. Derhal abus suratımızı takınarak, büyükana, büyükbaba, küçük teyze hep bir ağızdan hiddet içinde köpürüyoruz.

"Sus! Yumurcak!"

"Yezit! Kafanı ezerim!"

"Hınzır! Seni ezerim!"

İtirazlar yalnız mantıki anlarda olsa küçükler, büyüklerin terbiye baskısına memnuniyetle girer. Fakat çağlarının hakkı verilmeyen evlatlarımız küçücük olmasına rağmen pek yerinde mantıklarıyla, izzetinefisleriyle derhal isyan ediyorlar.

Dedelerine tükürüyorlar, komşularına taş atıyorlar, gençlere dil çıkarıyorlar. Daha büyüdüler mi büsbütün kıvamlarını buluyorlar. İş bobstilliğe, mükerrer sınıf dö-

nekliğine hatta eyvahlar olsun, kübik şairliğe kadar varıyor.

Derken efendim:

"Ah, bu yeni nesil!"

Hayır!

"Ah, bu yeni nesle layık olduğu muameleyi yapamayanlar... Onu çığırından çıkaranlar..."

Mesul bizleriz: Büyükler!

Akşam, 2 Temmuz 1941

"Oh!" Demek Dinen Haram Değildir

Ayağa kalktım. Sırtım ağrıyordu. Belkemiğime biriki yumruk indirdim. Böylelikle boyunu doğrultup gene eski haline getirmek istiyordum.

Mesele şuydu:

Şirket vapurlarının güvertesinde oturmuştum. Boğaz'ın latif manzarasına uzun müddet dalmışım. Kanepelerin rahatsızlığına dikkat etmemişim. Vücudum eciş bücüş bir hal almış.

Ne rahatsız sıralar bunlar! İnsan vücudunun anatomisi zerre nazar-ı itibara alınmaksızın yapılmışlar. Erkekler ancak baston yutmuş Rezzakizade Narçın Bey şeklinde, kadınlar da 1905 modeli korseli ve arkası çıkıntılı vaziyette gövdelerini cendereye sokmalılar ki, benim uğradığım bu akıbetle karşılaşmasınlar...

Halbuki kanepenin nesi eksik: Tahta demir aksamı hep yerinde... Yalnız biçim biçim değil!

Şöyle denecektir: Eskiden yapılmışlar.

Öyleyse başka misal: Otobüslerimizin karoserleri son devir mamulatındandır. Otomatik kapılı tramvaylar da keza... oturun bakalım, rahat edebilecek misiniz? Ya

diziniz bir yere çarpıp duracak ya ayağınız tekerlek çıkıntısına basacak ve tostoparlak bir hale geleceksiniz... Ya kayışı kopuk pis bir perde rüzgâra kendisini kaptırıp boyuna yüzünüze çarpacak... Yahut da (yeni tramvaylarda olduğu gibi) pencerelerin tahta kısımları müşterinin manzarasına engel şeklide sanki inadına imiş gibi tanzim edilmiş bulunacak!

LA RAHATE!

Çocukluğumda bir vaiz dinlemiştim. Hani eski zamanın yobazları vardı ya dini hakikatte olduğundan başka türlü gösterirlerdi. Onlardan biriydi, "Serin su içince, yemiş yiyince, manzaraya bakınca oh dememeli!" diyordu.

Gerçi muaşeret adabı noktasından böyle vaziyetlerde oh dememeli. Fakat vaizin esbabımucibesi bambaşkaydı:

Ferah duymamalı imiş, rahat etmemeli imiş, keyif hissetmemeli imiş. Zira bunlar nefsi şımartmakmış. Buysa harammış. Tavsiyesi, hayatta bir kerecik olsun "oh!" dememek... Ruhunu dar kundurada zavallı bir ayak gibi, cendere içinde hapsetmek. Ona dünyayı göstermemek...

Tereddi devrinin Şarklısı, onun için havasız, ziyasız ikametgâhlar içinde kendini boğar... Onun için "lokma" yiyeceği zaman, sırtını tabiatın güzelliğine ters çevirerek yüzünü duvara döner, çömelip öylece çöplenir...

Onun için çalışma yerlerini, çalışma şartlarını hâlâ bile bir cehennem azabı şekline sokan mazi bakiyetü'ssüyufları eksik değildir: Elektrik ampulünü ta karşımızdan aksederek gözlerimizi oyar... Soba tüter... Oda, odacı odacı, kokar...

Evlerimizi de "oh!" diyecek ferahlığa sokamamışızdır.

Bakkala sormuşlar:

— Bu kömür, bu un, bu şeker, bu yağ senin mi? Öyleyse niçin helva yapıp yemiyorsun?

Biz, kömürü de, unu da, şekeri de, yağı da kullanıyoruz. Helva yapıyoruz. Fakat kömürü tencerenin içine, şekeri dışına koyarcasına bir vaziyetimiz var. Bütün malzemeyi kullandığımız halde helva helvaya benzemiyor.

Bu demir ve tahta parçalarıyla daha iyi kanepe yapılır. Şu camlarla, pirinç aksamla, meşinlerle daha rahat otobüs ve tramvay karoseri olur. Şu pencere daha münasip bir tarzda açılabilir ve şu koltuk, şu soba, şu baca, şu ampul ilh, en ufak bir zekâ ve el hareketçikleriyle makul, muvafık, zararsız, hatta keyif getirici bir netice hasıl edebilir.

"Oh!" diyebiliriz.

Sanki mahut vaizin nasihatini tutuyoruz.

Akşam, 6 Temmuz 1941

Medeni Cürümler

Türklerin ilk kadın aktrisi diye şöhret alan Afife çoktandır hastaydı. Bakırköy'de vefat etti. Cenazesine birkaç gazete fotoğrafçısı ve iki aktörle birkaç vatandaştan başka iştirak eden olmamış. Tiyatro tarihimizde mutena bir yer alacak olan bu inkılapçı kadın sanatkâr, böylece layık olduğu son hürmet teşyiine bizi borçlu bırakarak gömülmüş. Allah ona rahmet eylesin. Bizim de taksiratımızı affetsin...

"Muhadderat-ı İslamiye"den olduğu için, Afife'nin sahneden polis kuvvetiyle alındığı ve Kadıköy karakollarında diğer münevver sanatkârlarımızla birlikte dolaştırıldığı meşhurdur. Cemiyet birtakım kaideler koyar. Fakat bunlar, devir icabı eskimiş bulunur. Nihayet bir kahraman çıkararak bu köhne çerçeveleri parçalar. O zamanın nizamlarına nazaran bir cürüm işlenmiştir. Fakat is-

tikbal bakımından bir inkılapçılık, bir büyüklük yapılmıştır. İşte Afife, pek nadir kimseye müyesser olan bu ulvi, bu medeni cürümlerden birini muvaffakıyetle ve şerefle başaran hemşerilerimizdendi.

Ben, onun ikinci bir medeni cürmüne de şahit oldum.

1918'de kadınlarımız, çarşafın pelerinini kısalttıkça kısaltmışlardı. Ancak mantonun ensesinden içeri yine bir uç sokuluyordu. Afife "sıkma baş" denen "türban" tarzını ilk kullanan Türk kadınıdır. Zamanın gençleri onu bir gün Kadıköy vapuruna o kılıkla girer gördük: "Tüh, boyun devrilsin!" diyen abani sarıklılar, "Bugünleri göreceğime ölseydim!" diyen acuzeler... O, bu manevi recme ehemmiyet vermeksizin vakur, alnı yukarıda geçti. Biz gençlerin hayranlığını kazanarak...

Medeni cürümlerin ikisini birden işleyebilmek değme baba yiğidin kârı değildir. Onun için lakaydimiz ortasında mezara dört-beş kişilik bir cemaatle gönderdiğimiz Afife'nin müstesna hemşerilerimizden biri olduğunu bari arkasından tasdik edelim; hatırasına karşı özür dileyelim.

Tanınmış muharrirlerimizden biri anlatıyor:

— Babam Sivas'a bir bisiklet getirtmişti. Binip gezdim. Ahali, "Şeytan arabasıdır!" diye isyan etti. Bunu kullanmaktan beni men ettiler.

Boğaziçi'nde oturan tanınmış ailenin üç kızı bundan yirmi sene kadar evvel, erkek akrabalarıyla birlikte denize girmişlerdi. Tekmil İstanbul dedikodularla çalkalandı. Ancak casusluk suçu üzerinde yakalansalar bu derece umumi nefret kazanabilirlerdi.

İnkılaptan evvel tek tük şapka giyenler zuhur etmişti. Bunlardan birincisi galiba ressam Tahir'miş. Tanıdıkları selamı sabah kesmişler.

Asım Us, "Anadolu'da yabandomuzu ortalığı kasıp kavuruyor. Bu hayvan, dinin men ettiği domuz değildir. Ancak Türkçede ismi öyledir. Halkımız bunu yemeye alışırsa et gıdasını da temin edecektir!" diye yazmış, propaganda yapmaya kalkmış...

Gazetesini boykot eden edene...

Akşam gazetesi bir gün şöyle haykırmış: "Ey İstanbul ahalisi! Nedir bu köprü parası denen çirkin şekil? Yürüyüp geçin... Vermeyin şu onlukları..." demiş.

Bunların kimi mevcut nizamlara, kimi örf ve âdetlere karşı işlenen cürümler... Ama ekserisi, medeniyet ve terakki bakımından mukaddes suçlardı.

Bunların envaını işlemek yüzünden tarihte kaç büyük adam, işkence içinde hayatından olmuştur. Ve bizim şu milli inkılaplarımız, eski rejimin ölçülerine göre işlenmiş bir cürümler silsilesinden başka bir şey değildir. Ama hepsi, şimdiki zamanın ve istikbalin ölçülerine nazaran mukaddes hareketlerdir.

Biz, böyle bir devrin çocuklarıyız.

Nasıl oldu da kendimizin çok iyi bir mümessilimiz, devrimizin çok muhterem bir vatandaşı olan Afife'ye, o kahraman kadına karşı bu derece lakayt davrandık?

İşte bu, cidden medeni olmayan bir cürümdür.

Akşam, 26 Temmuz 1941

Doktor Galip Ataç Gibi Yapmalıyız.

Hammer mütercimi olan babası, babamın arkadaşı, meşhur münekkit olan kardeşi Nurullah Ataç da benim aziz dostum olan Doktor Galip Ataç'ı şahsen tanımak şerefinden şimdiye kadar mahrum kaldım. Fakat gazeteler-

de şimdiye kadar çıkan yazılarını büyük bir lezzetle takip ederdim. Gayet mahdut olan sağlık öğütleri çerçevesi içinde bu zatın ansiklopedik bilgiye dayanarak önümüzde açtığı cihanlar şaşılacak şeydir. Latif ve nükte dolu bir de yazış tarzı var ki, sanatkârı mumla şamdanla arayan biraderinin meslektaşları, acaba onu niçin birinci sınıf bir edebiyat üstadı diye tasnif ve ilan etmezler, hayrettir.

Doktorun radyoda da bir "Evin Saatleri" serisi var. Kaçırıyorsanız yazıktır. Bu muhterem ilim adamı en güç ilmî meseleleri en cahillerin anlayabilecekleri bir hale sokmasını biliyor. Vulgarizasyon denen hünerin püf noktasını keşfetmiş.[1]

Geçen akşam odamda radyoyu açmıştım; bıyık altından hayata gülerken bile hayırhahlığı ve idealistliği elden bırakmamayı başaran bu tenakuzlar camii hakîm hekimi dinliyordum. Zekâsının bin bir çakıntısı arasında şu da dikkatimden kaçmadı:

Kendisine gönderilen mektuplara cevap verirken, "Bunların ancak mürekkeple yazılmış olanlarını okuyabildiğini, kurşunkalemle gönderilenleri seçemediğini," tekrarlıyor.

Zarif hatip, böylelikle, laubalilik aleyhine, medeniyetin icap ettirdiği bazı şekiller lehine bir mücadele açmış oluyor.

Hakikaten de, zarurette kalmadıkça kusur edilmemesi gereken birçok şeyler vardır ki, mektubu nizamında yazarak karşı tarafa gösterilmesi iktiza eden hürmet de bu meyandadır. Hele bazılarımız, kendilerine gönderilen zarfla kâğıdın üzerine birkaç kelime karalayarak insana karşılık verirler ki, bunun, "Al da başına çal" de-

1. Galip Ataç'ın dinleyiciden büyük ilgi gören bu radyo konuşmaları dört cilt halinde kitaplaştırılmıştır da. Bkz. *Radyoda Evin Saati*, 4 Cilt, Ali Toygar (yay. haz.), Cumhuriyet Kitabevi, İstanbul, 1942-1943. (Y.N.)

mekten pek de farkını bulamıyorum. Nice ecnebiler, böyle bir harekete maruz kalırlarsa kendilerini tahkire uğramış sayarak insanı düelloya davet edebilirler maazallah.

Galip Ataç'ın izinde yürüyerek daha birtakım laubaliliklere harp ilan etmeyi medeni mücadelelerimiz arasında koymalı.

Meşrutiyet zamanında Cemal Paşa Üsküdar mutasarrıfı iken vatandaşların sokağa entariyle çıkmasını men etmişti. O zaman, pek çok kimse, "Keyfimize ne karışıyor? Bu ne istibdat!" diye gürültüye kalkışmıştı amma, şimdi otuz küsur sene öteden bu yasağı muhakeme edelim; herhalde sokaklarında entariyle gezilen bir Türkiye'yi hiçbirimiz arzu etmeyiz; bunda bir Afrika yahut geri Asya müstemlekesi manzarası buluruz.

Fakat ayakkabısını çıkarıp pis (ve hatta temiz) çorabıyla umumi yerlerde bağdaş kuranlar – tren koridorlarında pijamayla gezenler – halısını yukarı balkondan balkonumuza silkenler – nöbet yerlerinde önümüze geçenler – randevusuz misafir gelenler – şapkası başında ta yazı masamızın yanına kadar yaklaşıp da üstelik işini görmemizi bekleyenler – nezaketle memuriyet masasının yanına kadar yaklaşmış olmamıza rağmen adam mıyız diye kafasını kaldırıp yüzümüze bakmayanlar – aramızda hiçbir akrabalık, ahbaplık olmadığı halde, *kardeşim! Canım! Ciğerim!* diye müraice lüzumsuz sözler sarf ederek terli elleriyle yanağımızı okşayanlar – hülasa, irili ufaklı, hususi ve umumi hayata arız olmuş bütün laubaliler, fertlerimizden ve cemiyetimizin manevi şahsiyetinden Doktor Galip Ataç'ın kurşunkalemle mektup yazanlara karşı gösterdiği istiskali görmeli; yaptıklarına, yapacaklarına pişman olmalıdırlar. Hatta ekseriya Cemal Paşa'nın Meşrutiyet'te gösterdiği sert belediye yasağı

pek lüzumludur... (Kasabalardaki peştamala bürünmüş tek gözlü umacı kadınlar bunu çoktan hak etmişlerdir.)

Tek başına ve hep birlikte bu medeni cesaretleri gösterirsek bir nesil geçmeden şaşacağız, "Aman Yarabbi!" diyeceğiz, "Beş-on sene evvel aramızda doğru dürüst mektup yazmak terbiyesini, seyahat kılığını, komşuluk adabını, hemşerilik nizamlarını, memurluk usullerini, şerefli bir yurttaşa hitap ediş hürmetini bilmeyenler de varmış..."

Tıpkı Meşrutiyet yıllarında İstanbul entarili bir fellahlar memleketi halinde bulunduğunu düşünerek şimdi şaştığımız gibi...

Akşam, 14 Eylül 1942

Yeni Bir Argo: "İdare Et"

Argonun ille "zamkinos", "pırnız" gibi acayip lafızlardan olması lazım gelmez. Argonun her türlüsü olabiliyor: Öz Türkçe asıllısı, ecnebi asıllısı, Osmanlı çeşnilisi.

En son dikkatimi çeken sözler, Osmanlıcanın masum kelimeleri oldu. Görünüşte, argo ile hiç alakaları yok. Temiz kıyafetli, efendi efendicik kelimeler. Bunlardan birincisi ve pek malumu, "esaslı"dır. Yeni argomuzda "esaslı" öteden beri bildiğimiz manada kullanılmıyor. "Esaslı kadın, esaslı film, esaslı yemek, esaslı plaj." Yani "güzel kadın, heyecanlı film, bolca yemek, kumları temiz plaj" demektir.

Çiçeği burnunda, çamuru karnında bir argonun daha yayıldığını son günlerde fark ediyorum:

Biletsiz bir delikanlı, kapıdan çıkarken kontrolcülere, "İdare et!" dedi.

Az sonra, küçük bir büfe önünde, beş-altı müşteri toplanmıştı. Arkadan bir çırak sokulup 25 kuruş uzattı:

— On ekmek, on beş peynir idare et.

Aynı gün zarfında bir bekçi, haytanın birini kim bilir ne türlü suçüstü yakalamış, sürüklüyordu:

— İdare et be ağabeyciğim ki biz de seni idare edelim.

"İdare etmek" yani "görmemezlikten gelmek", "iltimaslı davranmak", "uyuşup rüşvet vermek"... Misalleri çoğaltabilirsiniz. Hülasası şudur: Eğri yola sapmak.

Sonradan pek meşhur olan ve bütün Türk milletinin tezyifine uğrayan, tezyife uğradığı için de ortadan silinen "bobstil" tipini ilk defa olarak ben keşfetmiş, bu sütunlara yazmıştım. Türkiye'de "bobstil" mevzusu üzerinde ikinci defa ve daha tafsilatıyla Şevket Rado dostum durmuştur. Arkası malum: Piyeslere, romanlara geçti: Millet Meclisi'nde defalarca bahis mevzuu edildi. Nihayet ya modası geçti ya da utanılacak bir parazit olduğu meydana çıktığından, kendi kendine ortadan kalktı.

Darısı şu "idare et" argosunun başına... Fakat acaba onunla mücadele, bobstillikle mücadele kadar kolay m? Zira "idare et"çiliğin kökü çok derinlerde!

Akşam, 16 Temmuz 1948

Neye Baksan: Kötü!

Evvela kendi kendimi tenkitle başlayayım: Bir muharrir daha fazla seyahat etmeli. Yurtdışında tayyare ile şehirden şehre atlamak da kâfi değildir. Topal eşeğe binip köyden köye gezmeli. Amerika'yı kütüphane dolusu ciltlerde de okuyabiliriz. Doğu Anadolu'yu, Orta Anadolu'yu bize ancak Türk muharriri anlatabilir. Hani, bayım, nerede? İlh...

Dahası da var: Sütunlar arasında türlü teknik yanlış-

lar dikkati çekiyor. Madem bu kadar dil meraklısısın, ince eleyip sık dokusana! Kendi imzan altında çıkan yazıları olsun, defalarca pertavsızdan geçirsene! Çuvaldızı başkasına batırmadan iğneyi kendine batırsana! İlh...

Yarım iş yapıyorsun, beyim! Böyle kolayına gitmelerle terakki olmaz. Biraz daha sıvan, biraz daha gayret et. İlk önce kendi rekorlarını kır, sonra başkalarınkini kırarsın.

Bunlar kendime tevcih edilmiş tenkitlerdir. Dahası da vardır ama baş ağrıtır. Bunları geceleyin uykum kaçınca kendi kendime tekrarlamam, nefsimi terbiye etmem daha faydalı olur.

Fakat bunları söylemiş olmakla, prensip itibarıyla bir hak kazanıyorum.

Ben'i tenkit ettim; şimdi de *biz*'i tenkit edeceğim.

Meşhur Carnegie şöyle tavsiye ediyor: Karşındaki tenkit etmeden evvel kendini tenkitle söze başla. Ben de bu kaideye uyuyorum.

Fena çalışıyoruz. Fena neticeler alıyoruz. Son nesilden evvel, kendimizi bir küçük görme huyumuz vardı; Atatürk bunu tedavi için, bize, "*Kendine güven! Tarihinle övün*!" fikrini aşıladı. Fakat biz övünmeyi övüngeçliğe kadar vardırdık. Şimdi bu cereyanın tersine bir anafor lazım. Ta ki menfaatimizin sahillerine selametle ulaşalım.

Fena iş yapıyoruz. Delili de gayet basit: Bütün halk parasını harcarken, "Aman yerli olmasın!" fikrine kapıldı. Sokaklarımızda bağır bağır, "Amerika'dan yeni geldi (yahut) halis Avrupa!" diye teminat veriyorlar.

Yerli dendi mi kaç! Azeri şairin dediği gibi:

Cin görürem, can görürem korkmıram
Harda Müselman görürem korkuram

Ahali de nerede yerli mal görse korkuyor. Kazık olmasından korkuyor. Yazık olmasından korkuyor. Ya-

zık olması cidden, kazık olmasından müthiştir. Çünkü dünya kadar para veriyor, alıyor, kullanamıyorsunuz. Koy ki, Batı'dan gelenler de bu umumi harp sırasında aynı şekilde taponlaştı. "Nerede eski mallar!" denildiğine sık sık rastlamaktayız. Fakat medresecilerin doğru bir sözü vardı. "Batıl makisünaleyh olamaz," derler. Yani insan kötü numuneyi örnek almamalıymış. Batı'nın malı inkıraz ettiyse bizimki niye etsin? Bilakis, onların bu iktisadi sıkıntısından istifade edip biz kalite üstünlüğü yaratmalıyız. Ama nerede? Beterin beteri! Mersine gitmiyor, herkesle beraber tersine gidiyoruz. Bu sahada da rekorlar kırıyoruz. Müteşebbisin aldırmazlığı fena. Ustaların üstünkörücülüğü fena. Bir soba taktırıyorsun, bir musluk yaptırıyorsun, bir dam aktartıyorsun, bir boru lehimletiyorsun, var gel iki gün sonraki halini seyret.

Fena fena fena fena! İşlerimiz fena! Bir intibah lazım. Kendi kendimizi yakamızdan tutup silkmek, ayıltmak, uyandırmak lazım. Bu gidiş, gidiş değil. Yalnız vatan meselelerinde değil, iktisat meselelerinde de aynı mısra söylenebilir:

Uyan ey yâreli şir-i jeyan bu hab-ı gafletten

Felsefenin başlangıcı, "Kendini tanı!" imiş. Kendimizi tanıyalım. Eserlerimiz kötüdür. A'dan Z'ye kadar.

Akşam, 22 Mart 1950

Tabiatı Tanımak Meselesi...

Türk Biyoloji Derneği'nin
kurulması münasebetiyle

Son asırların şartları içinde muvaffak olmuş milletlerin misallerini kendi dikkatimize arz ederim.

İngiliz, Amerikan mecmualarında tabiat mevzuları vardır. Türlü hayvanlar, kuşlar, çiçekler, ağaçlar, böcekler yeni keşfedilen mikroplar...

Doğrusunu isterseniz, bunların çoğu, bana "malum, bunun nesi var?" gibi geliyor. Sonra anlıyorum ki, bunlar, hususiyetleri olan ve öteden beri bilinenlerden biraz ayrı kuşlar, çiçekler vesairedir. Okuyucu kütleleri hepsinin aleladeleriyle tanışmış; şimdi bu nadirlerini, enderlerini seyredecek. Yahut bir hayvan, bir ağaç çok hususi bir vaziyette fotoğrafa alınmış. Bunlar hep Anglo-Amerikan okuyucularını ilgilendiriyor.

Bense ekseriya, bu tabiat parçacıklarının isimlerini bile bilmiyorum. Mektepte herkes gibi okudum; sonra herkes gibi unuttum. Meşhurdur ki, tahsil ardı bırakılırsa zürriyetsiz kalırmış. Benim de ekser yurttaşlarım gibi tabiat bilgim kısır, güdük.

Mecmualarımıza, gazetelerimize Amerika, Avrupa kaynaklarından resim ve haberler alırken, tabiat bilgisine ait yukarıda tasvir ettiğim cinsten haber ve malumatı ıska geçiyoruz. Olsa olsa, mesela arada sırada bir aslan resmi, bir kaplan resmi, bir kartal resmi, bir balina resmi seçiyoruz. Yani en irisinden, en muhteşeminden... Bu sahadaki çocukluğumuzun bariz delili.

Basmakalıp laflardan kaçınıyorum. Bir gazetenin fıkra sütununda, "*İnsanın muhiti tabiattır. İnsan tabiatla ilgilenmeli*" gibi tavsiyelerde nasıl bulunurum? Fakat biz

cemaatçe tabiatla kâfi derecede ilgilenmiyorsak da, bu ilgiyi davet için ne yapmalı, ne etmeli?

Yine bu asırda muvaffak olmuş bir milletin misalini söyleyeyim: Bir romanda Yahudi tipi tasvir olunuyordu; yeni bir muhite göçer göçmez, derhal oranın tabiat şartlarıyla intibaka çalışırmış. Araştırırmış. Bu kavmin, ancak en geri kalan kısımları tabiatın geniş muhitine uzanamayıp cemiyetin dar muhitini tetkik edermiş; ondan faydalanırmış.

Elbette biz en genişine heveslenmeliyiz. Elbette, ilerlemek, basit şartlarla çalışan müstahsilimizin elde ettiği mahsulleri bir elden bir ele devretmekle ve aradaki farktan kâr etmekle tahdit olunmamalı. Tabiatı, tabiatın büyük imkânlarını gençlerimiz, kurtlardan, kuşlardan, renkli böceklerden, garip manzaralı taşlardan başlayarak merakla ele almalılar. Tabiatla tanışmalılar. İstikbal için geniş ufukları, tabiatın hudutsuz imkânlarından çıkarmalıyız.

Yine malumu ilama kalkıyorum, heyhat!

Bu uzun mukaddimeden sonra pratik bir mevzua geliyorum.

Ordinaryüs Profesör C. Kosswig'den aldığım bir mektupta Türk Biyoloji Derneği isimli ilmi bir teşekkülün kurulduğunu öğrendim.

Sayın profesör diyor ki:

"Tabiat bilgisi yalnız okul sıralarında öğrenilmez. Sayısı pek çok olan çeşitli cemiyetler bu işi üzerlerine almışlardır. Mesela Ornitoloji Cemiyeti, Entomoloji Cemiyeti... Bunlardan başka zengin hayvan ve nebatat bahçeleri küçük çocukların oyun yerleri olduğu için, daha mektebe gitmeyen çocuklar bile birçok hayvan ve nebatların isimlerini öğrenmiş bulunur. Memleketimizde maalesef tabiat sevgisini aşılamayı ve etrafımızdaki canlıları tanımayı öğretecek bu şekilde teşekküller bulun-

mamaktadır. Bundan başka, biyoloji ile yakından ilgilenmek isteyenler yabancı dil bilmedikleri takdirde, hele üniversite ile temasları yoksa tamamen yardımsız kalmaktadırlar. Yine aynı sebepten okullarımızda biyoloji dersi veren öğretmenler derslerini vermekte ve tatbikatlarında çok defa müşkülatla karşılaşmaktadırlar.

Buraya kadar kısaca saydığım vakıalar biyoloji ile yakından ilgili meslektaşları bir Türk Biyoloji Derneği'ni kurmaya teşvik etti. Derneğin çeşitli gayelerini ilişik olarak sunduğum *Biyoloji* adlı derginin 1. sayısındaki tüzüğünde bulacaksınız. Bütün bunların kısa bir zaman içinde gerçekleşmesi tabiatıyla mümkün değildir. Bunun için dernek bizce en önemli olanlarını, yani bir dergi yayımlamayı ve konferanslar vermeyi ön plana almıştır."

Tabiat bilgisini bir mücerret ilim olarak değil, hoşça vakit geçirmek için renkli kuşları, acayip hayvanları seyir mevzuu da değil, fakat hayatta muvaffak olmanın anahtarı diye, muhitini tanıyıp muhitten istifade etmenin pratik yolu diye ele almalıyız.

Akşam, 13 Ekim 1950

Bir Manevi Ayarlanmaya Muhtacız

Bazı gazeteler renkli çıkarlar; boyalarının ayarı tutmaz: Dudağın kırmızılığı yanağın üstünde, gözün maviliği alnın ortasında...

Bu ayarsızlık, maalesef, çok defa şahsiyetlerimizde görülüyor. Tamamı tamamına üst üste basamıyoruz. Ferdi düşüncemiz başka türlü; cemiyet halinde toplandık mı başka türlü; içtimai faaliyete geçtik mi, yine başka türlü...

Mesela: Evde laubali mizaçlı, geniş mezhepliyiz. Namazla niyazla, hayırseverlikle ilgimiz yoktur. Halbuki eş dost arasına girdik mi, maneviyat taraflısı kesiliriz. Halk karşısına çıkınca da, hangi partide yahut parti ile ilgili müessesede isek onun düdüğünü çalarız. Bir değişiklik olunca o düdüğü bırakıp başkasının zurnasını... Ve tabiatıyla zurnada peşrev olmaz.

Karikatürlere de intikal etti: Tek partili rejim devrindeki bazı mebuslar, mecliste başka türlü alkış tutar; kulüpte bambaşka tenkitlere kalkar; evine dönünce de takkeyi başına geçirip bambaşka havaya girerdi. Neticede ne oldu? O gibilerin bazıları kulüpte söylediklerini Meclis kürsüsünde tekrarlayacak şekilde parti değiştirdiler. Muharrirseler, ona göre yazılar yazdılar. Fakat acaba halen şahsiyetlerimiz ayarlı mıdır? Kumarbazsak, kumarın aleyhinde; ayyaşsak içkinin aleyhinde; cinsiyet bahislerinde mübalatsızsak tesettür aleyhinde, binamazsak feraiz lehinde ilh tahta kılıç çekmiyor muyuz?

İşte fenası, filanca adamın evde, kulüpte konuştukları ve yaptıkları ile halk huzurunda yürüttüğü fikirler takındığı tavırlar birbirini tutmaz diye biliyoruz da, hâlâ onu bir kıymet sayıyoruz. Bu samimiyetsizlikten cemiyet ıstırap çekmektedir.

Esnaf hilesinin, yalan yeminin, yalancı eyvallahın, müdahaneci kandilli temennanın, *canın çıksın* diye düşünürken sarf edilen *Allah ömürler versin*'in moda hükmünde olduğu bir müstereddi Bizans pazarının temposuna ilikler, kemikler alışmıştır.

Tevfik Fikret'in gür sesi kulağıma geliyor:

Silkin, o mezellet tozu uçsun üzerinden
...
Vaktiyle baban kimseye minnet mi ederdi?

Son günlerde birçok sahte mürşitler çıktığı ve halka gülünç oldukları için ben de, güya bütün hayatı aksaksız bir seyir takip etmiş Havariyun edası takınmak istemiyorum. Allah'ın ve kulların huzurunda günahım, kabahatim çoktur. Henüz tövbekâr olmak cesaret ve kuvvetini de gösterebildiğim yok. Onun için, "biz" derken "kendimi" de pusulaya sokmaktan kaçınmıyorum. Bari kusurumuza dair bir şuur gelse de derlenip toplansak... Hep birlikte bir nebze silkinsek ve mezellet tozlarını üzerimizden az çok uçurtmaya gayret sarf etsek, mümkün mertebe manen ayarlansak.

Evdeki özümüz, yaran meclislerindeki gözümüz, halkın karşısındaki sözümüz birbirini tutsa... Ayarsız basılmış resimler gibi siyahımız, mavimiz, kırmızımız yaradana yan bakmasa...

Akşam, 30 Mart 1951

Milletimizdeki Yenileşme Arzusu

Bindiğim bir çekçek arabasının sahibi, laf arasında içini çekti:

— Ah bir kamyon uydurabilsem. Şoförlük de öğrenirdim. Çok iyi olurdu çok.

Bu söz önümde bir ufuk açtı. Türk milletinde hasıl olan modern zihniyeti bir anda, takdirle, hamdüsena ile gördüm.

Şarklının önünde, terakkiye mâni engel, büyük engel, Garp'ın icatlarını benimsememek inadı idi. Hicaz demiryolu yapılırken, defalarca hücuma uğramış, kırılmış, bozulmuş. Şimdiki hacılar ise memnuniyetle tayyare biniyorlar. Bidat saymak, kâfir icadı diye itiraz etmek hiçbirinin aklından geçmiyor.

Başmuharririmiz Necmeddin Sadak, çocukluk hatıralarını anlatır. Babası memuriyet dolayısıyla Konya'ya gitmiş. Necmeddin Sadak'ın bisiklete binerek dolaşması şehirde hadise olmuş. Bu şeytan arabasına binmemesi için babasına müracaat olunmuş. Tazyik neticesi çocuk bisikletten mahrum bırakılmış.

Şimdi zannetmem ki böyle büyük bir şehrimizin bütün halkı herhangi bir teknik ilerleyişi bu şekilde karşılasın. Dahasını da iddia edebilirim: Küçük bir Türk köyünün bütün halkı da katiyen yeniliğe düşman değildir. İhtimal o kabil tek tük fertler, "Yok!" diyecek derecede azalmıştır.

Hatıralarımı yokluyorum: Şu son on beş sene içinde yer değiştire değiştire askerlik yaptım: Seyahatlere çıktım; muhtelif şehir, kasaba ve köylerde oturdum: Mistik yahut miskin bir düşünce ile bir küflü paslı itikatla yenileşme aleyhtarı insana rastlamadım. Mizahi sahada "konfur moderene gatlanduk emme gene yaranamaduk" tekerlemesini hatırlıyorum. Realite sahasında da zihnimin köşeciğinde yalnız şu kalmış: Karadeniz'de, Fatsa taraflarında zengin bir zat, bundan on beş sene kadar evvel bizi malikâne gibi çiftliğine öğle yemeğine davet etmişti. Modernlik namına her şeye heveslenmiş. Dağ başına bütün bunları nasıl getirdi diye şaşırdık.

"Bir eksik dikkati çekiyorsa söyleyiniz!" dedi.

Ele leğen ibrikle su döken uşağı gösterip cevap verdik:

— Bir su deposu yaptırtsanız... Muslukla aksa...

Ev sahibi gocundu.

— Yok, o kadarı da değil. Elimize su dökecek bir adamımız bulunur...

Mamafih diğer sahalardaki modernlikleri göz önünde tutulsa, buna "son mukavemet" denebilir. On beş senedir o dahi çözülmüştür.

Son seneler içinde, ziraat makinelerine karşı köylülerimizin fakir tabakasında küskünlük duyuluyor. Daha doğrusu, bu ziraat makinelerine karşı değildir; işsiz bırakılmaya karşıdır. Vazifelerini traktörler görürse, onlar ne etsin? Yoksa o traktörleri kullanma imkânı kendilerine verilse mesut bile olacaklar... Demek ki bünyevi bir "istemezük"çülük değil.

Düşünüyorum, arıyorum: Hayır, ilerlemeye karşı bir inat, bir taassup hiçbir ferdimizde yoktur, kalmamıştır. Eğer memleket hesabına nikbin levhalar arıyorsak en başta işte bu zihniyet değişikliğini göstermeli.

Bu, mağlup bir Şark medeniyetinden palamarı çözüp 20. asrın enginine doğru açılmak imkânını bize veriyor.

Akşam, 13 Ağustos 1951

Halkımızın Bacakları

Japonlara dair bir resim gördüm. Altında şöyle yazıyordu: "Kadınlarının bacakları kısa ve kalındır. Onun için Garp usulü kostüm giyince hep uzun etek yaptırırlar..."

Son güzellik müsabakasında, bizim kadınların normalden kısa bacaklı olduklarına dair bir müşahedemiz olmadı gerçi. Fakat muhakkak ki, oyluk ve baldırları klasik ölçülerden umumiyetle pek kalındı. Acaba niçin?

Sporsuzluktan mı? Spor yapan adale ise bilakis kalınlaşır. Bizimkiler, boyuna bisiklete binmiyorlar ya... O halde, bu, bir ırk meselesi mi? Yoksa biz de Japonlar gibi Avrupalılara kıyasla başka bir ırktan mıyız? Hayır...

Düşündüm; yarı fantezi, yarı ciddi, şu hükme vardım ki, bacak adalesi kalınlığının belki de tek sebebi sokaklarımızdır. O çarpık çurpuk kaldırımlarda kâh sağa,

kâh sola, kâh öne, kâh arkaya ayak sendelete sendelete, bizzarure yaman idman yapılıyor. Vücudun en fazla gelişen yeri bacaklar oluyor.

Beynelmilel sahada güzellik yarışına çıkarken kızlar ve kadınlar bahsinde böyle... Şimdi bir de erkeklere bakalım:

Güreşçilerimizin sekizi de şampiyon olup çıkmıştır. Bu, yalnız bir numaralı takımımızda değil, iki numaralısı da aynı muvaffakıyeti kazanıyor. Bu vakıayı güreşin bir milli spor oluşu ile mi izah edeceğiz?

Artık bilinmeyen kalmadı ki, bizim pehlivanların muvaffakıyeti bilhassa bacak sarmalarıyladır. Anane yolu ile bunu öğrenmiş bulunuyoruz deniyor. Nasıl oluyor da yabancı memleketlerin atletleri bir bakışta başka hünerleri görüp tatbik edebildikleri halde, bacak hünerlerini birçok tetkiklere rağmen anlayamamış bulunsunlar? Bence görüyor, akıl erdiriyorlar ama tatbik mümkün değil. Zira bacak adalesinin kuvveti kolay kolay kazanılamaz. Nerde onlarda öyle sokaklar ki, bütün ömür boyu bacakları idman ettirsin: şampiyon yetiştirsin!

Sokaklarımızın böyle bir hususiyet verici, beden terbiye edici hasleti var.

Bir hasleti de şudur: Yabancı diyarların asfalt caddelerinde yürürken, vatandaşımızı ta uzaktan seçebilirsiniz. Mutlaka yıllık alışkanlıkla –mevhum taşlara çarpmak istemiyormuşçasına– aşırtma aşırtma adım atacaktır. Öyle yürüyeni gördünüz mü, girin koluna... Talimi fazla ise ya Üsküdarlıdır, ya Beşiktaşlı!

Konak arabalarının atları, gösterişli adım atsınlar diye, uzun müddet kumda yürütülür, sonra karada da giderken lap lap havadan adım atarlar. Biz de, bir bakıma, böyle şahane yürüyoruz.

Basketbolcularımızın her takıma yenilmeleri de, vücutlarımızın kol kısmını –ayak idmanlarına verdiğimiz

ehemmiyet yüzünden– icabı kadar geliştiremediğimizle izah olunur belki...

Evvelce aramızda lades bacaklı çocuktu. Kundak şekli ıslah edileliden beri kalmamıştır.

Şu seneler içinde şoselerimiz yapılıyor. İleride de cadde ve sokaklarımız yapılırsa, bizde bacak tipi hayli değişeceğe benzer.

Başımız yukarıda, her adımı kontrole lüzum kalmaksızın dik yürümesine de alışacağız.

Akşam, 19 Ekim 1951

Uslu Çocuk Fena Bir Çocuk Tipidir

Zaten bu fikir bende öteden beri vardı; fakat son seyahatim sırasında büsbütün kuvvetlendi: Çocuklarımızı fena yetiştiriyor, onlardaki hasletleri öldürüyoruz.

Mesela tabiatı tanımak gayretini, mesela atılganlık, mesela tecrübecilik hasletlerini hep baltalıyoruz.

Öteden beri ve bu sefer gördüğüm memleketlerin halkı, evlatlarına "çocuğun yaşayabilmesi için elverişli muhitler" hazırlamış: kudretine göre, çocuk odası, çocuk dairesi, çocuk bahçesi kabilinden... Şayet kudret yoksa teşkilat sayesinde bunu elde etmiş. Fakir aileler bir araya gelmişler. Kendileri işe giderken evlatlarını aynı dam altında yahut bahçeye koymuşlar. İçlerinden birini nöbetleşe kırk çocuğun başına gözcü dikmişler.

Hülasa, her memleketin her tabakasının çocuğu tabii bir muhit içindedir. Orada, arkadaşlarıyla oynayabiliyor, tabiatın parçalarıyla temas edebiliyor, tecrübelerini çağına elverişli bir şekilde kâh kumla kâh suyla kâh çamurla oynayarak, bazen de parmacığını yakarak, düşüp dizini kanatarak ilerletiyor.

Bu tip insan, büyüdüğü zaman tecrübi ilimlere alışkın, tehlikeli maceralara atılgan, her şubede müteşebbis olabiliyor.

Yoksa, "Uslu uslu köşede oturur, maşallah!" dediğimiz evsaftaki çocuk, hekim muayenesine muhtaçtır. Onu ya biz baskımızla dejenere etmişiz yahut guddelerinde bozukluk vardır.

Şu misale bakın:

Hayat *Mecmuasının Kafesteki Çocuğu*

Yapı ve Kredi Bankası'nın yeni çıkarmaya başladığı *Resimli Hayat* mecmuasının birinci sayısında Selma Abley isimli 6,5 yaşında bir yavrucağızı babası bakkal Bay İsmail tarafından hakiki bir kafese kilitlenmiş görüyoruz. Karıkoca, dükkânda hizmet mecburiyetinde olduklarından, çocukları ile uğraşamıyorlarmış, o da serbest kalınca etmediğini bırakmıyormuş. Mesela, ne gibi? Resimleri takip ederek öğrendiğimize göre, kafes açılır açılmaz bir çikolata yiyor, kedi seviyor, köşede azıcık fırsat bekleyip yallah sokağa. Kendi yaşıtı olan bir arkadaşla minimini bir uçurtma uçurmaya kalkışıyor. Ana baba fark edip hemen yakalıyor, "yaramaz çocuk Selma"cığı çalapaça sürükleye sürükleye yine bir metre sathındaki kafese kilitliyorlar.

Bir mecmua mevzuu olarak harikulade; *Resimli Hayat* mecmuasını tebrik ederiz amma bir çocuk yetiştirme şekli olarak başkalarına tavsiye şayan değil. Bilakis ibret!

Çok sevimli, çok canlı, çok zeki Selmacığın ve diğer Türk yavrularının zenginli, fakirli, köylü, şehirli çok daha makul bir pedagojik sistem içine sokulmaları müstakbel nesillerin yaratıcı uyanık, malumatlı sıhhatli olmaları nam ve hesabına ne kadar temenniye şayandır.

Akşam, 26 Mayıs 1952

Anadolu'dan Mektuplar: Bizim Nesil Bir Kötülük Etti ki Bütün İyiliklerine Bedeldir

Hani bir tabir vardır:

"Kaşıkla verdi, sapıyla çıkardı."

İşte bizim nesil de öyle: Bu vatana karşı türlü fedakârlıklara, feragatlere katlandık. Babalarımız, dedelerimizin hazır mirasını yemişler, bize harap bir vatan bırakmışlardır. Biz, gerçi bir imparatorluğu devrimizde mahvettik. "Cihangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten" sözünün aksine, "Bir küçük modern devlet çıkardık üç kıtadaki bir imparatorluktan..."

Bu sözlerle bir paradoks, bir kinaye, bir hicivde bulunmuyorum. O imparatorluğun son günleri gelmişti. İngiliz imparatorluğu, Fransız koloni sistemi bile inhitat halindeyken biz Trablusgarp'ı, Arap memleketlerini, Rumeli'de bize tâbi bir Slav dünyasını idaremiz altında tutamazdık. "Mütevazı bir Cumhuriyet çıkardık koca bir imparatorluktan..." hakikati zaruriydi... Kabahatimiz o değildir... Kabahatimiz ormanlarımızı şu nesil içinde mahvedişimizdir.

Vatanımızı modernleştirmek sahasında ağzımızla kuş tutmuş olsak nice yollar, nice binalar, nice mektepler, nice enstitüler kursak, bütün bunlar, kaşıkla nimet vermektir. Fakat ormanlarımızı mahvetmek, kaşığın sapını gırtlağa sokup o nimetleri geri almaktır.

— Trenle, otobüsle, otomobille Anadolu'yu gezerken etrafınıza bakın. Mütemadiyen telefon, telgraf direklerine rastlayacaksınız. Bunlar Anadolu'nun eski ormanlarının cesetleridir. Bir telefon, telgraf direğinin yetişmesi 70 seneye bağlıdır. İşte yalnız medenileşme pahasına böyle bir orman katliamına giriştik...

Balıkesir Demokrat adayı ziraatçı Ahmet Kocabıyık'a bir muharrir arkadaş dedi ki:

— Ben çocukluğumda buradan geçmiştim. Aklımda kaldığına göre, vilayetiniz baştan aşağı ormandı, ağaç içindeydi. Şimdi ağaçsız bir yer burası... Demek hafızam beni yanıltmış.

Sevimli aday, izahat verdi:

— Bu nesil içinde mahvolan büyük ormanların isimlerini sayayım: Alaçam, Ulus, Madra, Akdağ, Sülarya ormanları ki, bunların içinde Alaçam mütehassıslar tarafından "ebedî bir orman" sayılıyordu. Çünkü kökler birleşip yekpare bir orman olmuştu. Hepsini mahvettik.

İstanbul'un civarını düşünün. Biz de öyle yaptık. İstanbul'un eski gravürlerine bakınız: Bizzat şehir bir çınar ormanı içindeydi. Başka Türk vilayetlerinde de durum başka türlü değildi. Hepsi mahv!

Kasti orman yangınlarını yapanlar, şöyle kâğıtlar bırakıyorlarmış:

"Ya keçiye af – ya ormana maf." (Maf, yani mahv).

Doğan Nadi, bunun şu manaya geldiğini anlattı:

— Keçi ormana zarar verdiği için, orman bölgesinde beslenmesi yasak edilmiş. Köylü de, "Bu yasak kaldırılmazsa biz de ormanı böyle yakarız!" demek istemiş.

İşte bizim nesil, böyle bir orman katili oldu: Ecdat, az oda ısıtırken, hırka ve kürk giyer, mangalla idare ederken, biz sobalar yakıp bütün evi güldür güldür ısıttık, pijama ve kombinezonla gezdik. Koca çamların özlerini alıp çıra çıkarttık; bu pahalılık senesinde çıranın kilosunu 40'tan 35'e ucuzlattık.

İşte biz böyle bir orman katili nesil olduk. Bu vatana bütün iyiliklerimiz, bu fenalığımızın yanında solda sıfır

kalır. Ağaç katilliğimiz devam ederse, gelecek nesillerden rahmet beklemeyelim.

Akşam, 22 Nisan 1954

Anadolu Şehirlerinde Hissedilen Başlıca İki Eksik

Eksiklerimiz sayısızdır amma ben bilhassa ikisi üzerinde duracağım.

Biri: Kulüp nevinden bir içtimagâh ama ne kumar kulüplerini, ne spor kulüplerini kastediyorum. Hiçbir partiye mal edilmeyen, hiçbir partinin propagandasını yapmayan, –ismi Halkevleri olmasın varsın– münevverlerin toplanma, konferans verme, kapalı spor yapma, faydalı piyes ve faydalı film seyrettirme, amatörce müzik dinletme, amatör sergileri açma yeri...

Evet, ismi varsın Halkevi olmasın, ahali evi olsun, bu müesseseleri, siyaset dışı ihya etmeliyiz. Çünkü toplanacak bir yer yoktur. Çok münferit, çok temassız yaşıyoruz. Eski Halkevleri gayeyi temin etmiyordu ihtimal... Yeni ahali evleri onların her bakımdan ıslah edilmişi olmalıdır.

Hani papaza kızıp oruç bozmak vardır ya... Halkevleri'nin külliyen imhası ona benzemiştir.

Manisa'da mülga Halkevleri'nin parklar ortasındaki binasını gördüm. Şimdi Maliye'ye devredilmiş. Maliye şubeleri de elbette iyi binada barınmaya layıktır amma bu bina, hiç de o gayeye göre değildi. Bir içtimai kulüp olmak üzere yapılan binalar, yine o gayelere hasredilmelidir. Ahali evlerini ihdas etmezsek, zaten pek kıt olan maşeri hayatımızı büsbütün fakrüddeme müptela edeceğiz.

İkincisi de; hayırseverlik noksanımızdır. Türlü vilayetlerimizi gezerken hep sordum: "Burada hayrat ve hasenatıyla ün almış kimler vardır?"

Mimarisi bozuk bazı camilerin tamir yahut inşasında yardım eden tek tük bazı vatandaşları saydılar. Lakin başka türlü hayrat ve hasenat sahiplerine pek rastlanmıyor.

Halbuki iyilikseverliğin ne mükemmel bir şeklini kendi milli bünyemizde yaratmıştık. Hem şahsımıza, hem muhitimize, hem vatanımıza pek biçilmiş kaftan olan bu modern hayratçılığımızın ismi, "güzelleştirme" idi. Yepyeni bir içtimai ruh uyanmıştı: Zenginler ve orta halliler kendi kasabalarının, kendi semtlerinin Türk milletine yaraşır bir manzara arz etmesi için maddi ve manevi fedakârlıklardan geri kalmıyorlardı. Adeta hamiyet yarışına çıkıyorlardı. Bunu da, tıpkı Halkevleri gibi, artık politika dışı bir cereyan saymanın "güzelleştirme cemiyeleri"ni diriltmenin ihtiyacını duyuyoruz. Kimseye cebretmeden, kimseyi angaryaya koşmadan... Herkesi: "Kendin için, kendi muhitin, kendi vatanın için!" diye ikna ederekten, bu pekâlâ mümkündür.

Zira halen milyonerlerin 100'er bin liralık evler yaptırdıklarını, fakat önlerindeki yaya kaldırımına, karşılarındaki çöplüğe bile mukayyet olmadıklarını görüyoruz. Dünyanın hiçbir yerinde ve tarihin hiçbiri medeniyetinde görülmüş, işitilmiş bir şey değildir bu...

Varsın güzelleştirme cemiyetlerinin ismi değişsin: "bakım kurulları" olsun. Fakat bir şey olsun...

... "Ahali evleri" ile "bakım kurulları"nın mülga Halkevleri'nden ve mülga güzelleştirme cemiyetlerinden daha mesut şartlar altında doğmaları cidden temenniye şayandır.

Akşam, 2 Mayıs 1954

Anadolu Mektupları: Tenkide ve Şakaya Tahammül Gerek!

Hiç korkmaksızın İstanbul'u ve İstanbulluyu tenkit edebiliyoruz. İşte tekrarlıyorum: İstanbul, Türkiye'nin belki de en pis, en bakımsız şehridir. Eski İstanbul terbiyesi ortadan kalkmış, halkımız tersine rekor kırmaya başlamıştır. Sokakta bir şey sorarsanız, aksi cevap verirler. Yerlere tükürürüz. Soba borularımız damlar, kapımızın önünü temizlemeyiz. Çöp tenekelerini âlemden utanmaksızın devirip bırakırız... İşte biz, Türk milletinin en ıslaha muhtaç insanları haline gelmişiz.

Bunu kendimiz hakkında korkmadan söylüyorum. Hücuma, suikasta uğramayacağımı, gözüm kapalı biliyorum. Çünkü İstanbul şöyledir. Böyledir ve yukarıdaki tenkitler doğrudur ama İstanbul'un harikulade bir hasleti vardır: Kendi aleyhindeki hakikatleri dinlemeye mütehammildir.

Anadolu şehir ve kasabalarından da aynı mütehammilliği beklemek hakkımızdır. Mesela Konya'yı ele alalım. Anacaddeleri ben görmeyeliden beri asfaltlanmış. Bu mevsimde bile arasözlerle sulanıyor. Köhne çarşılarının yerine yenileri yapılmış ve yapılıyor. Otelleri, lokantaları artmış. Ve otellerinden bazıları hem ucuz hem temizdir. Basittir ama insanı utandırmaz. Konyalıdan yol sorarsınız, yol gösterir. Elinde imkân varsa her yardımı yapar.

Ama gelgelelim, haddin varsa yan bak. Derhal taassup derecesinde bir feveranla karşılaşırsınız. Nitekim mebus adaylarından birinin mensup bulunduğu gazetede, "Konyalılar mutaassıptır!" diye yazmışlar. Aday bizzat yazmamış ya. Gazetesi yazmış. Vay efendim sen misin o gazeteye mensup olan. Her koyunun kendi ba-

cağından asılacağı bile hesaba katılmaksızın bir feveran...

Ben de vaktiyle Konya'da askerliğimi yaparken burada gözlerimle gördüğüm bir hakikati gazeteme yazmıştım. Fakir ölülerini portatif merdiven üzerine tabutsuz yatırıyorlar, öylece mezara götürüyorlar. "Bu ne kötü âdet. El-insafü nısfi'd-din diyen Müslümanlığın şefkatine, rahmetine sığar mı?" demiştim. Bunu da Konya ismini zikretmeksizin Orta Anadolu'da bir kasabada diye şöyle geçiştirivermiştim. Aman Yarabbi! Bunun üzerine uğratıldığım belayı tasavvur edemezsiniz. Vay bizim aleyhimizde bulundu diye beni evvela generale, sonra da telgraf telgraf üstüne Genelkurmay'a şikâyet etmişler. Askerliğim boyunca az daha yazı yazamayacak, ekmek paramdan olacaktım.

Tenkidim her halde haklı olmasına rağmen bu kadarına dayanamadılar.

Fakat Türk milletinin bir vilayetinde tenkide tahammül, öbüründe tahammülsüzlük bu demokrasi devrinde olamaz. Onun için bir manevi jimnastik olsun diye, bu sefer de, Konya'da yerli kadınların tesettür durumunu Türk milletinin an ve şanına yakışmayacak bir gerilikte gördüğümü saklamayacağım. Tek gözleriyle bakıyorlar. Münevver ailelerin erkekleri bile kadınlı meclislere –pek az istisnayla– kendi hanımlarını getirmiyorlar.

Dost acı söyler. Ben de hayatımın on üç ayını geçirdiğim medeniyet merkezi Konya'nın dostuyum. Kendi şehrim İstanbul'u nasıl şiddetle tenkit ediyorsam Konya'yı da işte tenkit ettim. Affetsinler.

Akşam, 3 Mayıs 1954

Anadolu Mektupları: "Amerika ile At Başı"

Atatürk devrinin inkişaf coşkunluğu içinde bazı meydan nutuklarında şöyle deniyordu: "İşte şu müesseseyi kurmakta, şu inkılabı başarmakta Avrupa'yı fersah fersah geçtik."

Bu iddiaya karşı Yahya Kemal şu hicivde bulunmuştu:

"Ne talihsizliktir bizimkisi! Vaktiyle Avrupa'dan fersah fersah geriydik. Ansızın Avrupa'dan fersah fersah ileri olduk. At başı beraber gitmek zevkini bir türlü tadamadık."

Şimdi de demokrasi devrinin coşkunluğu içinde filanca köye su getirilirken, falanca köye yol yapılırken, feşmekânca köye pulluk satılırken şöyle deniyor: "On-on beş sene sonra Amerika halini alacağız."

Çaresiz akla şu sualler geliyor:

— Bu hesaba göre, acaba kaç gün sonra Yugoslavya'nın iktisadi seviyesini geçip, kaç hafta sonra İtalyan'ınkine, kaç ay sonra da Fransa'nınkinden sekip bir-iki yılda İngiltere'ninkine ulaşaraktan İsveç ve İsviçre'ninkini aşıp, Japonya'yı ufukta kaybederekten Amerika'ya çatacağız."

Evet, romantiklik edebiyat ve sanatın bir devresinde makbuldü. Fakat sonra kıymetini kaybetti. Hele iktisat işlerinde acaba moda haline gelmiş midir? Gelmeli midir?

Gerçi milleti heyecanlandırmak üzere bazı büyük hedefler, büyük iddialar faydalı olabilir. Fakat şahıslar babında olduğu gibi, cemiyetler babında da tevazu iyi şey değil midir?

Vaktiyle elime bir ambalaj kâğıdı geçmişti. Her milletin milli marşı tercüme edilip bastırılmış, sonra satılamadığı için formalar okkaya verilmiş. Burada, büyük mil-

letlerin marşlarında: "Hür yaşadık, hür yaşarız!" nev'inden güfteler göze çarparken, Karadağ'ınkinde, "Aslan pençemiz altında dünyayı titretiriz!" deniyordu.

Yâr ve ağyara karşı iyi mi şimdi böyle bir övünüş?

Yok, hayır! Realist olmak elbette tercih olunur. Türk milletine de yaraşan budur. Biz şu Cumhuriyet devresinde hayli işler başardık. Bunlar, yaşadığımız asrın en zaruri tezahürleriydi. Mevcudiyetimizi devam ettirmenin temel şartlarıydı. Hatta temel şartlarından bazıları. Peki şu son demokrasi yılında ne yaptık, ne yapıyoruz? Garp medeniyetinde dünyanın her tarafında sağcı – vasat – solcu partilerden hepsi mevcutken biz vasat partilerden ikisini, üçünü haydi diyelim ki dördünü kurduk. Tek parti yerine ikinci bir parti idareyi ele aldı. O parti de, diğer birçok milletler arasında dış siyasetini Garp âleminkine dayadı. Askerî, iktisadi bazı yardımlar görmekle beraber, otuz sene harbe girmemiş olmanın hüsnü talihi ile kırılmayan genç nüfusumuz bir canlanma alameti gösterdi. Mevcut rejimimiz, eski rejimlerin yüz kızartacak şekilde ihmal ettikleri liman, karayolu, köy suyu, bazı makinelerin ithali, bazı fabrikaların kurulması kabilinden –ekser milletlerin eski asırlarda başardıkları– işlere kısmen el attı. Fakat azı yapıldı, çoğu kaldı.

İşte umumi manzaramız budur. Umumi manzaramızda şöyle bir hususiyet de var: "Köy ilerledi, köy mesut!" diyoruz, ama Orta Anadolu köyünde mesela yalnız bir tek evin kiremidi vardır, traktörü vardır. O da ağanındır. Öteki haneler eski hamam eski tastır. 19. asırlardan beri dünya "çok istihsal" ile değil içtimai bakımdan "makul bir tevzi" ile halk tabakalarının hepsini düşünmekle meşgul oluyor. Hele 20. asrın başlıca davası, kavgası budur. Biz henüz bu davaya karşı başımızı kuma sokmuş ve tehlikeden böyle korunduğunu farz etmiş devekuşu durumundayız. Şehirde de böyleyiz maalesef köyde de böyleyiz... Onun için bu pilav daha çok su kaldırır...

Evet, ilerledik şükür... Fakat iyi bir Ortadoğu memleketi olmamız için kırk fırın ekmek ister...

Yedi evliya kuvvetinde nice mücahitlerin himmeti lazımdır.

Akşam, 6 Mayıs 1954

KADIN SORUNU

Halil Ağa İsmiyle Yaşayan Kadına Dair

İzmir'den gelen bir habere nazaran, Bergama'da Halil Ağa ismiyle yaşayan biri ölmüş; cenazesi yıkanırken, bir de bakmışlar ki, meğerse Halil Ağa kadınmış. Tam elli sene kendini erkek zannettirmiş; çiftlik kâhyalığı yapmış; delikanlıların mahremi esrarı olmuş ve sırrını kimseye karşı faş etmemiş. Cesedi muayene edilip kendisinin bakire olduğu tespit edilmiş.

Acaba bu insan, niçin böyle, ziyansız bir sahtekârlığa lüzum gördü de cinsiyetini sakladı? Buna mecbur olması için, onu tehdit eden bir tehlike mi vardı? Yoksa seciyesinin meyli erkekliğe miydi?

Velev ilk saikler bunlar olsa bile, çiftlik ağalığı yapmak, bir sırrı ömrünün sonuna kadar büyük bir maharetle gizlemek kudretini gösteren Halil Ağa, isteseydi elbette Anadolu'nun başka bir kasabasına göçmek, onu tehdit eden tehlikeden yakayı sıyırmak ve nihayet zevklerinde erkeklik hususiyeti galip olan diğer birçok kadınlar gibi à la garçon (alagarson) yaşamak imkânını bulabilirdi... Halbuki bunu yapmamış...

Öyleyse, sırf erkeklerin arasına erkek olarak karışıp erkek hayatı sürmek zevki için bu şayanı hayret hileyi

başarmış... Elli sene süren bu komediyi, bütün hayat imtidadınca, muvaffakiyetle oynamış...

Ne dersiniz:

Halil Ağa erkek hayatını, kadın hayatına tercih etmekle haklı mıydı?

Eskiden olsaydı, zannedersem, hemen bütün salim düşünceli insanlar, yukardaki suale şu cevabı verirdi:

"Evet! Merhume ağa yerden göğe kadar haklı... Zira kadınlar erkeklerin pençesinde oyuncaktır! Bütün hak onların... Latif cins, kümes hayvanatı gibi, kafes arkalarına tıkanmış... Onun müntesiplerine, medeni ve hukuki bütün mazhariyetler yarım porsiyon veriliyor; yahut da hiç verilmiyor. Bir erkek için en tabii görülen bir hürriyet, bir kadın için namussuzluk sayılıyor... Hülasa kadınlar, erkeklerin esiri demesek bile, herhalde madunu vaziyetindedirler... Halil Ağa bunu sezdiği için kendini 'tam hukuklu' insanlar arasına hileyle karıştırıvermiş..."

Evet, eskiden olsaydı, böyle denebilirdi. Lakin şimdi iki cinsiyetin yekdiğerlerine karşı mevkileri, kadınlığın bu derece aleyhinde mi ya?

Kadınlar, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de nazariye itibarıyla erkekle eş oldular. Tatbikatta ise, erkekleri mağdur mevkide bıraktılar: Aynı medeni, hukuki, örfi imtiyazlara malik bulundukları, kocalarıyla aynı tahsili gördükleri halde, çalışıp para kazanmayı gene erkeğin omuzuna yüklemek zihniyetini taşıyorlar. "Evin geçimini temin, kocamın borcudur!" demek, hemen bütün dünya kadınlığının şiarı! İstisnalar pek az.

Halbuki bu devirde, gene pek az kadın, eski hukuksuz, imtiyazsız hemcinsleri derecesinde olsun, ev işlerini uhdesine almayı vazife biliyor. Zamanenin Havva kızları, teşbihte hata olmaz, devekuşuna benzemektedirler: "Yük taşı!" "Ben kuşum!" "Uç!" "Ben deveyim!" hesabı... Yani: "Evinde iş gör!" "Ben hizmetçi değilim! Tahsilli, asri ka-

dınım!" "Sokakta iş gör!" "Kadın olduğumu unutuyorsunuz galiba? Evin geçimini erkek temin eder. Bu, dünya kurulduğundan beri âdettir..."

Binaenaleyh, bu yeni vaziyet karşısında, pek çok kimse şu hükmü verebilir:

— Hey gidi akılsız Halil Ağa! Hazır bu asırda kadın doğmuşsun; anlaşılan, becerikli bir insanmışsın da... Peki ne demeye cinsiyetinin şimdiki vaziyetinden istifade etmedin? Bir kocaya vararak, hayatta hiçbir iş görmeksizin, hiçbir içtimai vazife almaksızın yaşamadın da, tuttun, yalancıktan erkek olup çiftlik kâhyalıklarında ırgat gibi didindin? Bütün mesuliyetleri, müşkülleri yüklendin? Allah akıl versin!

Fakat ben, Halil Ağa'nın elli senelik sağlam iradesine bakıyorum da düşünüyorum ki:

Herhalde, merhum, hayatı çok esasından anlamış. Şu koskoca medeniyetin yapıcıları arasına bütün tezahüratıyla karışmayı, yarım porsiyon hukuklu olarak yaşamaya müreccah bulmuş...

Düşünmeli ki: Onun ortaya çıktığı devirde ve muhitte tam hukuklu ve tam faaliyetli bir insan olmak için erkek hayatı sürmekten başka çare yokmuş... Halil Ağa, feminizmin galebesinden sonra da, kadınların gidişatını beğenmemiş olacak ki, cinsiyetini saklamakta devam etmiş.

Akşam, 27 Kanunuevvel [Aralık]1932

Mülakatçılarla Mülakat
Sual: "Kadın Asker Olsun mu?"
Cevap: "Erkek de Olmasın!"

Dün Beynelmilel Kadınlar Birliği tarafından verilen çay ziyafetine davetliydim... Daha evvel Robert Kolej'de

talebe arasında yapılan bir inşat dersine hakem olarak çağrılmıştım.

Rafet Avni ve Nurullah Ata ile birlikte birinci, ikinci ve üçüncüyü Rasim Refik, Eyüpzade Etem, Metin Feridun olarak seçtik... Bu müsabakadan sonra, bizi müdürün dairesine aldılar. Orada, kadınlarla erkekler arasında müsavat isteyen beynelmilel bayanlardan bir grup gördüm...

Odaya girenleri görünce, erkekler ve bazı kadınlar, ayağa kalktı. Fakat iki cins arasında "müsavatı"nı isteyen bayanların en tanınmışı, erkeklere karşı kadınların tefevvukunu göstermek isteyen bir ısrarla istifini bozmadı. Hepimize, oturduğu yerden elini uzattı.

İşte o zaman, aklıma, öteden beri ısrar ettiğim şu fikir geldi:

Filhakika, iki cins arasında bazı müsavatsızlıklar vardır. Fakat bunların, kadınlar aleyhine olanları fakir tabakalardadır. Yüksek ve zengin tabaka arasında ise müsavatsızlık daha ziyade kadınların lehindedir.

Onlar çalışmazlar; istihsal etmezler; bütün fantezi-ler onlarındır; evlerine bakmakla, çocuklarını bizzat yetiştirmekle de kendilerini mükellef saymazlar.

Onun için değişmesi icap eden vaziyet yalnız kadınlar lehine değildir, kanaatindeydim... Gene de o fikri besliyorum...

Beynim bu düşüncelerle dolu olarak Robert Kolej' den ayrıldım ve Pera Palas'taki çaya gittim. Salonları yüze yakın kadın ve erkek davetliler dolduruyor.

Bir daire teşkil edilmiş; ortaya birer birer kadınlar çıkıyor; İngilizce, Fransızca, Almanca olarak nutuklar söylüyorlar. Sonra gene bir bayan bunları tercüme ediyor.

Herkesin dikkati, bilhassa milli kıyafetiyle gezen Hintli bayanla zenci bir murahhasta toplanıyor.

Nutuk söyleyenlerin fikirleri ise şu noktada temer-

küz ediyor: En kötü vaziyetten en hür ve müsavi vaziyete yükselen Türk kadını gıpta edilecek mevkidedir!

Bakıyorum: Ortalıkta bir faaliyettir gidiyor. Yerli ve ecnebi on beş-yirmi gazeteci harıl harıl mülakatlar alıyor. Ne yapıp da burada en enteresan sözleri yakalayabilmeli?

Bir kestirme yol düşündüm... Mülakat yapan meslektaşlarımla mülakat yapmak. Onların her birine şu suali sordum:

— Aldığınız en cazip cevap hangisidir?

Böylelikle özü yakalayacaktım:

Suad Derviş:

— Bütün kadınların harpten nefret ettiklerine zaten emindim. İster Şark'tan, ister Garp'tan gelmiş olsunlar, hepsi de taundan korkar gibi harpten çekiniyorlar.

Naci Sadullah:

— Hepsinin birtakım hüsnüniyetleri var. Fakat bu hüsnüniyetlerin tahakkuku yolunda çok yeni fikirler ve tedbirler ortaya attıklarını görmedim. Maamafih, hepsi de, dünyadaki buhranı, harbi, silahları kaldıracaklarına kanidirler...

İffet Halim:

— Sufrajet teşkilatının manasızlığına kailim... Reiseye kadın ve erkeklerin birbirlerinden ayrılarak çalışmalarının sebebini sormam. Diyor ki: "Ben, bu cemiyetin azası olmakla beraber, aynı zamanda İngiliz Liberal Partisi'nde heyeti idare azasıyım. Erkek, kadın beraber çalışıyoruz. Fakat kimi zamanda bir kadın teşkilatına ihtiyaç vardır. Çünkü kadının, çocuk ve içtimai teşekkül üzerinde birçok vazifeleri vardır ki, erkekler, bunlarla alakadar olamazlar.

Şamlıyan:

— Mısır murahhası Sitti Savi'ye sordum. "Kadın, kendisinden beklenen vazifeleri nasıl başaracaktır?" Dedi ki: "Kadın, her istediğini yaptırır. Fransızların meşhur

darbımeselini unutmayın: "Kadının istemesi, Allah'ın istemesi demektir!"

Hikmet Münir:

— İşte şu zenci kadının söylediklerini dinleyin. Bundan az zaman evvel, kendi milletinin tamamıyla köle ve cariye olduğunu anlatıyor. Halbuki şimdi ne mükemmel bir İngilizce konuşuşu var ve tavrı var... Londra'da bir gazetenin muharririymiş.

Primi:

— Demin kulağıma çalındı: "Kadın asker olsun mu?" diye, yanımda bir murahhasa sordular. "Erkek de olmasın!" cevabını verdi.

Paris-Soir ve diğer dört Fransız gazetesinin muhabiri Bayan Simonne Chevallier:

— İki tane enteresan cevaba rastladım: Murahhaslardan biri şöyle deri: "Erkeklerin en büyük ahmaklığı, kadınlara ucuz gündelik verilmesine müsaade etmektir. Zira bütün fabrikalar, bu yüzden kadın işçilerle dolmuştur. Kadınlar erkeklere yaman rakip olmuşlardır. Erkekler akıllı olsalar, eş yevmiyeyi asıl onlar isterlerdi!" İkinci enteresan cevap da ahlak müsavatı üzerinedir. Bir murahhas: "Ahlak müsavatı istiyoruz," dedi. "Fakat bunun istihsali için, kızlar delikanlılara has ve delikanlılar, kızlara has ahlaksızlıkları taklit edecek değillerdir!"

Times (Taymis) muhabiri Mavrudi:

— Kadınlar kongresinde de muhalif, muvafık cereyanlar olup olmadığını sordum. Muhalefet yokmuş...

Madam Angele Soreley:

— Ercümend Ekrem'in matbuat namına söz söylemek zaruretine düşünce, birdenbire feminist kesilmesi...

Benim de en cazip bulduğum reisenin samimi heyecanıdır. Konuşurken, bir şair gibidir.

Kendisine sordum:

— Bir meslek sahibi olan murahhaslar ne nispettedir?

— Pek cüz'i nispettedir. Birkaçının mesleği ve işi olduğunu hatırlıyorum. Ekserisi zengin kadınlardır.

Bu cevap üzerine bu toplantıya ne düşünce ile geldimse, buradan gene o düşünce ile çıktım.

Haber Akşam Postası, 16 Nisan 1935

İnanmak... Ne Güzel Şey!

Hayatımda, devre devre birçok şeylere inanmışımdır... Ve bu inanma sayesinde, kendimde Zaloğlu Rüstem'in kuvvetini bulmuşumdur... Sonra imkânım kaybolup o işten sıtkım sıyrılınca şaşmışımdır:

— Aman Yarabbi... O çetin vaziyetin nasıl üstesinden gelebildim?

İnanmak... Velev sevgilinizin güzelliğine, velev kendi şairlik kabiliyetinize, velev bir dostunuzun namuskârlığına, velev içtimai bir ülkünün yüksekliğine... Her neye olursa olsun inanmak... Sıdkla, dört elle ona sarılmak. Ne mükemmel şey... Ne bulunmaz şey...

İnsan ancak bütün etrafını saran canlı ve cansız mevcutlara bakıp da hayatı saman kadar tatsız bulduğu vakit, imanın baharat, alkol gibi biraz yakıcı, yıpratıcı fakat lezzetine doyum olmaz, sarhoş edici, sinir gerici çeşnisini arıyor...

Ve... bulamıyor. Bulamadığına esefleniyor...

Kadınlar Birliği'nin reisesi Bayan "Eşbi" ile pek kısa bir mülakat yapıp neşretmiştim. Fakat hakikatte, onun yanına, sorduğum cümlenin cevabını almak için yaklaşmadım. Çünkü ne diyebileceğini aşağı yukarı kestiriyordum. Asıl maksadım, onun gözlerini, yüzündeki ifadeyi yakından görmekti... Zira nutuklarını söylediği zaman

fark etmiştim ki, bu kadın tam manasıyla inanan bir insandır.

Kadınlığa, kadınlığın kurtulması lazım geldiğine inanmış. Onun içindir ki, erkek mukallidi değildir. Giyinişi, söz söyleşiyi, el hareketleri, gülümseyişi, kadıncadır... Gayesinden bahsetmediği zamanı görmedim. Fakat sustuğu vakit, halinde hiçbir fevkaladelik yok... Fikirlerini söylerken, çehresinin her parçacığı ayrı bir can kesp ediyor. Hani müşfik bir anne, uzaktaki çocuklarının ismi geçtikçe, gözlerinde ışıltılar yanarak yüzünüze bakar; Bayan "Eşbi" de mefkûresini teşkil eden unsurlardan her birine dokunuldukça, sevgilileri anılmış gibi heyecanla size bakıyor. Gözleri kıvılcımlanarak konuşuyor.

Bu kadına hürmet etmemek, idealinin tahtında otururken onu büyük bulmamak kabil değildir.

İnanmak...

Hem de kuvvetle, sarsılmaz bir imanla inanmak, ne güzel şey.

Haber Akşam Postası, 23 Nisan 1935

Modern Kadın

Bayan Neriman Hikmet, *Vakit* gazetesi namına bir anket yapıyor. Bana da şu suali sordu:

— Bugünkü cemiyete göre modern kadın nasıl olmalı?

Mümkün mertebe espri yapmaktan kaçınarak samimiyetle cevap vereceğim:

İki cereyan var. Biri, "Kadın evde otursun!" diyor. Öbürü, "Evin dışındaki vazifeleri deruhte etsin."

Bizim eski ve yeni vaziyetlerimiz malum. Umumiyetle dünyanınki bizim yeni şeklimize meyyal. Fakat Almanya'dan birkaç yıl evvel, "Kadınlar eve!" sesi yükseldi. Sonradan öğrendik ki, tatbik edilmemiş. Zira fazla silahlanma sebebiyle çok işler açılmış; kadının da fabrikalarda çalışması lazım gelmiş.

Bizim de yapılacak işimiz öyle çok ki, kadının ev dışı mesaisinden müstağni kalamayız. Kadın elbette nesillerce umumi hayat içinde hallihamur olmak mecburiyetindedir: Bilgice ve tecrübece yükselecek; buna mukabil fıtri inceliğini umumi hayata karıştıracak.

Fakat belki de kadının –iş hayatı muvacehesinde– biraz da ihtiyat ordusu gibi kalması lazımdır. Hazırlanmış olarak... imdada, çalışmaya çağrılınca daima ehliyetli... Çağrılmadığı takdirde ise –tabiatın kendisine ayırdığı aile nâzımı, nesil yetiştirici vazifesini gördükten maada– bir de inceltici rol oynayacaktır: Güzel sanatlarda, yuvanın güzelleşmesinde... Zira heyhat ki, kadın da erkek gibi münhasıran kendini sokak işine verdi mi, ev katiyen matlup zarafetini arz edemiyor, cemiyet bu noktada yaya kalıyor. Kadınlardan büyük bir kısmının bu pek mühim rolü büsbütün bırakmayıp ötekilere model teşkil etmeleri iyi olacak sanıyorum.

Modern kadın gerçi sinema artistinin ve moda mecmuasının esiri imiş gibi görünüyor. Fakat akıllı modern kadın bu cereyanın da içinden kurtulmak yolunu bulmuştur: Kendi hususiyetlerini anlıyor, onların içindeki güzel tarafları tebarüz ettiriyor. Saçlarının şekli falanca artiste benziyorsa ve o artist o tip saçın ancak o şekilde yapılması zaruretini keşfetmişse bundan istifade etmek elbette doğrudur. Fakat bütün hüviyetini o artistinkine benzetmek yanlıştır! İşte akıllı modern kadın bunu tefrik ediyor.

Çıkan modaların da kendine yakışanını bulabilen modern kadın! Neredesin sen?

İşittim ki, Paris'te yeni bir manevi moda zuhur etmiş. Eskiden erkekler kadınları fevkalade şımarttıkları halde şimdi aksineymiş. Eski moda üzere, "Of şuram ağrıyor, of buram ağrıyor!" diye akşamüstü surat asan kadınlar hiç revaçta değilmiş. Bilakis neşeli olmak, kocasını oyalamak rağbette... Böyleleri daha çok sevildiği için, modern kadının en mühim vasfı, ağırlık değil ferahlık vermek imiş!

Ben de bunu pek doğru buluyorum. Asrımızda kadınların en büyük keşifleri erkeğin bu zaafını anlatmaktır: Onlar çocuk gibi şımartılmak isterler...

Akşam, 5 Mart 1939

Kasabalı ve Köylü Kadınların Kılıkları

Bir gün bana, yabancı dil bilmeyen, arsıulusal anlamları da kavramamış bulunan tanışlarımdan biri, "Kuzum!" demişti. "'Statik' ve 'dinamik' diye iki söze rastlıyorum. Birbirinin zıddı olan bu tabirler Türkçemizde de

kullanılmaya başladı. Bir misalle anlatır mısınız? Ne demekmiş?

Uzun uzadıya tarife kalktımdı: "Dinamik, mahiyetinde sürekli kıpırtı bulunandır. Statik ise üzerinde değişmezlik, kımıldamazlık olandır!" diye kem küm etmiştim. Örnek olarak: "Disk atan Yunan heykeli dinamik, Mısırlıların Sfenks'i ise statiktir!" demiştim. Amma bütün bu sözlerimle karşımdakine şöyle sağlam bir fikir veremediğimi ben de anlamıştım.

İç Anadolu'da gezip dururken birdenbire, Arşimet gibi, "Evraka!" dedim.

Yolun bir tarafından memur, müteahhit ve mühendis ailelerinin türlü fantezi şapkalı, fantezi mantolu kadınları, grup halinde, kim bilir kimin çayında eğlenmekten geliyorlardı.

Yolun öte tarafından da yine bir grup kadın başka manadaki çaydan gelmekteydi: Dokuma bezlerini yıkamışlar, çamaşır sepetlerini başlarının üstüne koymuşlar. Bütün gayretleri muvazeneyi kaybetmemek! Amma ondan da daha fazla emeği, yüzlerini göstermemeye sarf ediyorlar.

Dinamiğe misal:

Şehirli kadınlarımızın boyuna değişen ve bizleri yıkan giyim kuşam modası.

Statiğe misal:

Kasaba ve köy kadınlarımızın nice asırdır, bunca devrimlere rağmen şu kadarcık bile bir değişme, bir tesir altında kalma istidadını göstermeyen modaları.

Biri ne kadar ifratsa öbürü de o kadar tefrit... Bu hal, Türk kadınını, iki ayrı milletin insanı imiş haline sokuyor...

Rejimimizin inkılapları, erkekler için mecburi kıyafetleri kanunlaştırdı. Kadınları ise, şu düşünceyle serbest bıraktı idi:

— Biri ötekine özenerek, devrimizin ihtiyaçlarına uygun kılık, tabakadan tabakaya yayılır.

Amma böyle olmadığını on yedi senelik sınama açığa vuruyor. Karadeniz vilayetlerini baştan aşağı dolaşmıştım. Yaşlı bacılar, filiz gibi tazeler, peştamallara bürünmüş öcü halinde tek gözleriyle bakıyorlar. Orta Anadolu'da hâlâ, ağız burun kapalı, vücutlar bir kumaş külçesi. Bunlar arasından bir tek gözün minimini bir delikten pırıldadığı görünüyor.

Yok, hayır! Kasabalı ve köylü kadınların Ankaralı, İstanbullu kardeşleri biçimine girmelerini; Paris ve Viyana modalarının peşine takılmalarını istemiyoruz. Zaten yerli kılıklar, dünyanın her yerinde kasaba ve köylerde muhafaza edilir. Lakin bizde yerli kıyafetin bu şekil olmasına gönül razı değil. Âlâ yıkanıp, dikkatle taranmış, şık örgüler halinde örülmüş saçları bir başörtüsü sımsıkı örtebilir. Vücuda kaput biçimi bir manto giyilebilir.

Şeyh Galip'in dediği gibi:

Namusa taalluk iş midir bu?

Kanun yoluyla demeyeceğim amma Halkevleri'nin bir kolu önderlik edebilir. Kıyafet numuneleri vererek, patronlar biçerek, biraz da babaların, ağabeylerin, kocaların kulaklarını bükerek şu akla yatkın işi bir yola sokabilir.

Türk kadınının yüzde yetmişi 1942 yılında şu kâinata niçin tek gözle baksın?

Akşam, 5 Kanunusani [Ocak] 1942

Kadın Düşmanlığı

Yorgun olduğum, eşe dosta rastlayarak çene çalmayı göze alamadığım zamanlar, vapurların ikinci mevkiini tercih ederim. Tekne, püfür püfür ilerler ve insanlar, kontrolsüz konuşurlar. Birincideki basmakalıp, kulaktan dolma malumatfuruşluktan burada eser yoktur. Samimiyetin kapağı ta tahteşşuura kadar açılmıştır. Hakiki efkârı umumiye buradadır.

Maalesef kadın düşmanlığı bu tabakaya kadar nüfuz etmiş. Çünkü cemiyetimizde böyle bir düşmanlık hakikaten ilerledi, gelişiyor. Şahısların ruhları, muayyen intibalar neticesi nasıl ekşiyebilirse, kalabalıklarda da aynı hal vaki olabiliyor. Nitekim Halk Partisi Kurultayı'nda rastladığımız, "Kadınlar aileye dönsün = Kadınlar amme işlerinde çalışamasın" cereyanı gitgide yer ediyor.

Konuşuyorlardı:

— Kadın mı âciz? Sen ne diyorsun ağa? Sırf karnını doyurmak için en adi bir işi ara, hemen bulabilecek misin bakayım? Rençperliğe düşersin: İki buçuk kâğıt verip kazma sallamanı isterler. İki buçuk kâğıt, değil üstünü başını donatmak, boğaz tokluğunu bile sağlamaz... Daha rahat bir iş, kapıcılık, odacılık, uşaklık, bahçıvanlık, çıraklık ararsın, yok...

— Kadın amelelik de kolay mı?

— Kadın çalıştıran fabrikalarda iş bulmak daha kolay ya... Onu bir tarafa bırak! Fakat naçar kalmış bir kadın, hizmetçiliğe razı olsa, bütün kapılar, önünde açılmıştır. Şu sıra sıra apartmanların herhangi birine girip hanımdan ziyade itibar görebilir. Karnı doyar, üst baş alırlar, sıcakta oturur, hafta izni, bahşiş alabilir. Gitmesin diye yüzüne gülerler, başkaları ayartmak ister. Elli liradan yüz liraya kadar aylık... Hepsi cebine kalır... Kız ço-

cuğu olsa, genç kız olsa, dul kadın, kâmilce kadın, ihtiyar nine, hülasa hangi yaşta olsa iş var...

— Amma hizmetçilik hoş mu ya?

— Hoş değilse bile, insanı en aşağı derecede olsun yaşatır a... Erkeklerin buna benzer bir kapılanma yeri yok...

Grup olmuşlar; bu istikamette konuşuyorlardı. Şehirli ile kasabalı arasında, orta halli mi, işçi mi anlaşılamayan insanlardı.

"Evlenmek işinde ve dolayısıyla mirasa konmak mevzusunda, hayatta kendini kurtarmak bahtiyarlığında, başkasına bâr olup az çalışmak kurnazlığında" kadınlar, erkeklerden daha şanslıymışlar.

Bu kelimeleri kullanmıyorlardı amma bu fikirleri söylüyorlardı. Sonra aynı kararda ittifak ediyorlardı:

— Nakil vasıtalarını, sokakları kalabalık ediyorlar... Bizim alacağımız işleri onlar alıyorlar... Evlerine dönsünler... Ortalığın beti bereketi kaçtıysa kadınlar evlerinde oturmuyor diyedir... İlk adım olarak kadın memurları işlerinden çıkarmak gerektir.

İlh, ilh...

Başka memleketlerin aksülamelleri arasında da, "çalışan kadına karşı erkeğin isyanı" görülmüştür. Münakaşası yapılıp kadının çalışması zarurettir diye tasnif edilmiş; artık bu bahis 20. asrın gündeminden çıkarılmıştır. Son defa Hitler rejiminde bu köhne dosya, tozlu raftan indirildi, bir kere daha ortaya konuldu. Fakat harp içinde, bizzat Hitler rejiminde Alman kadının umumi hayat noktasından ne derece elzem sayıldığını gördük.

Kayık tek kürekle yürümüyor. İlerlemek için erkeğin ve kadının birlikte asılmaları lazım geliyor. Bizde de, uzun münakaşalardan sonra "kadının bir daha umumi hayattan çıkamayacağı" anlaşılacaktır. Fikirler, yukarıda

anlattığım istikamette çalışmaz olacaklar. Her vatandaşa, bu arada kadına, her sahada istidadı ve ihtiyacı nispetinde çalışmak imkânı verilecektir. Kaldı ki, "kuvvetli cins", "zayıf cins"e biraz da iltimaslı davranmalı. İltimasından vazgeçtik; müsavatı kâfi görüyoruz. Bu memlekette, kadını da, erkeği de tatmin edecek derecede çok işler halk edilebilir; nüfusumuz 40 milyon olmalı ki müreffeh olalım diyoruz. Bu, "iktisadi nüfus", çalışan nüfus manasınadır. Halbuki kadını çalışma hayatından ayırıp bugünün daracık evlerine iade etmek isteyenlerimiz –hem de münevver ve gayri münevverlerimiz arasında– çoğaldıkça çoğalıyor. Bunların dedikleri tahakkuk etse, "iktisadi nüfus", şimdikinden daha azalmış olur.

Kadın düşmanlığı asrın icaplarına, memleketin ihtiyaçlarına uymayan bir zihniyet hastalığıdır. (Bu vadide aldığım birçok mektuplara da böylelikle cevap vermiş oluyorum.) Zihniyeti tedavi etmeli.

Akşam, 18 Ekim 1948

Tek Başına Seyahat Etmekten Çekinen Kadın

"Yine nereye?" dedim.

"Haydarpaşa'ya... trene!" dedi.

Bu cins suallerin arkasını getirmemek fazla Şarkvariliktir amma, muhatabım yakın dostum olduğundan yine sordum:

— Seyahatinin sebebi?

— Hemşireyi kocasının yanına götürüyorum.

— Allah Allah... Rahatsız mı? Geçmiş olsun.

— Hayır, rahatsız değil... Fakat malum ya: Trende, otobüste kadını tek başına bırakmak olmaz. Yanında erkek lazım. Götürüyorum.

Hayret ettim:

— Senin kız kardeşini tanırım: Daha genç yaştayken bile, kaç defa yalnız seyahat etmişti. Şimdi nedir bu muhafazakârlığınız? Yanına illa erkek katmak da neymiş?

"Muhafazakârlaşan biz değiliz. Devir garip bir hal aldı!" dedi.

Meğer "bir dokun bin ah dinle" dediklerindenmiş! İçini döktü:

İkinci Umumi Harp'in sarsıntıları neticesi, umumi bir ahlak bozukluğu olduğunu fark ederek, maneviyata dört elle sarılmak istedik. Bu arada, din vasıtasıyla ahlakı kuvvetlendirmek aklımıza geldi. Din de elbet ahlakın en belli başlı istinatgâhıdır. Fakat kısa zaman içinde, cereyanlar hedef değiştirdi. Din de, ahlak da bir tarafa bırakılıp, düşünce ve hareketlerde bir "eskiye avdet" başladı.

Meşhur şarkıdaki gibi:

"Arpa ektim, darı çıktı."

Öyle bir hava hasıl oldu ki, işte azizim eskiden kız kardeşim elini kolunu sallaya sallaya bütün Anadolu'yu, Trakya'yı dolaşabilirken, şimdi ailece içimizde bir korku vardır: Kompartımanda ne yaparlar? Dolmuşta ne ederler? Ne olur, ne olmaz, "kadın yalnız seyahat etmemeli, yanına birini katmalı. Daha ihtiyatkârlıktır" düşüncesi hasıl oldu.

Bu umumi asayiş meselesinden dolayı değildir; apayrıdır. Yobaz yobaz bakmak, "Nedir bu kadınların hali?" diye küstahçasına tenkide maruz kalmak, koridorda tespihini çeken bir çember sakallının başını iki yanına sallayıp ve belki de hiçbir şey söylemeksizin dişleri arasından "çkçkçk!" dediğini duymak...

İşte, iyi niyetle başlayan cereyanlar, tereddi ederek bu hale vardı. Bizi de ihtiyatkârlığa sevk ediyor.

Belki, bir-iki sene sonra:

"Müezzin Allahuekber deyince evde olmalı!" diye bir içtimai zaruret duyacağız.

Bereket versin, peçe ve kafes zaruretleri şimdilik havsalaya sığmıyor. Fakat bir ruh baş gösterdi mi, tetimmatı, teferruatı, icabatı, hep beraber gelir.

Tanrı beterinden esirgesin.

Biz ki, anane yoluyla bunların hortlamasını değil, hayırperver usullerimizin dirilmesini bekliyorduk.

Akşam, 4 Aralık 1949

Türk Kadınları, Atatürk İnkılaplarının Bekçisidir.

Gazeteler, günlerce yazıp karikatürler yaptılar: "Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmen ve memur bayanlarını yüzlerine, gözlerine, dudaklarına, tırnaklarına boya sürmemesini, bu bayanların siyahlar giymelerini tamim etmiş," diye umumi efkâra bildirdiler.

Biz de –bir ajans vasıtasıyla yapılan– bu tevatüre evvela inanamadık amma, sonra neşriyat tekzip edilmeyince, "Dikkatler" sütununda, ister istemez tenkit ettik.

"Bunun arkası nereye varır?" diye ürktüğümüzü de kaydedelim.

Bereket hemen ertesi gün milli eğitim bakanı tarafından bir açıklama yayımlandı: Allah razı olsun, böyle bir tebliği yokmuş. Evet, hay Allah razı olsun. Zira bir tarafından dokununca laiklik üzerine nasıl bir çığ düşmek tehlikesi belirdiyse; yine bir tarafından dokununca, kadınların tabii hak ve hürriyetleri üzerine de, daha müthiş çığ yuvarlanmak tehlikesi her an mevcuttur.

Maalesef, Halk Partisi Kurultayı'nda bir hizip kadınların çalışma hürriyeti aleyhine konuşmuşlardı. Kendi aralarında alkış toplamışlardı. Bu hali, o zamanki yazıla-

rımızda üzülerek belirtmiştik. Fakat aynı kurultaydaki münevver bayan üyeler kendi kozlarını celaletle –dişi kaplan gibi– korudular. Böylece, hür kadınlığı kafese sokacak bir kış havası kurultay dışına aksedemedi. Yangın bacayı sarmadı, yerinde bastırıldı.

Türk kadını, her Türk evinde, Atatürk inkılaplarının bekçisidir; kadınlarımız inkılabın o kadar çok nimetlerini görmüşlerdir ki, geriliğe tabiatıyla mâni olacaklardır; hele kadınlığa taalluk eden cihetlerde –karısından, anasından hemşiresinden kızından korkup çekineceği için– hiç kimse şeytana kapılıp geriliğe cesaret edemeyecektir. Sokakta uluorta ötenin evde kulağı çekilecektir; buna eminim. Yerleşmiş inkılaplarımızın başında kadınlığın hürriyete kavuşmasını hesaba katmak lazım gelir.

Kadının iğnesi gibi sürmesini de, Müslüman Türkler, tabii tetümmat arasında saymışlarken, biz en yüksek eğitim makamımızdan gönderdiğimiz tamimlerle ideal kadını umacı şemailine yaklaştırmaya kalksaydık, pek büyük gaflete düşerdik. Saçlarına, kirpiklerine, tırnaklarına, dudaklarına ve tenine, cinsiyetinin icap ettirdiği itinayı göstermeyen kadın anormaldir. Tedaviye muhtaçtır. Tabiat bile, cinsiyete göre tüyler, deriler, renkler, halk ediyor. Tabiat âlimi Darwin'in hikâyesi meşhurdur. Bir vahşi kızın üşüdüğünü görüp kırmızı pelerinini hediye etmiş. İkinci rastlayışında, vahşi kızın pelerini lime lime kesip kendisine süs eşyası yaptığına şahit olmuş.

Yalnız Amerika'da değil, Faşist İspanya'da da, Bolşevik Rusya'da da kadınlar cemiyetin usullerince güzel görünmeye çabalarlar. Vakti saadette de böyleydi. Cengiz Han zamanında da başka türlü değildi. 22. asırda da başka türlü olamayacaktır.

Türk anneler, Türk ablalar, Türk öğretmenler, Türk memur bayanlar, hem vakur hem rüştlerine sahiptirler.

Kimseden talimat almaksızın, mevkilerine göre şerefle giyinmesini, konuşmasını, görüşmesini başarırlar. Üzerlerindeki kontrol; ancak vicdanları, zevkleri, tahsil ve imkân seviyeleridir.

Akşam, 17 Aralık 1950

Mavi Gözlüklü Cesur Küçükhanım

Evvelki gün, henüz ikinci Nuh Tufanı İstanbul'umuzu basmamışken; şimal rüzgârları birkaç gündür devam eden sıcaklar neticesinde Karadeniz semalarındaki buğuları şiddetlice bir poyrazla üzerime çekerken...

... Vapurun güvertesinde püfür püfür gidiyorduk.

Birdenbire bir feryat duyuldu. İnce, asabi, meydan okuyan bir kadın feryadıydı bu:

— Utanmaz! Arlanmaz! Hayâsız! Bacaklarıma gözlerini dikmiş bakıyorsun. Arkadaşlarımınkilere de dikiz ediyorsun. Sen bizi kim zannettin? Her kuşun eti yenmez! Biz senin ağzına göre kaşık mıyız?

Breh babam breh!

Gittikçe kameti artırıyor.

— ... İki arkadaş, rahat rahat plaja gidemeyecek miyiz? O söz atar, beriki gözünü diker. Biz de insan değil miyiz?

Herkes bu bağıran bayana gözlerini dikmişti. Ben de dönüp baktım. Mavi gözlüklü, genç, güzel. Bilhassa sinirli. Gergin bir keman teli gibi tiril tiril titriyor.

Güvertenin yanında oturmuştu. Aşağıdaki dış koridordan kendini gözetlemiş olan bir erkeğe bağırıyordu. Erkek de cevap vermek istiyor:

— Gözün kirası yok a... Güzele bakmak sevaptır.

Fakat bayan, daha baskın çıktı. Tavuk, horozu sin-

dirdi. Ortalığa öyle bir dehşet verdi ki, hiç kimse mütalaasını beyan edemedi.

Neden sonra, iki arkadaş kalkınca, herkes birbiriyle –hatta tanımadıklarıyla– konuştu:

— Bir kadın bacaklarını açıp dolaşırsa bakarlar elbet... Ben de bakarım...

— Herifin bakması çirkin amma kadının bağırması daha çirkin.

Ben de kendimce, bir an bu sonuncu mütalaaya uyacak oldum. Fakat sonra düşündüm ki, *–ağzına göre kaşık değilim!* gibi tabirler bir tarafa– bu genç ve asabi hanımın yerden göğe kadar hakkı var. Yaptığı hareket büyük bir medeni harekettir. Herkes bunu başaramaz. Kadınlar umumiyetle mahcupturlar. Fakat aralarında arada sırada biri çıkıp da küstahların haddini bildirirse çok isabet olur.

"Örtünsün, kapansın, sussun, çekilsin..." tavsiyelerinin sonu "örtünsün, kafes arkasına girsin, çarşaflansın!"dır.

Kadının hür ve müsavi vatandaş olarak hayattan nasip alabilmesi için, kadınlar arasında böyle cerbezelilerin bulunması farz-ı kifayedir.

Yaşa mavi gözlüklü küçükhanım!

Akşam, 21 Temmuz 1951

Boya Tabancası Kullanan Kadınlara Dair

Şahısların –bu arada bilhassa kadınların– hürriyetlerini ırz, can ve mallarını korumalarını başkalarından bekliyoruz. Bu "başkaları" da zabıta, adalet, şiddetlendirilmiş kanun ve ahlakın kuvvetlenmesi vesaire...

Böylece, şahıs, "başkası"nın himayesine terk ve havale ediliyor. Meşhur tabirle "hodbehot ihkak-ı hak" caiz olmadığından aksi de tavsiye olunmaz. Eski asırların in-

sanı, cemiyetteki ehemmiyetine göre; 1. bazen silahlı, 2. daima silahlı, 3. tepeden tırnağa silahlı, 4. müsellah adamların himayesinde yollarda dolaşır ve ikametgâhında otururmuş. Fakat son asırlarda buna hacet kalmadığından, devlet, "Silah taşımayın. Ben sizi himaye ederim!" demiş.

Hakikaten de, kapıların kapanmadığı devirlerde biz kendimiz yaşadık ve bahtiyar olduk: Hâlâ da nice sayfiyelerin panjurları, demirleri yoktur. Çoluk çocuk, pencerelerini örtmez; balkondan, taraçadan birinin içeri gireceğini düşünmez. Kızlar, kadınlar, mehtaplı sahillerde, bülbüllü koruluklarda şarkı söyleyerek dolaşır.

İçtimai bir hastalık olarak şurada burada küstah saldırganlar zuhur etti diye, bu güzel medeniyetimizin bozulmasına, cümleten zırhlanmamıza elbet razı değiliz. Fakat aksi gibi de, müziç sinekler çoğaldı, mide bulandırıyor. "Karını bir geceliğine vermedin ha..." deyip kocayı üç kurşunla devirenler İzmir gibi pek ileri bölgelerimizde bile zuhur etmiştir. Buna karşılık ne yapmalı? Bir taraftan zabıtayı kuvvetlendireduralım; kanunları şiddetlendirelim; vaazlar, konferanslar verelim. Fakat güllerin bile dikenlenmesi, tabiat kanunu iktizasıdır.

Nitekim cemiyetimiz içinde de böyle bir tezahüre rastlayıverdik: Bursa'da, iki bayana iki erkek tecavüz etmeye kalkınca, bayanlar çantalarından fıskiyeli tabancalarını çıkarıp erkeklerin suratlarına boya sıkmışlar. Şimdi erkekler mukabil dava açıyorlarmış. "Şantaja maruz kaldık!" diyorlarmış.

Geçenlerde bir dost bizi davet ederek sürpriz yaptı: Minimini bir mikrofonla, tel üzerine sesimizi almış. Bu ameliyenin basitliğine şaştım doğrusu... Şeytan diyor ki, kadın çantalarının mikrofonlularını piyasaya sürmeli. Boyayı sıktılar mı yahut bayıltıcı mermiyi attılar mı, karakolda mikrofondaki yave muhavereyi de dinletsinler:

"Şantajdır!" iddiasına karşı akar sular dursun. Tecavüzü ispat mümkün olunca da cezaların tonlarla ağırı verilsin.

Bursa'daki fıskiye tabancalı bayanlar, cemiyetin bir ihtiyacını ifade ediyorlar; belki de küçük bir mucittirler. Yalnız bizdeki değil, başka memleketlerdeki bu gidişle, zabıta, bir taraftan saldırganların üzerlerini arayıp silahlarını toplarken, ileride belki de güzellere, gençlere, varlıklılara boyalı ve mikrofonlu tabancalar dağıtmak zorunda kalacak. Çünkü "serbestliğin" alabildiğine geliştiği bir devirde, yalnız "devlet himayesi" cemiyetin üslubuna zaten uymuyor. Asrın tekniğine göre bir nefis müdafaası tipi lazım. Güllerin dikenlenmesi, cici ve rengârenk böceklerin boya ve koku saçmaları madem tabiat iktizasıdır, bundan insanlar da faydalanmalı... Bursalı Türk bayanları, bu faydalı silahlanışın memleketimizde galiba ilk mübeşşirleri...

Akşam, 30 Mart 1952

İSTANBUL

İstanbul'un Güzel Köşeleri

Şehrimiz, sinema âleminin epeyce dikkatini celp ediyor. Claude Farrè'nin *Öldüren Adam*'ı, sonra *Yakup'un Kuyusu*, sonra *Yataklı Vagonlar Mabudesi* ve diğer filmler, İstanbul'a ait pek çok panoramaları ihtiva etmektedirler. Son zamanlarda meşhur Fritz Lang memleketimizi tekrar gezmeye gelmiştir. Diğer meşhur rejisör Cecil B. De Mille (*Dinamit* filmiyle *Hayat-ı İsa* filminin rejisörü) elyevm aramızda yaşamaktadır. Anlaşılan, bundan sonraki filmlerde, İstanbul manzaralarına pek çok tesadüf edeceğiz.

Şüphesiz ki, Garplı sanatkârların bir bakışta gördükleri ve filmlere geçirdikleri güzellikler, hayretlere sezadır. Şayet biz Garp memleketlerinde bir seyahat yapsak onların ihatalarına nispetle binde birini kavrayamazdık. Lakin rejisörler, bizlerin Türk olarak gördüğümüz bazı şeyleri –zamanlarının azlığı sebebiyle– elbette gezip görememişlerdir. İstanbul'da benim sevdiğim köşeleri, rejisörlerin belki işlerine yarar diye buraya sıralıyorum:

1. Beyazıt Camisi'yle Beyazıt Kütüphanesi'nin arası. (Güvercinlerin bulunduğu yer.)

2. Yeni Cami kemeri yanındaki hünkâr mahfeli merdiveni köşesi.

3. Fuat Paşa Türbesi civarında, şehremaneti arkasından, eski Aşiyan Mektebi'nin bulunduğu semt.

4. Ayasofya kahvelerinin önü.

5. Eyüp Türbesi'nin methali ve içindeki uzunlamasına yol.

6. Süleymaniye Camisi'ne Tiryakiler Kahvesi'nden bakış.

7. Askerî Müze'den Topkapı Sarayı'na giden yol.

8. Üsküdar'daki köprülü konak.

9. Mahmut Paşa Camisi'nin avlusu.

10. Beylerbeyi, Kalamış, Emirgan iskelelerindeki kahveler.

11. Müftülük, evkaf müzesi.

12. Sahaflar Çarşısı.

Bittabi camileri, sarayları, mezarlıkları, surları (Pierre Loti'ye fazla meyletmemek için) saymıyorum. Esasen rejisörler bunları bilirler. Ada gibi, Moda gibi yerlerde, İstanbulluluktan ziyade Garplılık bulurum.

Saydığım köşeler, İstanbul'a hâlâ, "Cami yıkılmışsa da mihrabı yerinde!" dedirtmektedir.

Akşam, 6 Teşrinievvel [Ekim] 1931

İstanbul Halkı Ne Noktalarda Terbiyeli, Ne Noktalarda Kusurludur?

İstanbul halkı cidden terbiyelidir. Ekser Avrupa şehirlerinin sekenesiyle mukayese ederseniz hemşerilerimiz en ince ve zarif insanlar arasına tasnif edilebilir.

Mesela ucuz lokanta ve kahvelerimizdeki garsonların müşteriye iltifat ve hizmete şitabına Paris'in ancak pek yüksek ve bahşişi bol müesseselerinde tesadüf edilir.

Bir gün Marsilya'da bir kahveye girerek gelişigüzel

bir masaya oturdum. Garson, yanıma gelip, "Geri tarafta bir iskemleye geçin... Arka yerler dolmadan önleri tutarsanız müşterilerimi kaçırırsınız!" dedi.

Bu neviden bir muameleyi, Türk garsonları, ahaliye karşı katiyen yapamazlar...

Gelişigüzel meslek erbabını alınız! Hepsi de birçok ecnebi diyarlarındaki meslektaşlarına kıyasla naziktirler:

Taksi şoförlerimiz, sizi evinizin önüne getirince, paketlerinizi indirmenize yardım ederler. "Zahmet etme, evladım!" dersiniz, "Estağfurullah! Ne zahmeti?" cevabını verirler. Halbuki bir Avrupa şoförüne, tütüncü önünde durarak bir paket sigara aldırtsanız mucizedir! Buna karşılık dolgunca bir bahşişle gönül almak zaruretinde kalırsınız...

Kondüktörlerimiz, müşterinin yabancı olduğunu görünce, ineceği yerle alakadar olur... Tezgâhtarlar, müşteri önünde paralanır... Birinden bir yol sorunuz; katiyen omuz silkip geçmez... Hatta ekseriya, sizi iki sokak öteye kadar teşyi eder. Hele ecnebilere karşı hüsnü muamelemiz emsalsizdir.

Unutmayın ki, İstanbul liman şehri olmak dolayısıyla, ecnebisi bol bir yerdir. Kapitülasyon ve işgal zamanlarında çok ezilmiştir. Buna rağmen, diğer ecnebi bolluğuna maruz yerlerdeki gibi, bizde, *xénophobie* diye Garp'ta belli başlı bir temayül haline gelen "yabancı düşmanlığı"ndan eser yoktur. Bilakis halkımız, tekmil ecnebileri, adeta kendi misafiri sayar; onlara ellerinden gelen yardım ve kolaylıkları gösterir...

...

Hemşerilerimizin bu saydığım nevi noktalarda, diğer şehirlilere nezaketen faik olduğunda şüphe yok. Ancak terbiye cihetinde, bizim de aksaklıklarımız eksik değildir. Bunlar arasında en ön safta aklıma gelenleri sayayım:

1. Dünyanın her yerinde, dükkân, yazıhane gibi yerlere girince, umuma karşı bir selam vermek âdettir. Bu, eski terbiyede ve hâlâ Anadolu'da da caridir. Hatta "selamun aleyküm"den sonra "merhaba" derler. Bizse bir dükkâna bir bekleme salonuna ve buna mümasil umumi bir yere girince, hazırunu selamlamayız. Ayrılırken de keza, kapıyı örter (yahut açık bırakır) gideriz. Zannedersem bu nezaketsizlik sadece İstanbullulara hastır.

2. Buram buram pastırma yemişken, yazın bir aydır hamama girmemişken, kışın nezleli ve aksırıklı tıksırıklı iken umumi yerlere gitmek; mesela sinema komşusuna seyrettiği filmi zehir etmek de şehrimizde rastlanan çirkin hareketlerdendir.

3. Gişede nöbet beklemeyip sizden evvel gelenlerin önüne geçmek kaygısıyla önüne çıkanı muştalamak, omuzlamak... (Koskoca harpte fırınların önünde şu nöbet usulünü öğrenmememiz hayrettir! Avrupalılar tramvaya binmek için bile kendi kendilerine sıraya diziliyorlar...)

4. Davet olunmadan, haber vermeden, çat kapı, misafir etmek ve ev sahibinin çoluk çocuğuyla rahat edeceği cuma mıdır, yoksa adamın istirahat saati midir, ikram edecek yemeği var mıdır diye hesaplamamak...

5. Gümrük hamalları ve muamelesi işini bir türlü halledemeyip yâr ve ağyara şehrin kapısında eziyet etmek...

İşte bunlar, İstanbullunun hakiki seciyesindeki nezaket ve terbiye hususiyetiyle katiyen kabili telif olmayan kusurlarımızdan en gözüme çarpanlardır.

Akşam, 14 Kanunuevvel [Aralık]1932

Mahalle Aralarında Bir Cevelan

Ekseriya, "gezmeye gitmek" denildi mi, hemşerilerimizin aklına, Beyoğlu'nda yahut ne bileyim, Boğaziçi'nde, Ada'da, Suadiye'de bir dolaşma gelir. Halbuki İstanbul semtinin mahalle aralarında gezinmek kadar şehrimizde oyalayıcı hiçbir şey yoktur sanırım. Ben, ekseriya, bu ikinci cins cevelanları tercih ederim. Süleymaniye Camisi'nin karşısındaki Tiryakiler Kahvesi'nde Konya işi kallavi bir kahve içmek, yazın Beyazıt avlusu kapısında güvercinler karşısında oturmak, bence zevklerin en büyüğüdür.

Geçen gün de bir arkadaşımla birlikte, mahalle aralarında bir "lamelif" çevirdik... Şuna kail oldum ki, hiçbir Garp şehrinin yeknesak binalı, muntazam kaldırımlı sokaklarında, bizim mahallelerde olduğu kadar, hayatı bir kitap gibi okumak kabil değildir.

Bakınız, yarım saatlik dolaşmada, nazarımıza neler çarptı.

Koskoca ahşap paşa konaklarını hususi mektepler haline getirmişler... Daracık bahçeler... Binanın caddeden görünen tarafını reklam olsun diye boyamışlar, arka sokağa nazır tarafı boyanmamış.

Ekserisi favorili, acayip golf pantolonlu talebe... Az kısmı bizim zamanımızda olduğu gibi, kâmil kâmil giyinmiş... Yanımdaki dostuma anlatıyorum: "Bizim sınıf arkadaşları içinde, hayatta muvaffak olanlar, miktarları o zaman ender olan yaramazlar, haylazlardı. Yani bu favorili cinsten olanlardı. Uslu akıllı ekseriyet ise, memur halinde kaldılar... Hiçbir teşebbüs kabiliyeti, hiçbir hayatiyet gösteremediler. O halde şimdi ekseriyetin haylaz kılıklı, ekalliyetin efendi efendicik olmasını, genç neslin istikbali için fal-ı hayır telakki edelim..."

Yürüyoruz.

Şehzade'nin arka sokaklarından Bozdoğan Kemeri'ne

doğru gidiyoruz. Burası galiba İstanbul'un en fakir kısmı... Yedi-sekiz yaşındaki çocuklar, yalınayak, sırtta bir gömlek, tir tir titreye titreye, yangın yerlerinde oynuyorlar. Şu on çocuktan yedisi bir haftanın içinde zatürreeden gidecektir. Sonra bizde çocuk vefiyatının çokluğundan bahsederler.

Gazanfer şehzadenin türbesi önündeyiz... Adam, türbesini ne itina ile yaptırmış. Taşları, mimarisi her şeyi güzel... Herhalde güzel bir mimari olan bir yapı şimdi çöplüktür... Yanındaki medrese tertibi odalarda... oradan geçerseniz siz de giriniz. Burada yazın göçebe dolaşan insanlar, ayda iki-üç lira kira ile oturuyorlar. Sefaletin azamisini filme çekmek isteyen Ertuğrul Muhsin Bey'e tavsiye ederim...

Yolumuza devam ediyoruz:

Bayatpazarı'nda beş kuruşa bir ekmek... Bu sefalet semtinin alışveriş yeri...

Yürüyoruz... Vakit geciktiği, yani herkes işinden çıktığı için kapısına bir kilit asılan parkçığın önünden geçiyoruz.

Mahalle manzaraları teakup eylemekte: Pek çok kimse, Piyer Loti İstanbul'u artık kalmamış zanneder: Pencere önünde gergef dokuyan kızlar görüyoruz... Ayaklarında takunya, çeşmelerden su dolduranlar... Vakt-i kerahet yaklaştığı için ut akortları... Bunun fevkinde, rakip karşılıklı iki kahvehanenin yekdiğeriyle yarış eden biri fokstrot, öteki gazel, gramofon sesleri... Pelaspare gibi dökülen ahşap binalar... En manzarasız yerde kübik bir dağ sayfiyesi evi, Erenköy üslubu köşk... Genizden çıkan bir neva ile acayip bir sayha atan sütçü... onun sükût fasılasında haykıran yoğurtçu... Ve bunların yekdiğeri peşi sıra yürüyerek münavebe ile haykırmaları... Sokakta gayet serbest yürümesine rağmen, mahalle arasından erkeği görünce, kapı arkasına gizlenen, eteğiyle başını ör-

ten, böylelikle kaynanasının takdirini kazanan gelin hanım... Ve sonra, arsalar... yangın arsaları... kim bilir, kaçta kaçı kimin hissesidir de, "Bunlar satılırsa falan işi yaparım!" diye ümit besliyorlardır... Mahalle aralarının kasvetinden, yangın yerlerinin bol havalı, bol ziyalı, deniz manzaralı, fakat gene boğuntulu sahasına çıkıyorsunuz...

Bir Avrupa şehrinde, hayat, katiyen bu derece görünürde değildir. Her şey, kaya gibi binalar arasında gizlidir. Asfalt sokaklar üzerinde kimsenin içini dışını göremezsiniz... İstanbul ise açık ve her satırı okunaklı bir kitap gibi... bacaklarında kuvvet varsa, gez ve hayatını oku...

Akşam, 7 Mart 1933

İstanbul'u Kötülemek Yurdun Güzelliğini Bozmaktır!

Düşüncem bir türlü şunu almıyor: Adı oldukça tanınmış birkaç yazıcı[1], İstanbul'u boyuna kötülemeye çabalar; Türk yurdunun bu güzel bucağını lekelemeye uğraşır, durur... Sözde burası küflenmiş duyguların, kara düşüncelerin barındığı yermiş... Ankara'da yenilik diye ne yapılmak istenirse, İstanbul tersini dilermiş...

Dediğim bir-iki yazıcı, boyuna bunu ileri sürmek, ortalığa bu korkunç düşünceyi aşılamak kaygısındadır... Tutturmuşlar, gidiyorlar...

Niçin?

1. Vâ-Nû'nun başka yazılarından, İstanbul'u kötülemeyi âdet haline getiren bu "yazıcı"ların en önemli temsilcisinin Falih Rıfkı Atay olduğunu biliyoruz. Bu arada "yazıcı", "Doğubilikçi" (Şarkiyatçı), "ülkü" gibi tabirlerden anlaşılacağı üzere bu metin, Vâ-Nû'nun özellikle bu konuda seferberlik yaşanan 1934 yılında yazdığı birçok öz Türkçe fıkradan biridir. Zaten yazının sonuna, "Bu, üçüncü öz Türkçe yazımdır," diye bir not da düşülmüştür. (Y.N.)

Haydi diyelim 1919-1923 yıllarında, burada, kurtuluş dövüşmesine karşı gelen bir sürü adam çıktı. Anayurdun başka yerlerinde de onlara benzeyenler yok muydu? Yozgat, Düzce, Konya patırtılarını düşünün. Kubilay'ın İstanbul'dan epey uzakta balta ile doğranması üzerinden de çok geçmedi!

İstanbul'u baştan aşağı karaya bulamaya kalkışmak yazıktır. Bu yapılan, yerinde bir saldırış değildir! Burası on yıl içinde pek değişti.

On yıl önce de İstanbulluların çoğu anayurdu kaplayan yabancılar önünde boyun eğmemişti.

Hele bugün içimizden yeni bir gençlik fışkırmıştır. İstanbul, o eski "armut piş, ağzıma düş" yaşayışından, düşünüşünden uzaklaşmıştır. Haliç'te, Kazlıçeşme'de, Boğaziçi'nde, bacalardan duman çıkıyor. Alnımızın teriyle yaşıyoruz. Üzerimize düşen vergileri veriyoruz. Büyük kurtarıcının yarattığı bu yepyeni görünüşlü, bu yepyeni içli ülkeye yakışacak birer yurttaş olmaya uğraşıp duruyoruz.

Gelgelelim, bu birkaç tanınmış yazıcıya bir türlü sevimli görünemiyoruz. Boyuna bize çıkışıyorlar. Onlara, baş baş, şunu söylemek isterim: Bizde ülkenin ülküsüne ters gelen bir gidiş görüyorlarsa bu gibi işler ilk önce kendi aramızda gizlice konuşulur; bir yurt bucağında uygunsuzluk varsa, oraya iyilik aşılamanın ne yolda olacağı sözleşilir.

Tanınmış yazıcılarımız, İstanbul'u böyle olmadığı gibi gösterirlerse, bunun bize diş bileyenlerce Mustafa Kemal Türkiye'si için ters düşünce aşılamaya kullanılacağını bilmeliyiz... Karşımızda ne Doğubilikçiler, ne Intellicens Servisler, neler var.

Bunlar, el altından bizi kötülemek kaygısıyla şöyle diyebilir:

"İşte bakın, kendilerinin en sözü dinlenir, en inanılır

yazıcıları söylüyor: Onuncu yılda bile, Yeni Türkiye bütünlüğüne kavuşamadı. İstanbul, Ankara'ya dirsek çeviriyormuş; birbirleriyle bir türlü kaynaşamıyorlarmış!"

İnanın, bunu diyorlardır da...

Almanya'da Naziler, aralarındaki zırıltıları, dırıltıları örtbas etmeye, bir anlaşamamazlıkları yokmuş gibi göstermeye, bütün ülke kopmaz, ayrılmaz bir bütünlükmüş gibi çalım satmaya çabalıyorlar... Bizde ise, anayurdun Ankara'sıyla İzmir'i, Edirne'siyle İstanbul'u arasında su sızmadığı apaçık ortadayken, tutuyoruz, yok İstanbul şöyle kötülükler gözlermiş de, böyle için için homurdanırmış da...

Bu ne demek? Bu, kendi ağacımızın dallarını kendimizin baltalamasıdır...

Gözden kaçmasın, gereği gibi kulak açılsın diye yazıyoruz!

Haber Akşam Postası, 29 Mayıs 1934

İstanbul'un Ümran Devri Başlamalı!

Bir evde oturuyorsunuz. Eğer onun anahtarını, "Mülk benimdir!" diye elinize geçirecek olursanız, elbette hevesiniz artar. Artık avlunuzu siler süpürürsünüz, bahçenize çiçekler dikersiniz, duvarlarınızı badanalar, camlarınızı parlatırsınız ilh... İnsan emin olmadığı bir malına can ve gönülden bakmaz, işi asar, tamirleri, imarları sürüncemede bırakır.

Doğrusunu isterseniz, şimdiye kadar İstanbul'a karşı olan vaziyetimiz de az çok buna benziyordu.

Ona öz evlat muamelesi yapmıyorduk diyemeyiz fakat herhalde gözden düşmüş bir aile unsurumuzdu.

Bunun da sebepleri vardı elbette. Eski devirlerde bu şehrin diğerlerini istismar etmiş olması, kozmopolit zümrelerin buraya sığınmış bulunması.

Fakat bugün artık bu en güzel, en meskûn, en tarihî ve en kültürel Türk şehri, eski hazır yiyici, emici, karakterlerini fabrika bacaları tüten bir müstahsil şehir olmakla değiştirmiştir. Hemşerilerimiz dişlediğinden fazla işliyor, dişinden tırnağından artırdığını bu yurdun devlet bütçesine veriyor.

Artık hem himmet çoğalmalı, hem teveccüh belirmelidir. İstanbul'u bu mühmel halinde bırakmamalıyız. Her ne kadar anahtarlar bizim elimize geçtiyse de ecnebilerin burayı ziyaret etmesi eskisine nazaran kolaylaşmıştır:

Takslar [vergiler] azalmış, Boğazlardan geçmek ucuzlamıştır. Türk emniyetindeki İstanbul, yalnız bize değil misafirlerimize de daha elverişli bir hal almıştır.

Onun için: Yüzde yüz bir gönül ferahı içinde sahibi olduğumuz bu mülkümüzü artık şanımıza layık ve yâra, ağyara karşı bizi mahcup etmeyecek bir hale getirelim...

Haber Akşam Postası, 22 Temmuz 1936

İstanbul'da Türk Uslubu Bir Mahalle

Fransızca *Illustration*'un son nüshasında, New York sergisinin Türkiye kısmı hakkında altı resim intişar etmiş. Bunlara hayranlıkla uzun uzun baktım. Daha da evvel resimler çıktı ya... Fakat ecnebilerin eserlerimizi beğenerek sahifelerini bize ayırmaları hoşa gidiyor.

Bir bakıma bâb-ı hümayunu, bir bakıma da Yeni Cami kemerini hatırlatan muhtelif methalli avlular... Sebil yerlerini andıran pencereler... Tezhipli Mushafların birinci sahifelerini düşündüren tezyinatlı duvarlar... Kütahya

çinileri... revaklar... altı ok gibi yükselen altı servinin altında feyiz ve bereket temsil ederek fışkıran sular...

Mezarında kulakların çınlasın Pierre Loti! O mağmum serviler ne nikbinane bir remizle modernliğimizi Amerika'da temsil ediyor!

Uzun uzun baktım: Türkiye'nin hiçbir yerinde bu manzaraların tıpkısı yok... Muhtelif parçalarının da tıpatıp benzerine rastlanamaz... Ancak şüphe edilemez ki, bu, bizim... Tamamıyla bizim...

Türk medeniyetinden bütün bu teferruat doğmuş... Vaktiyle şüphesiz daha da iyi heyeti umumiyeler yaratılmış. Şimdi ötede beride izlerine rastlıyoruz. "Cami yıkıldıysa da mihrabı yerinde" kabilinden güzellikler... Ancak umumi kanaat şudur: "Zamanları geçti artık!" diyoruz.

Ne yanlış düşünce!

Meşrutiyeti müteakip, uydurma, çinili, vapur burnu gibi münasebetsiz köşeli, sivrikoz pencereli ve badana kubbeli üç-beş biçimsiz bina yapıldı. Bunların birkaç zevksiz numunesi de Ankara'nın ilk inkişafı zamanında tecrübe edildi. Bu gibi eserler Türk üslubuna fena not verdirdi: "Olamaz!" kanaatini uyandırdı.

Son imar ve inşa hareketlerinde Türk motiflerine hiçbir yerde rastlamıyoruz. Düpedüz beynelmilel modernizm... Hep ananeye dayanmayan şeyler... Bunlarla gayet iyi garaj, fabrika, modern şehirlere kooperatif mahallesi yapılır... Fakat asırlık tarihi olan ve dâhi mimarların eserlerini sinesinde taşıyan şehirler münhasıran bunlarla nefsini körletemez.

İhtiyar kadınlar vardır. Bakarsınız: Ne güzelmiş amma mahvolmuş... "Vah vah, şunu gençliğinde görebilseydim," diye üzülürsünüz. Birdenbire kapı açılır. İçeriye kızı girer... Annesinin bütün güzelliğinin vârisi...

New York sergisi de öyle: İhtiyar anavatandan yeni dünyaya doğmuş ve mazinin güzelliklerini kendinde toplayan bir genç kız gibi...

İnsanın içinde şöyle bir his ve arzu kabarıyor:

— Ah şu Amerika'daki modern Türk vatanında yaşayabilsem...

Olmayacak şey mi bu? Niçin İstanbul'un bir kısmını –New York sergisi gibi– münhasıran Türk üslubunda imar etmek mecburi olmasın? Bay Prost teferruat planlarını henüz tamamlamadığı için buna imkân vardır.

Ben bu mahallede oturmak namzetliğimi şimdiden koyuyorum! Canım Türk üslubu...

Akşam, 13 Haziran 1939

Beyazıt Camisi Etrafında...

Bazı insanların olduğu gibi binaların da garip bir tecellisi var. Mesela Sultanahmet Camisi: Altı minaresiyle denizden ihtişamlı duruyor. İstanbul'a siluetini veriyor; meydanı da süslüyor.

Hani uzaktan cazibeli gelen, yakından ise bir türlü kendine ısındırmayan insanlar vardır. Bu meşhur mabet hakkında da eskiler, "Cemaati az olur çünkü Ayasofya'nın yakınındadır!" derlerdi. Sonra mimarları dinledim: "Efendim, mabede loşluk yakışır; bunun içi pek ziyadar..." diyorlardı. Hülasa sebebi her ne olursa olsun, uzaktan fevkalade olan Sultanahmet, ne mazide ne de şimdi vatandaşları –emsali derecesinde– sinesine ve civarına çekememiş.

Beyazıt Camisi ise tamamıyla aksine... Onun yapısı da mevkisi de –hâkim tepeleri tutan arkadaşlarına kıyasla– ikinci derecede... Buna rağmen İstanbul tarafının ha-

kiki merkezini teşkil ediyor. Hususuyla üniversitenin orada yerleşmesinden sonra...

Küllük denilen kahveleri hakiki bir akademi... Camideki halıların tozu silkildiği için buranın adına Küllük denmiş amma güllükten daha ferahfeza... Bilmem ki bütün İstanbul'da bu derece latif bir gölge yer var mıdır? Hele muhteşem ağaçların altında oturup konuşanların muhavereleri... Acaba Türkiye'nin başka hangi noktasında bu sözler konuşulur?

Kulak kabartınız, göz gezdiriniz. Profesörler, üniversiteliler, şairler, artistler... Defterlere, kitaplara dalmış kızlar, delikanlılar... Cemiyetimizin en güzideleri... Gündelik hayatın yabancı olduğu sözleri konuşuyorlar... Şöyle kelimeler, cümle parçaları:

— Farabi'den sonra...

— Hümanizm cereyanı...

— Vetire halinde telakki etmeli...

Ne taraftan geldiğini kestiremediğim –herhalde İstanbul'a yabancı– bir vatandaş, buraya tesadüfen düşmüş olacak. Dinledi, dinledi de yanındakine:

"Kuzum bunlar ne laf böyle?" diye usulle sordu. "Türkçe mi değil mi anlayamıyorum."

"Hochdeutsch" derler, yüksek bir Almanca vardır; kültür dili olduğu için, tahsili olmayan halk anlamaz. Buradaki de yüksekçe Türkçe... Bu dilin en kesif mıntıkası, bu caminin etrafı.

Kendisine velilik atfedilen Beyazıt'ın boş talihi varmış... Zamanının ilmine düşkünmüş. Fatih'in oğlu, Yavuz Sultan Selim'in babası olduğu halde, selefine de, halefine de benzememiş... Ülkeleri değil, kalpleri fethe çalışmış... Eseri etrafında bugün böyle bir manzara: Üniversite, talebe kahveleri, sahaflar, kütüphane; gençliğin toplandığı ve nutuklar söylediği meydan; Prost'un planına göre bir irfan mahallesi...

Eski kültürün mümessili olan altmışında, yetmişinde tespihli, nargileli insanlar da buradalar... Şimdiki gençlerle bir bakıma tezat teşkil ediyorlar; bir bakıma da –kendi telakkilerine göre manevi bir âlemde yaşayarak– onlarla birleşmekteler... İkisi de ayrı ayrı kültür zirveleri...

Bir tarafta havuz, bir tarafta güvercinler... Bu ne ağaç böyle... Ne büyük ağaç... otomobil gürültüleri bile bu mabet muhitine sanki süzülüp nüfuz ediyor... Sükûn bozulmuyor.

Şehrin imarı esnasında "tiyatro binası!" deniyor. İkinci bir tiyatro binası, kulüp, restoran, stadyum, hastane, daimi sergi binası... Hesapta hepsi var... Fakat şu Beyazıt semtine modern bir kütüphane binası? Öyle bir bina ki, bütün eski ve yeni eserleri sinesinde toplasın... Aradığın kitabı gece gündüz derhal temin edebilesin... Böyle bir müessesenin ilk ağızda kurulacağına dair iş'ar yok...

Halbuki Beyazıt'a ne yakışacak! Ne lazım... Doğrusu üniversite mahallemiz bunu şimdiden hak ediyor...

Akşam, 18 Ağustos 1939

Beyoğlu Gibi Avrupai Caddeler...

Avrupa'daki harbe, darbe rağmen Türkiye normal hayatını yaşamakta devam ediyor. Hele İstanbul şehri, bu dönen kavgaya ehemmiyet bile vermemiş gibidir. Yıkılma ve yapılma programına hararetle devam etmekte.

Gerçi şimdiye kadar daha ziyade birinci fasıl kendini gösterdi fakat zaruri, ikincisi de arkadan gelecektir.

Bu sırada Beyoğlu caddesinin istisnai mevkiine dikkati celp etmek isterim. Evvela başka misaller göstereyim: Haliç'in sağ yanında üç manidar nokta vardır. Kül-

tür piyasası olmak cihetinden Babıâli Caddesi. Ramazanları falan alaturkamsı temaşa hayatıyla Şehzadebaşı. Ticaretgâh olarak da Yeni Cami civarı. Kendine göre hususiyetleri olan, diğerlerinden ayırt edilen başka noktaları da evvelce varmış. Atmeydanı, Etmeydanı vesaire. Lakin artık hatıralarından başka farik vasıfları kalmamış.

Gene böyle, bir başkalığı olup da gözlerimizin önünde manasını kaybeden yerler: Köprünün öte yanında sarraf ve ithalatçı Galata... Keza, amiyane eğlenceler merkezi olan Galata... Bunlar silinip gitti...

Devrimizde karakter kesp eden yeni semtler: üniversite merkezi Beyazıt ve Florya; Suadiye ki, eskiden alelade deniz kıyısı hüviyetsiz noktalardı.

Şüphe yok ki şehrimizin benliği pek kuvvetli bir sokağı da Beyoğlu Caddesi'dir. Evet dardır, gayri fennidir, kozmopolittir, şudur budur, lakin içindeki hayat bakımından Avrupalılığı en ziyade hatırlatan odur.

Viyana şehrinde ne şahrahlar ne meydanlar var; fakat hiçbiri o küçücük Kertner'in, Graben'in yerini tutamamıştır.

Madrid'de İspanyol kralları Champs-Elysés'yi gölgede bırakacak ebatta bir bulvar açmıştır. Fakat ne kesafet ve hayatiyet fakrüddemi o öyle... Hani kalıbı, kıyafeti yerinde amma, aklı kıt insanlar olur; sonra bir de bakarsınız, kara kuru, şansız şöhretsiz amma her hareketinde bir canlılık, her sözünde bir zekâ... Caddeler de böyle... Bizim Beyoğlu, ikinci saydıklarımdan.

Hocamız Şahabeddin Süleyman Galatasaray talebesinin uyanıklığını mektebin bu caddede olmasına hamlederdi, "Kendine çekidüzen verip o yoldan bir kere geçmek, insanın ruhu üzerinde bir kitap okumuş kadar tesir eder!" derdi.

Gençliğimizde bu caddenin Tünel-Galatasaray kısmı daha hareketliydi. Taksim'e kadar olan kısmına kıyas-

la şimdi orası ikinci dereceye indi denebilir. Bilhassa akşamüzerleri.

Bilmem, Taksim abidesinden ileriki yeni taraf yahut başka bir müstakbel modern caddemiz, Beyoğlu sokağının elinden bu şampiyonluğu alacak mı? Filhakika oranın da söndürülmesini istemeyiz. Bilakis daha parlasın; fakat madem ki İstanbul şehri bu harp yılına rağmen imar ediliyor; gönül diler ki, caddelerimizden belli başlı birkaçı, müstakbel hareket merkezleri olarak düşünülerek ona göre tertip edilsin.

Gerçi bu gibi noktalar, yukarıdaki misallerde gördüğümüz gibi, emir ve iradeyle, tensiple olmuyor; ananenin ve ihtiyacın daha fazla tesiri görülüyor amma muhakkak ki, ihtiyaç vardır; koskoca Türkiye'ye bir Beyoğlu Caddesi kâfi değildir.

Akşam, 14 Teşrinievvel [Ekim] 1939

Gece Kahvelerinde Neyzen Tevfik

Seyahatlerin yalnız "mekân içre" değil, "zaman içre" de, "içtimai tabakat içre" de yapıldığını, eskiden bir yazımda anlatmıştım. Trene yahut vapura binip Avrupa'ya gidersek; bu "mekân içre" seyahat... Fakat harp vardır, paran yoktur; yahut diğer sebepler mevcuttur; bulunduğun şehirde "zaman içre", "içtimai tabakat içre" gezin; herhalde birincisinden daha az oyalayıcı değildir.

Filhakika, Beyoğlu'nun mutat halleriyle mesela gece üçten sonraki vaziyeti arasında bir benzeyiş bulunamaz.

Hele barlar kapanmaya başladıktan sonra, sabahçı pastanelerinin sinelerinde toplanan tezatlar pek garip oluyor: Dünyanın dört bir yerinden gelmiş güzel artistler ve yanlarındaki cüzdanı dolu baylar bir grup teşkil

ediyor; yatacak yeri olmayanlar başka grup; ve bunlar komşu masalarda oturarak çay içiyorlar... Sabahçı pastanelerinde yarım saat geçirerek tefelsüf etmek, insan tipi tetkik etmekteki zevk değil... Şehrimizin halkı arasında olsun, misafirlerimiz ecnebilerden olsun, seri haricindeki insanları daima buralarda bulmak kabil. Fakat bazı geceler sabırlı, bazı geceler de pek dikkatli olmalı.

"Bu zat kim?" sualine cevap verecek tecrübeli bir arkadaşınız da yanınızda olursa ne hikâyeler, ne garibeler...

Birkaç gecedir sabah iklimine müteveccihen "zaman içre" seyahat etmekteyim. Beyoğlu'nda meşhur musikişinas Neyzen Tevfik'e rastlıyorum.

Tabiatıyla derhal şu beyit akla geliyor:

Pelasparei rindi bedûş, kâse bekef,
Zekâtı mey verilir bir diyare dek gideriz!

Tevfik Fikret'in, "Aslan kalbi kaplan göğsüne sığmamış," tabiri de bu maderzad sanatkâra uygundur. Şeyh Galip'in "Bir şulesi var ki şem'i canın, fanusuna sığmaz asumanın" beyti, keza... Bizzat Neyzen, "Anamla babam benim vücuduma sebebiyet verirlerken baldıran mı yemişler de hüviyetim böyle zehir dolu?" diye şikâyet eder.

Cemiyetin tuzu biberi mesabesinde insanlar vardır. Neyiyle, dervişane sözleriyle, irticalen ortaya atıverdiği manzum yahut mensur laflarıyla, insanı raşelendiren sihirli gözleriyle, Kudret'in yoğurduğu muntazam biçilmiş başı ile gümrah kıvırcık kır saçlarıyla emsalsiz bir yaratılışta insan olan Neyzen Tevfik üzerine cemiyetimiz alaka ve ihtimamı tekrar temerküz etmelidir kanaatindeyim.

Saat dört buçuktan sonra, polisler bütün sabahçı pastanelerinin kapanmasını isterler. İlk kahvehaneler

açılana kadar bir müddet artık hiçbir barınak kalmaz. Böyle bir zamanda, Neyzen'i nereye gideceğini tayin edemez vaziyette görüyorum. Tatillerinden istifade ederek bir gecelerini Beyoğlu'nda geçiren bir üniversiteliler grubu meşhur sanatkârı ortalarına almışlardı. Kendilerinden öğrendim ki, demin yarım saat kadar bir iskemle üzerinde uyumuş, uyumamış; yeniden "hayata" başlamak için gün doğmasını bekliyor.

Bazen zekânın kıvılcımı beynini kaplayan küller arasından fışkırıyordu:

— Üç gecedir dikkat ediyorum: Hep sakalını tıraşlı görüyorum... Maşallah.

— Tabii! Anglosakson usulünü takip ediyorum...

İstihzasının oku bu sefer kendine de saplanıyor.

Sonra birdenbire hazinleşerek bana, "Bir yazını okudum!" diyor. "Kendisine istihfafla verilen bir sadakayı kabul etmeyen bir necip ruhlu çocuğu tasvir ediyordun![1] Atıyor; parayı suratlarına atıyor. Bunu kaç kere okudum, ağladım!"

Ve birlikte şu beyti tekrarlıyoruz:

Lazım değil inayeti ehli tekebbürün,
Bahşeyledik atasını veçhi abusuna!

Neyzen Tevfik için kimseden inayet temenni etmem. Onu rencide etmeyecek bir "cemiyet alakası" ve ihtimamı isterim.

Akşam, 25 Kanunusani [Ocak] 1940

1. Bkz. Bu ciltteki "Minimini Bir Dram" yazısı. (Y.N.)

Yeni Cami Avlusunda Bir Hayat Faciası

Yeni Cami civarından geçen İstanbullular buranın bozuk saatine dikkat edip, "Vah vah... Muvakkithane niçin böyle atıl bırakılmış?" diye eseflenirler. Refik Halid yazdı biz tekrarladık, hemşerilerimiz yine tatmin edilmedi. Kaç kişi, "Yine kurcala kuzum şu bahsi!" diye ısrarda bulunmuştur. Keza Yeni Cami bizler için, çarpık ve hünerli kemer geçidiyle hünkâr mahfili methaliyle bir şaheserdir. "Eskiden buraya padişah kayıkla yanaşırmış; deniz şu merdivenlere kadar gelirmiş!" diye konuşuruz. Arka tarafta kuşçular olduğunu biliriz. En ucuz elbisenin burada satıldığından da haberi olanlarımız eksik değildir. Müdekkik gözler, arka avluda, içine girilmesi memnu parmaklıklı bahçenin etrafında seyyar pilavcıların satış yaptığını da görürler.

Bence Yeni Cami'nin en enteresan hususiyetini, bu pilavların ve emsali yiyeceklerle melbusatın müşterileri teşkil eder.

Anadolu kasabalarının hepsinde merkez vazifesini gören bir cami vardır. "Falanca şehre gittim!" diyebilmek için, insanın behemehal o caminin avlusunda oturması; seyre, seyrana dalması icap eder. Orta ve fakir tabaka taşralı vatandaşlarımız İstanbul'a ilk geldikleri vakit, tabiatıyla bu koca şehrin merkezini ararlar ve Yeni Cami karşısında dururlar. Tatil günlerini geçiren acemi neferlere dikkat ediniz; hep orada birikirler. İşte ucuz maddeler çarşısı da, bu sebeple buracıkta hasıl oluvermiştir. Temaşa edilecek bahçe var, kuşlar var; bir taraftan bak Köprü; öte yanda yaman bir mimari; solda pazar, geride çarşı; önünde sıra sıra otomobiller... Bütün bunlar Anadoluluda, "Yanılmamışım! En civcivli yerdeyim!" kanaatini hasıl eder. Tekmil gününü avluda geçirse, yine doya doya dalacağı bir hayat parçası kalır.

Bunları düşünerek kalabalığın içinde yavaş yavaş yürüyordum. Şapkasından kunduralarına kadar üstü başı kireç lekesi içinde bir adam dikkatimi celp etti. Sağ elindeki bastona dayanarak ayağını sürüklüyordu. Sol kolunda da bir kat yeni elbise tutuyordu. Herkes gelip bir kere muayene ettiğinden anladım: Satıyor.

— Kaça?

— Dokuz kâğıda vereceğim.

— Amma yaptın ha...

— Vallahi iki ay evvel otuz iki liraya ısmarlama yaptırdım.

— Niçin satıyorsun öyleyse?

— Deve bir akçeye, deve bin akçeye derler ya... O mesele... Görmüyor musun? Kaza geçirdim... Sıvacılık yaparken, dört kat binadan kaldırıma düştüm. Gazeteler de yazdıydı... iki aydır hasta yatıyordum... elimde, avucumda nem varsa yedim... Borçlanabildiğim kadar borçlandım... Şimdi bu yabanlığımı satacağım... İş elbisesiyle dolaşırız, ne yapalım; belki şu dokuz lirayı çoluk çocuk eritinceye kadar bacağım düzelir de yeniden işe başlarız. Allah kerim...

Namuskâr, düpedüz bakan gözleri, ıstırapla titreyen kalın ve manidar bir sesi vardı. Doğru söylediği muhakkaktı. Kendisini dinleyenler malın kelepir olduğunu anladılar. Elbise vur aşağı, tut yukarı sekiz kâğıda gitti. Ve üstü kireç lekeli adam, bir lirayı derhal bozdurup beşer kuruştan iki tabak pilavı büyük bir iştiha ile yedikten sonra, bastonuna dayana dayana, ayağını sürüye sürüye uzaklaştı.

Bu hakiki hayat sahnesini olduğu gibi kaydedince akla zaten: "İçtimai ve mesleki teşkilat" meselesi geliyor değil mi? Uzun ve romantik cümlelerle, "Şunu yapmalı! Bunu etmeli!" diye sütunlar doldurmayacağım! Yalnız kısaca şunu demek isterim: Neden sonra, mesela şehirciliğin bir mütehassıs işi olduğunu idrak ettik. Garp'ten

ehlini getirip bu işi ona tevdi ettik. Modern cemiyetlerin istinat ettikleri o muazzam içtimai basiret ve karşılıklı yardım işleri de tıpkı şehircilik, bankacılık vesaire gibi bir teknik, bir fen işidir. Böyle sefaletlerin önüne geçmek, ustaca bir teşkilatla pekâlâ mümkündür. Ve her geçen gün ziyandır.

Akşam, 1 Mart 1940

Haydarpaşa'dan Beylerbeyi'ne Bir Gezinti

Uzun zamandır İstanbul'un Asya kısmındaki sırtlarına uzaktan bakıyordum. Buralarını çocukluğumda ve gençliğimde pek çok dolaşırdım. Şimdi de gezmek için içimde yenilmez bir arzu uyanmıştı. Sanki bir çeyrek asır evvelki çağımı yaşayacaktım.

Haydarpaşa'da vapurdan indim. Düzlükleri ve sırtları aşarak, Beylerbeyi İskelesi'ne kadar yürüdüm. Burhaniye denen mevkide vaktiyle bir halam oturduğu için kendisini ziyaret ederdim. Yirmi yıldan beri o yollardan geçmemiştim. Acaba ne değişiklik vardı? Şunlar dikkatimi celp etti: Nuhkuyusu civarındaki yolun genişletilmiş olması... Tramvay yolu... Tahta evlerden fışkırıp oralara has latif sükûnu ihlal eden alabildiğine açılmış çatlak radyo sesleri... Başka bir tebeddül yok... Hayır, hayır... Var, sahi: Yeldirmeli kadınlar yerine enselerine sarkan saç hevenklerini file torbalarına koymuş bayanlar... Eski tip takunyalar yerine yeni tip takunyavari iskarpinler... Sakız çiğneyenler yerine çiklet çiğneyenler... Birçok tarzı kadim evler yıkılıp aynı çerden çöpten malzemeyle kübikler yapılmış ama onlar da nevadir...

Yoluma devam ediyorum bir harabeden bir böğürtü geliyor... Durup bakıyorum: Uydurmasyon bir inek ahırı.

— Burası Seccadecibaşı'nın köşküydü, galiba?

— Evet bayım...

Sultan Hamid cuma selamlığına çıktıkça seccadesini seren zatın evi... Ne meslek... Ne tarih... Ve bu harabe... Mukadderat...

İşte tam Burhaniye'deyim... Alacakaranlıkta ateşböcekleri görünmeye başladı. Burası belki de şimdiki İstanbul'un en münzevi yeri... Çocukluğumuzda şu bayırdan aşağı kayardık. Ta en dipte bir pınar vardı... Buz gibi suyundan içerdik... O devirle şimdiki arasında bu Burhaniye ancak köhneleşmeye, metruklaşmaya doğru istihale etmiş... Tek tük evlerden beş numara lambaların –elektrik ziyasına nazaran– kırmızıymış hissini veren ışıkları sızıyor... Ses seda yok... Bir evde uzaktan uzağa ut dımbırdıyor... radyo işitilmiyor. "Oh!" diyemeyeceğim... Zira olmaması istiğnadan değil...

Kapıların önüne çömelmiş mahalleliler, aralarında yârenlik ederlerken, bir yabancı görünce merakla bakıyorlar:

"Bu kuş uçmaz, kervan geçmez yerde bunun ne işi var?" tarzında bir merakla, insanı nazarlarıyla yamrı yumru dağ yolunun dönemecine kadar takip ediyorlar...

Şu yoldan yirmi sene evvel son geçişimde Türkiye'nin genç şairleri arasındaydım. Aşağıdaki mısraları tertibe sokmaya çalışarak yürümekteydim. Şimdi gene hatırlıyorum:

Zavallının eski sevgilim gibi
Ne saçı kıvırcık, ne gözü ahu.
Fakat onun ruhu sevimli ruhu!

Hey gidi zaman... Ve işte halamın evi... Onunki de, Seccadebaşı'nınki gibi yalnız temel harabelerinden ibaret... Yıkık duvarlardan giriyorum.

"Şuranın üstü eniştemin odasıydı... Şurada püfür püfür yemek yerdik..."

Ve şu erik ağacı... Gevrek dallarına tırmandığımız şu incir... Çiçeklerini suladığımız şu tarhlar; ki, izleri bile kalmamış...

Kalbim sızlayarak Beylerbeyi'ne doğru iniyorum... Şair Yusuf Ziya'nın baba evi önünden geçiyorum... Bu akşam her nedense kalbimde bir şiir söylemek, hiç değilse şarkı mırıldanmak hevesi var... Galiba kalplere ilham, gurup karaltısı zamanındaki hüzünle birlikte nazil oluyor... Gözler görmeyince, dikkat sesler dünyasına çevriliyor. Âmâları musikişinas eden tabiat kanunu eskiden hassas gönülleri de bu alacakaranlık saatlerinde coştururdu. Şimdi elektrik ışığının enstantane parlayışı bizleri santimantallikten mahrum bıraktı...

Hodbince bir düşünce:

— Ben gene şehirde, aydınlık merkezlerde otursam... Şuralarda da bir eski aşinam, bir akrabam, bir arkadaşım yaşasa... Kırk yılda bir kere uğrasam... Başımı dinlesem...

Mamafih, pek de hodbince mi, bilemiyorum? Herhalde o zamanlar burada sürülen hayat şimdikinden çok iyi idi... Çok... Halamın bahçesi, çıkrıklı kuyusuyla, ağaç altı sefasıyla bahçedeki tahta kanepesiyle, ağustosböcekleriyle, hatta kışın mangal başı ve paça pişti âlemleriyle şimdiki üç odalı, harcıâlem apartman hayatımızdan pek daha aranacak, sevilecek şeydi.

Akşam, 30 Temmuz 1940

İstanbul, Bahçe Şehir

İktisatta iki türlü kıymet vardır: Biri "istihlak kıymeti", diğeri "mübadele kıymeti". Ve ekser nazariyeciler, bunları birbiriyle karıştırmışlardır.

Mesela göğsü ağrıyan çocuğunuza gece yarısı pişirip vereceğiniz ıhlamur, çarşıda yirmi para bile etmeyebilir. Bunun mübadele kıymeti sıfıra yakın dahi olsa, nazarınızda istihlak değeri büyüktür.

Onun gibi: İstanbul şehrinde ve civarındaki ziraata dair şimdiye kadar verdiğimiz iktisadi hükümlerde bir değişiklik yapmayı kabul etmeli!

En salahiyettar mütehassısların şöyle dediğini işitmiş ve sütunuma geçirmiştim:

— Trenciliğin ve vapurculuğun inkişafından sonra, Boğaziçi ve Marmara kıyılarında yemişçilik ve sebzecilik sukut etti. Köşklerin bahçelerinde bir patlıcan bir mecidiyeye, bir salkım üzün yarım liraya mal olmaya başladı... Vaziyet böyle olunca niçin ucuzca çarşıdan alınmasın? Apartmanda oturulur ve Adana'nın sebzesi, Ege'nin meyvesi yenir... Salonlarımızın vazolarında, İtalya'dan tayyare ile getirilmiş (ve kökü gene İtalya'da kalmış) karanfiller koku saçarlar... İşte büyük ölçüde mübadele tarzının İstanbul bağlarına, bahçelerine, bostanlarına ettirdiği zarar...

Muharrem Feyzi üstadımız anlatmıştı:

— Kırım Muharebesi'nde müttefiklerimiz İstanbul'a geldiği vakit, hemşerilerimiz şöyle düşünmüştü: "Aman! Şu yemyeşil, şu ağaçlar içindeki İstanbul'u yabancı askerler tahrip eder belki. Kendilerine Kınalıada'yı tahsis edelim. Bari yalnız orası bozulsun..."

Bu da geçen asırda İstanbul'un nasıl bir nebat saltanatı içinde yüzdüğünü gösteriyor. 17. asır gravürleri şehrimizi, çiçek, yemiş, zerzevat, yaprak bolluğunda yüzer

bir halde canlandırır. Bunlara bile ne hacet? Çocukluğumuzun ağaçlı, tarhlı mahalle evleri hâlâ yâdımızdadır.

Ve nihayet bugünün New York karikatürü, betondan mamul, bir nebze yeşilliksiz modern mahalleleri...

— Niçin böyle oldu?

Bu sualin cevabını, zirai iktisat mütehassısları, yukarıdaki sözleriyle vermiş oluyor.

Fakat sanırım şimdi onların da fikri değişmiştir. Zira cidden iktisat şartları değişti! 1942'de hâkim olan, "mübadele kıymeti"nden ziyade "istihlak kıymeti"dir. Artık, "Bir patlıcan bir mecidiyeye mal oluyor!" "Bir armut, bahçemizde yetişirse yarım liralık emek istiyor!" diye düşünmeyeceğiz. Tıpkı gece yarısı hasta çocuğumuza ıhlamur verirken, bu ilacın "kullanılma değeri"ni göz önünde tutar gibi, İstanbul meyvesini, sebzesini hububatını, "Ne olur ne olmaz! Her ihtimale karşı! Zaruridir. Çoluk çocuğumuzun kara gün gıdasıdır!" düşünceleriyle kıymetlendireceğiz.

Deve bir akçeye, deve bin akçeye!

Artık kıymetler, mübadele değil istihlak ehemmiyetleriyle ölçülüyor. İstanbul'u bu düşünceyle yeniden bir bahçe şehir haline sokmalı!

Akşam, 18 Mart 1942

Kenar Mahallelerimizin Yürekler Acısı Fukaralığı

Ömrü taşrada geçmiş bir dostum, Süleymaniye Camisi'ni hiç ziyaret etmemiş imiş. Beraber gezmemiz arzusunu gösterdi. Beyazıt'a gittik; oradan da yürüyerek Mimar Sinan'ın şaheserini vecit içinde seyrettik.

Yemiş civarındaki Sinan Paşa Camisi'nin de çinile-

riyle hoş bir ziyaret yeri olduğu aklıma geldi. İstanbul'umuzla mağrur, arkadaşımı o tarafa sürükledim.

Fakat bu sefer intibalarımız büsbütün değişti: O arka mahalleler, o in gibi imalathaneler, o yaralı bereli çocuklar, o soluk benizler, o sefil kılıklar, o kötü kokular...

Kırk seneye yakın bir zamandan beri bilirim, İstanbul şehrini asla bu kadar perişan görmemiştim. Bazı Arap memleketlerinin çıplaklık derecesine varan kirle örtülü, korkunç bir sefaleti vardır; İstanbul şehrinin arka mahallelerinde bunu gördüm.

Bir adım daha ötesi nedir, tasavvur etmekten de korkuyorum.

Değil başka şehirlerimizde yaşayanlar, hatta ömürleri İstanbul'un caddelerinde geçenler arka mahallelerimizin kötü durumunu gözünün önüne getiremez. İnsan şaşar: Beyoğlu'nda saat dörtle beş arasında yürüyen şu şık bay ve bayanlarla bu mahallelerde oturanların hiçbir münasebeti yok mudur? Bunlar oraya, onlar buraya uğramazlar mı? Kadıköy vapurunun lüks ve birinci mevkiden çıktıktan yarım saat sonra Süleymaniye'nin ve Haliç'in o derece muhtaç mahallelerine girebileceğinize, böyle bir içtimai iklim değiştireceğinize ihtimal veremezsiniz.

İlle gitmek, görmek lazım.

Gitmemek, görmemek, çare aramamak doğru değildir.

Bu sefalete karşı çarelerin birini CHP ve Kızılay buluyor:

Bedava sıcak bir kap yemek yedirmek. Bedava sabun ve çamaşır dağıtmak. Bunun için de, zenginlerin hamiyet keselerine başvurmak...

Fakat bunun da kâfi olacağını zannetmemeli. Zira halkın fakir tabakası değil, orta tabakası bile, aylık kazan-

cı ile aylık sarfiyatını muvazene haline getirebilmekten âcizdir.

Bir münevverimiz şöyle diyordu:

— Eski Türk, fukaralık içinde yaşamasını bilirdi. Şimdiki Türk bunu bilemiyor. Evvela: Örf ve âdetleri değişmiştir. Sinemadan başlayınız, kat kat elbiseler, türlü türlü yemekler yemek ihtiyacı baş göstermiştir. İşte muvazenemizi bozan budur.

Belki, bazı tabakalar hakkında bu doğru. Lakin iktisat ilminde ihtiyaçlar, "medeni ihtiyaç" ve "tabii ihtiyaç" diye ikiye ayrılır; fakir ve orta halli insanlarımız, münevverimizin bahsettiği "medeni ihtiyaçlar" çeşidini değil, "tabii ihtiyaçlar" çeşidini temin edemez olmuştur. Diğer şehirlerde olmasa bile, İstanbul şehrinde bu böyledir: Bir kilo etin, bir kilo yağın, bir kilo pirinç ve bulgurun ve bir arşın patiskanın aile başına aylık ihtiyaç yekûnu bunu gösteriyor.

CHP'nin ve Kızılay'ın yardımını bütün o arka sokaklara, iç mahallelere teşmil kabil olmadığına göre, başka bir yardım behemehal lazımdır.

Muhabirlerimiz, pek yakın vilayetlerimizdeki geçinme maddelerinin ne derece ucuz olduğunu yazıp duruyor. Çoğu gazeteler de bunları basıyor. Burada tekrarlamak faydasızdır.

Soğan Edirne'de 100 para, İstanbul'da 17 kuruş, buğday her yerde 25 kuruş, İstanbul'da un 200. İşte tek yardım, en mübrem yardım, en müstacel yardım, bu farkı kaldırmaktır.

Vagon yokluğu? Yolcu vagonlarını hele lüks vagonları nakliye ambarı vagonu haline sokmanın zamanı gelmiştir.

Zihnimizi birinci planda işgal edecek mevzu bu olmalı. Buna behemehal bir çare bulmalı.

Akşam, 24 Teşrinisani [Kasım] 1943

Prost Muvaffak Olamamıştır; Kabahat de Kendindedir...

Şehircilik mütehassısı Bay Prost, vali ve belediye reisine bir mektup bırakarak şehrimizden ayrılmış.

Hakiki sebebi:

"Mukavele müddeti mart başında bitecek. Bütçeye yeni tahsisat konmamış."

Çünkü İstanbul, Prost'un muvaffak olmadığını anlıyor; onu sevmiyor, istemiyordu.

Bay Prost ise mektubunda sebebi bambaşka göstermiş:

"Vaktiyle tarafımdan hazırlanan plan o kadar değiştirilmiştir ki ben şimdi planımı tanıyamıyorum."

Bu gülünç iddiaya karşı söylenecek söz pek çoktur: Geçen sene, evvelki sene –mukaveleler temdit edilirken ve bütçeye tahsisat konulurken– eseriniz olan bugünkü zavallı İstanbul'u planınıza uygun buluyor muydunuz?

Semt semt gecekondular, sizin hükümranlık devrinizin yadigârlarıdır. İmarın en yüksek otoritesiydiniz. Bu facianın önüne geçemediniz. İnkişaf halindeki sanayiin etrafına fennî ve makul ikamet bölgeleri yapılmasını telkin edemediniz, kabul ettiremediniz, yol gösteremediniz. Başlıca mesul sizi biliriz.

Çünkü mukaveleniz temdit edildiği seneler içinde, "Eserim bozulacak. Böyle olursa ben artık çalışmam!" deseydiniz koparacağınız gürültüden çekinecekler, planınıza riayet edilmesini isteyecekler çok olurdu.

Kaçak inşaat ve darmadağınık inşaat da sizin yadigârınızdır. Orta hallilerin kendilerine ev yapabilmeleri için, vatandaşın hayat ve imkân seviyesini nazar-ı itibara almadınız. Bu şehri, içindeki halkın kudretiyle ilgisiz gayri organik bir bünye saymanız dolayısıyla ihtisasınızda bir

aksaklık olduğuna kaniyim! Bugünkü manzara başarısızlığınızın aynasıdır.

Dağ başlarına doldurma asfalt yollar döşenildiği bir bolluk devrinde, Haliç kıyılarına, iki köprü arasına, bugünkü tıkışık nakliyatın yükünü hafifletecek kısacak iki yol yapılmasını tek parti devrinin söz geçirmeye muktedir önderlerine telkin edemediniz. "Ben patlıcanın dalkavuğu değilim!" usulünce hareket ettiniz.

Biliyorum, sizin düşünce "anka"nız güya yüksekler-de uçuyordu: İleriki nesillere kalacak bir İstanbul'u nazar-ı itibara alıyor ve güya şehri bugünkü zaruretlerde sefalet timsalleriyle doldurmamak istiyordunuz. Mesela abideleri birbirine bağlayacak yollar hakkındaki fikirleriniz bundan ötürüydü. Mesela meskûn mahallelerde arnavutkaldırımları dururken hâli arazide şehrahlar açışınız bundan ötürüydü. (Bu son noktanın sizce mahiyeti malum birtakım başka sebepleri daha var ya. Neyse!) Fakat Bay Prost! Siz, müstakbel İstanbul'un umumi hatları bakımından gelecek nesiller muvacehesinde de büyük hatalar işlediniz. Anadolu yakasının bütün Marmara sahilleri sizin zamanınızda tıkanmıştır. Gelecek nesiller, bu pirincin taşını ayıklamaya uğraşacaklardır.

Devrinizde *imar*, *yıkım* manasını aldı.

"İşime çok karıştılar," demenizi de kabul edemeyiz. Buraya bir otorite halinde getirilmiştiniz. Herkes sizi saymaya, cevahir yumurtlayacaksınız sanmaya hazırdı. Halbuki siz, sakalı ele verdinizse; bu geç kalmış celadeti başlangıçta, diğer Avrupalı ve medeni cesaretli kimseler gibi göstermedinizse, İstanbul'u 500. yılın arifesinde bugünkü hal-i pür melaline soktunuzsa, baş suçlu zatıalinizsiniz.

Allah razı olmasın!

Akşam, 1 Kasım 1950

Boğaz Köprüsü Cidden Bir İhtiyaç Olmuştur

Vali Gökay geçen gün İstanbul'da Anadolu ve Rumeli yakalarını birbirlerine bağlayacak köprünün bir zaruret halini aldığını söylemişti. Bunun kendi devrinde neticeye bağlanması arzusunu da belirtmişti.

Yalnız şu sene içinde, bakınız, köprü nasıl bir ihtiyaç olarak kendini gösterdi. Kaç gün umumi hayat sis yüzünden aksadı, çalışma saatlerimiz heba oldu, üstelik halk sefalet çekti. Kaç gün lodos yedik, bir iskelenin halkı öbür tarafa akın etti; vapurlar, ıskarça halini aldı. Tipi yüzünden de seferler aksamıştır.

Şimdi bir de buz belası... Hani firavunun rüyasında yedi sene bolluk, yedi sene darlık olmuş... Bizim bu iklimde de kasım yedi sene lodosla girmişti, kış hafif oldu. Arkadan yedi sene bu kasım gibi şiddetli poyrazla girebilir, Tuna'nın buzları hep böyle limanımızı kaplayabilir. Zira nihayet Karadeniz Akdeniz'e bizim Boğazlardan akıyor. Bir de perşembe günkü gibi hem buz hem sis oldu mu tamamdır. Olduğumuz yerde mıhlanıp kalıyoruz.

Uzak görüşlü, geniş arşınlı olmalı. Vali, "Bir köprü bile İstanbul'a kâfi değildir!" demekle uzağı görüyor, arşınını doğru kullanıyor. Türk milleti mademki fevkalade iktisat ve ümran inkişafları gösteriyormuş, gözbebeğimiz İstanbul şehrine fethin 500. yıldönümü ferdasında bir köprücük hediye etse fazla değildir. Bu bir şehir meselesi değildir, Türk milletine ait iki kıta parçasının birbirine bir tek yolla olsun bağlanması meselesidir.

Zaten belediyecilerimiz şöyle diyorlar: "Köprü, İstanbul şehrinin mevzusu olmaktan ziyade Anadolu ile Trakya'nın birbirlerine bağlanmaları mevzusudur. Bundan İstanbullu istifade edecektir; fakat bütün memleketin istifadesine kıyasla İstanbullununki birinci derece olmayacaktır."

Gidin Üsküdar meydanında bekleşen kamyonların haline bakın; askerî vasıtaları da gözden kaçırmayın. O zaman, yukarıdaki iddianın ne kadar yerinde olduğu anlaşılacak.

Buz, sis, lodos tipi...

Bu dört kol muzipliğin bize ettiği yeter artık.

Valiye hitap ediyorum:

— Aman doktor bir çare!

Akşam, 28 Şubat 1954

Yıkmak, Yapmaktan Güç

Umumi kaide olarak yıkmak kolay, yapmak güçtür. Dağıtmanın kolay, toplamanın güç olduğu gibi! Annelerimizin biz sabık çocukları azarlayışı hâlâ kulaklarımızdadır:

— Bir dağıtıcıya on toparlayıcı kâfi gelmez. Nedir bu savrukluğunuz?

Lakin şehirlerde –hele abidelerinin, dar sokaklarının, parçalanmış mülkiyetinin hususiyetleri tesis etmiş şehirlerde– yıkmak, yapmaktan elbet güçtür. Boş arazide düz hatlar çizerek müstakbel ve mefruz sokakları, caddeleri tespit edenler, belediyecilik tarihinde pek o kadar ün almamışlardır da tarihî şehirlerin çapraşık mahallelerini ortadan kaldırarak yerlerine medeni yollar, meydanlar ve medeni semtler kurdurmaya vesile teşkil edenler, büyük şöhret kazanmışlardır. Onun içindir ki mesela Paris'i açan Hausmann'ın adı, Fransız hayatında bir devlet reisi derecesinde, ihtimal daha bile ehemmiyetlidir. Devrinde yaşadığı devlet ricalini çok kimse hatırlamaz. Bu zatı ise, beş kıtada –bizim münevverler arasında bile– duyup takdir etmemişler azdır.

Bizans'ın ve Osmanlı saltanatının merkezi olan ve Cumhuriyet rejiminde de arapsaçına döndürülen İstanbul'umuz hakkında, bir arkadaş hiddetlenerek şöyle derdi:

— Mimari kıymeti olan cami ve çeşmeleri muaf tutmalı; mahdut yeni binaları da istisna etmeli. Öte tarafları baştan aşağı kirizma! Sonra şehrimizi tarihine coğrafyasına ve Türk milletinin şerefine uygun olarak yeniden çizmeli, bina etmeli, vesselam...

Bu dileğin mübalağalı heyecanı bir yana... lakin elbette esasında isabet var:

Hiç değilse anacaddelerimize, abideli meydanlarımıza, hele Boğaziçi'ni ve Marmara'yı çevreleyen sahillerimize, asrın ihtiyacına ve Türklüğün şerefine uygun bir çekidüzen vermek icap ederdi. Vatandaşı zarara sokmamak şartıyla bu yıkma, açma işini başarmak, muhakkak ki birkaç misli ebatta yeni bir şehir bina etmekten zordur.

Evet, bu şartlar içinde yıkma faslı yapma faslından zordur.

İtiraf edelim, bu can noktalarını "baştan başa kirizma" fikrini tahakkuk etmeyecek bir hayal sayardım. Ancak sokaklarda bazı dönemeçlerin genişletilmesini, ancak tıkanmış sahillere bazı küçük parklarla, hiç değilse amut yollarla inilmesini eski tabirle "aksa-yı emel" sanırdım.

Ben bir gül istesem bana bir gülistan verir.

İstanbul ummadığı kadarını bulmuştur. "Başımıza milyarlık işler açıldı," diye hayıflanmamalı. Gerçi İstanbul'a milyardan daha da yüksek meblağlar harcanması mukadderdir. Lakin bu paraları yalnız bizim nesil değil, torunlarımız da ödeyecek, ödemeli. Borçluyuz. Böyle bir dünya payitahtına sahip olmak bedava olamaz. Üstelik, turizmin yatırım isteyen bir sanayi ve ticaret kolu oldu-

ğunu gözden kaçırmamalı. İstanbul'a malik, turizm gayesine gönül bağlamamayı havsala kabul etmez.

"Bakalım yapılanlar doğru mu?" itirazını da, ey ahali varit görür müsünüz?

Kaç ecnebiden kaç vapur alınmış, hâlâ da fikir sorulmaktadır. Bunları göz önünde tutmakla beraber, asıl söz sahibi, şehirlerin halkı ve memleketin sahipleridir: Henüz Yeşilköy uçak alanında Marmara'yı ve Boğaz'ı yalayarak Karadeniz'e doğru uzanmayı hedef tutmuş bir anayolu ne yerli ne ecnebi mantığı ve zevki reddeder. Arsalar daha pahalanmadan bu istimlakleri yapmazsak, önümüzdeki çeyrek asırlarda İstanbul daha münasebetsiz şekilde sıkışacaktı. Yıkma davası daha da güçleşecekti ve esasen daha şimdiden seyrüsefer imkânsız hale girmiş bulunuyordu.

Ticaret ve iskân işlerini mümkün mertebe tahammülfersa hale sokmaksızın vatandaşı zararlara uğratmaksızın başarılacak bu yıkmaları müteakip yapmalar üzerinde bilhassa titiz olmamız lazım gelir:

Mesela dar cepheli ve zemin katları dükkânsız kötü inşaata imkân vermemeli. Yeni açılan meydanlardaki küçük arsa sahiplerinin aralarında birleşerek müşterek mülkiyetli binalarla şehri bezendirmesini teşvik etmeli, mecburi bile kılmalı. İnşaat şirketlerini ayarlayacak bir bankacılık yaratmalı.

Mesela Kadıköy Çarşı Meydanı'nda, bankalar blokunda, köşe başındaki o rengârenk üsluplar yahut Beyazıt Meydanı'ndaki önce mermer masrafına rağmen şehri güzelleştirmeyip çirkinleştiren muhallebi tabağıvari yapılara ruhsat vermemeli.

Mesela –ihbar vaki olunca dahi– kaçak inşaata kulak tıkamalı.

Mesela münasip köşelere, manzaralı yerlere hayat ve neşe verecek tesisler kurmalı.

Bunca fedakârlıkla açılan İstanbul'u mutlaka hem Türklüğe, hem 20. asırlığa yakışacak bir kılığa sokmalı. Arz ettiğim sebeplerle yıkma faslı daha güçtü. Ona besmeleyle sıvandık. Daha kolay olan yapma faslında ters işlerden korunalım. Yıktıktan sonra yaptıklarımız gelecek nesillere devrolsun.

Tercüman, 7 Şubat 1957

"İstanbul'u Mamur Görmeden Ölmemek"

Bu pazar dostlarım beni otomobille Anadolu kıyısında Boğaziçi gezintisine götürdüler. İnsan bazen kendi şehrinin türlü semtlerini senelerce dolaşmaz, görmez. Hele biz İstanbullular ekseriya öyleyiz. Şimdi Rumeli sahillerimize himmet ediliyor; karşı yakadaki belediyecilik inkılabının da eli kulağındaymış diye işitiyoruz. "Bari değişirayak, mevcut tabloları zihnime yerleştireyim, sonra mukayeselere yarar" fikriyle dikkatlice etrafıma bakındım: Aman ne berbat!

Güya dünyadaki en güzel tabiat manzaralarından birinin yanındayız... Ve güya seyrana çıktık! Ne gezer? Bizimkisi afyonkeşlik, efendim... Boğaz kıyılarında göz gönül açacak bir nesne yok. Hep duvar... Hep duvar... Harap, perişan duvarlar... Yalnız nadir yerlerde bu kötü taş perde lütfen şakkoluyor... Nazlı nazende Bosfor didarını gösteriyor... Aman şöyle azıcık bakayım demeye kalmıyor. Yine o kötü duvar manzaraları...

Sanki gezdik, sanki gördük, sanki kâm aldık!

Eğlenceye gidip pis duvarları seyrediş bigâneyi hatırlattı, arz edeyim:

Hani Orta Anadolu'da "oturak âlemleri" vardır. Bir

kabadayı hovarda, kendi sevgilisini ortada oynatacaktır. Yaranı davet eder. İçki sofraları kurulur. Rakkase telli pullu ortaya çıkar. Lakin eğlenmeye gelenlerin ona başlarını çevirip gözlerini daldırması ne mümkün! Ne hadlerine! Maazallah o takdirde kıskançlık baş gösterecektir. Saldırmalar sıyrılacak, kan gövdeyi götürecektir. Bunu bildiklerinden misafirler tedbirli davranır, seyrana çağırılmalarına rağmen, yüzlerini duvara döndürüp otururlar. Yalnız şöyle bir rakı, bir meze almak bahanesiyle başlarını oynayan kıza hafifçe çevirmek, ancak göz atmak caizdir. Sonra yine duvar seyranı!

Vaktiyle merak edilen bir oturak âleminde bulunmuştum. Romanıma mevzu toplamak istemiştim. Üzerimde kalan intiba yukarıda anlattığım gibidir.

İşte bütün meşhur şehirlerin belediyeciliğe benzediği şu 20. asrın ortalarını hayli geçe bizim Boğaziçi seyranını da, yıkılası duvarlar yüzünden oturak âlemi sefasına benzettim.

Onun için tarihteki meşhur "Delenda Carthago" sözü gibi:

"Yıkılsın sahillerimizi kapatan hailler!"

İşin hem üzücü hem ibret verici ciheti de şu:

Diyoruz ki, "Ah mimar Prost! Bu Fransız şehircisi İstanbul için bu kadar çalıştı. Senelerce planlar yaptı!"

Kendisini tekrar çağırmak bile bahis konusu olmuştu. Halbuki ben onun mukavelesi bitip Türkiye'den ayrılacağı zaman şöyle demiştim:

"Sayın Prost İstanbul'da çalışırken Anadolu yakasının Marmara'ya bakan harikulade sahilleri başka sahillerimizden de feci şekilde tıkanmıştır. Mesela Caddebostan İskelesi'yle Dalyan civarında denize inen bir tek amut yol bile bırakılmamıştır.

Yan yana, yan yana şahsi bahçelerle bütün bir diyarın insanlarını denizden bu derece mahrum bırakmak, Ab-

dülhamit zamanında bile görülmemişti. Zira sultan saraylarının yanında bile ahalinin kayığa binmesi yahut manzara seyretmesi yahut abdest alması için yolcuklar bırakılmıştı. Prost bizim bu egoistçe temellüklerimiz karşısında isyan etmeli, bizi uyandırıcı protestolarını yağdırmalı, dinletemezse velveleyle istifa edip gitmeliydi."

Teşbihe devam edeyim:

Boğaz sahillerine kıyasla, Marmara'nın Anadolu kıyıları tam manasıyla "kapatma"dır.

Onun için, "Ecnebi mütehassısın fikrini alalım!" gibi tavsiyeler de boş olabiliyor. Bunu Prost misali ispat eder. Kendi mantığımızın, kendi ihtiyacımızın, kendi imkânlarımızın ölçüsü çok daha yerindedir.

İleriki asırlarda bu neslin belki de en muazzam muvaffakiyeti, İstanbul sahillerini kordonla çevirmemiz, umum millete tahsis etmemiz olacaktır kanaatindeyim.

Muharrirliğe başladığım senelerden beri, İstanbul sahillerinin gayri medeni tarzda ve turizmi baltalayacak şekilde tıkanması aleyhine sayısız yazılar yazdım. Şimdi içimde eşsiz bir sevinç var: "Nedir?" diye ara sıra kendimi dinliyorum. İstanbul sahillerinin açılışı! Hem de yakın bir istikbalde...

Avrupalıların: "Napoli'yi görmek ve ölmek!" diye bir tabirleri vardır. Kendini bilen her Türk'ün de en büyük emellerinin biri şu olabilir: "İstanbul'u mamur görmeden ölmemek!

Tercüman, 26 Şubat 1957

KÖY VE KÖYLÜLÜK

Moskof Kralının Gözüne Giren Parmaklar!

Bunca medreseler, bunca camiler, bunca köy hocaları...

Bütün bunlara rağmen, din gibi üzerinde çok çalışılmış bir fikrin, köylüye ne kadar sathi nüfuz ettiğini arkadaşlar arasında konuşuyorduk.

Misal olarak, bir kere daha yazdığım şu hatıramı anlattım:

Doğrudan doğruya ziraatla yahut çobanlıkla uğraşan köylülere nazaran uyanık olması icap eden katırcılarla birlikte Anadolu'da seyahat ediyorduk. Bunlar, kasabalarla sık temasları olduğu için, nispeten görgülü ve haddizatında zeki adamlardı da...

— Allah kim? diye sorduk.

— Ali.

— Ali kim?

— Muhammed Peygamber.

— Muhammed Peygamber kim?

— Sultan Mahmut.

— O kim?

— İstersen şimdi şöyle sana elini uzatır... İki çamurlu parmak, gözlerini çıkarır.

— ?

Katırcının bu son sözden maksadını o zaman anlayamamıştım. Geçen gün münakaşa ettiğimiz bir arkadaşım bunu keşfetti. Dedi ki:

— Bir hikâye vardır. Sözde Sultan Mahmut, bir gün has bahçesinde çiçek ekiyormuş. İki eli çamur içindeymiş.

"Moskof kralının elçisi geldi," demişler.

"Buraya alın!" demiş.

Hem çiçek dikip hem de elçiyle konuşmaya başlamış. Elçi, çarın birtakım taşkın arzuları olduğunu ve bizden yeni topraklar istediğini söyleyince Sultan Mahmut hiddetle parmaklarını uzatmış.

"Çarına git söyle... Gözlerini oyarım!" diye haykırmış.

"Elçi, Moskova'ya dönmüş. Bir de bakmış ki herkes telaş ve matem içinde."

"Ne oldu? Ne var?" diye sormuş.

"Bundan iki ay evvel yani siz henüz İstanbul'dayken birdenbire iki çamurlu parmak çar efendimizin karşısında belirdi. Gözlerini oydu!"

Elçi, bunların Sultan Mahmut'a ait olduğunu anlamış...

Demek ki katırcılar, şehirlerle temasları esnasında kim bilir hangi han odasında, bu hikâyeyi dinlemişler. Ve bu masal, yüksek bir din bilgisi olarak zihinlerinde yer etmiş.

İşte bunca medreselere, camilere, eski devirlerin köy hocası teşkilatına rağmen öyle sanırım ki, köy nüfusunun yüzde doksanı din telkinatı noktasından buna yakın

bir seviyededir. Ve köy nüfusu da milletin yüzde doksanıdır.

"Halk tabakalarına bir fikrin nüfuzu ne güç!" diye düşündük.

Ve düşüncemize şöyle devam ettik:

— Köye nüfuza mecbur olan şimdiki münevver neslin önünde ne yaman ne müşkül bir dava duruyor. Ne dev gibi teşkilat ne sarsılmaz azim ne derin bilgi bilhassa ne yılmaz sabır ister bu iş!

Haber Akşam Postası,
15 Sonteşrin [Kasım] 1935

"Köylü"nün İlmî Tarifi

Köylü nedir?

Birçok dimağlarda bu, muamma olmasa bile, pek dumanlı bir mevzudur. Bu suale sistemli bir şekilde cevap veren az olmuştur. Zannederim ki Marksizmle beraber ve onun yardımcısı olarak tedvin edilen "Cumhuriyet şekilleri inkişafı tarihi" bu sorguya en elverişli karşılığı veriyor. Onu okuyunca, insan, köylülüğün siluetini, yani ana çizgilerini dimağında çizebiliyor.

Marx'ın ilmi, yalnız taraftarlarınca değil, hasımlarınca bile kıymetli sayıldığı, ondan istifadeler edildiği malumdur. Gençliğin, bahusus halkevleri köycülük kollarına gösterdiği alakayı gördükten sonra, münevverlerimizin bu mevzua verdiği ehemmiyeti anladım. Onun için, içinde bulunduğumuz cemiyeti iyice tetkik eden Marksizmin köylüyü nasıl telakki ettiğini muhtasarca anlatmayı faydalı buluyorum:

Bu söyleyeceklerimi bilenler, beni mazur görsünler.

"Cemiyet şekilleri inkişafı tarihi"ne göre, köylü şudur:

Daha eski ve daha iptidai medeniyet seviyelerinde iken göçebe olan insanlar, muayyen mevsimlerde konakladıkları yerlerde biten nebatlardan gıda çıkarabildiklerini anlayınca sürülerle beraber, yavaş yavaş oralara yerleşmişler; fakat diğer göçebelerden kendilerini ve mallarını korusun diye, şeflerinin ekinler ortasında mahfuz ve hâkim bir noktayı tutmasını temin etmişlerdir. Ziraata elverişli yerler, ekseriyetle dere kenarları olduğu için derebeylikler böyle zuhur etmiştir. Gel zaman git zaman, bu şefler, maiyetlerindeki müsellah kuvvetler sayesinde bizzat ziraatçıların başına da bela kesilmiş; onların bütün istihsal vasıtalarına hatta ırzlarına hatta hayatlarına sahip çıkmış ve bir "toprak köleliği" tarzı zuhur etmiştir. Bu rejim, derebeyliğinin surları dahilinde el zanaatkârlarının (yani esnafın) ve küçük tacirlerin bir şehir kurarak yavaş yavaş iktisadiyata hâkim olmalarına, yani sermayedarlık nizamının zuhuruna kadar sürmüştür. Derebeyleri manen de hüküm sürmek için rasadatla uğraşıp ziraata elverişli esrara vâkıf olan kâhinlere, müneccimlere ve diğer ruhanilere istinat etmiştir.

Sermayedarlara, imalathanelerinde boğaz tokluğundan bile aşağı şeraitle çalışacak insanlar lazımdı ki alabildiğine rekabet mümkün olsun. Halbuki köylüler, derebeylik nizamları yüzünden topraktan ayrılamamaktaydılar. Bu sebeple esaretle mücadele için "müsavat" "hürriyet" fikirleri ortaya atıldı. İnsanlar "hür" oldular. Sermayedarlık nizamının proleterleri işte bu azat insanlardır.

Yavaş yavaş, ücretli amelenin istihsal ettiği mevadd, dünya iktisadiyatı muvacehesinde, köylünün istihsalinden bile mühim bir mertebeye çıktı. Sanayi işçileri, daha toplu, daha uyanık ve münevver muhitin, bahusus ferdi değil de kolektif istihsalin insanları olduğundan, Marx, kendi taraftarlarına, bunlar üzerine istinadı tavsiye etti.

Lenin ise, eski devirden kalan ezilmişlerle yeni devrin ezilmişlerinin, yani köylü ile amelenin el ele vermesini istedi.

Sanayi memleketlerinin nüfus nispetine bakanlar, köylülerin mütemadiyen azalarak, şehirlilerin ve bu meyanda sanayi proleterlerinin çoğaldığını görürler. Onun için, daimi surette köy aleyhinde ve şehir lehinde bir inkişaf olduğuna, ilk nazarda hükmedilebilir. Halbuki köy ve köylülük, dünyada zerre kadar ehemmiyetini kaybetmemiştir. Hâlâ umum insan nüfusunun onda dokuzu toprakla ilgilidir: Tam yahut yarı köylüdür. Ancak geri kalan onda biri şehirlidir; topraktan ilişiğini kesip sanayie bağlanmışlar, bariz bir ekalliyettedir.

Bütün dünya için varit olan bu nispet, Türkiye için de aynen doğrudur ve biz her şeyden ziyade ziraat memleketiyiz. Belli başlı gelirimiz, topraklarımıza has olan ve başka memleketlerde bizimki evsafında çıkmayan bir takım "imtiyazlı" nebatlardır. Tütünden fındığa kadar... İhracat cetvellerine bakınız.

Ve bunların müstahsilleri köylülerdir: Ekseriyetimiz olan köylüler... Onun için, Büyük Önderimiz, servet pınarlarımızı ellerinde tutup sağan insanlar için, "Köylü, bu yurdun efendisidir!" demişlerdir.

Bütün bunlar, köylünün, eski bir istihsal rejiminde zuhur etmekle beraber, –bütün muhafazakârlığına rağmen– istihaleler geçirdiğini gösterir. Sovyetler, onları nasıl kolhozcu haline getirmeye çalışıyorlarsa bizim halkçı Cumhuriyetimiz de, köy kanunuyla, Halkevleri'nin köycülük kollarıyla, münevver gençliğin köylüyle kaynaşmak istemesiyle o geri kalmış, o iptidai, o ağlanacak halli Türk köylüsünü medeniyete ve rejimimize layık bir dereceye yükseltmeye uğraşıyor.

Köylü, çok eski bir mazide, hemen şimdiki bütün

içtimai sınıflardan evvel zuhur etti. Doğru! Fakat daha pek çok sınıfları yıpratacak, onlar ölecek, köylülük baki kalacak... Belki zamana göre kalıplar değiştirerek, fakat daima, ayaklarını toprağa sapsağlam basarak...

Bu satırları yarın kutlamaya hazırlandığımız köy bayramı arifesinde yazıyorum: 18 Mart, Büyük Millet Meclisi'nden köy kanununun çıktığı gün olduğu için, yarın onu anacak Tekkiraz köyünün hemşerileri arasına gideceğiz. Onun için bugün dimağımda köylünün ana çizgilerini çizmeye uğraştım... Fakat becermesi güç iş. Çünkü köylülük, bütün bir tarih... Bütün bir beşeriyet... Bir hamlede kavranamıyor...

Haber Akşam Postası, 24 Mart 1937

Köy Denilen Şu İptidailik...

"Köylerimiz şöyle iyidir, böyle iftihar vesilesidir. Bunlarla öğünürüz."

Yazı ile ve sözle resmî edebiyatın cümleleri arasında böyle iddialara da rastlanıyor ki, doğrusu bu gibi direntileri onaylamak hayli zordur!

Bu rejim, bazı bölgelerdeki ve bazı tabakalardaki köylüye elbette birçok şeyler vermiştir. Toprak Kanunu, Köy Enstitüleri, köy okulları, köy odaları, müstahsili korumak siyaseti bunlar arasındadır. Fakat bu, devenin kulağıdır. Devenin tamamına daha çok himmet ister. Bunu da böylece bilmeli.

Bir ihtiyar sanatkâr şöyle derdi:

— Artist adam, daima kendi noksanından şüphelenmeli. "Ben tamamım!" diyen menfi manada tamamdır.

Cemiyet işlerinde de, "Biz tamam olmaktan çok uza-

ğız!" fikrini kabullenmeliyiz. Kaldı ki köy işlerinde cidden fevkalade noksanımız var.

Son günlerde bir köyle kâfi temasta bulundum. Burnunun dibinde dünyanın en güzel balıkları var. Bunlar tutamaz yiyemezler:

— Nerede sandal, nerede alet?

— Sandalı Afrikalı vahşiler bile yapar. Fiyatı şimdi yüksekse bile birkaç sene evvel o sizin sandal ve alet dediğiniz şeyler kemali yüz-yüz elli liraya edinilirdi. Sizlerden evvel burada yaşayanların hiçbir noksanları yoktu: Hâlâ onların binalarını eskitmekle, bağlarını bozmakla, ağaçlarını ihtiyarlatmakla ve zaman zaman kesip yakmakla meşgulsünüz. Nerede sizin eserleriniz? Nerede sizin hayatınız?

— Biz göçmeniz...

— Yahu! Göçeli handiyse çeyrek asır oldu... şimdiye kadar göçmen ismi bile unutulmalıydı.

İhtiyarlar kahvede çat çut domino... Gençler o canım topraklarla sular arasında çömelmiş pinek, pinek, pinek...

Allah'ın himmeti o nur yüzlü çocukların kirden pastan nurları görünmüyor.

— Okula gitmiyor musunuz?

— Okul yok.

— Nasıl yok?

Bahis mevzuu olan yer, ceman beş yüz nüfuslu üç-beş köyün kavşak noktasıdır.

— Yok, yıktılar... Tahtalarını da alıp yaktık.

— Kim yıktı?

— Türkler.

Tepem attı:

— Siz Türk değil misiniz?

On iki-on üç yaşlarındaki bu okulsuz oğlan, "Biz ...liyiz," dedi. (Kendi ana babasının muhacirlikten geldikleri kasabanın adını söyledi.)

Aslı neymiş? Yıkan yakan yok... Mektep kazaya kurban giderek uzun senelerdir henüz tekrar yapılmamış.

Bu, bir olaydır ki, aynen böyle cereyan ettiğini şahitle ispat mümkündür. Amma kabahati camiada mı? Ailede mi? Hiçbir içtimai teşkilatımızın o köye henüz girememiş olmasından mı?

Kısacası: Yapılanlar devede kulaktır. Devede pirenin kulağıdır. Öyle, göğsümüzü gere gere körebe oynarcasına, "Oldu bitti!" demeyelim.

Ben şahsen Cumhuriyet'ten evvel de Cumhuriyet' ten sonra da son zamanlarda kırk, elli, yüz Türk köyü gördüm. Bunlarda epey müddet de yaşadım: aksak, bozuk, berbat, yürekler acısı... Raporum budur.

Şöyle bir fikir bile var:

"Köy, tarihî devrini yaşamış; artık dünya yüzünden kalkması, yerini modern zirai ünitelere bırakması gereken bir köhne iktisadi teşekküldür."

Bu derece cezrî yenilikler cemiyeti büsbütün altüst ediyor... Türkiye'de elbette uzun asırlar köy denilen gerilik (yahut makul topluluk) berdevam olacaktır. Lakin ıslahat, ıslahat, himmet, himmet, himmet, istiyor.

Sanki bir zümre şehirlimiz bambaşka bir yıldızın ve sanki köylü ekseriyet büsbütün başka bir yıldızın mahluklarıdır. Bunu böylece bilip ve hakikate göre hareket etmeli. Çünkü bilmek evladır.

Akşam, 4 Ekim 1945

862 Talebeli Bir Köy Enstitüsü'nde Gördüklerim

Dün de yazdığım gibi, Ankara'da, İstanbul'da ve diğer şehirlerde pek çok münevverimize aynı suali tekrarlamıştım:

— Türkiye'de nikbinlik veren neler vardır?

Listenin başına "Köy Enstitüleri"ni geçiriyorlardı. Ben de son seyahatimde bunlardan birini olsun görmeyi pek istedim. Vali Haluk Nihat Pepeyi ricamı lütfen kabul ederek beni temin eyledi: Enstitü mensupları, bugün ziyaret olunacaklarını bilmeyecekler; tabii hayatlarını yaşayacaklar.

Bindiğimiz otomobil Antalya'dan yarım saat kadar dahile doğru uzaklaştı. Gölge veren ağaçlarından kinaye "karanlık sokak" denen bir mevkiye yaklaşığımız zaman, daha uzaktan, Aksu Enstitüsü'nün şirin manzarasıyla gözümüz gönlümüz nurlandı: Bakımlı bağ, bahçe zemini üzerinde, bir sırta doğru uzanan irili ufaklı kimi beyaz badanalı, kimi aşıboyalı binacıklar. Bunlar, paviyon paviyon işyerleri (demirhaneler, dikişhaneler, marangozhaneler, motor daireleri, ilh); dershaneler yatakhaneler, mutfaklar, yemekhaneler, kütüphaneler, öğretmen ikametgâhları, idare binaları... Binaları, meydanları, yolları enstitü talebesi dolduruyor. Kızların da, delikanlıların da kılıkları yeknesak gibi: İşçi tulumuna benzer elbiseler giymişler. Paçaları, kayakçı pantolonlarının paçasını andırıyor.

Ağaç altında açık havada edebiyat dersi verilirken defterlere baktım: "Eyvah! Türkçe elden gidiyor!"' dedirtecek bir manzara yok, şükür... Bilakis, tek aksaklık göze çarpmıyor. Keşke memurlar, nüfus ve emlak kayıtlarını böyle emniyet ve selametle yazsa...

Resim dersine girdik: Yeni mekteplerin çocuğa resim yapma kudretini verdiği burada da görünüyor.

Kooperatife uğradık: Taksitli yirmi beş liralık mandolinlerden 11 tane satılmış. Ayrıca okulun da bedava mandolinleri var. Hemen her çocuk saz çalıyor ve şarkılar söyleyerek, halk oyunları oynayarak bu güzel sanatlarla ilgileniyor.

Kızları kumaş dokurken ve dikiş dikerken gördük;

Üsküdar Kız Sanat Mektebi'nden 1933'te mezun olan öğretmen Bayan Hikmet Uraz, çeyiz hazırlayan eski Türk kızlarını imrendirecek kadar güzel işleri bu müstakbel köy öğretmenlerine öğretmiş.

Bir odada 50 tane ayaklı dikiş makinesi duruyor. Bunlar içinde bulunduğumuz yılın 45 kız mezununa dağıtılacak; 5 makine de ihtiyat kalacak.

Demirhaneyi gördük. Talebeler, gözümüzün önünde, demir külçelerini döve döve anahtar haline getirdiler. Marangozhanede, yeni yapılacak binaların pencere çerçevelerini hazırlıyorlar. Bahçede, bura yapısı ve pırıl pırıl boyalı köy arabaları, yine bura yapısı pulluklar, sair zirai edevat duruyor.

Öğrenciler sabahleyin kalktıkları saatten itibaren yatıncaya kadar nöbetle kendi işlerini görerek, bir program dahilinde mütemadiyen nazariye sahasında ve atölyede yahut arazide çalışarak yetişiyorlar.

Yürüyüşleri köylülükten çıkmış; mafsalları ve ifadeleri Amerikan kolejlerinin çocuklarınki gibi çevikleşmiş. Köylülerin o halden bu hale nasıl kolaylıkla geçebildiğini ırk ve asalet meraklıları gelsin de görsün.

Bu ziyaret ettiğim müessesede beşi yüksek tahsilli 28 öğretmen var ki, bazıları ustalar. 862 talebenin 134'ü kız; ve erkeklerle aynı sınıflarda okuyorlar. Arkadaş oluyorlarsa da Türk ananesi üzere kol kola filan gezmiyor, çekik, vakur duruyorlar. Esasen söylediğim gibi disiplin, güneşle uyanan talebeyi, yatıncaya kadar takip ediyor. Öğrencilerin yalnız yüzde 3'ü tahsil sırasında döküldüğü için enstitü hasılat bakımından da mükemmeldir. Bu Aksu mektebinin senelik yarım milyon lira civarında bir bütçesi olduğuna ve bunun gibi daha yirmi enstitü bulunduğuna göre, rejimin köylü öğretmeni yetiştirmeye ne kadar ehemmiyet verdiği anlaşılıyor.

Bazen düşünürüm: Bir hâli adaya bizleri atsalar, bütün tahsilimize rağmen nasıl âciz kalırız...

Halbuki bu enstitü mezunları âciz kalmayacaklardır. Onlar maddi ve manevi birçok şeyi yoktan var edeceklerdir. Onlar, şirin yoksul Anadolu köylerinin de Âdemleri, Havvaları olacak kabiliyette hezarfen Robinson'lardır...

Akşam, 15 Mart 1946

Türkiye'nin Âdem ve Havvalarını Ziyaret

Memleket derdiyle gönülleri yananlar, nesillerden beri hep aynı ah u vahı tekrarlamışlardır:

— Köylerimizin geriliğine çare bulamadıktan sonra ne etsek nafile... Hiçbirimiz oralara hakkıyla gidemiyoruz, yerleşip oturamıyoruz. Otursak da ne faydamız dokunur?

Nihayet –bundan evvelki iki yazımda anlattığım– Köy Enstitüleri vasıtasıyla köy üzerinde müessir olmak tecrübesine girişildi. Ve şimdi otomobilimiz, bu tecrübeden ne netice alındığını merak eden bizleri, Antalya'nın muhterem valisi ve muhtelif edebî eserlerin müellifi B. Haluk Nihat Pepeyi'nin lütuf ve delaletiyle Karabayır köyüne doğru götürüyor. Köy Enstitüsü'nün evvelki sene mezunlarından bir bayanla bir bay aralarında evlenerek buranın 108 kişilik okulunu, bir eğitmenin de yardımıyla idare ederlermiş.

Dersler öğleyin bitmiş. Okulu bomboş bulup kilitsiz kapısından girdik. Çok kasabaları kıskandıracak modern modelde bir bina. Sınıflar süpürülmüş; kapalı avlusu da temiz. Okulun odalarından biri, erkek öğretmene mezun olduğu zaman verilen türlü âlât ve edevatla dolu

bir atölye ki, içinde iş görüldüğüne dair izler var. Öbürü de, bayan öğretmene hediye edilen tezgâhın kurulu bulunduğu oda: Tezgâhta kumaş yarı yarıya işlenmiş. Yumak yumak iplikler de duruyor. Sonradan öğrendik ki, okul çocukları bu tezgâhlarla ilgilenirmiş.

Evvela bay öğretmeni, bir komşu bahçede bulduk. Elinde budama makası, iş elbiseleriyle koşarak geldi: Ağaç aşılıyormuş. Bayan öğretmen de diğer bir komşunun dikişiyle meşgulmüş. Bizi, köyde kendilerine tahsis edilen yeni evde, yeni elbiseler giymiş olarak kabul etti ve ikramlarda bulundu.

Burası, mesela Üsküdar'da yahut Bursa'da "ne kıvrak, ne sevimli bir Türk evi" denecek itinalar arz ediyordu: Etekliği işlemeli bir karyola. Yerde kilimler; sedirlerde örtüler ve yastıklar. Çok kitaplı bir kütüphane. Yarım düzine çay bardağı. Dikiş makinesi, fotoğraf makinesi. Mandolin. – Türlü eşya arasında bunları aklımda tuttum.

Karıkoca ikisi de mandolin çalarmış. Bay, eskiden iyi keman çalarmış. Fakat parmağında bir iş kazası arızası olmuş şimdi artık çalamıyormuş. Ansiklopedi almak isterlermiş amma, terimler değişmiş istifade edemezlermiş. Köylüden bahseden telif ve tercüme romanları okumuşlar ve diğerlerine tercih etmişler.

Öğretmen Bay Süleyman Koç, bu köyün halkındandır. Henüz pek genç olduğu için askerliği gelmemiş. Duvarcı yetişmiş. Umumi ziraat biliyor. Bu köyü meyveciliğe elverişli bulmuş. Kendinin babadan kalma topraklarına meyveler dikerek köylüleri de bu işe heveslendirmek gayesini edinmiş. Mezun olunca ona ayrıca 35 dönüm toprak verilmiş. Karısına da usulen toprak verilecek. Lakin ilk sene ancak baba topraklarıyla uğraştığından yeni toprakların fundalıklardan temizlenmesi için uğraşmamış ve başka köylülerin yardımında bulunmuş. Zevcesi öğretmen Bayan Zehra Koç, Manavgatlı. Dikiş biçki, na-

kış öğrendiğinden bu zanaatleriyle kâh para, kâh tavuk, kâh yağ kazanıyor. Pek fakir köylüler yumurta karşılığında biçki ve dikiş rica etseler de ayaklı makinesinde onların da ihtiyacını görüyor. Tezgâhta dokuduğu kumaşları serbest piyasada satıyor.

İkisi de 1750'şer liralık âlât ve edevatlarını tamam olarak almışlar. Yirmişer lira da maaşları var. Ayda 60 lira kadar masrafları oluyormuş. Ekseri yiyeceklerini, bazı giyeceklerini anlattığım şekillerle parasız ediniyorlar. Kazançlarının yüzde kırkını tasarruf etmektedirler. İşlerini yoluna koyunca senede 2500 hatta 3000 lira kadar kazanacaklarını hesaplamışlar.

Bay Süleyman'ın üç ineği, bir kısrağı, Bayan Zehra'nın bir ineği bir atı var (bayan, iyi cinsleri tercih etmiş).

Burada canları sıkılmıyor. Boş zamanları yok. Esasen akrabaları da burada. Olmayacak hayallere, fazla nazariyelere dal[ma]mışlar.

— Ben çalışıyorum. Muvaffak olduğum işlerde köylü beni kopya edecektir. Bu suretle faydam dokunacak.

Kanaatleri budur.

Arkalarından soruyorum, soruşturuyorum:

— Efendim, bunlar okuyup zihinlerine birtakım şeyler yerleştirmişler... Mevcudu beğenmiyorlar, kötü görüyorlar...

Köy Enstitüsü mezunları hakkında güya menfi bir cihet diye umumiyetle böyle söyleniyor. Halbuki hakikatte müspet olan budur: Zira mevcudun beğenilecek nesi var? Bu Âdemler, bu Havvalar, her şeye yeniden başlayıp her şeyi yeniden yapacaklardır. Bir şeyler yapacak gibi de görünüyorlar. Türk vatanının –bugünkü ölçülerle– temeli olan Türk köyünü onlar kurabilecekler mi bakalım...

Akşam, 16 Mart 1946

Köylünün Zihni Ne Türlü İşliyor?

Köylerde ve toplu olarak köylüler arasında siyasi ve içtimai, dinî ve ahlaki mahiyette sualler sormak şimdiye kadar güç bir şeydi. Her dimağda derhal türlü türlü şüpheler uyanırdı:

— Acaba kimdir? Ne maksatla soruyor? Beşinci koldan olmasın? Yün örgülü ceketi ve kasketi de başka türlü! Paraşütten mi indi, nedir?

Fakat bu son seçim mücadelesi, bu gibi işkilleri hayli ortadan kaldırdı; hatta köylünün cevaplarını kontrolden azade bıraktı.

"Şikâyetleriniz nelerdir?" diye sorar sormaz; musluğu elinizde kalmış bir çeşmeden su fışkırırcasına hemşeriler boşanıveriyor.

Bir dokun, bin ah dinle...

Bu şikâyetler hemen hep iktisadidir, idaridir, ziraidir, sınaidir... Köylülerimiz şaşılacak kadar realist...

On dokuz-yirmi yaşımda, bazı arkadaşlarımla beraber Anadolu'yu bir tarafından bir tarafına yaya yürümeye karar verip haftalarca köyden köye konaklamaya başlamadan evvel, bizim bu diyarı veliler, hekimler ve mistiklerle dolu sanıyorduk. Her gördüğümüz sakallıyı bir Yunus Emre, bir Nesimi sayıyorduk. İhtiyarın, çubuğunu içerken dalışına bakarak, maddelerin ta derinliklerinde murakabeye vardığını zannediyorduk. Neden sonra köylü ağzını açıyordu:

— Boz öküz de yemden kesildi, emme buzağı canlandı...

Acaba, bu "bindim erik dalına, yedim anda üzümü!" tarzında bir remiz mi?

Aksine inanmam için, bunun kupkuru ve gayet maddi bir söz olduğuna kanaat getirmem için çeyrek asır

geçmesi gerekti! Hintlilerin ve semit ırkının mutasavvıf bir zihniyette, Türklerin ise Avrupa medeniyetini doğuranlar gibi umumiyetle maddi ve realist olduğuna dair bir etüt okumuştum. Şayet ırk ve milletleri –kimi maneviyatçı, kimi maddiyatçı diye– iki kısma ayırmak mümkünse Türk köylüsünü maddiyatçılığa müstait olarak vasıflandırmak gerekir. Bu, herhalde bu tahsil ve terbiye meselesi değildir. Zira İsrailoğulları daha çöldeyken gizli manalar peşindeymişler. Türkler ise, bunca İslam medeniyeti baskısına rağmen, bunca tekkelere, zaviyelere rağmen, maddi eşyaya bağlı kalmış gibidirler. Yakın zamanlara kadar bizim köylü için, "Aman mutaassıptır! Aman nedir," deniyordu. Atatürk'ün laiklik telkinlerinden alınan neticeler malumdur. Gözlerin manevi bir cihana çevrilişi şehirlerde ve kasabalarda hele ramazan aylarında hissediliyorsa da, köylü, "Boz öküz," diye söze başladığı takdirde, bunu, "dünya, boynuzları üzerinde duruyor..." tefelsüfü takip etmeyecektir; emin olabiliriz.

Bu bir yükseklik değil, fakat bir aşağılık da değildir. Bu bir yaradılış hususiyetidir.

Köylüler arasında vazifesi olan çocukluk arkadaşım bir mebusla bu bahsi konuştuk. "Onların da manevi bir cihanları vardır. Yalnız, kuru eşya ile maddelerle meşgul değildirler. Fakat o cihana girmek bizim için güçtür," dedi.

Kendisiyle pek hemfikir değilim.

Ben, her tecrübemde, bir duvarla karşılaşıyorum; ötesine aştıramıyorum. Esasen o duvarı aşanlar şayet bulunsa, bunu yeni folklorumuza aksettirmezler miydi? Köylüler arasında şiir ve sanat eserleri verenlerin gözleri "iç âlem" denen tarafa değil, bu "dış âlem" tarafına çevrilmiştir.

Bu dış âlem de o kadar geniştir ki köylüyü maddi medeniyetin saadetlerine ulaştırırsak bize ne mutlu ve

Türk köylü çocukları içinden maddi medeniyetin ilerisinde koşacak öncüler belirirse ne saadet...

Bu tefelsüflerim bir tarafa bırakılırsa, kuru hakikat şudur: Köylerde kafalar hep madde üzerine işliyor... Ve muhakkak ki kafalar işliyor... Şehrin zihni şu çeyrek asırda bir misli açılmışsa köyün zihni on misli açılmıştır.

Akşam, 3 Ağustos 1946

Köylü Yalnız Rakı mı İçmeyi Öğrendi?

Tanin gazetesi muhabirinin Bursa'dan bildirdiğine göre, bu vilayetimizde rakı sarfiyatı iki misline çıkmış. İki ay evvele kadar 5 veya 6 bin litre arasında sarf edilen rakı 12 bin litreye fırlamış. Bira da o nispette artmış.

Yürük Çelebi imzasıyla gazetemizde uzun uzun anlatıldığı gibi, Bursalılar, koza mahsullerinden bu yıl umduklarına kıyasla iki misli fazla para aldılar. Tütünleri de Ege ile dahi ölçülemeyecek gibi revaçtadır. Sofuları çoktur amma, üç aylara bakmaksızın kafayı tütsüleyip ramazan bayramından evvel bayram edenleri de çok demek... Hey gidi para...

"İçerim rakıyı, konyağı, şarabı yâr senin için!" deyip varını yoğunu ispirtoya hasretmek fena şey... Yukarıdaki cinsten haberler, akıllarımızda daima bir "eyvah!" telaşı uyandırıyor: "Eyvahlar olsun! Kazanır kazanmaz hovardalık ha? Başka bir şey yapmaz mı bunlar?" İstanbul, belki de Ankara halkı, diğer vilayetlerimizdeki müstahsiller para kazandıkça hep bu endişeyi izhar ediyor.

Bu merakı tatmin için muhtelif bilirkişiler nezdinde bir anket açtık. (Bu bilirkişiden maksat ehl-i hibre değil. Sadece bilen insanlar! Acaba ehl-i hibre manasındaki bi-

lir kişiden ayırmak için bilgen kişi mi diyelim? Her ne hal ise, bir anket açtık.) Şöyle sorduk:

— Efendim, biz vaktiyle ecnebi meslektaşlarımızın hazır bulunduğu bir mecliste, "Cumhuriyet devrinde köylümüzün hali iyileşti," diye bir cümle sarf etmiştik. Derhal ilgilendiler. Maddi deliller sordular: "Mesela eskiden ne kullanmıyordu da şimdi kullanıyor?" dediler. Biz de şimdi size aynı sualleri soralım: Bunca yıldır, köylünün durumunu iyileştirici iktisadi tedbirler alınıyor. Peki, netice yalnız rakı sarfiyatının artışı mı? Bir köylü evine girdiğiniz vakit, eskiden görmediğiniz nesneler arasında neler görmeye başladınız?

Tüccarından, müteahhidinden, idarecisinden topladığımız müşahedeler şu maddeler üzerinde toplanıyor:

1. Köylü, evine eşya almıştır. Mesela eskiden hemen hiç halısı yoktu. Birçok köylüler halılar aldılar. Masa, iskemle, bardak, tabak ilh köye girmiştir.

2. Köylü eskiden fena giyinirdi. Çarşıdan kumaş değil, yamalık alırdı. Şimdi şehirde bile yabana atılmayacak kumaşlar giymeye başladı. Kadınlı erkekli, sandığa bir şeyler attı.

3. Köylü fena yerdi. Yumurtasını ille satılığa çıkarırdı. Şimdi süt de içiyor, et de yiyor, sebze de yiyor. Her şeyi yemeyi kendine layık görüyor.

4. Köylü eskiden fena ocaklarda fena mahrukat yakardı. Şimdi soba kullanmaya başlamıştır.

5 Köylünün köydeki inşaatında büyük bir değişiklik olduğu iddia edilemezse de birçok köylüler kasabalarda mal mülk almak yolunu tutmuşlardır.

6. Köylüler motorlu vasıtalara biner olmuşlardır. Kaptıkaçtılar daima kullanılıyor. Motorlu vasıtalar daha bollaşınca köye büsbütün mal edilmesi eli kulağındadır...

7. Köylü çocuğu için okumak epey taammüm etmiş bir idealdir.

8. Köylü, "Babamızdan böyle gördük, bu iş böyle gider!" düşüncesinden ayrılmıştır: radyo, elektrik, sinema, gazete, köye girmek için geniş imkân bekliyor. Modern istihsal aletleriyle istihsal usulleri bu cümledendir.

Son maddeler, biraz da temennilere benziyor amma siyasi ve iktisadi desteklemelerden hakikaten baştaki 1 ila 5. maddeler kısmen hasıl oldu: Ziraatçı nüfusumuzu kendi içinde dört tabakaya ayırırsak (birinci tabakayı, köylünün fevkinde çiftlikçi yahut bir ayağı şehirde ziraatçı sayarsak) asıl köyde oturan diğer üç tabakanın en müreffehi bu anlattığımız seviyelere elbette varmıştır. Bu müreffeh köylü tabaka –benim tahmine göre– Bursa, Edirne, Konya gibi son seneler az çok yakından tetkik edebildiğim vilayetlerimizde köy nüfusunun yüzde onu kadardır.

Bilmem, köyde kalkınma realitesine bu yazımla ne kadar temas edebildim?

Akşam, 31 Temmuz 1947

Köylülük Bir Cezadır.

Yalta Konferansı metnini henüz okuyamadımsa da bazı hülasaları ve mütalaaları Batı neşriyatında takip ettim. En fazla dikkatimi çeken elbette kendimize ait kısım oldu ama Almanya'nın zirai leştirilmesi hakkındaki münakaşaları da ona yakın derecede üzerinde düşünülmeye layık buldum.

Müttefikler, Almanya'nın kolunu kanadını iyice budamak için, zaferden sonra onu sanayiden tecrit etmek kararına varıyorlar. Nitekim makinelerini söküp alıyorlar. Almanya'nın bu şeklide yarı köylü bir duruma tepilmesi ona bir numaralı cezadır.

Gerçi ziraat zaruridir ama sırf ziraat memleketi olmak, sanayiden mahrum kalmak –işte böyle– Hitler macerasından sonra beşeriyetin bir mağlup millete kestiği en büyük ceza... Tam köylü memleketi olmak ise büsbütün beladır.

Birçoklarımız, Türkiye'mizin –ancak geçici bir devrede ziraatçı olmasını değil de– alnının yazısı icabı ziraatçı ve hammaddeci bir memleket kalmasını varit görüyorlarsa bizi öyle müthiş bir cezaya müstahak sayıyorlar. Vicdanımıza yedirmemeliyiz.

Evet, köylüye gitmek, köyü kalkındırmak elzem... Fakat köylüyü ve köyü ideal saymak aynı hata... Bunlar, medeni memleketlerin realitelerinde çoktandır mevkilerini kaybettiler. Nice yerde izleri bile silinmiştir. Sabık köy toplulukları şehirleşmiş, sabık köy nüfusu sanayi nüfusu seviyesine çıkmış ve şekli şemailine bürünmüştür. Darısı başımıza... Mesela Büyük Britanya adasının güney yarısı yekpare şehir halini almış gibidir: Londra'nın nerede bitip Liverpool'un nerede başladığını tayin imkânsızdır.

Köylü ve köy mevzularını içtimai gerilikler olarak ele alıp bunlardan hayırlısıyla hangi çeyrek asırda ve nasıl kurtulacağımızı güzel bir milli hayal gibi düşünmemiz iktiza eder. Hakikatlerin çoğu hayallerin gerçekleşmesinden doğmaktadır. Zihnen olsun yolunda bulunmalıyız. Bu gayeye bizi ulaştıracak çareleri aramalıyız. Kanunlarımızı, nizamlarımızı ona göre hazırlamalıyız.

Tarihin bize reva gördüğü bu köylü-köy cezasından bir an evvel kurtulmayı ideal bilmeliyiz.

Kurtuluşun ilk emaresini, ithalat ve ihracat istatistiklerinde göreceğiz. Vaktaki, Türkiye'den çıkan mallar arasında sanayi mamullerine ve yarı mamullerine rastlayacağız, işte o yıl bizim için iktisadi kurtuluşun ilk bayram yılı diye kutlanmaya layıktır.

Şimdilik buna imkân bulamıyoruz. Her türlü tesis-

lerimiz için dövize ihtiyacımız vardır. Bizden de olsa olsa ancak ziraat maddemizi, hammaddemizi alıyorlar. Bunların çoğalmasını sağlamak için vergi kanunlarımızda bir müddet ziraatı imtiyazlı durumda bıraktık.

Fakat bu imtiyazlı durum mutlaka "bir müddet" kaydıyla olmalı; sürgit devam etmemelidir. Ziraatın ikbali, sanayiin ibdarına bağlı kalırsa, bütün yük şehirlere yüklenirse, gelir vergisinin üstüne çifte kambur tarzında bir de muamele vergisi binmiş olursa, vah sanayiimize... Bu çarpılıştan, bizzat ziraat de, bizzat köylünün ve köyün istihalesi de zarar görüyor ve görecektir. Zira şehirler, köyleri badireden çekip kurtarmak kuvvetinden mahrum kalıyorlar, kalacaklar da... Mukadderatın bizi çarptığı cezalı devre uzun sürmemelidir.

Köy ve köylü ideali çok yerindedir: Köyü Yakındoğu tipindeki köy olmaktan, köylüyü tipik köylü olmaktan kurtarmayı hedef tuttuğu takdirde...

Hitler'e, "Ya!" diyen Almanya'ya kesilen "köylüleştirme cezası", işte bana bunları düşündürdü...

Gayeye doğru ilk adım, evleri birbirinden uzakta Karadeniz tipi köyleri merkezileştirmektir. Böylece onlara bir içtimai vasat sağlamak, mektep açmak, çarşı kurmak imkânlarını vermektir sanıyorum...

Cumhuriyet, 16 Nisan 1954

İKTİSAT VE ÇALIŞMA HAYATI

Çocukluklar...

Çocukların muhayyileleri gayet geniş olur. Faraza boksör Dempsey'nin resmini görünce şöyle düşünüverirler: "Ben ondan daha kuvvetli olacağım! Onun yumruğu iki piyano ağırlığındaysa benimki yirmi piyano ağırlığında olacak! O, bir öküzü bir sillede devirebiliyorsa ben altı fili bir fiskede geberteceğim. Hatta yere bir tekme atsam dünyada zelzele olacak..." Çocuğun dimağı böyle mübalağakârdır. Masallardaki cin, peri, dev, sihirli seccade vs. uydurmalarını buna atfetmeli...

Çocukluk devri yalnız fertlerde değil, milletlerde, içtimai sınıflarda ve mesleklerde de nazara çarpıyor.

İlk devirlerin edebiyatı ne kadar hayalperveranedir de sonra cemiyet inkişaf edince şeniyete rağbet olunur. Yeni zuhur eden içtimai sınıflar dünya yüzünü nasıl cennete çevirmek isterler de, derken, tecrübelenince, parlamentoda haftada on santim pazarlığına kadar düşerler. Meslekler de bunun gibi... İlk zuhurunda çocukça bir mefkûrecilik gösterirler: Ta ki tecrübelenip hakikate rücu etsinler...

İktisatçılarımız, ziraatçılarımız, ekseriyet itibarıyla, böyle bir idealizm devresi geçirmektedirler. Masaldaki

meşhur adamın bir hamlede yetmiş iki cana kıydığı gibi, son senelerde, kaç içtimaiyatçımız, bir makalede yetmiş iki içtimai afeti birden hâk ile yeksan etti; bizi sahili selamete ulaştırmanın yolunu bir cümlede buldu.

Mesela geçen gün niyeti halis, kalbi saf olduğuna emin bulunduğum bir genç ziraatçımız, Anadolu köylerine birer radyo konulup traktör propagandasının radyo ile yapılmasından bahsediyordu.

Gencin gönlü büyük! Vatanı için iyi şeyler istiyor. Neyleyelim ki ben bile henüz bendehaneye bir radyo edinemedim; ve traktörden epeyce ucuz olan bir yazı makinesi alamadım. İçine radyonun kurulması istenilen Anadolu köyleri gözlerimin önünde canlandı: Alacakaranlıkta yürürseniz köye vardığınızı fark etmiyor; evlere bacadan düşüyorsunuz... Köylü, karısı, çocukları, öküzleri ve tavukları, hep birinde tezek kokuları arasında yatıyorlar... Bir köy ki kullandığı kelimeler 300'ü geçmiyor... Burada radyo ve traktör! Evet, genç ziraatçımızın gönlü büyük! Kalbi temiz ve saf! Vatan için iyi şeyler diliyor... Ama şayet, mesleklerin de insanlar gibi çocukluk hayalperverliği devreleri olmasaydı da doğrudan doğruya şeniyetle karşılaşabilseydiler –ziraat mütehassısı değilim amma– galiba, traktöre ve radyoya varıncaya kadar, köylümüze daha mütevazı şeyler tavsiye olunabilirdi.

Neylersiniz: Fertlerin, cemiyetlerin, sınıfların geçirdiği safhaları, bizzarure meslekler de geçiriyor.

Akşam, 8 Nisan 1931

"Mutedil Devletçilik" Bu mudur?

Dünyanın bugünkü vaziyetinde iki türlü memleket iktisadiyatı olabiliyor:

Biri, *liberalism* denilen tarz... Bunda devlet, ferdî teşebbüsleri serbest bırakır. İsteyen sermayedar, arzu ettiği tarzda fabrika açar. Rakipleriyle çarpışır. En muvafık ve ihtiyaca en mutabık usulde işini kuran, mal çıkaran, diğerlerine galebe çalar; teşebbüsünü yürütür. Ötekiler ise, rağbetsizlik, müşterisizlik, kasalarının geliratı ile gideratı arasındaki muvazenesizlik yüzünden müesseselerini kapamak mecburiyetinde kalırlar... Hülasa sa'y ü amelde herkes hür... Karşınızdaki rakibin, hatta nerede bulunduklarını ve ne derece faaliyette olduklarını bilmediğiniz rakiplerin malları ile sizin mallarınız çarşıya çıkar. Yekdiğerinizin istihsalinden haberdar olmadığınız için bazen umumun ihtiyacına kıyasla az eşya yapmışsınızdır. Fiyatlar fırlar. Kâr ettiğinizi gören diğer teşebbüs erbabı, sermayelerini başka istihsal şubelerinden sizinkine aktarırlar. Bazen halkın satın alma kabiliyetinden çok eşya yapmışsınızdır. Fiyatlar düşer, depolar stoklar kümelenir. Şimdi cihanı sarsan buhranlar nevinden "bolluk buhranları" husule gelir. Fabrikalar kapanır...

Umumi bir durgunluk... İşsiz orduları... *Liberalism* tarzında kimin malını satıp kimin iflas edeceğini tayin edecek olan kuvvet, bizzat piyasadır; ahalinin rağbetidir.

Öbür tarz ise, *devletçilik* denilen iktisat şeklidir. Devlet, rekabetler yüzünden, memleketteki iktisat kuvvetlerinin birbirlerini yenmesine meydan vermemek için, sanayi şubelerinin işini "bir elden" idare yolunu tutar. Mesela, bizde cigara yapım ve satımı işinde olduğu gibi, istihsali ferdî ve avare teşebbüslere bırakmaz. İş böyle olunca, piyasanın ne kadar mala ihtiyacı olduğunu önceden kestirmek ve ona göre imalatta bulunmak mümkündür. Bir *istihsal planı* yapmak kabil olur. Eski sermayedar âlemin birer aksülameli gibi teşekkül eden yeni devletler, planlı iktisada rağbet gösteriyorlar.

Bizde, muhtelif iktisat şubelerinde devletçilik tarzı yürütülüyor. Muhtelif iktisat şubeleri ise ferdî sermaye için serbest. İsteyen sermayedar, bu şubelere sermayesini koyabiliyor.

Fakat İstanbul, İzmir gibi büyükşehirlerimizin teşebbüs erbabından ve gazetelerinden, ekseriya, devlet teşebbüsünün iktisadiyata karışmaması hakkında temenniler yükselir. Liberal tarzda herkesin sermayesini istediği şubede işletmesi istenir. İşler iyi, kâr yolunda gittiği müddetçe, "Aman, devlet işimize müdahale etmesin!" derler.

Fakat teşebbüs sahipleri ancak yarı yarıya liberal nazariyeye sadık kalıyorlar. Bilhassa işler iyi gitmediği, ziyan baş gösterdiği zaman... Mesela dünkü gazetelerde şöyle bir havadis vardı:

"Trikotaj, deri, ipek mensucat, çikolata sanayiinde memleket ihtiyacından fazla bir inkişaf görüldüğünden Ticaret Odası bu işi tetkik etmeye başlamıştır.

Bu sanayideki inkişafın temadi etmemesi, rekabetin artmaması için bu kısım sanayiciler hükümetin kontrolünü istemekte ve bu sahada müsaade ile fabrika açılmasını temenni etmektedirler. O da tetkikatını İktisat Vekâleti'ne bildirecektir."

Nerede kaldı sayi ve amel serbestisi? Nerede kaldı rekabete müstenit *liberalism*? Demek ki, bu sanayi sahalarında işleyip zengin olmak hakkı, para kazanmak imtiyazı, ancak şimdiye kadar fabrikasını yoluna koymuş bulunanlara verilecek? Niçin? "Mutedil devletçilik" diye istenilen şey yoksa bu mudur?

Devlet iktisadiyatı demek, kârı umuma, cemiyete ait olan teşebbüslere imtiyaz vermek demektir; yoksa şu veya bu ferdin zengin olması için, diğer vatandaşları teşebbüs hakkından mahrum etmek değildir.

Akşam, 13 Eylül 1932

Rekorcu Ruhla Yurt Sevgisini Birleştirmeli

— Şark vilayetlerine gitmek mi? Maazallah... Eğer hükümet mecbur ederse iş başka...

Pek çok münevverlerimizde bu düşünce hâkimdir.

Evet... Cidden Şark vilayetlerimizdeki yaşamak şartları berbattır... Orada, bir münevveri tatmin edecek hiçbir şey yoktur... Münevveri tatminden de vazgeçtik. Hiçbir şey yok... Maddi manevi bir boşluk...

Son gezilerinde (seyahatlerinde) Doğu'daki noksanları bir kere daha gören İsmet İnönü, ister kendi hesaplarına, ister hükümet hesabına yüksek tahsil görerek doktorluk, mühendislik, tarım (ziraat), ormancılık öğrenen yurttaşları mecburi olarak Şark'a göndermek yolunu tuttu.

Doğrusu sathi düşünülecek olursa İstanbul'da rahat rahat otururken kalkıp Allah'ın dağlarına gitmek yenilir yutulur şeylerden değildir.

Fakat bir de başka cihetten düşünelim:

Gayet zengin, son derece müreffeh bir Garplının hayatını güzelleştiren faaliyetler nelerdir? Bir İngiliz, bir Amerikan milyoneri, milyarderi, ömrünü sade Londra, Vaşington, Nis, Paris gibi medeni merkezlerde, operalarda, barlarda mı geçiriyor?

Hayır... Medeni insanda bir rekor kırma, tabiatla pençeleşme zevki vardır. Bu sebepledir ki, Garp münevverlerinin yarı ömürlerini en iptidai memleketlerde geçirdiklerini görüyoruz. Hindistan ormanlarından Afrika çöllerine, kutuptan hattı istivaya kadar dolaşıyorlar. Hastalıklı, eşkıyalı yerlerde canlarını tehlikeye koyuyorlar.

Ve ancak insanlıklarını bu rekorları kırarak daha iyi hissediyorlar... Hayatlarında müthiş değişiklikler oluyor... "En medeni" ile "en vahşi" bir hoş tezat teşkil ediyor.

Şark vilayetlerinin ıssız, hasta, arık topraklarına gidecek münevverlerimizde de bu heves hasıl olursa oralara

gitmeyi angarya telakki etmeyeceklerdir. Yalnız memlekete istifade temin etmiş olmayacaklar, aynı zamanda bir de ferdî zevk duyacaklardır.

"Ben, en iptidai dağ köyünde üç yıl doktorluk ettim..."

"Ben, en sıtmalı köyün bataklığında herkesten fazla çalıştım..." diye övünebilmek niçin bir münevver zevki olmasın? Bu rekorlar bazen aylarca süren ve yıllarca antrenmanı icap ettiren spor rekorlarını kırmaktan niçin daha az cazip olsun?

Elverir ki bunları da moda haline getirebilmeli. Bu ise, küçük bir münevver idealist zümrenin başarabileceği işlerdendir!

Haber Akşam Postası, 12 Eylül 1935

İş Kanunu Etrafında Ulusal Endüstri Birliğinin İsabetsiz Düşünceleri

Dünkü nüshamızda okumuşsunuzdur: Ulusal Endüstri Birliği (Eski Milli Sanayi Birliği) iş kanununa üç cepheden itiraz ediyormuş:

1. Sekiz saat iş azmış
2. İşçiler birlik kuramamalıymışlar
3. Ceza kanunu ile dahi men edilmesine rağmen, küçük çocuklar gece işlerinde çalışmalıymışlar.

Esbabımucibe de şu:

Bizde genç olan sanayinin inkişafı için başka çare yokmuş...

Bu mantığı yürütenlere şöyle diyemez miyiz:

Milli sanayiin inkişafı, çalışan milli nüfusu ezerek, işçi ekiplerini yıpratıp gömlek gibi değiştirerek para kazanmak suretinde anlaşılırsa yanlıştır.

Milli sanayinin inkişafı, o sanayinin en kıymetli unsuru olan "işçi kuvveti"nin maddeten, manen yükselmesiyle kaimdir. Makineleri bile itinayla yağlanıp dinlendirilen bir fabrikanın "canlı aksamı" olan işçiler daha çocukken gece işine koşulur ve büyüdükten sonra da şimdiki gibi 13-14 saat çalıştırılırsa, müstahsil yurttaşlarımızın nüfusça, kültürce, sıhhatçe yücelmesini bekleyebilir miyiz?

Böyle memleket ölçüsünde geniş bir düşünüşten de sarfınazar, Ulusal Endüstri Birliği'nin müntesipleri, ileri sürdükleri tekliflerle kendi bindikleri dalı kesen insanlar vaziyetine düşmezler mi?

Hele işçi bakımından vaziyet büsbütün insafsızlıktır. Zira bu, doğrudan doğruya, "İş kanunu olmasın, çoluk çocuğu istediğimiz gibi çalıştıralım!" demektir.

Kendi birlikleri olan fabrika sahipleri, karşılarında bir işçi birliğinin –iş kanunu ahkâmı dahilinde– belirerek iş hayatını tanzime yardım etmesine itiraz etmekte kendilerini nasıl haklı görebiliyor?

Elbette hükümet, yurdumuzun çalışma ve çalıştırma hayatını tanzim etmek için iş kanununu çıkarmakla çok iyi ediyor. Bizde bütün dünyanın çalışma şeraiti tatbik edilmelidir. Genç sanayimizin zengin tecrübeli ecnebi sanayii ile rekabet ederek inkişafı için muharrik ise, kapalı gümrüklerdir, bakir olan iç pazardır, hükümet himayesidir. Bunlar varken ayrıca işçinin tabii hakları ve inkişafı zararına bir menfaat beklemek abestir!

Haber Akşam Postası, 25 Eylül 1935

İş Şehitleri Arkasından...

Aylarca evvel İstanbul'da Altıncı Daire'nin önünde bir tramvay devrildi, adamlar öldü, hepimiz dehşet içinde

kaldık. Haftalarca aynı mevzudan bahsedildi. Daha da ediliyor. Nitekim mesela benim dünkü mevzum buydu.

İnsan ne garip! Kendi pek yakınındaki bir hadiseyle daha fazla alakadar olur. Fakat Türk milleti yekpare değil midir: İstanbul'un göbeğinde dehşet saçan bir "kaza"yla Zonguldak'taki "kaza"lar silsilesinin arasında fark mı var?

Belki de Zonguldak kazası bizi daha fazla alakadar etmelidir: Çünkü kısa bir zaman içinde, birbirini takip etmek üzere, aynı işçi şehrinde üç kazanın birden patlak verdiğini görüyoruz. Birinde dokuz, öbüründe iki, diğerinde de iki insan ölüyor!

Silezya'da bir facia olur. Bütün radyolar, telgraflar harıl harıl işler, gazeteler cayır cayır yazar. Bu meyanda biz de yazarız. Fakat üç soğanı bir demet yapıp toptan satar gibi, bugünkü sabah gazeteleri, ayrı ayrı zamanlarda cereyan eden bu haberleri bir araya toplayarak ve aralarında bazıları da meseleye pek o kadar ehemmiyet vermeyerek sütunlarına dercediyorlar.

Telakki şudur: Olağan şeyler!

Yerin altına girip de sanayimizin can maddesini oradan söküp çıkaran iş kahramanı on dört kişinin hayatı bu kadar mı ehemmiyetsizdir? Hele feci taraf, vakanın takibatı, yalnız adli bakımdan yapılacak; halbuki iş hayatı üzerine içtimai kontrol koymak, bu gibi faciaları önlemek tedbirleri ihmal edilecektir. Nitekim İstanbul nispeten daha ileri bir şehirken, kemale ermiş, netice vermiş facialarla uğraşmak teamüllerimiz arasındadır.

Felaket olmadan evvel, maden ocaklarını, fabrikaları, nakliye vasıtalarını sıkı bir kontrole tabi tut, ne gibi tedbirler almak lazım geldiğini fennî surette tespit edip bunları şiddetle tatbike müesseseleri mecbur et... Hayır.

Olan oluyor... Vaka yakındaysa gazeteler sütun sütun yazıyor. Uzaktaysa, üç kaza birikip bir tek havadis haline geliyor. Birkaç vah vah! Mesele tamam!

Sanayii ilerleyen, hayatı kesifleşen bir memleketin zihniyetine uyar iş mi bu?

Haber Akşam Postası, 28 Eylül 1936

Yere Batsın Milyonerlik!

Amerikalı milyonerlerden Andrew Freedman'ın vârisi yokmuş. "Servetimi bir hayrata (?!) bırakayım!" diye düşünmüş. "Fakat bu hayrat ne olsun, ne olsun? Hah, buldum. Ben, hayatta en fazla ihtiyarladığım vakit sefalete düşmekten korkardım. Diğer milyoner meslektaşlarımın (?!) da aynı korkusu olsa gerektir. Mirasımla onları sigortalayalım. Fevkalade bir saray yaptırayım. Buranın yemeğinde servisine kadar hiçbir noksanı olmasın... Tam bir milyoner malikânesi manzarasını arz etsin... Kim ki altmışından sonra milyonunu kaybettiğini ispat eder, sarayımın kapıları kendisine açıktır, buyursun..."

Vasiyetnamesini de bu tarzda tanzim etmiş. *Paris-Soir* gazetesinin New York muhabirinin yazdığına nazaran, bu saray yapılmış. Hatta bir milyoner kadın, servetini şoförüne terk ederek bu cavıl cuvul hareketli kâşanede yaşamak üzere can atmış...

"Sabık milyonerler... Bütün ömürlerini refahın inceltici muhiti içinde geçirerek kibarlaşmış şahsiyetler... Bunların hele altmışından sonra kâmilleşmiş halleri ne mükemmel olur. O dünya cennetinde aralarında yaşamak yalnız maddi değil, aynı zamanda manevi bir haz olacaktır!" diye düşünülmüş...

Fakat vaziyet tamamıyla berakis olmuş. Çünkü Andrew Freedman'ın kâşanesinde dedikodudan, ihtirastan geçilmiyor. Herkes birbirinin gözünü oyacak... Saçlarının kırmızı pırıltısına ak karışmamakla mağrur olan bir

müflis milyoner kadına bir Rus generali âşık olmuş. Bu pek gülünç manzaraymış. Hülasa hiç de pak musaffa, ulvi hislerle dolu bir muhit değil...

İşte asrımızın belli başlı servet menabiini ellerinde tutan adamlar... Sade böyle bir kâşanenin yapılmış olması, onlarda nasıl bir sınıfi şuur uyandığını gösterir... Bazıları, "Allah kimseyi gördüğünden ayırmasın, ben asil kibar düşkünlerine acırım!" derler. Bazıları da, "Müflis zenginlere hiç acımam. Onlar yaşayıp ziyadesiyle safa sürmüş, şimdi gebersinler, sıra başkalarının!" derler.

Benim fikrimce birinci düşünce nasıl tarafgirane ise ikinci de o kadar kindaranedir... Fransa'da, Rusya'da, "Bütün ihtiyar vatandaşların son günlerini temin etmek!" gibi yüksek beşeri teşebbüsler doğmuştur. Alkışlanacak ve taklit edilecek şey odur. Demokrasi, insanlığı bu yüce hedefe ulaştırmalıdır. Yoksa derebeyler nasıl sırf kendilerini düşünmüşlerse, kapitalizmin milyonerleri de onlar gibi bir mümtaz ve müstekreh sınıf olmuşlardır. Andrew Freedman'ın kâşanesi, ahlak noktasından taşa tutulacak bir binadır. Bir sınıfi hodbinlik abidesidir. Ve manevi sefaleti, bütün çirkinliği ile ortaya çıkmıştır.

İttihat ve Terakki, "Bu memleketin de milyonerleri olsun!" fikrini ileri sürdü. Ona teşebbüs etti. Ziya Gökalp, "Bakülü milyoner"i terennüm etti. Şimdiki halkçı ve devletçi rejim, köylüyü topraklandırmak yolunu tutuyor. Cemiyetimizin bugünkü şeraiti çok şükür ki milyoner yetiştirmekten ziyade, sermayeyi devletin elinde toplamaya mütemayildir. Bu devletçilik zenginleşince, bütün ihtiyarların tekaütlüğünü temin edebilecek yegâne mevcudiyettir. O da bunu kendisine gaye bilmelidir.

Bir karikatür gördüm, bir milyoner, mülakatta diyor ki:

— Ben işe başladığım vakit beş param yoktu!

Karşısındaki cevap veriyor:

— İşinizi bitirdiğiniz zaman ise başkalarında beş para kalmadı.

Biz Türkiye için zenginliğin bu türlüsünü temenni etmiyoruz. Yere batsın milyonerlik!

Haber Akşam Postası, 19 Şubat 1937

İçtimai Dayanışma

Her münasebetle, "Aman içtimai sigorta! Aman içtimai sigorta," deyip duruyoruz.

Hele serbest meslektekiler, hususi kurullarda ücretle çalışanlar –yani muharrirler, şoförler, avukat kâtipleri, mürettipler, berberler, eczane kalfaları; memur vaziyetinde olmayan ve henüz para biriktirmek fırsatını bulamamış olan doktorlar, dişçiler, mühendisler ve avukatlar; tezgâhtarlar, türlü türlü fabrikaların, sermayesi devletten olmayan kurulların, şirketlerin memurları, işçileri, ilh, ilh hülasa bir şehri dolduran halktan (memurlar ve sermaye sahipleri hariç) hepsi– buna muhtaçtırlar. Hatta sermayesi küçük olan esnaf...

Türkiye'de her iş yapılsa, bir bu yapılmasa, işlerin yarısı yine yapılmadı demektir.

Zira toprak, bina, yol, tiyatro, şu, bu her şey âlâ... Fakat bunlar insanlar içindir... İnsanlar, hem de yukarıda saydığımız gibi bu kadar çok insan mütemadi endişe, mütemadi azap içinde bulunduktan sonra bunlar tam manasıyla neye yarar?

Ben, sen, o, öteki hep yürek çarpıntısı içindeyiz:

— Ya hastalanırsak da uzunca bir müddet çalışamazsak; ya alil oluverir de mesleğimizi yapamazsak; ya birkaç çocuk, hatta bazen de bir çocuk sahibi olursak; ya

bunları evlendirmek lazım gelirse; ya birdenbire ölüverir de arkamızda kalanları eli böğürlerinde bırakırsak... O zaman akıbet nice olur?

Bütün insanlığın hedefi, hatta mübalağasız denebilir ki şu müthiş harbin başlıca hedefi hemcinslerimizi büyük mikyasta içtimai sigortaya kavuşturmaktı. Şimdiye kadar bu mazhariyet Türkiye dışında müstemlekeci milletlerin birçok sınıflarına (hemen ekser sınıflarına) müyesserdi. Müstemleke seviyesinde olan memleketlerde ise, halk başıboş terk edilmişti. Yüksek nazariyelere göre, bu harpten sonra, bütün beşeriyet cemiyetin koruyucu kucağına alınmalıymış.

Türkiye'de daha dedelerimiz zamanında, Meşrutiyet'ten pek evvel, memurların tekaüt sandığı kuruldu. Cumhuriyet devrinde baremin bazı ıslahatı oldu. İşte o kadar. Başka içtimai sınıf ve zümreler içtimai sigortaya ve buna benzer bir mazhariyete nail olmadı. Cumhuriyet rejimi, başka sahalarda nasıl feyizli olduysa, bu sahada da olmasını dileriz.

Hakikaten de bu bir rejim meselesi, bir cemiyet meselesidir. Ferdî şekilde şüphesiz temin edilemez. Evvela şunun için ki, hayat sigortaları ancak mahdut tehlikeleri ve felaketleri sigortalıyor; bir ikincisi de faraza yirmi seneyi doldurduğunuzu, muntazaman taksitlerinizi vererek neticede birkaç bin yahut birkaç on bin doları, lirayı aldığınızı tasavvur edin. O zaman da şöyle bir vaziyet var:

Hayatın yarım asırdır devam eden akışına bakarsanız, hiçbir memlekette mesela "bin" vahid-i kıyasisi otuz sene müddetle aynı miktar kıymeti muhafaza edememiştir. İngiliz lirası gibi pek sağlam sanılan bir para, Fransız frank'ı ve dolar devletlerin tedbiri olarak düşürülmüşlerdir. Türk parası pek sağlam bir paradır elbette. Fakat 1000 liraya eskiden neler alabiliyorduk, şimdi neler alabiliyo-

ruz; bir kıyaslayın! Yirmi sene evvel, mesela beş liralık taksitini aydan aya vermeye başlayan bir insan, o zaman kaç kilo ekmeğin, kaç arşın kumaşın karşılığını götürüp sigorta müessesine yatırmış oluyordu. Halbuki şimdi bugün, günü tamamlandı da hakkını geri aldı farz ediniz. Bunun beher beş lirasıyla eline pek az şey geçecektir.

Hep biliriz: Bundan yarım asır evvel birtakım mangırlar şahsiyetti; akçeler, pullar, beş paralar, on paralar, hüviyetti. Kuruş rakamları büyük alıcı kuvvetler ifade ediyordu. Yalnız bizde değil, bütün dünyada paralar, sanki elden ele geçerek uzun seneler zarfında yenmiş, törpülenmiştir. İktisat kaidesi mi diyelim, mali kaide mi diyelim; her halde hakikat budur. On yıllarla önce şahsi şekilde sigorta mukavelesini yaparak bekleyip duran adam, bu sebeple mağdur mevkiye düşüyor. Onun için dünyanın gidişine göre ferdî hayat sigortasında başka, ammenin menfaatini gözeten bir esas aramak mecburiyetini hissederken öte yandan da bütün meslekler için: En yeni telakkilere uygun müşterek sigorta! İçtimai dayanışma.

Akşam, 4 Haziran 1943

Bir Memlekete Fırınlar Derecesinde Lüzumlu Olan Sendikalar

Bir radyo haberi:

"Almanya'da sendikaların faaliyete geçmelerine müsaade edilmiştir. Herkes, arzu ettiği ve ihtiyaç duyduğu sendikaya girebilecektir. İlh..."

Son günlerin gazetelerini donatan bir haber daha:

"İngiltere başbakanı Attlee sendikalar kongresinde söz almıştır ve hem iç hem dış siyasete dair en mühim nutkunu söylemiştir."

Nutkunun sonunda sendikaların kongre başkanı Attlee'ye şöyle yüksekten cevap vermiş:

"Şimdiden işçi hükümetini tenkit etmemek hususunda bir taahhüde girişmeyeceğiz..." İlh...

Mağlup ve aç Almanya'da fırınlardan evvel teşekkül eden, hiç değilse onlar kadar mühim sayılan bu sendikalar nedir? Galip ve ümitli İngiltere'de bir başbakanı İngiltere tarihinde ilk defa olarak ayağına getiren sendikalar nedir?

İsimleri bazen "işçi birliği" bazen "meslek derneği", bazen "karşılıklı yardım sandığı", bazen "dayanışma teşkilatı", bazen de İngilizcesiyle "trade-Union" haline gelen, şekil ve nevileri türlü türlü olan bu kurullar, demokrat dünyanın temelini teşkil ediyorlar. Hoş daha evvelki, daha başka türlü hatta faşist rejimlerin de temelini teşkil ediyordu ya: Faşistler buna "korporasyon" diyorlar kendi usullerince sendika kuruyorlardı. Osmanlılar, "lonca" diyorlardı. Esnaf teşkilatının çeşit çeşit edep, nizam ve kaideleri vardı. Bir insanı ta çocukluktan çıraklıkla işe başlatır, her şeyine karışır, her akıbetini deruhte eder, cemiyet içinde muayyen usullere göre inkişafına meydan verirdi. Osmanlı loncalarını makine sanayii yıktı.

O zaman bu zamandır; Türkiye halkı, bir garibe halinde sendikasız yaşamak mucizesini göstermektedir. Batı memleketlerine seyahat edenler, "Türkiye'nizde acayibattan ne kaldı? Fes yok, kafes yok, canfes yok, dervişlerin neye üfledikleri nefes yok!" sualiyle karşılaşırlarsa, karşılarındakileri hayretlerden hayretlere gark etmek isterlerse şöyle desinler (insan kötülemiş olur da dili varamaz yoksa... bari kendi aramızda konuşalım):

— Şaşılacak şey mi arıyorsunuz? Tanzimat'a, Meşrutiyet'e, Cumhuriyet'e rağmen şu koskoca 19. ve 20. asırlarda, Türkiye'de sendikalar kurulmadı. Bu badireli dünyada hayatını kazanmaya mecbur olan, esnaf, seyyar esnaf, kol işçisi, dimağ işçisi, ayak işçisi, köy işçisi tesadüf-

lere terk edilmiştir. Tesadüfleri kendi lehlerine yontanların lütuf ve insafına bırakılmıştır. İhtimal bazı meslekların teşkilatı sureta vardır. Fakat onlar da asla sendika ruhuyla kurulmuş değildi, sendika hizmetini görmez. O meslek mensuplarını rejimin disiplini altında tutmaya yarar (Basın Birliği gibi).

Sendikaları en harap memleketlerde de, en kalburüstü memleketlerde de birinci ehemmiyette sayan bir 20. asırlıya göre, evlilik hayatı bakımından aile evine mensupluk her ne ise, meslek hayatı bakımından da sendika odur. Bir kolunuzla yuvanıza, bir kolunuza sendikanıza dayanarak, feleğin darbelerine meydan okuyacaksınız: hastalık, alillik, ihtiyarlık, işsizlik, ölüm, doğum, şartlarıyla ıslah, cemiyet hayatında sesini duyurmak ve istediğini yaptırmaya çalışmak çarelerini bulacaksınız.

İnsanlara fırınlar kadar lüzumlu olduğu görülen bu sendikaları bu memlekette kim tesis edebilirse, demokrasinin en büyük şampiyonu olacaktır. Bunları kurmak bankaları kurmak gibi bir fendir. Bilgi, ihtisas, kabiliyet, itimat, yılmaz mesai, kudret ister.

Sendikaları kurup işletebilen liderler, istikbalde demokrasinin dümenlerini ellerinde tutacaklardır. Bu memleketin fert hayatına meslek ve cemiyet hayatına pek büyük bir hizmet görmüş olacaklardır.

Akşam, 26 Eylül 1945

1 Numaralı Hak

Mensucat amelisi, evvelki gün miting yapıp işsizliği protesto etmiş. Aralarında ihtilaf olacak ki, işçilerden bazıları da, "Böyle mitinglerle dava halledilmez!" diye varaka neşretmiş.

Davanın mitingle halledilemeyeceği doğrudur amma, işsizliği protesto etmek de keza, doğru...

İşsizlik, kapitalizm rejiminde liberal usullerin feci bir illetidir. Plansız ve sırf rekabete müstenit cemiyetin sıtma nöbetine benzeyen bünyevi aksaklığıdır. "Devlet ne karışıyor? Hür olsun!" denildiği nispette, istihsalle istihlak arasında bir kör dövüşüdür gider; darbenin en şiddetlisini emeğinden gayrı geçim vasıtası mevcut bulunmayan işçiler yer.

Mantık, vicdan ve tarihin seyri öyle icap ettirir ki memleket idaresini ve her türlü servet ve sermayeleri ellerinde tutanlar, memlekette işsizlik olmaması ve vatandaşların zaruretten kırılmamaları için çareler bulmalıdırlar. Mademki cemiyet gemisinin kaptanlığını ediyorlar; herkesi selamete ulaştırsınlar. Mesul şahsen kimse değilse, kabahati sırtına alan yoksa, kabahatlinin "liberal sistem" olduğunu idareimaslahat kabilinden olsun kabullenelim.

"Devlet karışmasın, biz kazançlarımızı murakabesiz sağlayalım," diyenler, –yine liberal sistem gereğince– Türk işçisinden bir kısmını şimdiki pahalılıkta, işsiz bırakmayı da mubah görebilirler. Burada bir noktainazar ayrılığı var: Cemiyetin iktisadi üniteleri olan fabrikalar, çiftlikler ve sair müesseseler sırf şahısların malı mıdır? Yoksa münhasıran cemiyetin midir? Yoksa ikisinin beraber midir?

Şimdi heveslendiğimiz liberal sistem birinci görüşe meyyal. Bolşevizm ikinci iddiada. Bizim şimdi kademe kademe uzaklaştığımız devletçilik üçüncü iddiadaydı. Avrupa'da Hıristiyanlık dolayısıyla da tarihî materyalizm nazariyeleriyle kökleşen iki türlü sosyalizm de bizim terk etmeye can attığımız devletçiliğimize daha yakındı.

Hâlâ da, mantığımız, vicdanımız, milli menfaatimiz ve tarihin bizi sevk ettiği zaruretler "her çalışmak isteye-

ne geçinebileceği kadar iş ve insan gibi yaşamak imkânı" verilmesini amirdir. Bu da, şu patronun bir lütfu, beriki partinin bir mürüvveti olarak değil, şu topraklar üzerinde hayata gözlerini açmış her vatandaşın 1 numaralı hakkı telakki edilmelidir.

İmdi siyaset güdümünü ele alanlarla memleketin servetlerini ellerinde tutanlar, yalnız maaş ve kâr düşünmemeli; münevverlerimiz, memleketi liberalizmin zamanını yaşamak geriliğine avdet ettirmeye beyhude çabalamamalı; hep kafa kafaya vererek umum memlekete faydalı yeni işler yaratmalı; kimseyi ekmek parasız bırakmamalı.

Bu memlekette işsizlik yok, olsa olsa idaresizlik vardır. Çünkü bu memleket kadar işi çok yer, bütün dünyada nadirdir.

Politikacılardan bazıları olsun, boş yere çene çalmayı bırakıp cemiyete yeni bir çehre vermeyi gaye saymalıdır. En baştaki dava, her Türk vatandaşının "çalışarak namuskârane ve medenice yaşamak" hürriyetini sağlamaktır. Bu hak ve hürriyete sahip olmadıkça, vatandaş sıfatının bile kıymeti kalmaz. "Niçin doğdum? Ben leyleğin yuvadan attığı yavru muyum?" yeisi başlar.

Her insanın bir numaralı hakkı, "yaşayabilmek için her zaman bir iş bulabilmek hürriyeti"dir. Bunu sağlayan cemiyet normaldir, sağlamayan değildir.

Akşam, 6 Eylül 1949

Akla Neler Geliyor...

Gecekondu semtlerindeki hadiseler cemiyetimize büyük bir ihtardır. Üzerinde düşünmeliyiz. Akılsız ispinozlar gibi düşünmekten de bıktık. Artık incelemeyelim.

İncelemenin aksi nedir? Kalınlamak mı? Şu işi kaba hatlarıyla düşünelim.

Ve kaba hakikat şu merkezde: Devlet ölçüsünde, belediye ölçüsünde, kaç ölçümüz varsa hepsinde, fukara halkı ihmal ediyoruz. Sanki bütün ceht ve gayretimiz, canı değil, malı korumaktır. Çünkü sermayenin sa'y aleyhine himayesi, zenginin fakir aleyhine korunması ancak bu demektir.

Kaba sözler Haluk, fakat gerçek!

Milli olan, sermayeden ziyade sa'ydir. Çünkü sermaye, milletin ancak muayyen ve mümtaz bir kısmında var. Çalışma kabiliyeti ise her insana hastır. Malumu ilam kabilinden bu hakikatleri tekrarlayıp durmak belki abes amma, anlayıp mucibince amel etmemek büsbütün abes.

İmdi, gelelim Cumhuriyet devrinde fakir fukara için yaptıklarımıza: Devlet ölçüsünde, belediyeler ölçüsünde, sermayeye ve zenginlere gösterdiğimiz lütuflara nazaran fakir fukaraya yapabildiklerimiz devede kulaktır. Meclislerimizde onların hakkını müdafaa etmeyi prensip edinen kaç alakadar var? Neşriyatın yüzde kaçı, kanun, nizam ve kaidelerimizin yüzde kaçı insan sa'yini himaye ediyor? Halbuki bu memlekette teraküm etmiş bir sermaye zaten yok, zaten devasa değil. Devasa olan halkın çalışma ve yaratma zekâsıdır, mesaisidir. Onu en başta himaye etmeli ki, bir milli varlık hasıl olsun. Birinci Umumi Harbi kaybeden Almanların, insan mesaisini bir numaralı sermaye diye kabul ettikleri ve dünyanın karşısına ona dayanarak çıktıkları bir tarihî hakikattir.

Gecekondular etrafında cereyan eden hadiseler, bir türlü tedavi edemediğimiz ve etmeyi akıldan dahi geçirmediğimiz içtimai bir hastalığı arazıdır. Biz bu kabil arazla karşılaştıkça, musallat sineklerin hücumuna uğra-

mışız gibi onları başımızdan def etmek ve gaflet uykumuza devam etmek istiyoruz. Halbuki hastalıklar mevcuttur. Araz o yüzdendir.

Hastalıklar:

Çalışan sınıfın geliriyle gideri birbirini tutmamasıdır.

Çalışan sınıfın en basit hakiki sınıfi teşkilata malik olmamasıdır. Ve kendi kendini müdafaa edememesidir.

Böyle, "çalışan sınıf"ın diye devam ederek uzun bir cetvel tanzim etmek mümkün. Ancak biz son gecekondu hadiseleri üzerine belirtelim ki, çalışan sınıfın ve umumiyetle en fakir insanlarımızın mesken mevzuu, kuşbakışı olarak dahi ele alınmamıştır. Bu da tanzim edilecek cetvelin ilk maddesi olmak gerek.

Bir insan bir şehre geldiği zaman her şeyden evvel başını sokacak delik arar. İçtimai hayatımızda işçi sınıfı dünyaya geldi. Bu sermayesizlerin başlarını sokacak delikleri yoktur. Çocuğa nasıl kundak ve beşik hazırlanırsa, devletçi veya hususi sermayedar rejimimizin de çalıştıracağı insanlara öyle bir barınak hazırlanması icap ederdi. Devletçilik, fabrika kurduğu muhitlerde, bu mevzuu az çok ele aldı. Fakat şimdi, alabildiğine propagandası yapılan "serbest teşebbüs" namı altındaki "hususi sermaye" bu konuyu asla dikkate almıyor. İspatı da mesela şu Kazlıçeşme'dir.

Üç-beş arkadaş bir araya geliyoruz, derde deva diye şöyle fikirler ileri sürmek mümkün oluyor: Belediyeler bu gibi kesif fabrika muhitlerinde, işçilere bazı arsalar tahsis etse. Buralara tek oda bir aileye verilmek üzere ve çok çocuklu ailelere iki oda verilmek üzere blok evler yaptırılsa, odalarda musluklar olsa, koridorlarda müşterek helalar ve müşterek mutfaklar olsa ve binada yemekhaneler, hamamlar bulunsa çalışan sınıfın acil mesken ihtiyacı ilk hamlede önlenir; hatta fabrikaları bile bu te-

şebbüse iştirak ettirmek mümkündür. Malzemeye ambar düşünüyorlar, işçiye de ev düşünsünler. Şehrin şimdiki feci gecekondu manzarası, bir dereceye kadar bu şekilde halledileceğinden, bu maksada belediye ne kadar fedakârlıkta bulunsa ziyan değil, kâr eder. Bir kısım devlet ve belediye arsalarını satışa çıkararak elde edilecek paralarla sırf çalışan sermayesizlere mahsus böyle ucuz meskenler yapılması da akla geliyor.

Akla böyle daha birçok çareler geliyor amma elverir ki bu mevzuda akıl yormalı.

Yoksa akla daha başka şeyler gelecek.

Kazlıçeşme hadiseleri akla bunları getiriyor, evet.

Akşam, 17 Ekim 1949

Bu İşsiz Münevver Hayatını Nasıl Kazansın?

Eski muharrirlere, yeni muharrirler misafir gelirler. Benim de pek genç nesil arasında bıyığı henüz terlemiş dostlarım vardır. Kimine bakar bakmaz, "Geç!" diye düşünüyorum. "Bu delikanlıdan edebiyatçı çıkmaz."

Yanılmadığımdan eminimdir. Çünkü hececilik devrinden başlayıp 32 senedir devam eden bir Babıâli piyasası stajım var. 1918 yılından itibaren bu memlekette, şairliğe, muharrirliğe teşebbüs etmiş insanların yüzde doksanıyla şahsen temas ettim. Kalburüstünde kalanların çoğu arkadaşlarımdı. Kalburdan dökülenlerin ise ne tip olduklarını gördüm. Binaenaleyh, bana uğrayan gençleri de hatırımdaki kalıplara göre tasnife tabi tutarım:

— Şu 1920'deki arkadaşımız şair Emin Recep ekolünden... Şu, evvela İstanbul'da, sonra Paris'te uzun uzun konuştuğum nazariyeci Haşim Nahit tipinden... İlh...

Daha büyüyünce, tecrübelenince, aşağı yukarı onların istihalesini takip edecekler.

İsminden, cisminden bahsetmek elbette doğru olmaz. Yirmi üç-yirmi dört yaşlarında, lise mezunu bir sanat âşığı yolda yanıma yaklaşıp benimle ahbaplık tesis etti.

İlk önce, (1) numaralı edebî emelinden sonra (2) numaralı neşriyat sevdasından, derken (3) numaralı mecmuasından bahsetti. Bunların hiçbiri, öbürüne uymuyordu. Biri maşrıka, diğeri mağribe nazır... (3) numaralı teşebbüs için, yirmişer, otuzar lira tedarik etmişler; geceyi gündüze katıyorlar. Elekle su taşıyorlar.

"Zaten biz kazanç ummuyoruz!" dedi.

— Peki evladım, çocuğum, meslektaşım, genç dostum! Ne umuyorsunuz?

(Vazıh fikri yoktu. Birçok uymuyor.)

Devam ettim:

— Ya ticaret için neşriyat yapılır ki sermaye ister; güç iştir, aslanın ağzından kısmetini almaya benzer. Yahut da içtimai gaye için yapılır, fikir ve sanat kaygısıyla yapılır. Fakat bunlar için dahi, sizin bir geçim dayanağınız olmak lazım... Neyle geçinirsiniz?

Teessürle anlatmaya başladı: Fakir bir ailenin evladı imiş. Ailede hasta olan diğerleri çalışır, kazanırlar, bu da, –ıstırap duymakla beraber– onlardan para alırmış.

Böylece Olimpos dağlarından coppadak İstanbul kaldırımlarına düşmüş olduk.

— Size bir iş? Hayatınızı kazanmanız lazım... Evvela bu lazım... Lakin biliyorsunuz ki, lise mezunu, yarı mütefekkir, yarı sanatkâr, yarı neşriyatçı gençler, piyasanın en aramadığı simalardır. Siz de maalesef bunlardan birisiniz. Memurluk bulamazsınız. Serbest piyasada yazıhane kâtipliği vesaire de yoktur... Gözüm kapalı bili-

yorum. Farzı muhal bulsanız dahi verecekleri para 80-100 liradır. Seneden seneye terakki edemezsiniz...

Uzatmayalım. Hayli düşündükten, bütün bilgi ve tecrübelerimizi ortaya döktükten sonra, şuna karar verdik:

İşportacılık yapacak... Yahut da toptancılardan portatif mallar arayıp apartman kapılarını dolaşa dolaşa satacak.

Yüksek fikir ve sanat babından açılan muhaveremiz, işte böyle en pratik bir bahiste kapandı. Delikanlı da yeni bir ümit içinde gitti. Bakalım; tekrar ziyaretime gelirse, macerasının mabadını anlatacağım.

Soruyorum:

— Evvela kendi hayatını kazanmaktan başa çare var mıdır?

Bu birinci sual. İkincisi de:

— Aynı tipten on binlerce işsiz münevverimize ve yarı münevverimize nasıl bir çıkar yol tavsiye edersiniz?

Akşam, 19 Şubat 1950

Özel Servetlerin Toplumsal Yönü

Bir Fransız romanında okuduğum şu "servet değerlendirilişi" üzerine umumi efkârımızın dikkatini çekerim:

Şefkatli baba, saf yürekli kızına diyor ki:

"Sen o delikanlıya kapılmışsın, yavrum. Anladım: yakışıklı, terbiyeli, yüksek evsaflı. Bilhassa ailesi çok zengin. Fakat bu noktada bir incelemede bulunmamız şarttır. Acaba o servet ne yollardan kazanılmış?"

Birdenbire, alışmadığımız bir sözle karşılaşmış oluyoruz. "Allah Allah! Demek ecnebiler böyle inceleyip sık dokurlarmış?" gibisine... Halbuki "helal para" anlamı biz-

de eskiden geçer akçeydi. Öyleyse "alışmadığımız" değil, "unuttuğumuz" bir söz. "Helal süt emmek" tabirine de eskisi gibi sık sık rastlamaz olduk nitekim. Dindarlık aldı, yürüdü ama "haram"dan laf açılmıyor pek... Haram kazançtan kaçılmıyor pek...

Çocukluğumdan bu yana telakkilerdeki soysuzlaşmayı yaşıtlarımın hatırlayacakları iki örnekle belirtebilirim:

Birinci Umumi Harp'te herkes açlık çekerken bir müteahhit orduya bulgur sataraktan para kazanıp İstanbul tarafında birkaç dönüm bahçeye alelade bir konak yavrusu yaptı. Halk bu binayı Bulgur Palas diye isimlendirdi. Adamı neredeyse lanetleyecek, bakışlarla recmedeceklerdi.

"Aferin akıllı adama! Parayı kazanmış ya! Ne isterse yapar!" denilemiyordu şimdiki gibi. "Averof, Yunanistan'a dretnot almış. İşler bize böyle zengin lazım!" demek devrin modası lakırdılardandı. "Zenginler çoğalırsa bizde de sanayi ilerler. İşler açılır!" diye umut bağlanıyordu ve Bulgur Palasçı göze batıyordu.

Gene Birinci Umumi Harp'te Avusturya devleti Viyana tiyatrolarının yıldızlarından operetçi aktris Miloviç'i propaganda olsun diye Türkiye'ye yolladı. Gönül veren verene. Dedikodulara göre bir-iki hovarda âşık Miloviç'in yatağına banknot döşemişmiş, sigarasını da banknotla yakmışmış. Vay efendim vay!

Bu tevatürler milli bir öfkeye sebebiyet veriyordu. Çünkü o zamanki Türk ve Müslüman anlayışına göre, servetin şahsisi bile toplumsal bir özellikteydi:

"İstersen helal yollardan kazanmış ol; yoook efendim bu fakir millet böyle gevrerken sen har vurup harman savuramazsın!"

Kazanmada olduğu gibi harcamada da bir haramlık tipi tespit etmişti bizim cemiyetimiz. Ve o anlayış daha bize göre, daha menfaatimize uygundu.

Bir tacir altın parayla milyoner olsa bile muayyen bir seviyenin üstünde yaşayamazdı. Aksi halde piyasa ve konu komşu ve müşteriler ve umumi efkâr onu aforoz ederdi. Bu manevi baskı, maddi cezalar halini alırdı: Boykotaj başlardı.

Derken kötü rüzgârlar esti. Dolarlarını aç Parislilere otel penceresinden saçan yahut köpeğine vasiyet eden şımarık mirasyedi kokonaların örneğine özendik. Servetin toplumsal karakteri etrafındaki Osmanlı anlayışı çok ilmi bir anlayışken onu ben-benci ve tek yönlü bir anlayışla değiştirdik.

Evlatlarımızı da ona göre yetiştirdik.

Dedelerimiz ise, servet hakkında şöyle demişler:

"Şeriatta o senindir bu benim. Tarikatta hem senindir hem benim. Hakikatte ne senindir ne benim."

Eskilerden biri de kendi evinden bahsederken, "nevbet-i tasarrufu uhdemde olan" tabirini kullanırmış.

Bu nesle, "Şahsi servetlerin bir de toplumsal yönü vardır!" telkininde bulunmak gerekiyor.

Zafer, 11 Eylül 1962

SİYASET

Milli Hedefte Vuzuh

Bu asırda, her türlü terakki, yalnız hükümetin gayretiyle değil, bütün milletin, düşünce ve himmetini muayyen, milli bir hedefe temerküz ettirmesiyle kabil oluyor. Fakat bunun için, memleketi idare eden zümrenin, çok sarih, çok vazıh bir hedefi milli gaye diye ortaya atması lazımdır.

Her iyi idarenin olduğu gibi, her fena ve merdut idare şekillerinin de gayeleri vardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun gayesi gayet sarih ve vazıhtı: Padişahlık müessesesinin, hanedan hukukunun devamı; memleketi, bu noktadan düşmana karşı müdafaa; (padişahlığı ipka edecek düşmana kapıları açıyordu) padişahlık müessesesinin hadimi olan bendegân ve memurin sınıfına ara sıra maaş vermek.

Bu tarz hükümete "jandarma hükümeti" derler. Tabii, Cumhuriyet hükümeti, bunun yeni rejim kelimelerine adapte edilmiş şekli değildir. Gaye bambaşkadır.

Eskiden kurulmuş –İngiltere ve Fransa gibi– mamur ve müreffeh memleketlere bakalım. Bunlar esasen, müstemlekeler ile ve diğer milletlere tefevvuklarının bahşettiği refahla, olabilecekleri şeyin azamisini olmuşlardır.

Şimdi İngiltere yahut Fransa'nın her fırkası, hükümet cihazını eline geçirerek, menfaatleri nalıncı keseri gibi kendi tarafına yontmaya uğraşıyor: Parlamento mücadelelerinin mahiyeti budur. Mesela, İngiltere'de muhafazakârlar, lordların ta derebeylik zamanından beri ele geçirdikleri hukuktan henüz kaybetmediklerini sımsıkı muhafaza etmeye çabalıyorlar. Amele Partisi, iki buçuk milyon işsize çare arıyor... Fransa'da *Socialiste-Révolutionnaire*'ler mevki-i iktidara gelirlerse, hidemat-ı umumiyeyi millileştireceklerini söylüyorlar... Hülasa Garp'taki her fırkanın hedefi sarih ve vazıhtır.

Fakat ne bizim memleketimiz mevzubahis Avrupa memleketleri gibi inkişaf ve refahta işba haline gelmiştir (maalesef, bundan çok uzağız) esasen ne de Halk Fırkası hükümeti, bir tek içtimai sınıfın lehine ve diğerlerinin aleyhine hareket edeceğini söylüyor. Binaenaleyh, Türkiye'de fırka ve hükümetin gayesi –bir devleti devlet yapan (adliye, maarif, milli müdafaa, dahilî idare vs. gibi) umumi ve daimi hizmetlerden maada[1]– bu müreffeh Garp memleketlerindeki hükümet ve fırkaların gayelerine müşabih olmaz! Çünkü nesillerden beri bütün milletçe elde edilip de şimdi sınıflar arasında paylaşacak bir şeyimiz yoktur.

Öyleyse, bir de tek fırkalar tarafından idare olunan İtalya gibi, Rusya gibi –hatta birbirlerine zıt– memleketlerin ne şekil ve mahiyette gaye takip ettiklerine, bu gayeye varmak için nasıl yollardan yürüdüklerine bakalım. Bu iki memlekette *muayyen ve yakın* istikbalde meydana getirilmek üzere şimdiden tespit edilmiş sarih programlar vardır. Bunlarla en kısa zamanda gayet vazıh bir hedefe erişmek isteniyor. Mektepli bir İtalyan çocuğu

1. Gazetede bir yer çıkmamış gibi görünüyor. (Y.N.)

bile, mesela Mussolini'nin iki-üç senelik buğday siyasetinin ne olduğunu apaçık bilir. Hele Rusların beş senelik planını sanayi ve köy iktisadiyatı teferruatına kadar öğrenmeyen kalmadı. Varılmak istenen hedef ve bu hedefe varılacak kısa zaman o kadar malumdur. Bolşevik'ler, "Beş sene sonra şu noktaya ulaşacağız!" diyorlar; âlem de, "Ulaşacaklar mı? Ulaşmayacaklar mı?" diye seyirci...

Milli mücadele senelerinde biz de aynı mevkideydik. "Misakı Milli" diye umdelerimiz vardı. Bütün millet, bu umdeler etrafında heyecanla toplanmıştı. Muvaffak olduk. Umdelerin hepsi tatbik edildi. Sonra, muayyen ve kısa bir zamana matuf şimendifer siyaseti vardı. O da kuvveden fiile çıktı. Sivas'a ulaşıldı. Akdeniz'le Karadeniz yekdiğerine raptedildi. Gayelerimizi, "Misakı Milli" ve "şimendifer siyaseti" diye, şiar halinde en okumuşumuzdan en cahilimize kadar herkes biliyordu.

Şimdi, böyle kısa ve muayyen bir zamana matuf sarih hedeflerimiz nedir? "Memleketin her sahada, –sanayide, ziraatta, maarifte ilh– inkişafına hizmet etmek..." gibi düsturlar çok umumi ve müphemdir.

Mesela, bilmemeli miyiz: Bu önümüzdeki beş sene zarfında, hükümet sanayiye mi ehemmiyet verecek, yollara mı ilh?

Sanayileştirme siyaseti takip olunacaksa hangi mıntıkalarda, hangi sanayiye rağbet olunacak? Kaç fabrika, nerelerde açılacak? Buna muvazi olarak gümrük tarifesinde ne gibi tadilat yapılacak?

Yoksa ziraatı mi ıslah edeceğiz? Hangi toprakta ne ekmeyi istihdaf edeceğiz? İrva ve iska siyasetimiz nasıldır? Standardizasyon yapacak mıyız?

Hayır mı? Evvela yollar, öyle mi? O halde kaç senede hangi yollar behemehal bitecek?

"Hepsinden azıcık yapacağız!" dense bile ne miktarlarda, ne nispetlerde, nerelerde, ne şekillerde, kaç sene-

de? Çünkü memleketin kudreti malum. Bütün mesainin kesif bir surette temerküz edeceği nokta hangisidir? Bunu program halinde –diğer tek fırkalı memleketlerdeki gibi– elle tutulacak hale sokmalı.

Ancak bu sayede, devlet mekanizmasıyla beraber, bütün mütehassıslar, mütefekkirler, matbuat, hem-ruh olarak çalışabilirler. Bakınız, "milli tasarruf" şiarı, memlekette epey bir hareket uyandırdı: Yerli malına rağbet, devlet bütçesinde tasarruf, bankaların kumbaraları, her yerde levhalar, gazetelerde bentler, hep bu vazıh şiarın neticesidir. Fırkanın ve hükümetin programı bu müşterek ve mütehaşşit alakayı bir noktaya toplayacak kadar sarih, vazıh, muayyen ve bilhassa kısa vadeli olmalıdır. Binaenaleyh, hükümetin, faraza, beş sene zarfında maddeten ne yapmak niyetinde olduğunu vuzuh ve sarahatle bilmemiz de aynı faydayı temin edecektir. Fakat filan yerde filan sanayi için filan miktar fabrika mı açılacak, filan yerde filan cins zeriyatın miktarı şu kadar senede şu nispete mi çıkarılacak? Beş sene zarfında istihsal siyaseti, riyazi bir hesapla şu dereceyi mi bulacak? Yoksa yegâne gayemiz beş sene sonra kat'i bir tahmin ile şu kadar milyon vatandaşa okuyup yazmayı öğretmek mi olacak? Bunlar gibi çok sarih ve çok vazıh bir gaye, ortaya, muayyen ve kısa bir müddet sonra erişilecek milli hedef olarak atılmalıdır.

Bu sarih hedefi öğrenecek olan kuvvetler, aynı şiar altında aynı hedefe, aynı zamanda yürümek için toplanabileceklerdir.

Akşam, 18 Mayıs 1931

İki Felsefe

Meşhur bir İngiliz edibi demiş ki:

— Yazık, yazık bizlere... Bir avuç mujikle birleşen iki-üç Yahudi, Rusya'da, "devletçilik" adı ile istibdadı mefkûre haline getirdiler. Dünyanın birçok yeni devletlerinde de gene aynı kuvvetli cereyan doğmuştur. Fakat biz koskoca Garp'ı Avrupa'nın münevverleri, hürriyetin, fert rahatının timsali olan liberalliği geniş tabakalar için ülkü yapamadık!

"Teşkilatlı ekalliyet teşkilatsız ekseriyeti yener!" derler.

Devletçiliğin ruhunda teşkilatçılık, liberalliğin ruhunda ise başıboşluk saklı olduğu için, devletçilik, her gün biraz daha liberalliği yeniyor.

Hatta son nutkunda Baldwin İngiliz gençlerine, devletçilik fikriyle mücadeleyi öğüt verirken de, bunu liberalliğin prensiplerine pek de uymayan demir yumrukla yapmayı tavsiye ediyor.

...

Yunan filozoflarından bugüne kadar nasıl maddiyetçilikle *spiritualism* daimi bir çarpışma halinde iseler, bütün eski ve yeni dinlerde hayır ve şer, ilah ve şeytan Hürmüz ve Ahrimen nasıl barışmayan düşmanlarsa, gelinle kaynana, ateş ve su, kedi ve köpek karşı karşıya gelince nasıl bir zıddiyet ifade ederlerse, şimdi iktisadiyatın da barışmayan iki rakibi doğmuştur:

Devletçilik, liberallik!

...

Söylemeye bile hacet yok... Artık çocuklar bile öğrendi ki, Türkiye Cumhuriyeti devletçidir. Halk Fırkası'nın altı okundan bir tanesi bunu ifade ediyor. Bu noktadan, Fransa'nın, İngiltere'nin, Yunanistan'ın dahilî kuruluşuna benzememekteyiz. Çünkü onlar, liberalliğin son kaleleridir.

Rusya'ya, İtalya'ya, Almanya'ya, Bulgaristan'a benzemekteyiz.

Bu saydığımız memleketlerde cereyanlar, şahsi teşebbüs yerine umumi teşebbüse, insiyak yerine şuura, görenek yerine yeniliğe ehemmiyet ve kıymet veriyorlar.

...

Söylemek istediğim söze pek dolambaçlı yoldan geldim. Fakat asıl liberalizmin insiyaka, devletçiliğin ise şuur ve iradeye fazla ehemmiyet verdiğini göstermek istiyordum.

Liberal memleketlerde doğan ilimlerin de umumi çeşnisinde insiyaka fazla ehemmiyet vermeklik göze çarpar... Zira memleketin umumi üslubu, ilme de tesir etmiştir.

Son zamanlarda şöyle itirazlar duyuluyor:

— Dil, bir insiyak neticesidir. Kelimeler, kendi kendilerinden doğar, yaşar, ölür. Bunlarda şuurun dahli, tesiri yoktur... Kelime "yaratmak" "diriltmek" "uydurmak" ne demektir?

...

Herhalde bu içinde yaşadığımız rejimin felsefesine uygun bir düşünce değildir. Üslubumuza uymuyor. Biz şuura, iradeye, azme, insiyaktan fazla kıymet veriyoruz. Onun için "diriltmek" "yaratmak" "uydurmak" liberal devrin yarattığı telakkilere göre olmasa bile, bizim devrimizinkine nazaran pekâlâ olur.

Haber Akşam Postası,
2 İkincikanun [Ocak] 1935

Hayır, Bu, Coşturmak Değildir... Halk Kütlelerinin Babası Tutuyor...

— Efendim... Diktatörlük diye tavsif edilen yeni rejimler, uyuşup kalmış milletleri canlandırdı...

— Evet... diye kafa salladım...

— Onlarda yeni bir ruh hasıl oldu... Yeni çeşit bir coşkunluk...

Fakat bu sefer kafa sallayamadım.

Odada radyo çalıyordu. Hangi memleketi dinlediğimizi söylemeyeyim; çünkü dış siyasamız herkesle iyi geçinmektir; herkesle dostuz ve kimsenin içişlerine karışmıyoruz! Bu kaideyi bozmamayı, hatta nazari bir tenkitle bulunmamak derecesine vardırayım...

— Hayır dostum... dedim. Coşkunluğuna coşkunluk amma buna "yenilik" diyemezsin. Bilakis eski... çok eski... Hatta şuur "devr-i celili"nin insanlığa gelişinden bile daha eski tertip bir coşkunluk bu... Şu radyodan gelen sesi dinle...

Bir kalabalığın içtima halinde olduğu anlaşılıyor. Herhalde kürsüde olması icap eden şu cümleyi söylüyor:

— Ulu reisimize itaat edeceğiz!

Bütün hazırun hep bir ağızdan, makamla:

— Ulu reisimize itaat edeceğiz...

— Rejime sadık kalacağız!

— Rejime sadık kalacağız!

— Filanı filan edeceğiz!

— Falanı da filan edeceğiz!

— Üç kere hurra! Hurra! Hurra!

— Hurra!

Ve buna asri propaganda diyorlar... Kütleleri coşturmak, yükseltmek diyorlar.

Halbuki bu haddi zatında bizim inkılabımızın kaldırdığı tarikatların zikretmesinden, hatta daha eskiye gi-

delim, vahşi kabilelerin fikrince de tamtam denilen tasavvufi coşkunluğundan başka nedir?

Kütleleri coşturmuyorlar, onların babasını tutturuyorlar... Bu coşuşta hâkim olan akıl ve şuur, medeni olgunluk değildir. İçtimai bir sarhoşluk, bedmestliktir...

Haber Akşam Postası, 15 Eylül 1935

İnsanlık İçin İstibdat Devri Yeniden Başlıyor

Kızgın çölün içinde seyrek ve serin vahalara rastlayan yolcular gibi, insanlık, upuzun tarih yolu üzerinde daima istibdat, kamçı, tagallüp altında ezildi, yalnız pek nadir merhalelerde, mola verdi, oh dedi, rahat nefes aldı.

Tarihin bu vahalarından biri, belki, eski Yunan'ın demokrasi devirleridir ve diğeri, Fransız inkılabıyla başlayıp son senelere kadar süren ve hâlâ da dünyanın bir kısmında hâkim olan meşrutiyetçi, cumhuriyetçi bir kelime ile umumi intihabata dayanan rejimlerdir.

Bana öyle geliyor ki beşeriyet kervanı, artık bu son hürriyet molasından da ayrılmak üzeredir... Yine ağızlara gem takılacak, yine galiz süvarilere sivri mahmuzlarını ağzı var dili yok mazlum mahlukların boş böğürlerine çarpacaktır...

Ve kervan, kim bilir kaç asır sürecek olan eziyetli, meşakkatli bir yolculuğa çıkacaktır.

Çıkmıştır bile...

Zira ilk palanlar vuruldu ve ilk "deeeh..." sesleri çoktandır duyuldu.

İnsanlığın yarısı vahadan ayrıldı... Öteki yarısı, geri kalmamak için acele ediyor...

Gerçi, "Onların ardından yürümeyelim!" diyenler var...

Fakat kalabalıkların en bariz hususiyetini koyun sürüleri ifade eder: Birbiri peşinden giderler.

Zavallı insanlık...

Bir İngiliz mütefekkiri şöyle söylemiş:

— Ne yazık bizlere ki, bir avuç istibdat propagandacısı kadar olamadık... Onlar, zorba rejimleri bir ülkü haline getirdiler... Biz Garp'ın münevverleri ise hürriyeti beşeriyet için gaye şekline sokamadık!

Fakat artık yeni tip müstebitler, yalnız propaganda kuvvetine dayanmamaktadırlar... Onların yaldızlı muvaffakiyetleri, Afrika'dan Avrupa'ya ve Uzak Asya'ya kadar her yerde göz kamaştırıp ağız sulandırıyor! Bütün maceraperestler hırslarını sağladı... Üzüm üzüme bakarak kararacak ve kurunun yanında yaş da yanacaktır... Eyvah! Vaktinde tedbir alınamadı. Vahanın gölgeliklerinde rehavetle yan gelenler, eşkıya baskınına uğradılar.

Her gün bir telgraf haberi okuyorsunuz: Falanca devlet harp bütçesini şu kadar artırmış.

Bu manası silikleşmiş tabiriyle "silah yarışı"dır... Fakat bunun asıl manası, silah fabrikalarının zaferidir ve milletlerin bu Merih acentelerine baç vermesidir...

Yedisinden yetmişine köylüsünden şehirlisine kadar bütün erkekleri silahlandırmak onlara kâfi gelmiyor... Kadınlarımıza da top, bomba, gaz maskesi satabilmek ve milletleri karşılıklı soydukça soymak için yeni yeni hamiyet nazariyeleri çıkarıyorlar.

Bu bezirgânların kızıştırma reklamlarına sulh prensiplerini en fazla kalkan edenlerden biri, bizim millettir. Fakat biz düşüncede olanların aklıselimi, felaketi önlemeye kâfi gelecek midir?

Devletlerin kabul ettiği silahlanma bütçeleri, milyonlarca işsizlere göz açtırdı. Silah yarışının önüne geçmek, isteyenlere karşı kanlı bezirgânlar, yalnız bu insan kalabalığını sevk etseler cengi kazanırlar...

Heyhat... Olan oldu. Eski devirlerde derebeylerinin nasıl hususi orduları, muhafızları, taraftarları, "nimet-dideleri" varsa, bugünün harp bezirgânları da teşkilatlandı... Müstebit rejimlerle, anasının ipliğini bir pula satmaya hazır işsiz sınıfla, sermayesine yüzde bin kâr arayanlarla, ilmini şeytana kiralayan kimyagerle el ele verdiler...

Ve bu birliği artık kimse yıkamayacaktır...

Vahadan ayrılıyoruz... Allah yardımcımız olsun...

Haber Akşam Postası, 31 Mart 1936

Komünist Fırkaları Ne Halde?

Fransız komünist fırkası, 1920 yılında, sosyalist fırkasının parçalanmasından doğmuş en müfrit ve anlaşmak bilmez bir siyasi teşekküldür. Fakat son Sovyet ittifakı neticesi, vaziyeti pek güç olmuş ve prensiplerinde iğtişaş husule gelmiştir.

Çünkü Fransız komünist fırkası da, diğer memleketlerdekiler gibi, merkezi Moskova'da olan Komintern'e bağlıdır. Bu "beynelmilel" müessese, hakikatte, Sovyetleri idare eden Rus komünist partisinin hükümranlığı altındadır.

Fakat diğer cihetten, komünistlerin en esaslı şiarlarından biri şudur:

"Kapitalist memleketler arasında açılacak bütün muharebeleri vatandaş harbine çevirmek, bu dahilî muharebenin karışıklığından istifade ederek hükümeti devirmek; iktidarı ele almak; cihan inkılabına yardım etmek..."

Tezadın ne büyük olduğuna dikkat ediyor musunuz?

Komünistler bir tarafta bugünkü burjuva Fransa hükümetinin dostu, diğer tarafından da düşmanı!

O halde, Fransa ile Rusya müşterek bir düşmana karşı harbe giriştikleri takdirde Fransız komünist fırkasının siyaseti ne olacak? Ve umumiyetle bu fırkanın son vaziyet dolasıyla ne dereceye kadar ana prensiplerden uzaklaşması lazım gelmiştir?

Fransa intihabata hazırlanıyor. Bu münasebetle *Le Journal* gazetesi de, bunların her birine her gün ayrı bir sütun ayırarak faaliyet programlarını tahlil ediyor.

Komünistler, şimdi Fransa'da şunları söylüyorlarmış:

1. Biz, vaktiyle Versay Muahedesi'nin ve Ren işgalinin aleyhinde bulunurken Almanya, başka Almanya'ydı. O zaman, ezilen Alman halkını müdafaa etmek istemiştik. Halbuki şimdi Hitler'in harp siyaseti aleyhine mücadele açıyoruz!

2. Fakir Fransızları zenginlere karşı himaye için, bankalar vasıtasıyla bir kontrol ihdas etmeli, vergi hilelerini önlemeli!

3. Hem memlekette hem de mecliste çalışarak köylüyü himaye edici bir siyaset takip etmeli.

4. Memleketi soyan iki yüz aileye karşı "ekmeği, sulhu ve hürriyeti" müdafaa etmek için bütün millet elbirliğiyle etmeli...

5. Komünistlerin yaratacağı, hür, kuvvetli ve mesut Fransa yaşasın!

Sade bu beş umde ile intihabatı kazanmak isteyen Fransız komünistlerinin eski geniş "cihan inkılabı" siyasetinden hayli uzaklaştıkları anlaşılıyor.

Bu fırka Paris ve civarında 20, taşrada 25-30 mebusluk kazanmak için çalışmaktadır. 1932'de sekiz yüz bin rey kazanan Fransız komünistleri bu sefer bir milyondan fazla rey kazanacaklarını iddia ediyorlar.

Benim görüşüme göre, bu ve bunun gibi misaller, bundan mesela on-on beş sene evvel beynelmilel bir hareket yaratmayı istihdaf eden komünist fırkaları artık bu beynelmilel inkılap mücahedesinden vazgeçerek kendi milli hudutları içinde mevki kazanmaya, ıslahat yapmaya uğraşan milli fırkalar haline gelmişlerdir.

Uslu akıllı burjuvalar buna, "Aferin! İşte böyle olmalı!" der...

Fakat Karl Marx'la Lenin mezarlarında ne der, bilemeyiz...

Haber Akşam Postası, 21 Nisan 1936

İspanya İhtilalinin Mahiyeti

Boğazları tahkim etmek gibi bizi birinci derecede alakalandıran bir meselenin humması içinde bulunduğumuz bir sırada, Avrupa'nın öte köşesinde ve Akdeniz'in bize makûs semtinde bir isyan hareketi oluyor. İhtimal ki, "Adam! Fas'ta İspanyol kralcıları anavatandaki sosyalist hükümetine karşı isyan etmiş... Mahalli bir hadise!" diye düşünenler olur.

Bence, bu alakasızlık yerinde değildir. Zira son on küsur seneler içinde beşeriyetin en mühim bir hadisesi de Faşizm ile sosyalizm arasındaki kavgadır. Harpten sonra taarruz halinde bulunan sosyalizm, Bolşeviklerin Varşova bozgunu, İtalyan sosyalistlerinin Mussolini tarafından dağıtılması, Alman sosyal demokratlığının Bavyera Saksonya'da da ve nihayet Rayştag'da [Reichtag] hezimete uğratılması, Dollfuss'ün Viyana işçilerini Viyana'da top mermileriyle susturması üzerine sıra ile muhtelif meydan muharebelerini kaybetti. İddialara nazaran, Moskova'nın kızılları bile, hele bu son kanunuesasi ile pembeleşmiştir.

Fakat dağılan mağlup Habeşlerin Gore'de yeniden toplanması, çete harbine girişmesi nevinden olarak, İspanya'da sollar, son intihabatta kazanarak muhafazakârları, mürtecileri kaçırmış, papazları kovmuş, manastırları yakmış, büyük mülkiyet sahiplerinin topraklarına ve maden gibi, fabrika gibi diğer esaslı istihsal membalarını umumi mülkiyetler haline getirmişti.

Fransa'da solların galebesi, işte bir taraftan bu İspanyol komşunun verdiği gayretle, diğer taraftan da müttefik Bolşeviklerin uslu akıllı ve sulhperver devlet haline gelmesinin inşirahıyla meydana geliyordu. Ve sosyalizm, –hatta daha geniş manasıyla sol hükümet– Avrupa kıtası üzerinde, bu üç ayaklı iskemlenin üstünde oturuyordu.

Şimdi, İspanyol kraliyet liderlerinin öldürülmesi üzerine, bu sehpanın bir ayağı daha yerinden oynadı. İskemle fena zıngırdıyor, değil yalnız sosyalizm, hatta demokrasi, mütearrız faşizmin pençesine düşmek tehlikesindedir. Onun için, İspanya ihtilali hiç de mahalli bir hadise değil, ehemmiyetle takibe değer cihanşümul bir harekettir. Müspet veya menfi bir netice vermesi beşeriyetin mukadderatı üzerinde müessir olabilir.

Haber Akşam Postası, 20 Temmuz 1936

Berlin, Bir Dairei Faside İçinde!

Berlin bir "daire-i fasideye düştü! Beyazların –ve bu meyanda yüksek Cermen ırkına mensup halissüddem Almanların– önünde, iki zenci muzafferane koşuyor! Bu adi, bu esfelüssafilin ırkın mensupları, damarlarına bir damla Yahudi kanı bile hileyle karışmamış yüzde yüz Al-

manları geçmiş, gidiyor. Ve fotoğraflar, bu faikiyeti tespit etmiş; dünyaya ilan ediyor!

Zenciler, statta, abanoz vücutlarıyla, mevzun adaleleriyle, hareketlerindeki çalaklıkla daha zarif, hatta daha "asil" görünüyorlar... Bilhassa muzaffer. Berlin'in bu derece ehemmiyet verdiği olimpiyatlarda, feleğin zevkine doyulmaz bir istihzasını temsil ediyorlar:

Nim-ilahlaştırılma propagandası yapılan ırkın en seçme numunelerini hem de Nazi nazariyelerinin gözleri önünde soluk soluğa, perişan, muzmahil, mağlup, geride bırakmışlar... Mazlum Afrika'nın, biçare Haile Selasiye'nin ahını çıkarıyorlar sanki.

Diyeceksiniz ki:

— Spor...

— Fakat aynı zamanda imtihan. Bu boy ölçüşmeye beyaz ırk hazırlanmamış değildir ki. Bilakis o daha fennî, daha geniş imkânlar dahilinde çalıştı... Seçmelerini milyonlarca müreffeh namzet arasında yaptı. Halbuki Owens ve arkadaşları birkaç yüz bin medenileşmiş zencinin spor yapmak bahtiyarlığına nail olan fertleri arasından süzülmüş elenmiştir!

Belki de diyeceksiniz ki:

— Ne çıkar? Bu, yalnız adale faikiyetidir. Halbuki beyaz ırkın meziyetleri manevi!

İhtimal sizin gibi ben de sporun tamamen adale işi olduğuna kaniyimdir. Fakat pardon! Bu beynelmilel spor hareketini kırmızı balmumuyla Berlin'e davet edenler ve bunların başında olarak Nazi büyükleri öyle demiyorlar ki, "Spor, yalnız adalenin hasletlerinden değil, aynı zamanda iradenin, zekânın, sürat-i intikalin, azmin, sevkitabii gibi diğer mühim bir manevi hazinenin muhassılasıdır," diyorlar.

Görülüyor: Tam bir daire-i faside içindeler. Ya spor nazariyeleri (bütün bu olimpiyatlara filan verdikleri kıy-

met) yanlış bir şey yahut da ırkçılık nazariyesi hata ender hata...

Ne dersiniz?

Haber Akşam Postası, 8 Ağustos 1936

Cambazlar ve Devletler

Merkeziyetçi devletlerin neşrettikleri propaganda bültenlerine bakıyorum: Dehşet yahu dehşet... Eskilerin tabiri üzere: Veleh efza-yı ukul...

Ne ilerleyiş bu... Tankları ne olmuş, tayyareleri ne hale gelmiş breh, breh, breh! Hatta ağır sanayilerinin diğer kısımları da bir hal almış ki, bravo doğrusu...

Ama diyorlar ki yahut demelerine de hacet yok, görüyoruz, okuyoruz ki, bu devletlerin kiminde tereyağı, meyve ve tebessüm yok. Kiminde, bir insanın kullanmak itiyadında olduğu maddelerden üç yüz küsuru o kadar nadir ki, bunlardan birinin –mesela yastığın– geldiği gazetelerde haber verilince, sokaklarda sabahın dördünden itibaren harbi umumi usulü bir nöbettir başlıyor.

Bu manzarayı anlatan bir ecnebi muharrir şöyle yazıyor:

"Geçerken baktım. Bekliyorlardı. Dükkânının açılmasına saatler vardı. Halk, sabur, asabiyetsiz... Bu halinde bir gayri tabiilik sezmiyor. Zira başka memleketlerde başka türlü bir hayat olduğunu bilmiyor. Burasını en mesut memleket sanıyorlar. Aynı sokaktan beş-altı saat sonra geçip de aynı adamların hâlâ tevekkülle beklediklerini görünce bu uzun intizarın sebebini sordum: Ancak nöbetin en önündekilere göre mal varmış...

İşte müfrit merkeziyetçi devletlerin hali... Birinin değil, hepsinin birden karakteristik noktası budur: An-

cak muayyen şeylerde fevkalade ama cidden fevkalade muvaffak oluyorlar. Öyle ki, diğer normal memleketler, bunların kabına yetişemiyor, ne münasebet! Fakat bir ağacın yaprakları gibi, bir denizin dalgaları gibi çok olan ufacık ufacık hayat safhalarında: Hiç! Sıfır! Sıfır! Berbat! İşte bu yastık misali, tereyağı misali, yüzlerde tebessüm misali... Yok! Yok! Yok!

Ben bu müfrit merkeziyetçi devletleri bazı cambazlara benzetiyorum. Mesela, bütün faaliyetini sağ kolundaki adaleleri inkişafa hasretmiş. Bir vuruşta bir boğayı deviriyor. Yahut bacaklarından barfikse asılıp dişleriyle dört adamı birden kaldırıyor.

Tam manasıyla insan, maddi ve manevi bütün tenasüpleri düzgün olandır. Çehresinde zekânın her türlü kırışıkları hasıl olandır. Hayatında bir ağacın yaprakları kadar mütenevvi safhalar bulunandır. Hissiyatında bir denizin mevceleri gibi türlü türlü kıvrıntılar olandır. Halbuki bu ağır sıklet şampiyonlarında bunların hiçbiri yok. Sadece birtakım şaşırtıcı cambazlıklar yapıyorlar: Bir yumrukta bir kale deviriyorlar. Bir sıçrayışta bilmem nerelerini geçiyorlar...

Belki bunlara bakıp da, bir çocuk, "Ah, bütün insanlar onlar gibi olsa..." diyebilir.

Sahiden de bu, çocukluk olur.

Haber Akşam Postası, 29 Haziran 1937

Düşmansız Adam

Bütün dünyaya meydan okumuştu. Halbuki hayranlıkla görüyoruz: Dünyada tek düşmanı yok!

Bir mucizesi de budur. Belki de mucizelerinin en büyüğü bu.

Etrafı düşmanlarla sarılmış ve içi düşmanla kaynaşan bir Türkiye'de her türlü darbeye ve tuzağa karşı çarpıştı. Devletler kendi remizlerini aslanlar, kartallar olarak kabul etmişlerdir; irticaları yılanlara, ihtilalleri devlere, suikastları akreplere; hasedi çıyana benzetirler. O, bir tek adam, bütün büyük ve küçük canavarları münkad etti. Hepsini kahraman ruhuna meftun bıraktı.

"Onun düşmanlığından korkuyorduk; dostluğuyla müftehiriz!" diyorlar.

Kolunu büktüğü muhasımla el sıkışmak yalnız centilmence tertip edilen spor maçlarında görülür. Onlarda bile ekseriya görülemez. En medeni memleketlerde dahi.

Bir galibiyet ise, öteden beri, yeni bir harbin tohumunu ekmiştir. Irkların meddücezir gibi birbirleri üzerine yürümeleri, Avrupa'nın eski ve yeni tarihinde biricik muharriktir. Çarpışmalardan sonra milletlerin can ve gönülden el sıkıştıkları dünya başladığından beri rastlanmış hadise değildir. Zira dökülen kanlar, sönen aileler; bütün bu kızıl hatıralar, evlatların, torunların kinini, intikam hissini kabartır. Atatürk ise galibiyet kılıcını şehametle kınına soktuktan sonra, narinliğiyle dikkatlere çarpan sehhar elini eski düşmanlarına bir merhamet, şefkat ve sulh peygamberi gibi uzatmak, kanayan yaraları kapatmak, dinmez kinleri dindirmek kerametini göstermiştir.

Bir İskender-i Kebir var mıdır ki çiğnediği Asya kıtasını; bir Napolyon ki Anglosaksonları; bir Lenin ki kapitalistleri; bir Hitler ki Sami ırkı; bir Mussolini ki demokratları kendine âşık etmiş bulunsun? Ateşle suyun barışması kabil değildir! Misali tarihte gösterilmez. Her mühim şahsiyetin dostu kadar, dostlarından fazla düşmanı olmuştur. Padişahın arkasından kılıç sallamışlardır. Medeniyetin maddi icatlarını beşeriyete hediye eden dâhiler bile, eski tarzda hayatlarını kurarak yaşayanların beddu-

asını almışlardır. Hattatlar, Gutenberg'i düşman saymışlardır.

Bir tek düşmansız dahi, Mustafa Kemal Atatürk'tür. İlk zaferlerinin, inkılaplarının sarsıntısına uğrayanları –bir meydandan köhne binaları kaldırdıktan sonra yenileriyle göz kamaştıran bir ümrancı haliyle– emsalsiz nimetlere boğmuştur.

En barışık Balkanları, en büyük bir sükûn ve istikrar haline getirmiştir; eşkıya dolu dağları selamet şahrahı yapmıştır; dünyanın bu parçasını, beşeriyetin rahat rahat sırtını dayayacağı bir yakın Şark haline sokmuştur.

Böylece eski düşmanları da, onun, ta baştan beri kendi milletinin sarih hakkı ve beşeriyetin selameti namına çarpıştığını, tuttuğunu başardığını, karşılıklı faydalar yarattığını görerek büyüklüğünü anlamış; iyiliğine –ve bizzat kendilerine de iyiliğine– iman etmiştir.

Şimdi, hürmetle bütün başlar eğiliyor. Hiçbir kem nazar, hiçbir hınçlı kalp, hiçbir gizli nefret görülmüyor, sezilmiyor... Yalnız muhabbet, esef... Bir milli matem... Hayır, beynelmilel matem... Bütün dünyada bu... Bütün yurtta bu... Yazılanlardan, söylenenlerden apaçık anlaşılıyor.

Tarihin kaydettiği yegâne düşmansız kahraman, yegâne düşmansız dâhi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'tür.

Akşam, 15 Teşrinisani [Kasım] 1938

"Olamaz"ları Olduran Atatürk

1914 Harbi ilan edilmişti. Bir müddet sonra, üstümüzdeki sınıflar boşalmaya başladı. İhtiyar hocalar, ders okutacak kimse bulamıyorlardı. Ve Çanakkale'den haberler geliyordu:

— Bugün de yedinci sınıftaki Cafer, Murteza, Said, Halid şehit olmuş.

— Halid de mi?

Matemin dehşeti içinde kalıyorduk.

Hani beş-on senede bir dâhi talebeler yetişir; her yıl her dersten birincidirler, ahlakları da mükemmel olduğu için büyük küçük herkes tarafından sevilirler. Halid onlardan biriydi. "Tevfik Fikret pelerini" ile Galatasaray'ın bahçesinde daha dün dolaşan bu çocuk da arkadaşlarının yanına gömülmüştü demek?

Dışarıda pek çok kimse, "Çoluk çocuğu beyhude kırıyorlar," diyordu. "Dünyanın en büyük devletlerine karşı durmamız kabil mi? Hesap var kitap var."

Fakat hesap kitap iflas etti. Dünyaya karşı durduk. Çanakkale aşılamadı. Bir milleti millet yapan, ona benlik gururunun mukaddes mayasını veren bir zaferi elde ettik.

Mustafa Kemal'in ismi ilk defa olarak bütün şaşaasıyla memlekette duyuldu.

"Olmaz! Olamaz!" dedikleri bir şeyi yapmıştı.

Ve sonra onu bütün "olamaz"ları oldururken, bütün muhalleri mümkün kılarken gördük. Yine kendi âciz hayatımdan misaller sayayım:

Bütün gün bedbinliğin gayyasında yüzmüştüm. Nereye gittiysem, "Bu millet artık bir daha belini doğrultamaz!" diyorlardı.

İzmir istila edilmişti. Hiçbir ümit ışığı görünmüyordu. Her dönemeci soyguncular tarafından tehdit edilen sokaklarda ihtiyatla yürüyerek bir ahbap bahçesinde toplanmıştık.

Her ağızdan aynı nevmit kelimeler işitiliyordu:

— Bittik... Artık devlet kuramayız... Olamaz! Olamaz!

O sırada bir haber çalkalandı:

— Mustafa Kemal Samsun'a çıktı. Anadolu'da bir hareket uyandırmak istiyormuş, henüz otuz sekiz yaşın-

da bir paşaydı. Velev Çanakkale'de pek mühim bir zafer kazanmış bulunsun... Bu mağlup, perişan milleti galiplere karşı muzaffer edebilir miydi?

— Beyhude! Olamaz...

En kabadayısı, onun bu hareketini "şerefli bir intihar" telakki ediyordu. O şanlı bir yaşayış haline getirdi.

"Türkler pek çok zaferler kazanmıştır. Fakat sulh masası etrafında kazandıklarımızı da teslim etmek huyumuzdur!" diye de bir kanaat vardı.

Lehimize bir muahede?

"Olamaz!" deniyordu.

Mustafa Kemal ile arkadaşı İnönü bunu da "olur" haline getirdiler.

"Bu milletin telakkileri böyle şeyleri kaldırmaz!" diyorlardı.

Kadının hayata atılması? Olamaz! Garp usullerini almak? Olamaz! Yeni harfler? Olamaz! Yetmiş iki teceddüdün, inkılabın hiçbiri olamaz!

Halbuki şapkayı da giydik, peçeyi de attık, kafesi de kırdık, dansı da öğrendik, plaja da girdik, soldan sağa da yazdık, o abus Şarklılığı bırakıp "yaşamak zevki"ni düstur ittihaz eden Garplılığı da benimsedik...

Hepsi olağanmış, olabildi; hem de ne mükemmel oldu... O oldurdu!

Diyordu ki:

— İçinizden Mustafa Kemaller çıkar.

Bunu sırf şefkat, sırf bizi teselli sanıyorduk.

"Olamaz... Onsuz olamaz," diyorduk.

Yetiştirdiği millet kendisini öyle benimsemiş ki işte onun maddi vücudu yokken de eserine devam ediyor, edecek... Ve bu son "olamaz"ın da onun tahmin ettiği gibi olabilmesi mucizelerinin en büyüğüdür.

Akşam, 10 Teşrinisani [Kasım] 1939

Geniş Yürekli Demokrasi

Zavallı demokrasi... Ne geniş yürekli, ne müsamahakârdır! Totaliter şekilde idare edilen rejimlerden birine, "Gözünün üstünde kaşın var," diye bir telmihçikte bulunacak olsan, bu –velev yarı şaka kabilinden olsa– derhal oranın mahfillerinde, matbuatında homur homur akisler uyandırır.

Halbuki demokrat rejimler ne babacan, ne hazımlı... Onun için sitemlerimizin, serzenişlerimizin neşterini ekseriya üzerlerinde deneriz.

Nitekim dün de bazı arkadaşlarımız, Roosevelt'in nutku dolayısıyla bu prensibe çatıyordu.

"Amerika reisicumhuru Avrupa demokrasilerini müdafaa edeceğini söylüyor. Bu muhterem zat geçen sene de böyle buyurmuştu. Fakat karşı tarafın bütün fiiliyatına karşı bir şey yapılamadı... Ezelî demokrasi ananesi: lakırdı!"

Demokrasi halkçılık demektir. Öyleyse bizim –artık sadece CHP'nin değil– teşkilat-ı esasiyenin de altı umdesine dahildir. Mesela cumhuriyetçiliğe, milliyetçiliğe, laikliğe, devletçiliğe, inkılapçılığa karşı uluorta kükreyivermek değme babayiğidin harcı değilken, şu babacan, geniş mezhepli halkçılığa gel çat... Milleti ondan soğutucu cümleler yaz...

Mukadder itirazı biliyorum:

"Canım! Bizim halkçılık onların demokrasisinden farklıdır... Çünkü devletçilikle mukayyettir."

Fakat aynı farklar, diğer umdeler arasında da yok mu? Mesela ötekilerin de milliyetçiliği şoven bir ırkçılıkla mukayyet...

Bir an düşünelim: Halkçılığın aksi nedir? Bir ferdin istibdadı yahut bir zümrenin diktatörlüğü...

Demokrasi istediği kadar hastalık geçirir, zaaf göste-

rir bir vaziyette olsun; yine üzerine titrenilen, şifa bulması için can ve yürekten emek verilen, damarlarına kendi kanımızdan taze kan aşılanmayı hak eden aziz, sevgili bir hastadır.

— İhtiyarladı, gebert!

Bu, iptidai akvamın düşüncesidir. Bir tekme de biz vuramayız. 20. asrın medeniyetini doğuran, karanlık devrelerden insanlığı aydınlığa çıkaran, en namuskâr ve en hakkaniyetli fikirlerimizi besleyen bu anneye hürmetten başka bir şey duyamayız. Çünkü o, civanmert halaskârlığıyla milyonlarca insanı reaya, köle olmaktan kurtardı (kurtarabildiği, başarabildiği kadar kurtardı); fertlerin beherini ayrı ayrı düşünerek hepsine teker teker nasip verdi.

O mukaddes prensibi zayıflatacağız da beşeriyeti kime vereceğiz?

Demokrasi bir rivayete göre ihtiyarlamıştır. Fakat birkaç asırlık ömür fani insanları göçertir, çökertir. Rejimlerin, felsefelerin hayatları pek daha uzundur. Bahusus ki, o mülayim, sakin, geniş yürekli, gamsız, kasavetsiz, asabiyetsiz, iyi kalpli bir mevcudiyetti. Ömrü az olan yırtıcı kuşlardır. Halkçılık: Beşer tarihi ortasında daha ne vartalar atlatacak, kâh sendelese, kâh sürçse bile, şanlı şerefli hayatını asırlarca, asırlarca sünmekte devam edecektir.

"İstibdatları ideal yapanlar var... Hürriyeti ülkü diye aşılayamazsak vah bizlere..." Bir Garp demokratı böyle söylemiş.

Altın devirlerinin annesine bir öldürücü şırınga da bizim matbuatta vurmamız? Zaten varit değil... (Olsa olsa latife...) Çünkü o söylediğim gibi, bu rejimin unsurları arasındadır... Altı temel taşından biridir.

Akşam, 6 Şubat 1939

Polonya'dan Hürriyet-i Ebediye Tepesine Gelen Kuş

Dünkü gazetemizde insanı hazin düşüncelere sevk eden bir haber vardı:

Ayağındaki mühürde "Polonya C 429218" diye yazılı küçük bir kuş, marangoz Bay Akil tarafından Hürriyet-i Ebediye Meydanı'nda Flober tüfeğiyle vurulmuş.

Birçok memleketlerde, kuşların ne yolları takip ederek göçtüklerini tetkik eden ilim müesseseleri var. Bunlar muhtelif hayvanların ayaklarına böyle işaretler bağlıyor. Diğer memleketlerde yakalanınca, o cins kuşların hangi mevsimlerde nerelerde bulunduğu meydana çıkıyor. Hürriyet-i Ebediye'deki av normal bir zamanda olsaydı bu kadar basit bir hadiseydi. Fakat şimdi, böyle bir harp ve darp yılında biçare mahlukun semaları mermi, tayyare, ateş, duman içindeki Polonya'dan çıkarak bizim Hürriyet Meydanımıza sığınması insanı adeta müteessir ediyor, düşüncelere salıyor.

Uçan kuş, kafeste kuş, seyahat eden kuş, avlanan kuş, azat edilen kuş... İnsan çocukluğundan beri bunlarla alakadar olur. Kuş şiirin ve diğer sanatların da mühim unsurlarındandır. Kanatlı mahluklar hürriyetin timsalidirler. Şimdiki Varşova'da yaşayamayıp buralara gelmelerinden daha tabii ne vardır?

Alphonse Daudet'nin bir hikâyesini hatırladım: Almanlar Alsas'ı aldıkları zaman, mekteplerden Fransızca dersini kaldırıp yerine kendi dillerini koymuşlar. O gün hoca, son defa olarak sınıfa giriyor. Anadilini ihmal etmemelerini tavsiye ettikten ve milliyetçi hisler aşıladıktan sonra, bir an susuyor.

O sırada pencere açıktır. Dışarıda latif bir bahar havası hüküm sürmektedir. Kuşlar ötüyor. Muallim birden-

bire coşarak, "Kuşlara da Almanca öttürecek değiller ya..." diyerek çocukları heyecana düşürüyor...

Bu zavallı kuşun macerası bana o hikâyeyi hatırlattı. Onun şuursuz ve mevhum bir hürriyet aşkıyla mavi boşluklarda kanat çırparak buraya kadar kaçması ve burada manidar bir meydanda son nefesini vermesi tamamıyla tesadüfi midir?

Bazen hadiselerin esrarengiz bir tesadüf tarafından mana kesp ettiriliveren bir mahiyeti oluyor. Bu kuşçağızın macerası da bana o hissi verdi: Milliyet ve istiklal şuurları tamam, hürriyet aşkları asla mevhum olmayan milyonlarca Polonyalının vatanından kopup dünyanın her tarafına çırpına çırpına dağılan feryattan Türkiye'ye bir inikâs...

Alsas'taki kuşların Almanca ötmeyeceği yarım asırlık bir tecrübe ile meydana çıkmıştı. Onun gibi, sanırım, hiçbir Avrupalı milletin esaret kafesinde yaşayamayacağını da yakın hadiseler gösterecektir.

Küçük kuş, bana bu fikrin sembolü gibi göründü.

Akşam, 6 Teşrinievvel [Ekim] 1939

Fertlerin ve Cemiyetin Cenderesi: Rejim!

Geçen umumi harpten sonra bir İspanyol nezlesi çıkarak ortalığı kasıp kavurdu, kırdı, geçirdi. Bir aileden iki-üç evlat sürüklediği de görülmüştür. Fakat hükmü az sürdü, salgın geçti.

1918'den sonra dünyayı sürekli surette mahveden bir bela belirmiştir: Rejim!

Her manadası! Hem içtimaisi hem ferdisi! Rusya'yı, İtalya'yı ve Orta Avrupa'yı bu moda, gömlek gömlek kı-

zarttı, kararttı, sararttı... İspanya'yı, meşhur nezlenin yapamadığı tahribata uğrattı; leş leş üstüne yığdı... Siyasi çarpışmaların en müthişlerini rejim kavgası sözü arkasında gizlenmiş gördük; siyasi katakullilerin en şaşırtıcı sürprizlerine de yine rejim anlaşmalarında şahit olduk.

Bakıyorsunuz, falanca diyarda bir hiziptir peydahlanıyor: Ahrette cennet bile vaat etmeyen pek tuhaf bir din gibi ortaya çıkarak bir prensiptir atıyor. Mevcut nesillerden aç kalmak ve ölmek nevinden türlü fedakârlıklar bekliyor. Neymiş? Plan mucibince hesapları öyleymiş ki henüz doğmamış insanlar ileride bu mukaddes rejim sayesinde mesut olacaklarmış... Ona istinaden, kes! Yak! Yık! Ağız açtırma! Kafa kaldırtma! Sürgün! Kamp! Balta! Mahkeme! İdam! Harp! Hatta umumi harp! Birtakım garip garip selamlar! Acayip acayip elbiseler...

İsviçre, bütün samimi beşeriyetin dimağında yaşayan en latif rejim cennetlerinden biridir. Fakat oradaki hükümet kendine "rejim" demeyi aklından bile geçirmez... Âlâ demokrasi, mis gibi Cumhuriyet!

Zaten kendini fazla metheden insandan korkmalı: Mutlaka muvaffak olamıyor yahut bir aksaklığı var demektir. Hayatta yüksek maddi ve manevi mesnetlere erişenler fazla öğünmezler, "Ben şöyle aslanım, ben böyle dehşetim!" diye kendilerini göklere çıkarmazlar... Devletler de birçok hususlarda olduğu gibi bu cihetten fertlere benzerler... Nefsini habire övmeye kalktı mıydı; şüphelen... Bırak efendim, başkası seni methetsin, tarih yazsın... (Bizi bütün dünyanın nasıl anlattığını her gün bin bir misalle görüyoruz. Tarihin de fena not vermeyeceğinden emin olabiliriz.)

Geçen harpten sonra rejim belası yalnız cemiyetlerin değil, fertlerin de başına musallat olmuştur.

Eskiden hastalanan, birkaç zaman perhiz ederdi. Olur biterdi yahut, ölür giderdi. Ölümün önüne yine ge-

çilemedi. Fakat perhizin adı rejim oldu. Sıhhatlilere de tatbik ediliyor!

Siyasi ve içtimai manada "rejim" nasıl cendere ise, şahsi şekilde de aynıyla işkence... Fertleri aç bırakır; karnı, arkayı ve kalçaları dışarı fırlamamaları için sanki göze görünmeyen tahtalarla sımsıkı bağlamaya kalkışır...

Bütün dünyada insanların hâlâ, "İllallah, yeter!" demediğine şaşılır:

Yeme! Rejim! İçme! Rejim! Konuşma! Rejim! Yazma! Rejim! Düşünme! Rejim! Yaşama! Rejim!

Akşam, 29 Teşrinisani [Kasım] 1939

Disiplin ve Hürriyet

Osmanlı Devleti'nin son harbiye nazırı merhum Ziya Paşa dayımızdı. Doğru olmayan bir şeyi anlatmak, hatta karikatürleşmek âdeti değildi. Şöyle latif bir müşahedesini nakletmişti ki hiç unutmam:

Memleketin bir tarafına muhtelit bir askerî komisyonla gitmişler. İçlerinde bir de Prusyalı zabit varmış.

Her akşam müşterek sofrada yemek yedikten sonra sigarasını, kahvesini de içer, "Müsaadenizle!" diye kalkarmış.

Bahçedeki havuzun etrafında, eller cepte, adeta huşu içinde dolaşırmış.

Dikkat etmişler: Her seferinde hiç konuşmadan altı tur yapıyor. Sonra çehresindeki o istiğrak hali zail oluyor. Arkadaşlarının yanına dönerek siyasetten, iktisattan, teknikten bahsediyor. Hasılı işiyle gücüyle meşgul oluyor.

Kendisine, "Binbaşım!" demişler. "Hazım için yeni bir metot mu? Neden böyle geziniyorsunuz?"

"Hayır... Sebebi başka..." cevabını vermiş. "Bütün

gün, görüyorsunuz, iş, güç... Başımızı kaşıyacak zaman olmuyor. Halbuki tabiatıyla ailemi düşünmem lazım... Ben de böyle bir program çizdim: Geceleri yemekten sonra şu havuzun başında altı kere dönerek karımı ve çocuklarımı aklımdan geçiriyorum."

"!"

İngiliz müellifi Wells'in Arien'leri tarif eden bir tetkik makalesini okumuştum. Bu ırkı, ta ezelden beri bir şefin disiplinine bağlı, aile ananelerine sadık ve hemen bütün mevcudiyetini askerliğe hasretmiş olarak tavsif ediyor.

Arien'lerin bu karakteri bilhassa Cermenlerde züppe olarak muhafaza edildi. Büyük Frederik'ten itibaren Prusyalılar, büsbütün disiplin altına girdiler. Aralarından yukarıdaki misaldeki gibi bir enmuzec çıkması şaşılacak işlerden değildir. Belki de Berlin'in bir sosyetesinde şu zabitin menkıbesi anlatılsa tebessüm dahi eden olmaz. Halbuki ari olalım, arilikten ari olalım, biz diğer memleketliler, nezaketen kahkaha dahi atmasak, bir aile düşüncesini böyle altı tur arasında mihaniki zapturapt altına almayı bir bıyık altı gülümsemesiyle karşılaşırız...

Onların iliklerine kadar işlemiş bir disiplin itiyadı varsa, diğer pek çok milletlerin de damarlarında kaynayan bir hürriyet aşkı dönüyor. Dimağlarda serazat bir düşünce serbestisi hâkim...

Mihverin, Avrupa'yı disiplini altına alması ne zaman mevzubahis edilse, aklıma hep o Prusyalının en samimi hisleri dahi katı bir çerçeve içine almak zihniyetiyle kafese girmeyen, giremeyecek olan hürriyet kuşu gelir.

Bunların telifi kabil midir?

Bizimse hürriyetle disiplini imtizaç ettirmek milli karakterimizdir. Anarşi olmayan bir hürriyet... Tefekkürü çemberlemeyen bir disiplin...

Akşam, 1 Ağustos 1940

Riyaziyede ve Hayatta Sıfırın Korkunç Rolü

Tahsili yerinde, ecnebi dillerini bilen ve iyi bir aile muhitinin yetişkin bir ferdi olan pek genç bir dostum var. Gazeteciliği meslek seçtiğini öteden beri biliyordum. Aramıza bir an evvel katılmasını bekliyordum. Bu zatın mizacı, siyasi yazılar yazmayı emrediyor. İlk kalem tecrübelerini müstearla neşretmiş. Ben de kendisinden açıkça bahsedebilmek için imzasını açıkça atmasını bekliyorum. Her halde bu müstakbel meslektaşla yalnız ben değil, tüm matbuat uzun uzun ilgilenecek.

"Himmler'in Alman ve Avrupa mukadderatı üzerinde oynadığı rolü" anlatan bir tetkik yazısını okudum. Genç arkadaşım makalesini şöyle bitiriyor:

— Bugün artık Almanya'nın mukadderatından Hitler kadar Himmler de mesuldür. Senelerden beri eli titremeden her gün binlerce ve belki de şimdi yekûnu milyonlara varan bedbahtların ölüm kararını imzalayan Himmler, ihtimal bizim havsalamızın alamayacağı kadar büyük bir vatanseverdir. Bu kararı tarih verecektir. Fakat şunu itiraf edelim ki sempatilerimiz bu harbin talihsiz ve zavallı kurbanlarından yanadır.

Hepimizin sempatileri elbette mazlumlardan yana. Bu cihette genç muharrirle aynı düşüncedeyiz. Hatta ben kendi hesabıma, "tarihin vereceği karar"ın pek o kadar mühim ve merak edilecek cinsten olmadığına kaniyim. Zira her şiddet ve zulüm rejiminin yaman keskin ve kanlı baltaları olur. Naziler için, Himmler işte odur. Enteresanlığı da bundan ibarettir. İlerde, melodram çeşnili edebiyat tekrar nüksederse romancıların ve senaryocuların muhayyilesi –mesela Neron üzerinde, Borjiyalar üzerinde işlediğinden pek fazlasıyla– Himmler üzerinde işleyecektir. O, artık tarihin değil, Edgar Poe'nun yahut

Michel Zevaco'nun halefi muharrirlerin sahasına intikal etmiştir. Almanya dahil, tekmil Avrupa çocuklarına umacılık vazifesini görecektir. Belki de Freud'cuların ve Mazhar Osmanların mevzusu olacaktır. Siyaset cihanında ise rolü menfadır.

Milletler, "Siyasi rüştümüze sahip olmak için artık gözlerimizi dört açalım. Bindiğimiz müşterek arabanın dizginlerini böyle şahsiyetlere kaptırmayalım!" diyeceklerdir.

Genç dostum, Himmler'in bir büyük teşkilatçı olduğunu sanıyor; yazısından bu bellidir, "seki" olduğuna, birçok işlerde muvaffakıyet elde ettiğine de kani... Himmler. Bugünkü Almanya'nın mukadderatını o elinde tutuyormuş.

Dostumla bu noktalarda mutabık kalamadım: Almanya zaten baştan başa teşkilat demekti. Bu adamlar, onu yıkmak kudretini gösterdiler!

"Peki amma, ilk safhada şunu şunu şunu yaptılar! O başarıları hesaba katmalı!"nın cevabı da şöyledir:

Riyaziyede gayet muzip bir "sıfır" vardır; adetleri birbirleriyle çarparsınız, çarparsınız, milyonları, milyarları, trilyonları bulursunuz; fakat "sıfır" birdenbire ortaya çıkar, onu da çarptınız mı, tekmil o milyonlar, trilyonlar, sıfıra döner!

Mesela "ölüm" mefhumunu buna benzetebiliriz: Hayatta bir adam, ikbal, servet, mevki, şöhret, bir servet daha, bir rağbet daha kazanır durur. Birdenbire "ölüm" karşısına çıkar. Riyaziyenin sıfırı gibi bir çarptı mı, tekmil kıymetler sıfır.

Hayatın ta kendisi olan siyasi durumlar da böyledir genç dostum: Muvaffakıyet, galebe, teşkilat, tanzimat, alkış, nutuk, fakat bir sürçtün mü sıfırla çarpılmış milyarlara dönersin!

Himmler'in ve partisinin hikâyesi de bence bundan ibarettir.

Akşam, 5 Eylül 1944

Prusyalı Kafası

Mareşal Rundstetd'in esir düştükten sonra söylediği bazı sözleri gazeteler nakletti. Acaba siz de benim gibi bunlar üzerinde düşündünüz mü?

Rundstedt, Amerikan tayyarelerine "hayran" olduğunu ileri sürüyor: İkmal hatlarını ne de güzel tahrip etmişler! Kendisine nefes aldırmamışlar!

Şu "hayran" kelimesinin burada kullanılış şekline bakınız. Hepimiz uçağa, uçakçıya, uçak fabrikasına hayran oluruz. Lakin tayyarenin uçuşundaki güzelliğe, yükseldiği irtifaa, attığı taklaya, pilotun gösterdiği cesarete ve fabrikanın imalatındaki sürate, çıkardığı modellere ilh...

"Tahribe" hayran olmak! Hem de kendi saflarımızda hasıl ettiği tahribe! Asla... Bizler tahrip karşısında hiç değilse esef duyarız.

İşte bu uçaklar yüzünden mareşalin ordusu mahvolmuş, memleketi istilaya uğramıştır. Karargâhı öyle bombardıman edilmiş ki Rundstedt –*Firaklı Adam* filminde olduğu gibi– firaklı bir duruma düşmüş; nesi var nesi yok kaybederek sırtındaki büyük merasim üniformasıyla ortada kalmış.

Hele bakınız: Üstelik "hayran"...

Mesele şudur ki, bu zat Prusyalı bir zihniyetle düşünüyor. Önce bu; bir meslek meselesi! Hani boksör suratının ortasına yaman bir yumruk yer; ağzı burnu tarumar olur; otuz iki dişi birden dökülür. Fakat gene de perişanlığı gizlemeye çabalayan bir tebessümle "Dempsey'nin

hünerine hayran oldum. Onun elini muhabbetle sıkarım. Çünkü üstatmış!" der.

Prusyalı kafası da böyle!

Keza dünkü günün gazetelerinde diğer bir Prusyalıdan çıkma şu sözlere rastlıyoruz:

— Artık mağlup olduk. Bize şerefli bir hasım muamelesi yapılmalıdır.

"Hayran" vecizesini bir Alman mareşali söylemişti; bu "şerefli hasım" vecizesini de bir Alman bakanı söylüyor ikisi de aynı mantığın mensubu!

Sanki ölen milyonlar, kan ağlayan on milyonlar, sıkıntı çeken yüz milyonlar ve heba edilen milyonlarca liralık tarihî kıymetteki ve şimdiki devir kıymetindeki iş saatleri hiçtir. Onların lafı bile olmaz.

Dünyada herkes mesleğini yaptığı gibi; bu Prusyalı baylar da; sadece mesleklerini icra etmişlerdir. Neylesinler ki; onların işlerinin tabi icabı; böyle yıkıntılar, çöküntüler olur. İşte nitekim kendi ceketleri de kaybolmuş. Sporvari faaliyetlerde bu gibi teferruat aranır mı? Aileler de kaybolan evlatlarını, yıkılan ev ve köylerini ne demeye arıyorlar? Mesele güzel bir harp partisi yapmaktı. İşte o oldu. Kurtlarını döktüler! Bravo, karşı tarafın uçakçılarına! Ne de güzel bombardımanlar tertiplediler: "Hayran" olduk! "Hayran"...

Elbette iki taraftan bir taraf mağlup olacaktı: Biz Prusyalılar yenildik. Bize şerefli bir hasım muamelesi yaparak maçtan sonra elinizi hürmetle uzatınız.

Halbuki karşı taraf bunu o derece anlayamıyor ki; Rundsted, "Şehirlerimizi nasıl yıktınız!" dediği vakit Amerikalılar ona, "Biz Londra'yı görerek buraya geldik!" cevabını veriyor.

Öyle sanıyorum: Rundstedt başka türlü bir karşılık bekliyordu:

— Alelade harp oyunu bunlar; efendim... Gelecek

sefer de siz bizimkileri daha fazla yıkarsınız... Amerika'da da Avustralya'da da taş taş üstüne, baş omuz üstüne koymazsınız! Maksat nezih bir militarizm... Şehirlerin, insanların ne hükmü olurmuş, muhterem ve şerefli hasmım? Haydi gelsin şerefe şampanyalar...

İnsanları artık Prusyalılar tarzında düşünmeyecek tarzda yetiştirmeli. Mesele bundadır.

Akşam, 5 Mayıs 1945

Türkiye'de Kol ve Dimağ İşçilerinin Bir Parti Kurmalarına İhtiyaç Vardır.

"Bir de şöyle bir âlem yapalım!" kabilindeni, "Biz de şöyle bir parti kuralım!" diyenlerin üremesini ister misiniz? Parası çok, aklı az bir zengin tedarik edip onun etrafında toplananlar, fırsat turnasını sol gözünden vurmaya kalkanlar gittikçe artabilir. Neticede de çok partili müstakbel cemiyet şeklimizden umduğumuz ciddi ve hayırlı işler tavsar; partiler işi halkın nazarında alay mevzuu olur.

Hele İngiliz seçimini sosyalistlerin kazanmasından sonra dünyanın gidişi öyle bir hal aldı ki, Türk milletinin de bünyesinden yeni manadaki demokrasinin feyizli tezahürleri belirsin diye bekliyoruz. "İş Bakanlığı kuruldu. Dur bakalım, ne yapacak?" diye mi bekleşilecek? Unutulmasın ki tüccara kıyasla Ticaret Bakanlığı her ne ise, çalışan sınıfa kıyasla da İş Bakanlığı odur: Sadece devlete has muameleler ameliyeler yapacaktır. Bir de millete has muamele ve ameliyeler vardır ki, bunu "hatiften birileri gelip yapsın!" diye beklemek abestir. Onu bizzat halk yapacaktır. Devletten ayrı olarak.

Cumhuriyet Halk Partisi milli hayatımızın birçok şubelerinde âmil oldu. Fakat meslekleri teşkilde âmil olamadı. Zaten bir memleketteki bütün meslekleri teşkil ederek bunları topyekûn kendi rejimine bağlayan fırkalara faşist fırkaları diyorlar. Onun için, "CHP niçin bunları başarmadı? Başarmadığı için suçludur!" denecek değildir. *Bu iş hükümetin olduğu gibi CHP'nin de tabii rolleri dışındadır. Başka bir müessesenin üzerine terettüp eden bir iştir. Bu müessesenin "ücret mukabili çalışan insanlar partisi" olması lazımdır. İçinde yaşadığımız cemiyetin böyle bir partiye hakikaten ihtiyacı var. Her adım atışımızda noksanını duyuyoruz.*

Deniyor ki: "Köylünün mülkiyetli tabakası bu harp içinde nispi bir refaha kavuşmuştur. Tüccar, fabrikatör keza. Fakat maişeti çalışmasında olan insanlar kalburaltı kalmıştır. Bunların da yalnız şehirlerimizdeki ve kasabalarımızdaki yekûnu bir milyon kadardır."

Bu mülkiyetsiz insanların muhtaç bulunduğu mesleki teşkilatı Garp'taki sendikalar halinde vücuda getirecek; Millet Meclisi'nde bunlar için kanunlar ve ıslah edilmiş maddeler isteyecek, hükümet nezdinde de himayeler talep edecek bir fırka lazımdır. Öyle bir fırka ki, müfrit kazançlardan kaçmayı, çalışanları korumayı gaye edinsin. CHP'den maada aşağı yukarı ona benzer diğer fırkaların kurulması, bunlardan kiminin Atatürk'ten miras kalan başarı ve akideleri, kiminin liberal müteşebbisleri, kiminin daha koyu bir devletçiliği müdafaa için aralarında tartışmaları bir tarafta oladursun, fakat bütün bunlardan ayrı olarak, cemiyetimizde bir çiftçi partisi ve *alın teriyle hayat kazanan ve sayısı gittikçe artacak olan kol ve fikir işçilerinin sırf kendi zekâ ve becerikliliklerinden kuvvet alarak bir parti kurmaları mümkün olduğu ve icap ettiği zaman gelmiştir.* Meclis ve hükümet de bu arada matbuat hürriyetini ve cemiyet teşkilini güçleştiren ka-

nunları ve maddeleri ortadan kaldırmalı; Türkiye'nin sol demokrat bir dünya ortasında o sol demokrat dünyanın şartlarına uyması için meydanda hiçbir engel bırakmamalıdır.

Akşam, 29 Temmuz 1945

Biz, Sınıfsız Bir Millet Olmadığımıza Göre

Fırka kuranların daha da kurmak isteyenlerin ilan ettikleri programlara ve tasavvur ettikleri işlere bakılacak olursa, bunların fırka mefhumunu pek anlamadıkları meydana çıkıyor.

Kimi CHP'nin programından dışarı adım atmayacağını söylüyor. Kimi de ahlak ve istikamet düsturlarını ileri sürüyor. Sanki mevcut tek partinin içinde kalarak da aynı zatlar ahlak ve istikameti vazedemezlermiş gibi... Fırkalar birtakım ahlak ve tefelsüf mektepleri midir? Elbette değildir. Fırkalar, sarih içtimai menfaatlerin kolektif avukatlığını yapar; onların sağlanması için mücadele eder. Ve bazı fırkalar da hak bildiği bu yoldan umum cemiyete adımlar attırmaya kalkar. Bizde de durum böyle olacaktır. Çok fırkalı bir rejim ortasında Cumhuriyet Halk Partisi de yeni şartlara göre daha sınıfi bir karakter alacak; teşebbüsü ve sermayeyi himaye kastında olanlar, bir nevi devletçilik, belki de sosyalizm çeşnili devletçilik yapmak isteyenlerden ayrılacaktır. Zaten şimdiden iki zıt meylin mevcudiyeti hususi muhaverelerde hissediliyor; bu ayrılış, tamamıyla "sınıfi" bir ayrılıktır. Cereyanlardan biri, sermayeli sınıfın ekmeğine yağ sürer. Öbürü ise, onu baskı altına alır, güder, budar.

Köy ölçüsünde de tıpkı böyle bir manzarayla karşılaştık. Aynı CHP'nin azasından bazıları, toprak kanunu

münakaşa edilirken üç dereceye ayrılması iktiza eden köylünün üst ve en zengin tabakasının menfaatlerini güttüler; şayet çok partili bir rejimde yaşasaydık, bu zatların muarızlarıyla aynı parti çerçevesi içinde bulunmamaları lazım gelirdi.

İşte siyasi partileri, –ahlak hocalığı yahut tefelsüf bakımından değil– böyle içtimai sınıfların ve zümrelerin menfaatleri bakımından mütalaa etmek, onlara göre tasnif etmek icap eder. Böyle düşünülürse herkesin nazari ve pratik yerlerini tayin mümkün olur. Bazen de nazariye pratik hayattan ağır basar; idealizm galebe çalar; bakarsınız şahsen filanca içtimai sınıfın mensubu olan insan, cemiyetin içinde en mağdur gördüğü yahut da cemiyetin geçirdiği inkılaplar cihetinden en sağlam kalmasını dilediği başka bir sınıf ve zümrenin safında fikir yürütür, faaliyet sarf eder.

Gerçi ortada bir de, "biz sınıfsız, zümresiz bir milletiz" tarzındaki yüksek vecize mevcut... Fakat bu vecizeyi acaba "bizde sınıf yok" manasına mı, yoksa "sınıflar vahim şekilde belirmemeli, içtimai haksızlıklar çoğalmamalı!" manasına mı almalı?

İkinci yoruma taraftar olmamız daha münasip ve akıllıcadır. Zira birinci anlayış, hakikati görmemekle eştir. Bizde nasıl sınıflar olmaz ki, olduğunu şu meşum ikinci umumi harp dolayısıyla sınıf farklarının gittikçe arttığını görmek için fazla nazariye incelemelerine ihtiyaç yoktur. Gören göz kılavuz istemiyor. Görünen köy de kılavuz istemiyor.

Bugün mevcut içtimai sınıflardan bilhassa şimdiye kadar teşkilatsız, müdafaasız kalmış "köyde ve şehirde sırf çalışmakla hayatlarını kazananlar"ın teşkilatını ve müdafaasını yapmaya ihtiyaç vardır. Bir sınıf ve zümrenin siyasi ve içtimai teşkilatını hariçten başkaları değil, bizzat o içtimai durumdaki insanlar yapar, doğrudur. Lakin yu-

karıda da anlattığım gibi, sırf idealizm noktasından, cemiyetin hakkaniyetli bir cemiyet olması bakımından, diğer sınıflardaki insanları da maddi ve manevi imkânlarıyla bu uğurda mücadele etmeleri kabildir; dünyanın başka taraflarında da bu gibi idealistlerin önayak oldukları görülmüştür.

Hülasa, siyasi fırka niyetine herkesi güldüren ahlak ve istikamet cemiyeti kurmak yerine siyasi fırka kurmak isteyen ehliyetli kimseler hakiki siyasi fırkalar kurmalıdırlar.

Akşam, 3 Ağustos 1945

Ebabil Kuşları ve Sosyalizm

Dil inkılabına romantik bir şekilde dört elle milletçe sarıldığımız ve, "Filanca kelimenin aslı Türkçesidir, ötekinin de daha ötekinin de Türkçedir!" dediğimiz bir devirdeydi. Batı basınında bize dair çıkan bir yazıyı okudum:

Türkler o kadar ileri varıyorlar ki, Âdem Baba'nın öz Türk olduğunu da dil nazariyesiyle ispat edecekler neredeyse... Çünkü "atam" lafzı "adam=Âdem lafzına benzemektedir ve Türkçede "babam" demektir.

Böyle istihza mevzusu olmak hiçbirimizin hoşuna gitmez.

Bizde bu kabil iddialar yeni değildir:

— Her şeyin aslı Şark'tadır, İslamdadır, bizdedir. Filanca Arap sözünde bu icada dair bir telmih vardır. Ebabil kuşları tayyarenin bir remzidir... Şeriatta medeni kanunun kadınlar bahsi de hülasa edilmiştir... ilh...

Bu gibi iddialar Tanzimat'tan beri yenileşme teşebbüslerinin önüne çıkarıldı: "Aslı bizde varken, kendi benliğimizden ne sebeple ayrılalım? Garp'ı taklit etmeyerek inkılap ve icat namına ne varsa hepsini kendi mazimiz-

den alalım!" denildi. Daha doğrusu bu sözlerle, "Her şey eskisi gibi kalsın!" denilmiş oldu.

Şimdi de sosyalizm hakkında aynı tartışma: "Bizim rejimde âlâsı vardır."

Süleymaniye müderrisleri de, "İslamda daha fevkaladesi vardır," diyebilirler.

Fakat sosyalizm, "fukaraperverlik, imaretçilik, komşusunu düşünmeklik yahut Kızılay vasıtasıyla taşocakları açmaklık, Zonguldak'ta işçiler için iyi tesisler açmaklık, hatta altı ok arasındaki devletçilik" ve bunlara benzer diğer aliyülâlâ şeyler değildir.

Sosyalizm, kapitalist cihanda ücretle çalıştıranlar lehine fikrî ve amelî büyük bir içtimai harekettir ki bir kolu tamamıyla idealistlerin kanalından gelir; öbür kolu da cemiyetin sinesinde insiyaki şekilde doğan proleter hareketlerinden, tepkilerinden, meslek teşekküllerinden, ihtilal ve inkılaplarından doğar. Bu iki dere birleşerek sosyalizmin nehrini teşkil eder. Görünüş öyledir ki nehir müstakbel yeni dünyanın deryasına akacaktır.

Sosyalizmin böyle bir iktisadi ve içtimai devirle bağlı ve proleter hareketi ve ideolojisi olmak hususiyeti bulunduğuna göre, "Aman efendim, bizde âlâsı mevcut!" diye ortaya çıkmamalıdır.

Zira bu memleketin çalışan insanları himaye edici teşkilatı, bütün teşkilat arasında en zayıf, en devede kulak hatta en "deve vücudundaki bir pirenin kulağı"dır.

Hani mesleki teşekküller? Hani her çalışan adamı sinesine alan kooperatifler? Hani işçi ve çiftçi partileri? Hani demokrasinin icap ettirdiği diğer sosyalizm istinatgâhları? Bunlar olmadıkça, "Bizde sosyalizm vardır!" diye iddia etmek, "masallarımızda Billur Top ve Sihirli Seccade vardır! Televizyonun ve tayyarenin bizde de olduğu besbelli!" demekten farksızdır.

Akşam, 14 Ağustos 1945

Sosyalistlik Furyası

İngiliz'in biri, dilimizi Türkiye dışında kitaptan öğrenip İstanbul'a gelmiş. Sokak üstündeki odasında uyurken, "Çavuş! Çavuş!" diye acı bir feryatla uyanıp imdada koşmak arzusuna kapılmış.

Acaba cinayet oldu da zaptiye çavuşunu mu çağırıyorlar? Yoksa yangın çıktı da itfaiye çavuşunu mu? İsa aşkına boksa hazırlandığı sırada, çavuşüzümü satıldığını anlamış!

İstanbul satıcılarının reklam ve teşvik naraları hakkında çok nükteler yapılır. Yeni muharrirlerden Aziz Nesin de *Tan* gazetesinden esnafın "badem" diyerek "hıyar"ı sürmesiyle bizim yeni sosyalistler arasında bir ilgi görüyor:

"Fikir pazarı, Mahmutpaşa'nın bayram günlerinde aldığı manzaraya döndü: 'Buyurun! Âlâsı bizde bulunur. Ekstra ekstra sosyalizm burada. Yıka yıka kullan, yama yama giy,' diye kolumuzdan, eteğimizden zorla çekip fikir kara borsacıları ihtikâr yapmak istiyorlar," diyor.

Sosyalizm furyası gerçi benim de dikkatimi çekmiyor değil. Mesela üstat Yunus Nadi'nin cenaze töreninde "saltanat-ı seniye ricali"nden bir siyaset adamı, bir milyoner emlak sahibi, diğer bir milyoner fabrikatör ve vaktiyle faşizmi sevimli bulan bir fikir adamımız baş başa vererek sosyalizme taraftarlık ediyordu. Gerçi bunlar sosyalizmi "bazı mürüvvet ve hamiyet erbabının çalışan sınıfa ihsan edeceği ıslahat" suretinde telakki ediyorlardı. Ki hakikaten tarihte sosyalistlerin bu türlüsü de vardır (Robert Owen gibi). Asıl sosyalizm ise, modern manasında bir sadaka, bir adil ve ihsan hareketi değil; aktif bir harekettir. Yani bizzat halk tabakalarının cemi-

yette âmil olmasıdır. Cehalet ve sefaletin prangalarını çözerek, tekniğin ilerlemesi sayesinde Âdemoğullarının kürek mahkûmluğunu artık yapmamalarıdır; medeniyetin gittikçe sürati ve konforu artan sefinesinde en şerefli mevkileri işgal etmeleri, gemiye verilecek nizamda ve istikameti tayinde hükmetmeleridir. Evet asıl sosyalizm budur. Fakat Robert Owen gibi şahsen proleter olmayanların da sırf insanlığa karşı duydukları sevgi yüzünden giriştikleri insaf ve merhamet hareketlerinin sonucunda proletarya aktif içtimai işlere girişmiştir. Çok defa Gapon gibi kara papazlar bile ilk adımın atılmasına sebep oldular.

Öyleyse bu sosyalistlik furyasından, "Sola doğru hareketlerin aleyhinedir," diye korkmamalı. "Sosyalizm, proletarya ve bütün insanlık" muhabbetini "milli istiklal ve mukaddes Türk ananeleri" mefhumlarının yanında öteden beri gönüllerinde yaşatanlar, şimdi, "Beşeriyetin ister istemez takip edeceği yol budur! Biz de bu tarihî ve zaruri şekle milletçe nasıl temessül ederiz? Âlemin ahengine nasıl katılırız?" diye çene ve kalemlerini işletiyorlarsa yahut şimdiye kadar böyle düşünmeyenler artık böyle düşünüyorlarsa sol telakkiler hesabına gocunacak bir felaket manzarası görmüyorum.

İkinci Dünya Harbi'nde Türkiye'de zenginler sınıfı mantıksız şekilde gelişmiştir; Avrupa'da faşizm, Uzak Şark'ta Japonya yıkılmıştır. İngiltere başta, yâr ve ağyar sosyalistleşmiştir, daha da "cektir..."! Geçen sene Türkiye'de "sosyalizm ve proletarya" kelimeleri üzerine siyaset aktüalitesi neşriyatı yapılamıyordu. Çünkü dünyada bugünün gelişmeleri yoktu. "Türk cemiyetinin aleyhine faaliyette bulunuyorsunuz!" denirdi. Şimdi öyle söyleyenlere kulak verilmez. Zaten bu iddiada bulunan da çıkmıyor.

Anca yeni muharrir Aziz Nesin gibi "sosyalistlik etmeyin!" diye şunu bunu men edenler çıkıyor.

"Sen kâfirsin!", "Sen Katolik Kilisesi'ne alınmazsın!", "Sen ırz ehli değilsin!", "Senin kanında yabancı kan var!", "Senin baban amele, Prusya zabiti olamazsın!", "Senin baban paşa, sosyalist partisine giremezsin!"

Tekmil bu sözler ne kadar aynı zihniyetin mahsulü.

Bu, büyük cemiyet hareketlerinin kudret kuvvetini anlayamamaktır.

Hele bu, ruhunda "insanlık sevgisi" olan sosyalizmin bütün insan ruhlarını kapsamak imkânında olduğunu kavrayamamaktır.

Akşam, 23 Ağustos 1945

Rejim Fetişizmi

"Fetiş" puttur. "Fetişizm" de puta tapmaktır. Bu kelime türlü şekillerde kullanılıyor. Mesela öyle ruh hastaları var ki kadının bütün şahsına yahut şahsiyetine değil de, iskarpinine, kurdelesine gönül verirler. Hatta ayakkabıcı vitrinlerinde duran bir kunduraya âşık olurlar. Buna "fetişizm" deniyor.

İktisat ilminde de Karl Marx'a göre bu fetişizm vardır:

Bütün bu medeni terakkiler, fabrikalar, ticarethaneler, emrimizdeki tekmil maddi ve manevi teşekküller hep insanların hizmetlerini görmek, saadetini temin etmek içindir. Fakat bir dalalet arız oluyor: Asıl hedef unutuluyor. Ruh hastaları nasıl kadını değil, vitrinde iskarpini görüyorlarsa, kapitalist dünyada da düşünce ve alakalar, artık malların üzerinde toplanıyor. Sırf: Mal! Mal!

Mal! Gözleri bürüyor. Her tedbir, her kaygı, para ve eşya biriktirmek, para ve eşyayı iyi idare etmek, onların tertip ve intizamını bozmamak... Bozmamak... Cemiyetin bütün gayretleri o gayede toplanıyor... Asıl hedef olması iktiza eden "insanların rahat ve mesut yaşaması" unutuluyor. Bu, bir nevi puta tapmak, uluhiyet fikrini unutup kuru maddeye gönül kaptırmaktır.

Şüphesiz ki, yaşadığımız dünyada böyle bir emtia fetişizmi vardır. Cansız maddelerin ve hizmet hayvanlarının insanlara üstün sayıldığına dair misaller pek çoktur. Zira gafil kimseler, insanın sırf yüksek bir mevcut, en büyük gaye olarak değil, müstahsil kuvvet olarak da sırf istifade ve kıymet kaynağı olmak bakımından her şeye faik olduğunu göremiyorlar.

Fakat şu devirde, emtia fetişizminin yanında bir de rejim fetişizmi belirdi. Medeniyet nasıl insanları mesut etmek için vasıta olmak lazım gelirse, rejimler de öyle olmak lazım gelir. Hele kendilerine demokratlık atfeden bütün rejimler.

Lakin bu şıkta da bir dalalet arız oluyor: Asıl hedef unutuluyor. Sevilen kadını hayalinden kaybederek pabuca vurulan divane gibi, kütleler, "rejim de rejim!" diye saf saf oluyor; birbirlerinin gözlerini oyuyorlar. Harpte olduğu gibi sulhta da bir dem rahat bir nefes almak, bir oh demek mümkün olamıyor: Herkes, kendi rejimi uğrunda bütün beşeriyeti kana boğmaya razı gibi... Ta ki...

Ta ki ne?

Şayet rejim fertlere saadet getirmek için [âciz ve nasıl] bir vasıta değilse[1], bundan başka ne işe yarar?

Avusturyalı olmadığım malumdur. Kraliyetçi ve im-

1. Gazetede böyle bozuk çıkmış. Muhtemelen "âciz ve nasıl" fazladan girmiş. (Y.N.)

paratorlukçu olmadığım da malumdur. Lakin Münkir ile Nekir, mezarımda şöyle bir sual sorsa:

— Bunca memlekette, bunca rejim gördün. Habsburg'ların Viyana'sı nasıldı?

Cevap veririm:

— Epey mükemmeldi...

— Niçin?

— Rahat nefes alınan demler çoktu. Rahat nefes alanlar da çoktu.

Tarife göre en berbat rejim... Fakat "rejim fetişizmi"ne kapılıp fertleri beyhude yere kahretmediği için François-Joseph'in idaresini bile şu son çeyrek asrın nice idarelerine müreccah bulmamaya imkân yoktur.

Akşam, 5 Ekim 1945

Ortaçağ'ın Sihirbazları ve Bugünün Solları

Ortaçağ'da bugünkü fizik, kimya, mekanik gibi ilimler temeli olan tabiat kanunlarını ilk olarak ileri sürenlere "sihirbazlık" yaftası yapıştırırlar, onların mahvına giderlerdi. Bu yüzden nice zeki ve kabiliyetli insanların "ihrak binnar" edildiğini tarih kaybeder. Dâhi Galileo bile bu kabil bedbahtlar arasına ramak kaldı, girecekti. Efsaneye göre, yüksek sesle, "Dünya dönmüyor!" dedi, kurtuldu; vicdanının samimi sesini de, yakın muhitine fısıldadı: "He şeye rağmen dünya dönüyor!"

Şimdi insanlık fizik, kimya, mekanik şubelerinde terakki etti; bu ilimlerin mensuplarına "sihirbaz" diyen, onları ateşte yakmak isteyenler –ihtimal bazı Afrika kabileleri müstesna– hiçbir yerde yok amma bunun benzeri bir hal henüz devam edip duruyor:

Siyasette, içtimaiyatta, iktisadiyatta, yeni ve ileri bir

fikri, bugünkü cemiyette mevcut olmayan fakat istikbalde mevcut olması gereken bazı kurulları teklif ediniz, bunlara taraftar olduğunuzu ısrarla tekrarlayınız; pek çok kimsenin dimağında derhal size karşı bir kuşku uyanacaktır. Size şüpheli şüpheli bakacaklar: "Bu adam cemiyete zararlı bir unsur!" diyenler olacak... Hatta anlayışı daha kıt kimseler arasında, karşısındakinin kravat rengine bakıp siyasi rengini kestirmek kerametini gösterenler bile eksik değildir.

Buna rağmen dünya dönüyor: Hayat ilerliyor; tabii sahalarda baş döndürücü yenilikler nasıl birbirini kovaladı, daha da kovalayacaksa aynı haller cemiyet sahasında da görüldü, görülecek. Zira bu dünya, bir üslup yekpareliği arz ediyor. Her sahanın nazariye ve tatbikatı öbür sahanınkine tesir etmektedir. Bir kısım bu kadar değişkenlik ederken öbür kısmının yerinde demir atması kabil değildir.

Bizim hayatımızda da bunun böyle olacağını kabul etmek mecburiyeti var.

"Sol fikir, sol mizaç, sol teşkilat" nedir? Bunların behemehal komünistlik yahut komünistlikle akraba sayılması lazım mıdır? Cevap vermeye çalışalım: Türkiye'nin şimdiki teşkilatıyla kurulması mümkün ve lüzumlu sol zihniyetli kurullar arasında hayli mesafe vardır. Mesela siyasi fırkaların çeşitleriyle tarife kalkarsak çiftçi, esnaf ve işçi gibi sınıfların menfaatlerini tıpkı bir davada bir avukat gibi müdafaa edecek teşekküller şimdi mevcutlara kıyasla soldurlar; fakat bunlar, dünyanın her yerinde milliyetçi rejimlerin bünyelerine dahildirler.

Öyleyse bugünkü rejimin bünyesinde bir yıkıntı, bir çöküntü hasıl etmeksizin, bütün bu kalabalık zümre ve sınıflara has demokratik kurulların topunu birden yaşatabiliriz. Tabiatta birbirlerine zarar vermeksizin yan yana pekâlâ yaşayabilen nice nebatlar, nice mahluklar vardır.

Bu sol teşekküllerin de şimdi mevcut kurallarla bağdaşmaları mümkün olabilecektir.

Birçok memleketlerde sol olmaktan bile çıkarak merkez partisi halini alan bu cereyanlara, bunların taraftarlarına, nazariyecilerine Ortaçağların "sihirbazdırlar" damgasını basmamaya, onları ille afarozlamak gayretine kapılmamaya alışmalıyız. Zira bu afarozlayıcı zihniyet, memleketimizde bu derece muhtaç bulunduğumuz demokratik teşekküllerin doğmamasına yahut doğum halinde ölmesine sebep oluyor.

Böylelikle de, cemiyetimizin gelişmesi geç kalıyor: Modern bir ordu tasavvur edilsin ki, çoğunluğu muntazam kıtalar halini almamış! İçtimai bakımdan mesleki, siyasi, iktisadi teşkilattan mahrum bizim kalabalıklar böyle avare, böyle siyasi talim ve terbiyesiz başıbozuklar halindedir.

Zaten CHP'nin de, yeni kurulan demokrat partinin de "inkılapçılık" umdeleri arasındadır. "Sol" telakkileri, umacı gibi görmemelidir.

Akşam, 14 Ocak 1946

Otoriterliğin Kudret Değil Zaaf Kaynağı Olduğunu Son Harp İspat Etti.

Bazı simaların zihinlerini hassasiyetle işgal etmiş olan; demokratik sahadaki gelişmelerimizi şimdiye kadar frenleyen; bundan sonrası için bile herkeste bir "acaba?" yaratan; gönüllerde "aman ihtiyat" tereddüdünü uyandıran bir düşünce silsilesi vardır ki son zamanlarda yeniden belirmeye başladı.

Bahsi geçen düşünce silsilesini şöyle hülasa edebiliriz:

— Dikkat! Dikkat! Dikkat! Harp bitmiş sarsıntıları bitmemiştir. Dünyanın yedi iklim dört bucağı yaman tuzaklarla doludur. Her yanda tehlikeler pusu kurmuş bulunuyor. Bir zamanda sürüden ayrılmayalım. Fırkacılıktı, sendikacılıktı, solculuktu, sağcılıktı, sınıfçılıktı; ileri varmayalım. Şöyle azıcık göstermeliğe cevaz var amma, sakın iç siyasette eski tek fırkalı müesseselerin yapısı yerine öyle ariz ve amik, öyle ani işler yapmaya, yeni muvazeneler kurmaya kalkmayalım... Maazallah, akıbet vahim olur. Bir kere çığırından çıkmaya görsün, sonra otoriteyi kuramayız...

Bu görüşün sahibi olanlardan belki bir kısmı, "Aman şahsi vaziyetim yeni bir değişiklikte bozulmasın!" diye aklından geçiriyordur. Lakin büyük bir kısmının samimi insanlar olduğundan şüphe etmemeli.

Zira aynı görüş sahipleri, İkinci Dünya Harbi'nin başlangıcında da yalnız otoriterliği değil, totaliter otoriterliği bile, şu canım, şu imrenilecek demokrasiye üstün saymışlardı. Almanların ve İtalyanların her saldırganlığında hayran kalmışlardı:

— İşte. Olacağı buydu... Biz zaten biliyorduk, biz zaten demiştik! O yavşacık İtalyan çocuklarını, çetin bir façgo ile Mussolini disiplinamentocusu nasıl da maşallah Mihver'e sımsıkı bağladı... Bakınız şu Nazi gençliğinin sual sormaz azmine! Bunları yenecek o her adımda "niçin?" sualini soran, her harekette ferdiyetini hisseden, ille müzakere etmek, ille onaylamak merakında olan köhnemiş demokratlar mı? Demokrasi bir ihtiyarlığın zaafıdır; otoriterlik, bir gençliğin kudretidir.

Harp sırasında böyle düşünenler şimdi hariç bakımından sus pus oldular. Zira neticeler meydandadır: Birlikte el kaldırıp akıllarının ermediğini duaya ve senaya "âmin" diyenler, yine birlikte el kaldırıp teslim oldular. "Elbette bir şey biliyorlardır. Bir yere gidiyorlardır! Çün-

kü hesaplı millettir!" diye bildiğimiz Almanlarda ise, işte bu derece hesap yanlışı tahakkuk etti.

Onların "otorite kuvvettir" faraziyeleri artık iflas etmiştir. Demokrasinin "niçin"li, "anlayalım"lı, "meydanda konuşulsun"lu, "çorbada bizim de tuzunuz biberimiz olsun"lu "beraber karar verelim"li, "mesuliyet ve mükellefiyetleri birlikte yüklenelim"li, "nimetleri beraber paylaşalım"lı umdeleri galip gelmiştir.

Şuur ifade eden, hürriyet ve istiklal mahsulü olan bu güzel umdeler asla zaaf unsuru olamaz. Bunlar ancak kuvvet unsurudur. Etrafta tehlike varsa, pusular kuruluyorsa, bu prensiplere sığınmak suretiyle daha kuvvetli oluruz.

Körü körüne emre tabi Dârâ ordularını, küçücük Yunan sitelerinin müdafileri mağlup etmişti. Çünkü bunlar düşünmesini bilen, hür ve reşit fertlerdi. Yeni tip demokrasimiz, fertleri ve sınıfları olgun ve yetişkin yapacaktır.

Ne dediğini, nereye gittiğini bilerek yapmak, bilmeden yapmaktan yeğdir.

Akşam, 2 Mayıs 1946

Hürriyet İhtiyacı ve Teşkilat İhtiyacı

Leylek ve tilkinin misafirlik hikâyesini bilirsiniz. Evvela hacı kuş, kurnaz mahluku davet ederek bir testi içinde ikramda bulunmuş: Gagasını sokar sokar yermiş. Aç kalan tilki de ertesi gün mukabele ederek düz tabakta süt sunmuş. Kendi müstehziyane şıp şıp yalarmış. Leylekse sivri gagasıyla istifade edemezmiş.

Bu yaman hikâyeyi hayatın birçok sahalarına, ezcümle siyasi ve içtimai sahalara teşmil edebiliriz.

İlk plana almışız; birinci ehemmiyette sayarak istiyor, duruyoruz: Hürriyet! Hürriyet! Türlü türlü hürriyetler!

Hürriyeti kim sevmez? Türk şairinin şu beyti ne güzeldir:

Ne efsunkâr imişsin, ah, ey didar-ı hürriyet!
Esir-i aşkın olduk, gerçi kurtulduk esaretten!

Hepimiz herkes, bütün insanlar hürriyete muhtacız. Fakat acaba yüzde yüz bu gıda ile beslenmemize hepimizin ağzımız, burnumuz müsait midir? Öyle ya: Muhtelif sınıflar, tıpkı leylekle tilkinin farkı gibi, birbirlerinden apayrı yaratılmamış mıdırlar?

Mesela şu müteşebbis sınıflar... Hürriyetin her türlüsüne onların ihtiyaçları elbette hepimizden fazladır. Zira onlar söz hürriyetinden, basın hürriyetinden, din hürriyetinden, toplanma hürriyetinden, korkmamak hürriyetinden, ilh ilh başka; sermayelerini her sahada arzuları gibi kullanmak hürriyetini de isterler ki, bunun iktisattaki tabiri "liberalizm"dir.

Sermayesiz sınıflar ise katiyen bu cins hürriyeti arzu etmezler. Leyleğin düz tabakta süt istemediği gibi...

Sermayesiz sınıfların hürriyet ihtiyacı kadar, belki de ondan fazla bir ihtiyacı vardır: Teşkilat ihtiyacı! İktisadi ve içtimai sahada, bu katiyen böyledir: Evvela teşkilat ihtiyacı gelir! Öyle haller vardır ki, hürriyetin fevkalade çoğu, çalışan sınıflar için "aç kalmak" hürriyeti, kapı dışarı edilmek hürriyeti, iş bulamamak hürriyeti, ezilmek hürriyeti halini alabilir. Ve liberal iktisat sisteminde çok defa böyle olmuştur.

Onun için, çalışan sınıflar daha ziyade devletin birtakım liberal hürriyetleri tehdit etmesini canı gönülden ister. Bu, proletaryanın gagasının yaradılışı iktizasıdır!

Uzağa ne hacet? İşte biz gazetede çalışanlar: Bizleri ele alalım. Basın mensubu olduğumuz için bizler elbette hürriyet âşığıyız. Fakat meslek bakımından cemiyet teşkilatına ekmek, su, hava kadar ihtiyacımız vardır. Ücretli insanlar olmamız noktasından bu, bizlere her şeyden evvel lazımdır.

Halbuki ne gariptir: İktidar partisi dünyanın yeni üslubundan ilham alarak sınıfi teşkilata imkân vermesine rağmen, bizim kalem sahibi fikir adamlarımız, epeyce aylardan beri sürüp gelen siyasi münakaşalar uzunluğunca dillerine ve kalemlerine hürriyet ihtiyacına taalluk eden meseleleri dolamışlar; fakat teşkilat ihtiyacına taalluk eden meseleleri, iktidar partisi kadar olsun düşünüp istememişlerdir; bu uğurda kâfi derecede mücadele etmemişlerdir.

Sendika ihtiyacını şiddetle duyarak, insiyaki şekilde o hedefe doğru yürümek ve diğer sınıfi teşkilatı yapmak meyilleri bizlerde bariz şekilde görünmüyor. Zihinler daha ziyade liberal sınıfların ihtiyacı olan "alabildiğine hürriyet isteği"ne kayıyor, muhalif saflarında da devletçilik aleyhine bir cereyan uyandırılmak isteniyor. Halbuki memleketimizde kalabalık ve çalışkan tabakaların hakiki ihtiyacı –liberalizme olmamakla beraber– gerçi hürriyetedir de; fakat daha ziyade içtimai teşkilata, sınıfi teşkilatadır.

Demokrasi bu teşkilat çarklarının dönmesiyle ilerleyecektir.

Akşam, 10 Haziran 1946

Kolektif Terbiye ve Fert Hüviyeti Arasında Muvazene

Mareşal Montgomery'nin "askerlik kaidelerini altüst eden" yeni projelerini gazetelerde okumuşsunuzdur:

Koğuş usulünü lağvederek askerlerin her birine modern kışlalarda konforlu hususi odalar verecekmiş. "Yat!" borusunu da kaldıracakmış. İsteyen istediği saate kadar kitap okuyacak, zamanına hükmedebilecekmiş. Diğer "çocukça" mecburiyetlere, bu arada kısa ayrılmalar için izin almalara da hacet yokmuş.

"İngilizler zengin millet, fertçi millet... Böyle fanteziler onlar için caiz olabilir," diye düşünülebilir ve aynı zamanda, "İngilizler askerlerine aşırı hürriyetler vermekle beraber harplerden gene muzaffer çıktı... Bundan cesaret alarak bunları yapıyorlar," dahi denebilir.

Bütün bunlar doğrudur. Ve şu kadarı da behemehal doğrudur ki biz insanların –"ferdî" ve "maşeri"– iki hüviyetimizden birincisini yatı mektebi, askerlik, büyük fabrika, sosyalistvari komün hayatları zarara uğratıyor. Ferdiyetlerine çok bağlı olan İngilizler, askerlik yüzünden milli karakterlerine darbe vurulmasın diye bu tedbirleri düşünmüşler.

Ben de şahsen bu hissi pek iyi anlarım. Bir ecnebi diyarda her şeyi umumi olan bir mektepte okurken, otelde oturan bir dostumun ara sıra ziyaretine gider; banyo dairesine, ihtiyacım olmadığı halde girerek, yarım saat, bir saat sırf kendi kendimle baş başa kalmak için kilitlenir, orada "maşeri insan" olmanın boğuntusundan kurtulurdum.

İngilizlerin askerlikte keşfettikleri yeni usul dolayısıyla pek esaslı olduğunu zannettiğim bir milli mevzuumuza dokunacağım:

Köy Enstitülerimizde çocuklarımıza çok pek "kolek-

tif" bir terbiye veriyoruz. Mezunların sonradan bir ferdiyetçi dünyada yaşayacaklarını unutuyoruz: Köy seyrek nüfusludur, köyler arazi üzerinde dağınıktır; köyde her koyun kendi bacağından asılır, köyde gemisini kurtaran kaptandır... Kısacası, köyde ferdî mülkiyetin icap ettirdiği her şey vardır. Onun için, köyde öğretmenlik edecek gencin ferdî hüviyetini tahsil boyunca kaybetmemesi, bilakis geliştirmesi lazımdır.

Benim dikkatimi çekti: Tamamıyla ters yapılıyor. Köy Enstitüsü mezunlarından şayet şurada şikâyetler vaki oluyorsa yahut bu mezunlar şu köyde, bu köyde hayata intibak edemiyorlarsa sebebi, "maşeri" hüviyetlerinin "ferdî" hüviyetlerine kıyasla çok ağır basmasıdır.

Belki de, tesisleri o suretle yapmak lazımdır ki, tahsilin bir kısmında, talebe, arkadaşlarının camiasından ayrılıp, münzevilik içinde ve yabancılar muhitinde karakterlerini geliştirsinler...

Montgomery'nin askerler üzerindeki düşünceleri, benim de Köy Enstitüleri hakkında ne zamandır yazmak istediğim bir noktayı alakadarlara bildirmeme fırsat verdi. Şimdiki muvazeneyi maşerilik aleyhine ve ferdiyet lehine bozacak bir plan yapmalıdır.

Umumiyetle köy mekteplerinde, serbest meslek mekteplerinde bunu göz önünde tutmalı. Zira sonradan yaşanacak hayat küçük mülkiyetlerle, teşebbüslerle ilgilidir. Emir ve kumandanın ve disiplinin değil; bunlarda bilakis başına buyrukluğun, gözünü açıp kendini kurtarmanın büyük yeri vardır.

Akşam, 13 Ağustos 1946

Entelektüel Zümre ve Halkın Vetosu

Bizim entelektüel sınıf ne kadar düşündürücüdür. Bazen bir mecliste şu tip arkadaşlar toplanırız:

1. İslamiyetçi ve muhafazakâr olduğunu iddia eden bir edebiyatçı (oruç tutmaz, namaz kılmaz, zekât vermez, hacca gitmez. Yalnız kelimeişahadet getirmekte mahzur görmez. Amma her halde Frengânedir.)

2. Liberal sermayedarlığın avukatı bir iktisatçı. (Beş para sermayesi yoktur.)

3. Irkçı bir coşkun hatip. (Dedesi Arnavutluk'tan, anneleri Çerkezistan'dan gelmedir amma; kendi bin dereden bin su da getirir.)

4. Komüniste yakın bir solcu. (Babasının yüksek rütbesi, anasının çiftlikleri vardır.)

İlh, ilh...

Aynı mecliste radikaller, sosyal demokratlar, Halk Particiler, Demokrat Partililer de vardır. Fakat bütün bunlar, o derece aynı sınıfın münevverleri ki, birinin yerine, pekâlâ ötekini koyabilirsiniz. Hatta iki numaralı ile dört numaralının becayişi niçin yapılamaz? Buna, olsa olsa orijinalite yahut feleğin bir tesadüfü mânidir. (Hoş bu becayiş ve nakillerin sık sık da yapıldığı görülür. Zira bakarsınız, evvelki gün filanca sosyalistti, dün faşist oldu, bugün halkçıdır, yarın demokratlık yoluyla bir tarafa sapacaktır. Öbür gün nereye gideceğini Allah bilir.)

Hakkını yememeli: Bu bizim entelektüel sınıf, tuz, biber, baharat kabilinden çeşni yapmaya pek elverir. Fakat siyaset, iktisat, içtimaiyat sofrasına yalnız o sunulursa mazallahtır. Camianın midesini bozar. Zira köksüz bir sınıftır. Hakiki demokrasinin bütün seçimlerinde ise, memleketteki her cins halkın cerbezelenmiş mümessillerini ortaya çıkarabilmek, meclislerin esasını onlardan terkip etmek, aralarına münevverleri ancak serpiştirmek

lazımdır. Önümüzdeki seçim devrelerine kadar, partilerin mesaisi bu yolda olmalı: Mülkiyetsiz köylü, küçük mülkiyetli köylü, ustabaşı, bakkal, takacı, ihtisassız işçi ilh... Bunların yetişmiş ve menfaatlerini müdrik (kukla olmayan) mümessilleri meclislerimize temel olmalıdır.

— Ne faydaları olabilir? Akılları münevverler derecesinde işe ermeyecektir.

Unutmamalı ki, bunların yaman bir "veto" kuvvetleri mevcuttur. Münevverin dimağından zuhur edemeyecek bütün "kitabi" hükümleri, bu adamlar, pratik zekâlarıyla "hayatın mantığı"na vuracaklar. Kendilerine göre ölçecekler: "Olamaz!" yahut "olur!" diyeceklerdir.

Adliyede jüri neyse, siyasette de bütün bu topluluk o olacaktır. Asırlık tecrübeler gösteriyor ki, demokrasinin kuvveti bundadır. Demokrasi bu sayede hayatın icaplarından ayrılmıyor, entelektüel diktatörlüklerinin aşırı saçmalarını yapmıyor, cemiyeti tehlikeli uçurumlara yuvarlamıyor. Biz, bu kuvvetten istifade için acele etmeli sırf münevver hamule (yahut maddi sermaye) sahiplerinin elinden siyaset kaptanlığını, halkın menfaatini müdrik o şaşmaz insiyakına devretmeliyiz.

Akşam, 21 Ağustos 1946

Liberalliğe Doğru mu Yoksa Sosyalistliğe Doğru mu Gelişeceğiz?

Son seçimler sırasında bir referandum yapıldı farz edebiliriz. Halka şöyle sorulmuştur:

— Halinden memnun musun?

Çok kimse menfi cevap verdi. Derhal ikinci bir sual gerekti:

— Halinin ıslahı için ne arzu edersin?

İşte bu noktada epey kargaşalık oldu. Programını halk tabakalarına yapmış muhalif fırkalar mevcut olmadığı için, tüccarından köylüsüne, esnafından amelesine kadar bütün gayri memnunlar, demokratların etrafında toplandı.

Şu var ki, halinden gayri memnun olanlar arasında yalnız tüccar sınıf, derdinin devasını biliyordu:

— Hükümet baskısı, yani devletçilik olmasın; geniş ölçüde ticari hürriyetler olsun. Alabildiğine yüz bin liralar kazanılsın. Fakat ne olur, ne olmaz diye, "devletçiyiz!" oku, bir yanda kırılmaksızın ihtiyaten dursun. Bu sınıf, iktisadi bir krizle karşılaşınca o sihirli oka sarılarak, "Aman, devlet baba! Stoklarım birikti! İthalatı men et!" diyebilsin...

Müteşebbis zümrenin bilhassa tüccarın istediği buydu.

Hikâye malumdur: Leylekle tilki birbirini davet etmiş. Leylek yemeği çömlekte, tilki de tabakta ikram etmiş. İşte, liberal tilkinin halka sunduğu kurtuluş gıdası bu kabildir. Biz bunu, son harp sıralarında iktisat işlerini "tedbir" diye devletçilik baskısından azat ettiği sıralarda da tecrübe ettik ve faydasızlığını, bilakis zararını anladık.

Geniş halk tabakalarının, bilhassa tekmil sermayesizlerin, tekmil küçük sermayelilerin, dertleri varsa, devası, şimdiki devletçilik tipini bozarak onun yerine, sırf tüccara yarayacak o modası geçmiş, o iflas etmiş başıbozuk liberalizmi getirmek değildir. Kâinata kuşbakışı bakanlar, bunun münakaşasını bile yapmazlar. Derdin devası, Osmanlı devairi devleti üslubundaki devletçiliğimizi modern bir devletçiliğe istihale ettirebilmektedir: Kooperatifleri hakkıyla kooperatif kılıp, bütün memleket ölçüsünde bir büyük ağ haline getirmek; küçük mülkiyet sahiplerini böylece büyük sermayeye karşı mukavemet eder hale sokmak... İşçi sendikalarını kurmak; sosyal garantiyi tahak-

kuk ettirmek... Müterakki vergi usulleri ihdas etmek... Büyük istihsal ve tevzi vasıtalarını, amme menfaati müesseseleri gibi millileştirmek... ilh...

Lakin sermayesiz ve az sermayeli halk tabakaları henüz içtimai şuurlarına kavuşamadıkları için, arzu ve emellerin böylelerini ihata edemiyorlar. Beyinleri liberal propagandanın "serbestlik olsun!" umdesiyle doldurulmuş, şişirilmiştir. Bunun altında gizli olan maksat ise "bir vurgun daha vuralım"dan gayri bir şey değildir.

Menfaatleri liberallikte olanların kulakları, bu notaları almaz.

Bu sebeplerle sosyalistvari içtimai teşkilata doğru yapılan telkin ve tavsiyeler memlekette layık oldukları fiilî akislerini henüz bulamıyor. Büyük kalabalıklar, hâlâ tilkinin tabağından karnını doyuracağını zan ve ümit eden zavallı leylekler durumundadır. Halbuki liberal tabakta onların kısmeti yoktur. Milli nimetler o tabağa konulduğu müddetçe leyleğin ömrü laklakla geçecektir!

Akşam, 22 Ağustos 1946

İçtimai Devletçilik

"İnsanlık tarihi göz önünde tutulursa..." diye başlayan bir yazı ile fıkra sütununda söze girişmek her ne kadar münasebetsiz ise de yine öyle yapacağım.

İnsanlık tarihi göz önünde tutulursa, şöyle bir taslak çizebiliriz:

Birinci devrede cemiyetin otoritesi fertleri sıkı bir baskı altında bulundurmuş. Mesela kabile reisinin veya hükümdarın dediği olmuş. İkinci devrede fert hürriyetine kavuşmuş: Burjuva demokrasisinin meşhur hürriyetlerine nail olmuş! Fakat sonra, üçüncü devrede türlü

türlü devletçilikler belirmiş: "Ey burjuva!" denmiş. "Senin hürriyetlerin iyi amma, bunlar yalnız senin istifaden için elverişli hürriyetler... Diğer tarafta iş bulamayanlar, sefaletten kıvrananlar var. Onları da düşünmek gerek. Yoksa onlarınki kakırdamak, gevrenmek hürriyeti derekesine iniyor. Onun için bu cemiyeti başıboş bırakmayıp tanzim etmeli!

Üçüncü devredeki tanzimci rejimler mülkiyet sahibi sınıfları iltimasla çok gözetiyor; ona göre bir devletçilik kuruyorlar. Yalnız bir münevver diktatörlüğü oluyor ki faşizmdir.

İkinci ihtimal: Sol partiler, proletaryanın menafisini gözetmek üzere iktidarı ele alıyorlar. Fakat mülkiyetli sınıfları ve diğer partileri tasfiye etmiyorlar. Bu, sosyalizmdir. Bu sefer iltimas, sermayeye değil, sa'ye [emeğe]. Hakikatte ise, yine sermaye korunmuş oluyor; zira ona, komünistlikten uzun müddet masun kalma aşısı yapılmış oluyor.

Üçüncü devrenin üçüncü ve en kesin ihtimali de komünizm; istihsal vasıtalarının topu birden ammeye ait kılınıyor. Amele ve köylü diktatörlüğü namı altında bütün iktidar tek partiye devrediliyor. Büyük tasfiyeler başlıyor, ilh...

İmdi, biz neyiz, ne olmak istiyoruz? Kimi ve neyi kimden ve neden koruyacağız? Bunu her partinin tespit ederek ona göre davranması gerekmez mi?

Etrafta öyle bir gayret göze çarpmıyor... Alametler belirmiyor.

Liberal olmadığımızda ittifak var. Devletçi olduğumuzu da birçok müesseselerin mevcudiyeti ispat ediyor. Fakat bu müesseseler "anamız bizi bugün için doğurdu" deyip ikinci harp sıralarında kendilerinden beklenen yararlılıkları gösteremediler. Umumi hayatı ayarlayamadı-

lar. Ayarlama rolü yine liberal kanunlara kaldı. Ondan da ihtikâra intikal etti. Böylece ekser devletçilik müesseseleri omuzda taşınan bir bisiklete benzedi: Bizi götürecekti, yükleri sırtımızda kaldı.

Bunca istihsal membaları, ticaret membaları, nakit vasıtaları devletin olduğu için devlet bunları kullanarak kâfi gelirli bir varlık haline gelmesi gerekirken heyhat öyle olmadı. Devlet üstelik mevcut her türlü sınıfın ihtiyaçlarını ayarlamak vazifesiyle mükelleften dayanıp durduğumuz durum, yine heyhat bugün bildiğimiz durumdur.

Hal içinde naçarız... İstikbal hakkında büyük bir ümit ufku gören varsa parmağını kaldırsın.

Bizim devletçiliğimiz çok ıslaha, baştan başa ıslaha muhtaçtır. Liberal iktisadın "gemisini kurtaran kaptandır!" hürriyetine avdet edemeyeceğimize göre başka türlü bir devletçiliğe istihale etmeliyiz. Yalnız devlet memurlarını düşünmekle, yalnız sermayedar sınıfın ticaret ve sanayiini yürütmeye çabalamakla, yalnız devletçilik müesseselerinin çarkını döndürmekle iş bitmez, bitemez.

Geride koskoca bir çalışanlar zümresi vardır. Bunlara bazen "hususi müesseselerde ücretle çalışan memur, müstahdem ve işçiler" diye mütevazı bir isim koyuyoruz. Fakat hakikatte bunlar, köylerde kasabalarda şehirlerde pek çoktur. Bu çokluğa, beynelmilel lisanda "proletarya" deniyor. Üstelik proletaryanın kemiyetten ziyade keyfiyet kıymeti var.

Dünyada en büyük mesele bu proletarya olduğunu bir an bile akıldan çıkmamalı, gözden dûn tutmamalıyız. Halbuki biz şu son pahalılaşmalar, son nakliye zamları, son ücret artırmaları ve son her türlü iktisadi, mali hareketler esnasında memuru düşündük, ithalatçı ve ihracatçı tüccarı düşündük, sanayiciyi düşündük, hatta eski müteahhidi, hatta bina sahibini düşüneceğe benziyoruz. Devletçi bir rejim olarak, "proletarya"nın bu yeni du-

rumlara ayarlanmasını nasıl teemmül ettik? Galiba devletçiliğimizi bu noktada unutarak, "Arz ve talep o işi görür!" diyoruz; davayı liberal kanunlara terk ediyoruz. O liberal kanunlar ki, proletarya mevzuunda hürriyeti "sefil olmak hürriyeti" menzilesine düşürüyor.

Devletçiliği ıslah etmemiz çok acil bir ihtiyaçtır. Bu ıslah, "çalışan zümrelerin mantığını kollamak" suretinde olursa ne mutlu.

Kırtasiyeci, hatta ultramodern bir iktisadi devletçilik kâfi değildir. Çalışanların hak ve durumlarını birinci ehemmiyette telakki eden bir "içtimai devletçilik" lazımdır.

Ve illa?

Akşam, 17 Ekim 1946

Okların En Çelimsizi

Halk Partisi'nin altı oku içinde "milliyetçiyiz" ve "halkçıyız" umdeleri, birbirine yapışık değil, ayrı ayrı mefhumlardır. Demek milliyetçi olmak başka, halkçı olmak başka.

Bizde milliyetçi hislerin ve hareketlerin azlığından şikâyet edilemez. Eski nesilde, yeni nesilde Türk milletinin tarihî geleneğine ve bugünkü bütünlüğüne, yarınki menfaatlerine dört elle sarılanlar; bu uğurda fedakârlıklara katlanacaklar kahir ekseriyettir. Milliyetçilik sahasında büyük coşkunluk göze çarpıyor.

Fakat acaba "halkçıyız" umdesi etrafında o kadar taşkın hisler, hareketler var mı? Son zamanlarda laiklik ve devletçilik okları gevşemek tehlikeleri geçirmişti. Halkçı oku evvel ahir çelimsiz kalmıştır.

İktisat derken geniş tabakalarımızın refahından zi-

yade ticaret mallarının kâr sahifelerine elverişli şekilde intikalini düşünüyoruz; hele çoğumuz, şu varlıklı zümrelerin bu suni müteşebbislerin gümrük destekleriyle gelişmesine çabalıyoruz. Nice gelişmelerin halk tabakaları aleyhine olduğuna dikkat etmiyoruz.

Vapur alırız: lüks kamara, fantezi salon, birinci mevki var; amma üçüncü ranza yok... Ora halkı koyunlarla koyun koyuna... Belediye bütçesinden gazino kurarız: Ağniya kârı... Mesela orta sınıf Taksim Bahçesi'nden evvelce nasip alırdı, şimdi o taraflara uğrayamaz. Bursa'da eskiden beri hayrat olan sulardan hamam yaparız: Günde adam başına 50 papeli vereceklerin menfaatine kamançe! Bulvar açarız; yüz binlik binaları şereflendirip milyona çıkaracak bir siyaset... Gecekondu evleri mahallesinde lağımsızlıktan hastalık çıkar... Şehir planı için Fransız mütehassıs getirmişizdir: Çiftehavuz, Caddebostan sahilleri yan yana yan yana zengin bahçeleriyle tamamıyla tıkanır, arka köylerin, ikinci derecede evlerin denize inmeleri tamamen haram olur... Gümrükleri ecnebi malına açarız: İçeriye Amerikan milyonerlerinin kullandığı marka otomobiller doluşur, köylü hâlâ kağnı kullanır, tramvayın damı akar...

Niçin? Çünkü zihniyetlerimiz "halkçı" değildir! Tavsiye ederim: Bunun için bütün siyasetçilerimize iyice jimnastik yaptırmalı... Ellerine bin bir taneli tespih verip sabahtan akşama kadar dil ile ikrar, kalp ile tasdik etsinler: Halkçıyız! Halkçıyız! Halkçıyız! – Ve ahaliye, sade ahaliye yâr olsunlar.

Önümüzdeki kongresinde, Halk Partisi'nin en ziyade "halkçıyız" okunu desteklemesini, sağlamasını, bilemesini, cilalamasını ve hedefe doğru isabetle kullanmasını dilemeli ki, muhalifleri de ondan örnek alıp aynı hevese kapılsın; kafalarını o yana, o yöne doğru işletsinler... Zira hele onların zihinlerinden –ellerinde bu kadar

itiraz fırsatı varken– halkçılık zemininde çalışmak hiç geçmiyor. Demokrat Parti'nin yeni kabineden temennilerde bulunan sözcüsünün makalesini okudum, hep "saf politika" sadedinde... Hep aynı malum teraneler... Halbuki yeni kabineden halk namına istenecek pek çok iktisadi, içtimai, sıhhi, bayındırsal, iskânsal, taşıtsal, tekelsel, hülasa, "i ve sel" neler neler yoktur. Bunlardan ses seda duyulmuyor.

Çünkü dervişin fikri başka, zikri nasıl halkçılık olsun?

Akşam, 14 Eylül 1947

Solcu Profesörleri Temize Çıkaran Danıştay Kararı Halkın Adalete Karşı İtimadını Artırdı.

Bir zamanlar, siyasi mücadeleler sırasında gözler kızıp gönüller ihtirasa kapılmıştı. Müfrit particiler şunu bunu ezmek suretiyle kendilerinin hak bildiği neticeleri almak istediler. Lakin politikacıların anladıkları hak ve hakikat başka şey; kanunların ve hukukçuların anladıkları hak büsbütün başka şeydir. Adalet cihazımız içinde o gibi davalar merhaleleri geçe geçe Yargıtay'a kadar ulaştı. Yargıtay'ın tecrübeli, vicdanlı ve vatandaş haklarına hassasiyetle riayetkâr mübarek ihtiyarları, "reddine!" hükmünü verdiler.

Bu kararlar halk arasında bir kahramanlık destanı rolünü oynamıştır. Büyük bir zafer kazanılmışçasına milletin göğsünü kabartmış, medeni cesaretini artırmış, gözlerimizi heyecanla yaşatmıştır.

Böyle "Allah'tan başka kimseden korkmaksızın" verilen celadetli kararlar, bir cemiyetin bel kemiği mesabesindedir. Yalnız askerlikteki yararlıklar sayesinde değil,

her meslekteki bahadırlıklar sayesinde ayakta dik durur, alnımızı yukarı kaldırırız. Böyle kararlar aynı zamanda tarihe geçer. Büyük Frederik'e karşı, mazlum değirmenci, "Prusya'da mahkemeler vardır, sen ne diyorsun, haşmetli?" diye övünür.

Öyle kararları sesleri titremeksizin veren yüksek hâkimlerin mübarek elleri Türk usulünce öpülmeye layıktır.

Rektörlerden, dekanlardan, saçını sakalını beyhude ağartmamış profesörlerden mürekkep üniversitelerarası kurulun solcu profesörler[1] hakkında verdikleri son kararı aynen tasdik eden Danıştay'ın hükmü de tıpkı böyle milletçe iftihar etmemize vesile teşkil ediyor. Artık ayan olarak biliyoruz ki tekmil yanlış hesaplar en yüksek kurullarımızdan geri döner.

Siyaset, mahiyeti itibarıyla insanları soğukkanlılıktan uzaklaştıran bir cereyandır. Fakat siyaset[e] milli aklıselimimizi, maşeri vicdanımızı temsil eden o vakur müesseseler kapılmıyor. Bundan dolayı büyük inşirah duyuyoruz. "Bizim memlekette de mahkemeler var, üniversite muhtariyeti var, Danıştay var, siz ne söylüyorsunuz, devletliler?" diyebiliyoruz.

Kısa bir zaman için dahi olsa, siyasi cereyanların yarattığı haksızlıktan kim bilir nasıl zararlar görmüş üç profesöre de, "Bir fikir hareketinin rota çizmesine vesile

1. Bahsi geçen profesörler, bilindiği üzere Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav'dır. Siyasi tarihimize "1948 DTCF Tasfiyesi" adıyla geçen bu olay, maalesef, Vâ-Nû'nun ara bir aşamada yazdığı bu yazıdaki iyimserliği haklı çıkaracak şekilde sonuçlanmamış; Yargıtay'ın bu kararı almasından kısa bir süre sonra, 5 Temmuz 1948'de CHP'nin meclise getirdiği tasarıyla bu saygın isimlerin kadroları kaldırılmıştır. Yine de bu yazı Vâ-Nû ile Niyazi Berkes arasında uzun yıllar sürecek bir dostluğun başlangıcı olmuş; Berkes hemen ertesi gün Vâ-Nû'ya bir mektup yazarak, "Yazınız burada [Ankara'da] birçok münevverler arasında büyük hayranlıkla karşılandı," demiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Müzehher Vâ-Nû, *Bir Dönemin Tanıklığı*, Cem Yayınları, tarihsiz, s. 131-136. (Y.N.)

oldunuz. Bu itibarla camiamıza faydanız olmuştur," demek icap ediyor. Aynı zamanda bütün münevverlerimize, hele kalem sahibi veya hatip olup kitleler üzerinde az çok tesir bırakmak imkânında bulunanlara da şunu söylemek gerekiyor: "Fertleri hedef tutarken bundan sonra olsun ihtiyatkâr davranınız. Yoksa insanlığın hatırasından bir türlü silinemeyen yeni Dreyfus hadiseleri yaratabilirsiniz. Fert haysiyetleri üzerinde hassas olmayı bilhassa İstanbul dışına çıkan meslektaşlarımızdan dileriz. Çünkü anlamadan, bilmeden ambale olup yazılan şeyler feciydi."

Milli Eğitim Bakanından Bir Rica

Haber aldığımız göre, üniversitelerarası kurulun verdiği 30 sahifelik kararın son 5 sahifesinde efkârıumumiyenin behemehal öğrenmesi gereken bazı hakikatler varmış. Ezcümle, Ankara'daki müessif hadiseyi çıkaran ve haklarında tahkikata girişilen 67 kişiden 60 "istemezükçü"nün istemedikleri solcu profesörleri fotoğraflardan tanımadıkları, derslerini asla takip etmedikleri, bu profesörlerin bir satırını dahi okumadıkları anlaşılmış. Diğer cihetten vaziyet şuna teşbih edilebilirmiş: "Ortada maktul yokken üç katil aranmış!" Yani cürüm olmadığı halde solcu profesörler mücrim gibi takibata uğratılmış. Bütün bunlar kararın neşriyle meydana çıkacakmış. Kararın her bakımdan neşri lazıma geliyor. Sayın milli eğitim bakanı, bu kararı neşretmekle demokrasinin bir icabını yerine getirmiş; üç solcu profesörün maruz bırakıldığı haksızlığı bir dereceye kadar olsun tahfif etmiş bulunacaktır.

Akşam, 29 Şubat 1948

Adaletin Hakkını Adalete Verelim.

Millet mecmuası bir anket açmış; üç sual soruyor: 1. Komünistlikle yapılan mücadeleyi yeterli buluyor musunuz? 2. Bu hastalıkla şifasız şekilde malul oldukları anlaşılanların anavatan dışına çıkarılmalarını muvafık buluyor musunuz? 3. Komünistliğin kökünü kurutmak için Truman doktrinine benzer bir tasfiyeye taraftar mısınız?

Millet mecmuasının bir muharriri bana sormuştu:

— Böyle anketler yaparak efkârıumumiye öğrenebilir mi?

"Ancak mecmua okuyucularının fikri kısmen alınabilir. Onlar da muayyen temayülleri olan insanlardır," demiştim. Sağcı mecmuanın okuyucusu elbette başka, solcununki başka, halkçınınki başka, demokratınki başkadır.

O bahis bir tarafa... Yukarıdaki suallere dair düşüncemi bildirmek arzusuna kapıldım.

O 3 numaralı suallere cevaplarım:

— Evvelce de defalarla belirttiğimiz gibi komünistlik, temeli vaaz, nasihat ve cezada değil, iktisadi ve cemiyet muvazenesinde bir varlık olduğu için, ucuzluğu, içtimai adaleti, yaşama zevkini temin eden memleketlerde halk kendi halinden memnun olmuştur; komünistliğe sapmamıştır. Bunlar olmaksızın cebir ve şiddetle yahut terbiye ve telkinle netice alınamayacağını İtalya'nın misali ne iyi gösteriyor. Mussolini çeyrek asırdan fazla müddet, bambino'larını koyu milliyetçilikle ve komünist düşmanlığı ile yetiştirdi. Halbuki Avrupa'da şimdi komünistliğin en kuvvetli olduğu yer İtalya'dır. Mayiler litre ile ölçülür; tıpkı onun gibi, rejimler de kendilerine mahsus ölçülerle belirir yahut söner. Rejimlere zabıta kuvvetiyle yahut gençliği telkin altında tutmakla hükmetmeye kalkmak, mayii litre ile değil de mesela krono-

metre ile ölçmeye benzer. Kronometre ise mayi değil, zaman ölçüsüdür. Bizdeki mücadeleleri, tasfiyeleri, anavatan dışına sürmeyi istemeleri ilh, hep buna benzetirim: Ölçü doğru seçilmiş değildir.

Gelelim 2 numaralı suale:

— Kanunlar dairesinde hareket edilmesini muvafık buluyorum. Kanunlarımız komünistliği cürüm sayıyor. Komünisti tutunca hapse koyuyor. Hapse girmesi iktiza eden nasıl hudut dışına seyahate gönderilir?

Başka bir nokta daha akla geliyor:

Son gazeteciler toplantısında bir meslektaş, Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'a soruyordu:

— Dış tehlikeye karşı umumi efkârı hazırlamak için ne şekilde neşriyat yapmamamızı tavsiye ediyorsunuz?

Bakan –takriben– şu şekilde cevap verdi:

— Bizim halk, tehlikeleri sezip ona göre davranmak hususunda siyasi rüşt sahibidir.

Tehlike dıştan olsun, içten olsun, sağdan olsun, soldan olsun, şimalden, cenuptan, Şark'tan, Garp'tan nereden olursa olsun bizim halk sezmekte, mevcudiyetini korumakta çok tecrübelidir. Bu tecrübeyi tarihî insiyakından alıyor. Onun için milletin insiyakından, tecrübesinden, vicdanından hasıl olma adalet müesseselerine seve seve itimat edebiliriz. Velev vatanperverane hislerle davranıp tehlikelere karşı efkârı hazırlıyorum diye müfrit faaliyetlere geçmenin seyyiesini son zamanlarda acı acı gördük:

Devlet merkezinde bir rektöre nasıl hep birlikte utandığımız bir muamele reva görüldü. Solcu profesörler az daha nasıl Dreyfus'vari haksızlığa kurban gidiyorlardı da bereket o çok müdebbir müdür kurullarımız hatayı zamanında önlediler. Vilayetlerimizden birinde aynı mahiyette bir miting sırasında "komünist" diye iftiraya uğratılan bir şarapçı, hamiyetini göstermek üzere

milli bayrağa sarılıp canını ve malını kurtardı... Diğer bir yerde, bir tüccar rakibini "komünisttir" diye ileri sürmüş; şefaatçiler kim bilir nasıl facianın zuhuruna mâni olmuş. Hiç kimsenin caiz görmeyeceği aşkınlıklar, taşkınlıklar...

Binaenaleyh, bir taraftan iktisat, bir taraftan cemiyet işlerimizi yoluna sokmaktan öte yandan da adalet icrasını adalet cihazına terk etmekten daha âlâ, rana, müstesna yol olmasa gerektir.

Adaletin hakkı adalete bırakılmazsa hodbehot icrayı hak edilmiş olur ki, bu şekilde, ekseriya hak dahi icra edilmez, haksızlık icra edilir.

Akşam, 10 Mart 1948

"Cemiyet" Tipinden "Parti" Tipine

İttihat ve Terakki Partisi'nin unvanı ilk önce "fırka" değil "cemiyet"ti. Doğrusunu söylemek lazım gelirse, ilk unvan, sonra kullanılandan münasipti. Çünkü İttihat ve Terakki, mesela bir İngiliz Muhafazakâr Partisi'ne, Sosyalist Partisi'ne, bir Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne ilh, yani dört başı mamur, tipik partilere benzemiyordu. Yenileşme, Garplılaşma, bunun için de Sultan Hamit idaresinden kurtulma ideali etrafında toplanan türlü çeşit insanların halitasıydı. Meşrutiyet'in ilanından sonra, diktatörvari usullerle yenileşmeyi korumak istedi. Karşı tarafta, hem yenilik hem diktatörlük aleyhtarları, Hürriyet ve İtilaf'ın bayrağı altında bir kümelenme teşkil ettiler. Hürriyet ve İtilaf'ın bünyesi içinde birbirine benzemeyenlerin toplanması da bundan ileri geliyordu.

Aynı anane sonraki tarihî devrimize de intikal etti. Halk Partisi, cemiyetvari kuruldu. İttihat ve Terakki'nin

hem terakkiperver, hem Garplılık taraftarı, hem de diktatörümsü vasıflarını onda da gördük. İttihatçılar nasıl istibdatla mücadelenin sinesinden çıkıp, içtimai menşeleri ne olursa olsun birleştilerse Halkçılar da milli mücadelenin ve Atatürk inkılaplarının tarihçesinden doğup bir nevi amalgama oldular.

Vaktaki son demokrasi gelip çattı ve milletin hayatında bir muhalefet doğması mukadder oldu; muhalefetin bir kısmı geriye meyyal yollarda nasibini aradı. (Halkın temayülü buna müsait değilmiş; seçimler göstermiştir.) Muhalefetin bir kısmı da daha evvel, solculuk şekilleri içinde nasip aradılar. (Ne dış siyasetin icapları ne de Halk Partisi'nin ölçüleri buna imkân verdi.) Solcu siyasi teşekküller memleketimizde gelişememiştir. Halk Partisi'nin karşısında, muhalefet olarak prensipleri itibarıyla Atatürk inkılaplarından ayrılmayan, fakat iktisat bahislerinde daha liberal bir gruplanma oldu. Bu liberalliğin revacını gören Halk Partisi de, rakibine benzemek ve parsayı ona toplatmamak için hayli çabaladı. İki parti de, bir dereceye kadar ananecilere müsamahakâr bir fikrî liberallik de gösterdi. Fakat halkımız 25 senedir başta bulunan partinin istirahate çekilmesini onun yerine 2 numaralı partinin gelmesini tercih etti.

"Yenidir eleğim, nerelere koyayım?" kabilinden, Demokratlar makbuldürler; halk efendinin gözdesidirler. Birinci kadın efendinin menkubluğunu geçireceği daire, üçdört yüz küsur odalı bir konak olmaktan çıkmış 50 gözlü bir hane olmuştur. Bundan sonrası bakalım ne olacak?

Fakat göz önünden kaçırmamalı ki, Demokrat Parti'nin kuracağı bu dokuzuncu Meclis de, geçen sekizinci Meclis hususiyetlerini arz ediyor. Karşı karşıya iki zıt prensipli parti olmaktan ziyade karşı karşıya iki *ikiz eşi* prensipli muazzam cemiyet vardır. Zira partilerde velev ille bariz sınıfi vasıflar bulunmasın; hiç değilse dayandık-

ları zümreler, bölgeler, istihsal nevileri ve bunlarla ilgili prensipler ayrı olmak gerektir. Yahut da bir memlekette muayyen bir sınıfın inkişafı fevkaladedir; tarihî misyon yalnız ondadır. Onun iki kolunun iki ayrı partisi olur. Öbür içtimai sınıfların partileri henüz gelişememiştir, fakat mevcut partilerden biri, o gelişemeyen sınıfların avukatlığını gizli, aşikâr üzerine alır; diğer parti ise (Amerika'da misalini gördüğümüz gibi) bunun zıddına daha koyu büyük kapitalist karakterini arz eder. Hülasa, velev iki parti memleket mukadderatına hükmetsin, bunlar arasında ille benzeşmeye doğru değil, içtimai vazife taksimine doğru bir ceht ü gayret şarttır. Tarihî misyonu en kuvvetli sınıfların prensiplerini hangi parti kavrar, yakalarsa onun istikbali daha parlak olacaktır. Hangi parti gittikçe sönmeye mahkûm rolünü bitirmiş sınıfların borazanlığını etmeye çabalarsa o, sönecektir.

Bundan sonraki mücadelenin böyle olacağını tahmin ederim.

Akşam, 18 Mayıs 1950

Demokrasi, Celadet İster

Osmanlı saltanatının son devirlerinde mütemadi mağlubiyetlere uğrayan cemiyetimizde şöyle bir şüphe doğmuştu; yaşlılar hatırlarlar, boyuna münakaşası yapılırdı:

— İslamiyet terakkiye mâni midir?

Tetkik ve insaf erbabına göre, hâşâ, mâni olmamak gerekir. Vaktiyle İslam medeniyeti rekorcu medeniyetmiş. Şimdi de nice Müslüman milletler istiklale kavuşmuş, yeni bir ruhla ilerliyorlar. Siyaset ve ticaret çıkarlarına dini alet etmek isteyenlere yüz verilmezse tehlikeli

sürçmeler tökezlemeler olmaz. Fakat şimdi de, hani neredeyse, insanın aklına, yukarıdaki kadar batıl bir şüphe gelecek:

— Demokrasi mâni-i terakki midir?

Ona da bir hâşâ!

Çünkü şu yaman Avrupa medeniyeti, demokrasi devrinde doğdu, büyüdü, kocadı. Eski Yunan medeniyeti keza, öyle. Demokrasi, bütün millet potansiyelinin –maddi ve manevi kabiliyetleriyle– seferber edilmesidir. Demokrasinin zıddı rejimlerde, ferdin inisiyatifi topyekûn seferberliğe sokulamaz. O cihet noksan kalacağından yarışı demokrasi kazanır.

Yarışı, kazasız belasız demokrasiye kazandırmalı. Fakat ilk zamanların çocukluk hastalıkları kabilinden bizde bir ürkeklik baş gösterdi:

"Aman pot kırılmasın. Şimdi eskisi gibi değil, ahaliyi kızdırmayalım" korkusudur bu.

Bütün fikir söyleyeceklerin, iş yapacakların rüyalarında bu korku, sinsi sinsi yatmaktadır ve çok zararlar vermektedir. Otoriter ve totaliter devirde, mafevk'ten bu şekilde korkulurdu: "Şef kızmasın, şefin gözünden düşmeyelim." Fakat o zamanın idare-i maslahatı bir dereceye kadar kolaydı. Zira yukarıda oturan efendinin mizacı, meşrebi, meyli şöyle böyle malumdu. Yeni sahip "halk efendi" ise, mütecanis bir kütle değil: Ağzınızla kuş tutsanız, kimi beğeniyor, kimi beğenmiyor. Aksi gibi beğenen fazla gürültü etmeyip beğenmeyen ve bilhassa menfaatine dokunulan yaygarayı koparıyor. "Halk efendi"ye karşı umumiyetle duyulan ürkekliğin sebebi de budur.

Celadet sahiplerine şu sırada bir vazife düşmektedir. Demokrasinin şan ve şerefini kurtarmak, onu maazallah terakkiye mâni imiş gibi zihinlerde heyülalaştırmamak için hak bellediğini söylemek ve yapmak.

Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin!

Koca Tevfik Fikret ne güzel söylemiş. İnandığını korkusuzca söylemeli ve yapmalı. Behemehal o mertebeye ermeli ve herkesi erdirmeli. Hürriyet işte, demokrasi de bunun için lazımdır. Fertlerin, hak belledikleri yolda yalnız yürümelerini mümkün kılmalı ki, ferdin dehasından cemiyet faydalansın. Her kafadan bir ses çıkması başka: bir orkestrada muhtelif aletlerden muhtelif nağmelerin çıkması yine başkadır. Demokrasiyi ikinci tarife uygun bir şekilde anlayıp değer!endirmeli. Kompozisyon böyle ilerler.

Serbest meslekte olsun, devlet ve amme hizmetinde olsun herkes, "Âlem ne derse desin, ben doğru ve güzel bildiğimi korkusuzca yaparım! Bundan cemiyete fayda olacaktır!" kanaatine samimiyetle varmalıdır. Demokrasi, tek partili devirlere kıyasla elbet daha ileri götüren bir rejim haline gelebilmelidir. Demokrasi sebebiyle bir memleketin inkılapçı miraslarını terk edip durması nasıl olur? Demokrasi, mâni-i terakki değildir, muhakkak.

Akşam, 26 Şubat 1951

"Benzeşmek" ve "Benzeşmemek"

Batı demokrasileriyle komünist dünyanın karşı karşıya türlü siyasi manevralarını seyredip duruyoruz. Bazıları sağa, bazıları sola kayan orta yerdeki müteredditler arasında bilhassa sosyalistler dikkati çekiyor.

Komünistler, bunları kütle halinde kendi taraflarına kaydırmak üzere, dolambaçlı yoldan bir "beşinci enternasyonal" teklifini ortaya atmış bulunuyorlar ki, taktikaları hayli enteresandır.

Coğrafyaca da, milletçe de tahterevallinin ortasında bulunan Yugoslavlar, bu işte ehemmiyetli bir rol oynamaktadırlar. Yeni nazariyeleri, sosyalistler cihanında belki de rağbet kazanacaktır.

Gerçi, Sovyet liderlerinin Belgrad'ı son ziyaretleri dolayısıyla Mareşal Tito temasın "partilerarası değil, devletlerarası" olduğunu söylemişti. Fakat yoldaşlar baş başa verince yeni yol çizmişe benzerler. O bakımdan, Yugoslav komünist nazariyecilerinden Bay Velijko Vlahović'in Batı matbuatında da başmakale mevzuu teşkil eden yeni teklifleri öğrenilmeye sezadır:

Vlahovitch, Belgrad'da neşrettiği uzun bir etüt yazısında, Rus komünist partisinin, diğer komünist partilerini senelerden beri "kendi güdümü, kendi usul ve kaideleri altında yürütmeye kalkmakla" itham ediyor. Halbuki mesela Çin komünistlerinin, Yugoslav komünistlerinin ilh... bambaşka tarihî şartların mahsulü olduklarını, binaenaleyh müstakil olmaları gerektiğini belirtiyor. Hindistan başbakanı Nehru'nun tavsiyesini de çok makul bularak, Yugoslavlar, kendi aleyhlerindeki komünform teşkilatının lağvını istemektedirler. Vlahović: "Sosyalizm uğruna mücadele edene bütün sosyalist teşekküllerin en şamil manada yeniden işbirliğine girişmeleri"ni tavsiye ediyor. Fakat "merkezden güdüm"ü artık hiç kimsenin aklının kenarından bile geçirmemesini öğüt veriyor. Böylelikle, beşinci bir "enternasyonal"a doğru gidilmiş olacaktır. Ve bu teşekkül, üçüncü komünist enternasyonali olan Komintern'den ve onun lağvı üzerine kurulan kominformdan ziyade, 19. asırdaki birinci enternasyonale benzeyecektir.

Acaba "birlikte yaşamak" prensibine daha elversin diye mi bu böyle yapılıyor; yoksa tahterevallinin sol tarafına daha fazla ağırlık çekebilmek için mi? Bu hususta hüküm vermeyi sayın siyasi icmalci arkadaşlara terk ede-

rek, bu anlattıklarımı Batı demokrasiler ile bir kıyaslamaya çabalayacağım!

Demir Perde'nin arkasındaki Doğu âlemi Kremlin'in güdümü altında çok mütecanisti, çok benzeşiyordu; şimdi onun aksülameliyle karşılaşıyoruz demektir. Vlahovitch'in davranışı bu mütecanislik aleyhinedir.

Batı âleminde ise, ferdiyetçilik, şahsiyetçilik prensipleri kâfi değerlendirilmiş bulunduğundan, rejimlerde eş giydirilmiş kardeşler tarzında aynı kılık kıyafet zaten mevcut değildir.

Nitekim İngiltere'nin, Fransa'nın, Amerika'nın, İsviçre'nin ilh... demokrasi tiplerindeki özellikler Yugoslav nazariyecisinin kendi sosyalist cihanına tavsiye ettiği tarzda tenevvülüdür. Fakat gene de, hepsinin ana kaideleri eşittir: Muayyen hürriyetlere sahip ve çok partili olmak, muhtelif partilerle seçime girmek, çoğunluğu kazananların hükümete geçmesi kabilinden...

Halen dünya siyasetinin ehemmiyetli bir dönemeç noktasında bulunuyoruz. Yâr u ağyar yeni merhaleler kat etmek üzere, şöyle bir durup mevcutlarını sayıyor, imkânlarını tasarlıyor, tertipler alıyor, uzun bir yola devam için hazırlanıyor. Biz de bu aralık kendi kendimizi bir yoklasak; çeksek, çevirsek...

Sosyalistlerin "fazla benzeşmeyelim" gayreti, onların maşeriliği iftara varmalarından geliyor. Bizse, bilakis ferdiyetçiliği, "biz bize benzeriz" halinde mübalağa etmiş olabiliriz. Sosyalist dünyasındaki cereyanın tam aksine, kendi akranımıza benzemeye az çok heveslensek isabetli olur şu sıralarda... Yani Batı demokrasilerinin ana kaideleri Amerika'da, İsviçre'de, Fransa'da ve İngiltere'de nerelerse, hangi hürriyetlere –bunların hepsinde müştereken– riayet ediliyorsa biz de etsek... Partilerin, matbuatın hududu gene hepsinde müştereken nerede bitiyorsa oraya kadar müsaade etsek... Bin dereden bin su getirmeksizin bunları yapsak...

Batı dünyasındaki *benzeşmemek* gayretine karşılık, biz de de tam tersine bu *benzeşmek* gayreti yerinde olur.

Hani, eskiden bir dinin mensupları öbür dinin mensuplarının tam zıddını yaparlarmış. Hıristiyanlar eğleniyor diye bizimkiler pazarları çamaşır yıkarlardı, zünnar takmak haram kılınmıştı vesaire... Onun gibi birbirlerine benzememek gayreti güdenlere inat olsun diye biz de Batı demokrasilerine benzeyiversek...

Cumhuriyet, 13 Ağustos 1955

Korkmamak Hürriyeti

İktidara mensup büyük gazetelerden biri, muhalefet saflarında yer alan bir başmuharrire çatmış. Onu, memleketin terakkilerini görmemekle suçlandırıyor. Bense partilerden hiçbirinde değilim. Hangi taraf hayırlı iş yaparsa; gelecek devreler için inanılır vaatlerde bulunursa, güvenilir programlarla ortaya çıkarsa o tarafın kefesine gönlünü kaydıracak, reyini de ona göre kullanacak milyonla nüfusumuzdan ancak naçiz bir ferdim.

Bahsi geçen başmuharrir, son senelerde umumi efkârı ilgilendiren "muhalefetin geniş bir hürriyet arzusu" zaviyesinden iktidarı, epey şiddetli tenkit etmişti. İktidar partisinin gazetesi ise, onu bilhassa memleketimizin geçen yıl zarfında gelişip gelişmemesi noktasından cevaplandırıyor.

Ve ezcümle şunları sayıp döküyor:

1. Geçen yılın yalnız nisan ayında: Tunçbilek Santrali açıldı. Seylan Barajı hizmete girdi. Birecik Köprüsü Fırat üzerinden geçit verdi!

2. Ekim ayının başlangıcından kasım ayının başlan-

gıcına kadar Erzurum, Erzincan, Malatya, Elazığ şeker fabrikaları, yurtiçindeki metruk ovaların pancarlarını işlemeye başladı. Sarıyer Barajı açıldı.

Bu satırların ötesinde de gözlerim başka maddi icraatın methüsenasını aradı. Bulamayışımı, iktidar partisi nam ve hesabına tevazu saydım. Zira yalnız dün akşam, evimden gazeteye gelirken, kendi şehrimizin manzaraları içinde ne gayretler, ne himmetler seyrettim. Haydarpaşa liman tesisleri mi istersiniz? Fındıklı tesisleri mi? Bütün İstanbul'u ferahlatıp neslimize şeref verecek –kış ortasında bile hararetle devam eden– imar hareketini mi?

Dahası da var:

Ben şahsen, bir gazeteci olarak, 1956 içinde yurdumuzun doğusunda, batısında muhtelif vilayetleri gezdim, çeşitli tesisleri gördüm. Türkiye'miz (bazı tenkitler varitse bile) umumi bir kalkınma halindedir. Geçici olduklarına inanmak istediğim bugünün sıkıntıları da bu milli tesislerin neslimize yüklediği külfetlerle ilgilidir.

Şimdi de gelelim: Demokrasi ve hürriyet kaidelerinin tatbik edilip edilmediği konusuna...

İktidarın gazetesi, muhalif başmuharririne şöyle diyor:

— Bu zatın iddiasına göre: "Türkiye'de hürriyet yoktur; onun için işler ters gitmektedir." Bilakis Türkiye'de o kadar hürriyet vardır ki, o başmuharrir, sahte bilançoları kaleme alabilmektedir.

Buraya kadarı da iyi...

Lakin o ne? Satırlar arasına bir cümle sıkıştırmış:

"Bu gibi iddiaları ileri sürmek mesuliyeti muciptir."

Hani insan ağız tadıyla lezzetli bir yemek yerken dimağına ansızın bir kılçık batar...

Beyninde şimşekler çakar, gözleri sulanır, eli "ey-

vah!" jestiyle yanacığına gider... İşte son cümlenin tesiri öyle bir tesir...

Evet "hödürü meydan!"...[1] Sansür yok... Yaz yazabildiğini şayet gözünü budaktan esirgemiyorsan... Ama Türkçenin meşhur tabirindeki gibi: "Arap ardında"... Sert kanunlar Demokles'in kılıcına benzetilecek şekilde tepemizde asılı... Matbaalara şenlik!

Yoksa sırf hakikatleri görmek ve samimiyetle göstermek, halka iyimserlik aşılamak isteyen bir vatandaş sıfatıyla, 1956'da Türk vatanının kaydettiği ileri adımları kim ret ve inkâr edebilir? Gören göz ve görünen köy için kılavuza ne hacet?

Şehirlimiz de köylümüz de münevverimiz de ümmimiz de müspet çalışmaları görüyor, anlıyor...

Ancak anlamadığımız bir nokta şudur:

Bu hayırlı terakkiler "Arap ardında"sız da mümkün değil mi? Hatta velev bazıları yanlış, velev bazıları esassız fakat hiçbiri hapis ve para cezalarıyla neticelenmeyen tenkitler ortasında memleket dört başı mamur gelişmez mi?

İşte ana dava.

Zira akla gelmiyor değil:

Maddi terakkiler için Batı manasındaki demokrasi de şart değildir... Barajlar, fabrikalar, şehircilik her rejimde yapılabilir ve yapılmaktadır.

Türkiye'de eğer ideal olarak Batı demokrasisi seçildiyse, onun klasik esaslarını ana pınarlarından alıp Türk cemiyetine mal etsek... Kısacası, "insan hakları"na "korkmamak hürriyetleri"ne kayıtsız şartsız sadık kalsak...

1. Pehlivanların kullandığı bu tabirin aslı, tahkikime göre Balkan Slavlarının dillerinden Türkçeye geçmişmiş: "Hadi na meydan!" ki "Meydana yürü!" demektir. Bazı Türkler "hodri meydan" haline de sokmuşlardır. (Yazarın notu.)

Gerçi eskilerin tabirince yine de: "Ol başta emr ü ferman hazret-i men leh-ül-emrindedir."

İşte böyle efendim.

Tercüman, 7 Ocak 1957

Samet Ağaoğlu'nun Kitabı

Demokrat Parti'nin doruğundaki şahsiyetlerden Samet Ağaoğlu'nun hem hatip hem muharrir olduğunu bilmeyen var mıdır? Ancak bunca mesaisi sırasında sayın vekilin zaman ayırıp bir kitap –hem de üzerinde çok işlenmiş epey büyük bir kitap– yazabildiğine kim şaşsa yeridir.

Nebioğlu Yayınevi tarafından piyasaya çıkarılan eserin adı, *Babamın Arkadaşları*'dır.

Müellif bir nesil evvelki tanınmış simaların tablolarını keskin hatlarla, zarif üslupla, dokunaklı ve heyecan uyandırıcı menkıbelerle çizerken, her şeyden fazla babası Ahmet Ağaoğlu'nun –Azerbaycan'daki Karabağ'dan itibaren Malta sürgününe ve Serbest Fırka macerasına kadar– faaliyetini okuyucuya sunmuş oluyor. Aynı zamanda da Türkiye'ye Kafkasya'dan bir fikir mücadelesi uğrunda hicret etmiş, aramızda mevki kazanmış bir Azeri ailenin zaman zaman ikbal ile idbar arasındaki hayatını okuyucuya samimiyetle sunuyor.

Kitapta tasvirlerine rastlanan (ve rastlanmayan) zatların çoğunu ben de tanımıştım. Bunlar şahsiyetleri birbirine zıt insanlardı. Kimi milliyetçi, kimi ümmetçi, kimi dinsiz, kimi de hatta komünist, kimi faşist...

Ahmet Ağaoğlu'nun cevval zekâsıyla bunların düelloculuklarına sahne olmak, fikir ve sanat adamlarının

edepli, nükteli muhitlerine a verirdi. Toplantılar öğretici ve yükselticiydi. Fakat bütün dünyada olduğu gibi bizde de sonradan fikir ve kanaatler standartlaşmaya doğru gitmiş; Ahmet Ağaoğlu'nun, Haydar Rıfat'ın salonlarındaki fikir hürriyeti vahaları, ne yazık ortadan kalkmıştır.

Bir münevverin arkadaşları arasında ne kadar birbirine uymaz gibi görünen, fakat hakikatte –bir düşünce senfonisi kurmak için– zaruri olan unsurlar bulunması gerektiğini DP liderlerinden önemli bir zatın eserinden okumak, insana zevk ve ümit veriyor: Demokratik bir rejimin ideal halini alması için bu "TEZATLAR ORTASINDA AHENK vatanımız ölçüsünde de neden mümkün olmasın?" diye hasretle içini çekmekten insan kendini alamıyor.

Ahmet Ağaoğlu'nun son devresindeki faaliyetleri umumi efkâra dumanlı şekilde aksetmişti. Ahmet Bey merhum, Serbest Parti kapatıldıktan sonra Darülfünun'da hocalık etmekle beraber zevcesinin çeyizinden kalan kıymetli halıları satarak elde ettiği paralarla ortak olduğu *Akın* gazetesinde tenkitlere devam ediyormuş.

Bir gece Atatürk kendisini Dolmabahçe'ye davet edip evvela iltifatlarda bulunmuş. Sonra "hem Darülfünun'da hocalığın hem de muhalifliğin telif edip edilemeyeceğine dair" bir konuyu ortaya atmış. Sofradaki münakaşayı müteakip Atatürk nihayet kendi fikrini de açıklamış:

"... Hem Darülfünun'da hocalık hem muhaliflik olmaz." Ve ilave etmiş: "Söyle bakalım, sen bu gazeteyi çıkarmak için parayı nereden buldun?"

"Ne korkunç bir entrikanın döndüğünü anlayan" Ahmet Ağaoğlu, müfettiş gönderilip gazete hesaplarının incelenmesini isteyince ve bilhassa gazeteyi kapatmayacağını söyleyince Atatürk kendisine bağırmış:

"Demek kafa tutuyorsun? Hem sen unutma ki bir sığıntısın."

Samet Ağaoğlu, babasının Atatürk'e karşı kendini nasıl müdafaa ettiğini kitabında şu cümlelerle belirtiyor:

> ... Paşam! dedim, birçok adamlar bana bu sözü söylediler. Hepsine güldüm. Ama şimdi sizin ağzınızdan aynı şeyi işitmek beni ruhumun en derin noktasına kadar sarstı (...) Bir yandan bütün dünyanın Türk ırkından, Türk milletinden geldiği tezini ortaya atıyorsunuz, diğer taraftan hududumuzdan iki saat ötedeki halis Türk (...) bir yurttan gene halis bir Türk'e sığıntı diyebiliyorsunuz. Bu korkunç bir tezattır...

Bu sözleri söyler söylemez Ahmet Ağaoğlu ayağa kalkmış. Atatürk de ayağa kalkarak ve maksadının yanlış anlaşıldığını söyleyerek onun yüzünü gözünü öpmüş amma neticede hem *Akın* kapanmış hem de Darülfünun ıslahatı sırasında kürsüsü Ahmet Ağaoğlu'nun elinden alınmış.

Kitabın en çarpıcı aso hikâyesi budur galiba.

Bereket Samet Ağaoğlu, başka bir yerde (42. sahifede) ve başka bir münasebetle şu filozofane mütalaayı yürütüyor:

> Bazen sevaplar arasında öyle birisi olur ki bütün kusurları garip birer hatıradan ibaret bırakır ve o adam büyük sevabıyla asıl değişmez yerini kazanır.

Ahmet Ağaoğlu'nun yüksek seviyeli meclislerinde kaç temayülde kaç kişiydik? Hepimiz hele Atatürk konusunda elbet böyle bir hürmetkâr müsamahayla mücehhezdik ve hayatta kalanlarımız hâlâ öyleyiz.

Havadis, 30 Ocak 1958

Demokratik Müeyyideler

Günlük gazetelerdeki sütunlarımda defalarca belirttiğim şu fikri, *Yön* dergisinde de tekrarladıktan sonra asıl konuma girmek istiyorum.

Halkın haklarını kanunlarla ve devletin elindeki müeyyidelerle teminat altına almak iyidir ama kâfi değildir (diye yazmıştım). Bizzat halkın "zilyet" olabileceği demokratik müeyyideler vardır ki, kalabalıklara üstünlük sağlar. Sırf "devletin hakları ihkak etmesini" beklemek, elinde bir alacak senedi olup da mahkeme kapılarında karar, icra dairelerinde infaz istemeye benzer. Daha basit bir teşbihle vasinin iradesine tabi olmaya benzer. Kanuni haklar işte böyle, halkın iradesi dışında haklardır. Hatta günün birinde bir "tarafşor" rejim yahut düpedüz bir zalimler cuntası, bir faşizm gelip mevcut kanunları değiştirir yahut çiğner, bilemediniz ters yorumlar. Bu sebeplerle sırt kanuni müeyyideler halkın hakkını korumaya elvermez. Halk bizzat elinde bulunduracağı –elbet gene kanunlara uygun– müeyyidelerle vasisiz insan gibi reşit insan gibi hareket edebilmelidir. Grev hakkı, bu neviden demokratik bir müeyyidedir. Sendikalar ve cemiyetler kurup geniş ölçüde yürüyüşler, gösteriler yapmak, mitingler tertiplemek de demokratik müeyyideler arasındadır. Bizde halen bir sendikacılık gelişmesi varsa da, cemiyetler henüz gereği gibi ve ileri memleketlerdeki nispette türeyip üremiyor. Kendi mizaç ve meşrebinize, eğilim ve ihtiyacınıza göre cemiyetler kurunuz. Mevcutlara giriniz. Öyle ki bir karakuşvari idare kanuni müeyyideleri kötürümleştirse bile demokratik müeyyideleri yok etmekten âciz kalsın. Gövdeyi biçerse bile kök yaşasın. Bu suretle de demokrasi öldürülmesin. Fırtınadan sonra güneşin ilk açışında kökten memleketin her yönünde yeni yeni filizler sürsün.

Günlük gazetelerdeki sütunlarında işte, "Cemiyetler Kurunuz!" diye demokratik müeyyidelerin çoğalıp kuvvetlenmesi üzerine bu şekilde dikkati çekmiştim.

Halen kurulan ve daha da kurulacak olan sendika ve cemiyetlerin hem nizamında hem de geniş ölçüde –tıpkı vücuttaki en ince damarlar kadar yaygın– olması için, üstelik halkın hakiki menfaatlerine uygun düşmeleri için ne yapmalı?

Sendikaları ele alalım. Bunların idareci kadroları büyük bir çoğunlukla halen ve fiilen istihsal başındaki kimselerden kurulmazsa ileride sendikalar Amerika'daki adaşlarının hastalığına uğrar: Romanlardan ciddi neşriyata kadar birçok yerlerde okuyup duruyoruz ki, Amerikanvari sendikaların birçoğu, fiilen işçilik edenlerin güdümünde değildir. Siyasetin başında nasıl "politika esnafı" varsa, üyeleri on milyonları aşan bu işçi teşekküllerinin başına da "sendikacı eşrafı" geçip oturmuştur. Bazı hallerde bunlar hatta gangster evsafı bile gösteren milyonerlerdir. Gerçi işverenlere karşı sert davranışlarda kusur etmiyorlar; fakat gangster tipinin patron kasalarına karşı davranışı nazik değildir zaten!

Kedinin bacağını ilk geceden ayırırcasına Türkiye'de tedbiri daha başlangıçta almalı. Sendikacının esnaflaşmamasına, dolayısıyla da ileride gangsterliğe doğru soysuzlaşmamasına karşı hassas davranmalı. Bunun için de çare, istihsalden kopmamış insanları çoğunluk halinde işçi teşkilatının başında bulundurmaktır. Bunlar kütleler içinde bir köklülük sağladıktan başka, hakiki ihtiyaçları daha da aksettireceklerdir. Bilhassa, yukarıda bahsettiğimiz şekilde bir zalimin yahut bir faşist cuntanın zuhuru halinde demokratik müeyyide milli hayattan kanuni müeyyide ile birliği sökülüp atılamayacaktır.

Bu, elbette, işçi teşkilatı içindeki mütehassıs elemanların, bilgin ve aydınların kendilerini sırf sendikacılık, ce-

miyetçilik, particilik, teşkilatçılık, neşriyatçılık kollarına hasretmemesi anlamına gelmez. Sendika misaline dönelim: Hukuk işidir, hesap işidir, dünyanın her yerindeki meslek gelişmelerini inceleyip kıyaslamak işidir, nazariye işidir, öğretim işidir, hatiplik ve teşkilatçılık işidir. Bu sebeple sendikalarda seçkin elemanlar lazımdır. Ta ki işverenlerin temsilcileriyle karşılaşınca hiç değilse bir bilgi ve cerbeze dengesi kurulsun. O sebeple, her sendikacıya, "Esnaflığa kaymaman için haydi istihsal başına!" denemez. Ancak, sendikaların başındakiler mahdut bir ölçü, bir nispet dahilinde aydınlardan mürekkep olmalı. Nasıl aydın? Hani üniversite profesörlerinden hangi eserleri yazdığı soruluyor ya; onun gibi kendilerinden hesap kitap sorulan aydınlar. İşçi teşkilatında da nazari yahut amelî eserleri yıldan yıla biriken ve kişilik –karakterleri gibi– [bakımından] gene kontrole tabi tutulan aydınlar...

İşçi teşkilatının başında gene de nispet, "fiilen istihalde bulunanlardan yana" ağır basmalı.

Bu çeşit işçi teşekkülleri hem sağlam kurulmuş hem itibarlı olacaktır. Gazeteler yazıyorlar: Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, Morrison'un malum müdafaasını yapıp sendikaların itibarını zedeleyince, pişmiş aşa su karışmış. Bazı işyerleri işçiye zam yapacakken sendika temsilcilerini kapı dışarı etmişler: "Sizlere kırk para veremeyiz. Zira sizler hepiniz blöfçü insanlarsınız," demişler.

Blöfçü olmadığını görmek için demokratik müeyyidelere, memleket ölçüsünde, bütün meslekler ölçüsünde ve bilhassa nizamında "zilyet" olmak; çalışanların itibarını evvela bizzat çalışanlara, sonra işverenlere, devlet teşkilatına tanıtmak lazımdır.

Türk halkının demokratik müeyyidelerle hakkını usulünce koruması için ise, bu hakkı resmî ve gayriresmi vasilere gözü kapalı havale etmeyip bizzat ele alması (milyonlarla ellere alması) şarttır.

Hakların alınması ve korunması ne resmî makamların mürüvvetine kalmalıdır ne de soysuzlaşmaları mümkün olan profesyonellere. Geniş ölçüde (ve kanunlara uygun şekilde) kurulacak kimi siyasi, kimi mesleki, kimi kültürel kimi (ilh) türlü tenevvüdeki cemiyetlere dayanmalıdır haklar.

Bu haklar, bu halktan sökülemeyeceği için zahiren sökülse de, halkın bağrında yaşamakta devam edeceği için, tam demokratik müeyyidedir.

Yön, Sayı 39, 12 Eylül 1962

Irk Ayrımı

Bu satırları yazmakla Türk ırkına gönül bağlayanların gönlünü kırmak istemiyorum.

Kendini yüksek görmek iyidir; kendini beğenmişlik fenadır. Kendini yüksek görmek, kendine hürmet etmekle at başıdır. Bunu tevazuun zıddı bile saymamalı. Kendine güven saymalı. Ama kendini beğenmişlik, burnu Kafdağı'nda olmak manasınadır. Tevazuun zıddı olan odur. Azamet, kibir, gurur ifade eder.

Milliyet bahsinde de aynı ölçüler mevcut olmak gerekir. Türk milletini, Türk ırkını yüksek görürüz. Çünkü maazallah bunun aksine bir telakkiyi tasavvur ediniz. Lakin öbür ırklarını aleyhine bir ırkçılığa gidilirse işte o fena.

Hele münasebette bulunduğumuz kavimlerin, milletlerin, azınlıkların aleyhine gidilirse büsbütün fena. Gömlek gömlek yaklaştıkça fena üstü fena oluyor. Bir Türk'e, "Senin kanına Arnavut yahut Laz yahut Gürcü kanı karışmış. Sen tam bizden değilsin. Seni ikinci sınıf bir insan sayarız!" demek katmerli fena.

Bu vaziyetteki bir adam kendini halis Türk haline getirmek için ne yapsın? Geriye mi dönsün? Tekrar rüşeym haline gelmek için ıspanak mı olsun? Irkçılarca yüzde yüz Türk sayılan bir kadınla bir erkek tarafından yenilsin, dünyaya yeniden mi gelsin? Yeis uyandırıcı bir durum.

Vatandaşlar arasında kaç kişiden kaçını vatan ve millete karşı gönlü kırık hale sokar bu davranış... Koyu milliyetçilik derken milletin temeli sarsılır.

Koca Türk ırkı Çin sınırlarından kalkmış, fütuhat yapa yapa, devlet kura kura, hız ala ala, ta Bizans sınırlarına girmiş. Ta Viyana kapılarına dayanmış. Gidiniz, Orta Asya'daki kuzenlerimizin Kırgızların, Kıpçakların yüzlerine bakınız. Onlarla bir ırki benzerliğimiz kalmış mıdır? Geçenlerde Asya'nın uzak bölgelerinden Türk asıllı yeni vatandaşlar geldi. Köşe başından döner dönmez Anadolu Türkleri ile aralarındaki fark belli oluyor. Milliyet ismi bakımından onlar da Türk, biz de! Ama tipler başka. Türkiye dışı Türklerin çoğu ile Türkçelerimiz de başka. İtalyanca ile İspanyolca kadar farklı diller konuşuyoruz. Birimizin dediğini ve yaptığını öbürü anlamaz. Ancak Osmanlılık dolayısıyla beraber yaşadığımız Türklerle, bir de Azerilerle yakın akrabalığımız olduğunu ben bunca seyahatlerim arasında tespit ettim.

Fakat bizi bilhassa ilgilendiren ta uzaktaki ırktaşlardan ziyade, kültürümüz, tesirimiz, ailemiz, devletimiz içine alıp hemhal olduğumuz Türkleşmiş Türklerdir. Birincilere, yani uzaktakilere çok çok selamlar, sevgiler, iyilik temennileri. Lakin asıl iş ikincilerdedir. Ve asıl başarı ikincileri ileriki asır boyunca çoğaltabilmekte, samimi Türk kılabilmektedir.

Kudretli bir millet başkalarını hazmeder. Çinliler, Araplar, Anglo Amerikanlar, Latinler, Slavlar bu yolda iken bizlerin kimseyi temsil edemeyişimiz; hatta içimize

Osmanlı tarihi boyunca aldıklarınızı bile hazmedemeyişimiz zavallılık olur.

Irk tefriki yapan Hitlerciler tarihe ne çirkin hatıra bıraktılar. Halen de zencilere eziyet eden ırkçı Güney Amerikalılar ve Güney Afrika beyazları nasıl bir tiksinti veriyor. Muamelelerini insanlık sağduyusu barbarlık sayıyor.

Irkımızı yüksek, pek yüksek tutarız ama... aması var.

Hesap ediniz, kitap ediniz; boşa koyar doldururuz, doluya koyar aldırırız.

Irkçılığı coşkun milli hislerle kutsal sayan gençlerin hislerini de anlamıyor değiliz gerçi... Gelgelelim tatbikat ciheti var... Tatbikat işte böyle manzaralar arz ediyor.

Ve daha önceleri, Ziya Gökalp'ler, Atatürk'ler, ince eleyip sık dokuyarak ırk ve milliyet meselelerini tasnif etmişlerdir.

"İzindeyiz" diyenler, doğru yolda doğru izde olmalı.

Zafer, 21 Kasım 1962

Püf Noktası 141'ler...

Büyük bankalarımızdan birinin umum müdürlüğünü yapmış, halen de iktisat ve maliye alanında yüksek vazife ve rolleri olan bir eski arkadaşım *Yön* dergisinin sadık okuyucusu olduğunu söyledi. İlericilerin ortaya attığı pek çok fikirlere taraftarmış. Lakin içine girdiğimiz şu "sermaye biriktirimi" devrinde "sosyal adalet"in hangi mihanikiyet ve imkânlarla sağlanabileceğinin izah edilmediği dikkate çarpıyormuş.

Kendince düşünüyor ki:

"Belki de devletçilik müesseselerinin başına, çok geniş görüşlü ve iki tarafı koruyucu idareciler yerleştirmek sayesinde bu tezat bağdaştırılır."

Hakikaten de, kebabın pişip şişin yanmaması için ne yapmalı? Sosyal reformların ileri memleketlerde bile maliyetleri, fiyatları, kâr ve zararları iyice etkilediği bilinirken bizde nasıl hem büyük yatırımlar, hem sosyal adalet sağlanacak?

Bunun için insaf sahibi müdürlere ve idare heyetlerine tek ümidi bağlamak, "sütüne havale" bir teslimiyet olur. Bu "tevkil", emekçilerin bir nevi vesayet altına girmesi manasına gelir. Bir hakka bel bağlamayacak, lütuf ve mürüvvet bekleyip durduracaklardır. Reva değil.

Esasen devlet planlaması izah ve propagandalarında boyuna öne sürülen, bilhassa yatırımlardır ve yatırımların nemalanmasıdır. Sosyal adaletin milli ölçüde hakkıyla doğması, her iki sektördeki yatırımların kökleşip meyve vermelerine bağlı sayılıyor. Çoklarınca sosyal adalet şimdilik tecili gereken küsurat nevindendir. Hatır almaca kabilinden nutuklarda ara sıra lafı geçiyor, kâfi açık tarifi yapılmıyor.

Özel sektörde de kasalar dolup taşacak, acaba ondan sonra mı, arkadan gelen istim kabilinden, sosyal adalet gündeme alınacaktır.

Banka umum müdürü arkadaşımın devletçi müesseseler için sağlık verdiği "geniş görüşlü ve iki taraf koruyucu" idare heyetleri, doymuş ve hazım safhasına girmiş kapitalist müesseselerde gerçi kurulabilir. Batı'da örnekleri var. Fakat ilk biriktirimini delikanlı hırs ve iştihasıyla, katmerli kâr ve ihtikarlarla tahakkuka çalışan az gelişmiş bir memlekette –genel kural halinde– işverenden sosyal adalet mürüvveti ummak yerinde midir? Değildir.

Öyleyse aynı soruya tekrar dönüyoruz:

Asrımızın zaruri kıldığı, toplumumuzun ihtiyaç duyduğu, rejimimizin yasakladığı hâkim sınıflarımızın bile –velev yarım ağızla– nazariyesini onayladığı sosyal

adalet hangi mihanikiyetle ne ölçüde tatbik zemini bulacaktır?

Son söylenecek lafı en başta söyleyip izahını arkaya bırakayım:

Ceza Kanunu'ndaki 141. ve mabadı maddeleri kaldırmak suretiyle bu sosyal adaletin mihanikiyetini kurmak mümkün olacaktır. Zaten 141'ler kalksın mı kalkmasın mı tartışması günün konuları arasındadır. Rejimi her türlü tehlikelere karşı koruyacak maddeler Türk Ceza Kanunu'nda bol bol mevcutken bu faşist ruhlu 141'giller güya komünizme karşı ikinci bir supap diye vazedildi. Ancak içinde komünizm tabiri geçmediğinden tatbikatta bu maddeler Yassıada soruşturmalarının ilk safhalarında DP'lileri bile hedef tutmuştur. Fakat uygulamak mümkün olmamıştır. Son derece elastiki olan 141'giller halen sosyal adaleti de tehdit edip durmaktadır. Şöyle ki:

Türkiye'nin kalkınma hamlesi devresinde sosyal adaletin tenasüple gelişmesi, emekçilerin mesleki, siyasi cihazlar kurmasına bağlıdır. Bu cihatlar memleketin her yerinde günü gününe bir kontrol vazifesi görecektir. Emekçilerin karşılaştıkları zorlukları yansıtacaklardır. Umum müdür arkadaşımın bahsettiği "geniş görüşlü ve iki tarafı koruyucu idareciler"in faaliyet göstermeleri için bile emekçilerin tam hürriyetle diledikleri cihazları kurabilmeleri şarttır. Halbuki 141'giller, emekçilerin "hak isteyen taraf" olarak teşekkülüne engeldir.

Örnekler vereyim.

* Falanca özel sektör kollarının şu bu müesseselerinde mütemadiyen bedava çırak kullanılıyor. Aileler evlatlarını meslek öğrenir ümidiyle yerleştirmişken çocuklara süpürge süpürtülüp ibrik taşıttırılıyor. Ancak birkaç ay sonra aile meseleyi anlayıp oğlunu geri alıyor. Yeni kapıla-

nan çıraklar da aynı akıbetle karşılaştığından bahis konusu müesseseler yıllar boyu bedava adam çalıştırmış oluyor.

Bu işi kurcalayanlara, çırak istismarcıları basarlar komünist damgasını: 141'gillere girebilir derneğiniz, partiniz, derginiz.

* Bazı devletçi müesseselere sırf komisyon almak maksadıyla pahalı ve lüzumsuz aletler satın aldırılmıştır. Bu arada güya işçi çocuklarının istifade edecekleri ultraviyole aletleri vardır. Hiçbiri bir gün dahi fayda sağlayamamıştır. İşleticileri bile yoktur. Esasen bu gibi aletler güneşsiz Kuzey iklimlerine göredir. Bizim Güney iklimimizde zengin çocukları için bile aletler lazım değildir. Ona karşılık şu şu şu en basit ve bedava ihtiyaçları sağlanmıyor.

Bu işi kurcalayanlara komisyoncular komünist damgasını basar: 141.

Bunlar sırf benim gazetecilik mesleğini yaparken dikkatimi tesadüfen çekmiş aksaklıklardır. Sosyal adaletin fire verişleridir. Emekçi sınıfının teşkilatı uğraşsa her bölgede ve her işkolunda binlercesini keşfedip tashihi yoluna gider, sosyal adaletin önündeki engelleri temizler.

Son olarak bir şahsi müşahedemi daha işçi teşekküllerinin ağırdan yazıyorum:

* Filanca ve falanca devletçilik müesseselerinin işçi çocuklarına mahsus kreşleri kurulmuştur. Fakat buralarda müdürün iltimaslısı yüksek memur ve kafadarların evlatları barındırılmaktadır.

Bu gibi mücadeleleri açmak için emekçi gruplarını harekete getirenler, menfaatleri baltalananlarca hep komünistlikle damgalanabilirler. Gürültü, patırtı, demagoji... 141'e doğru sevk... Karakolda, adliyede, belki de tevkifhanede aylarca müddet ayıkla pirincin taşını. Bir daha mı? Tövbeler olsun böyle işlerle uğraşmak...

Sosyal adaletin doğup ilerlemesine engel 141'gilleri

kanunlarımızdan temizlemek, Türk toplumunun ilerlemesi için başlıca şarttır.

Püf noktası budur.

141'gillerin yaşadığı yerde sosyal adalet gelişemez. Doğamaz bile...

141'ler kalkarsa, sosyal adaletten fire eksilir: Umum müdür arkadaşımın suali kısmen cevaplanır. İlk devre ıslahatı için fon kendiliğinden doğar.

141'giller Demokles'in kılıcı gibi tepede asılı dururken kalkınma ve sosyal adalet el ele yürüyemez.

Yön, Sayı 49, 21 Kasım 1962

Faydasız Şiddet

Rahmetli Adnan Menderes'le aşağıdaki hasbıhalimi türlü sebeplerden ötürü daima tekrarlarım. Meşhur 6/7 Eylül faciasından az sonraydı. *Cumhuriyet* gazetesinin fıkra yazarıydım. İstanbul'da Divan Oteli'nin alt salonunda kıymetli meslektaşım Refi Cevat Ulunay'ın da bulunduğu bir grupta, eski başbakana sormuştum:

"Tanklar, makineli tüfekler Beyoğlu'nun ta ortasına kadar gelmişken nasıl oldu da yıkıcı ve akıcıların hareketlerine mâni olunmadı?"

Menderes cevap verdi:

"O bahsettiğiniz silahlar düşmana karşı kullanılır. Tanklar Beyoğlu binalarını topa tutamazdı. Makineli tüfekler kalabalıklar üzerine ateş edemezdi. Mehabetli görünüşleriyle ya müessir olur ya olamazlar. Maalesef olamadılar."

19. asır tarihimizden de bir hatıra:

İngiliz donanması Çanakkale'den girdiği zaman, pa-

yitahtta büyük bir telaş uyanmıştı. Osmanlı Devleti o sıralarda Napolyon Bonapart'la anlaşmış bulunuyordu. Fransız imparatorunun İstanbul'a gönderdiği büyükelçi (sonraki hariciye nazırı ve mareşal) Kont Horace Sebastini, III. Selim'e demiş ki:

"Türk çoğunluğu ile çevrili karalar ortasında bu deniz kuvvetleri ne yapar? Olsa olsa top atıp şehrin bazı yerlerinde yangın çıkarır. Yangınlar her zaman zaten şehri kavurup duruyor. Olsa olsa ilaveten birkaç yüz adam öldürürler. Her yıl binlerce Türk zaten şehit düşüyor. Onun için metin davranmalı. Bu baskıya göğüs germeli."

Sebastian doğru bir tavsiyede bulunmuş oldu. İngiliz donanmasının topları Türkleri yıldıramadı. Şiddet sökmedi.

Dahası da var:

Şu Cezayir misali... Fransa burasını kendi vilayeti sayıyordu... Dokuz yıl evvel bir Türk gazeteciler heyeti ile o memleketi ziyaret edişimizde hiçbir Fransız burasını müstemleke yerine bile koymayıp öz anavatanının bölünmez parçası sanıyordu. Müslüman vatanperverleri, hainler diye hapse atıyorlar, kurşuna diziyorlardı. Lakin hiçbir baskı kâfi gelmedi. Üsler elvermedi. Kışlalar, hava-alanları elvermedi. İhtiyatlarla takviye edilen vapur vapur, Kuzey Afrika limanlarına çıkarılan yüz binlerce askeri ve en modern silahları alan Fransız orduları âciz kaldı. Ümrana kavuşturduğu eski çorak topraklardaki çiftliklerine ve bağlarına, bahçelerine dört elle can havliyle sarılan denizaşırı Fransızlarının gizli ordu kurmaları, suikastlara başvurmaları göz korkutmadı. Her gün yüzlerce vatanperverin can verişi geride kalan gazilerin azmini kıramadı.

Nihayet Fransa gibi büyük bir devletin orduları ve çeteleri Cezayir Müslüman halkının metaneti, imanı, fedakârlığı karşısında mağlup oldu.

Radyoları dinlediniz mi?

Bugün müstakil Cezayir, Fransa'yla eşit haklarla aynı masa başına geçmiş, devlet devlete iktisat, ümran işlerini görüşüyor.

Bu haberin tafsilatına kulak verirken, masallardaki efsunlu gömlekler aklıma geldi. Bu efsaneye adeta inanasım geldi. Demek silah işlemeyen acayip durumlar, silah işlemeyen sihirli varlıklar da mevcutmuş.

Kalabalıklar hatalı, suçlu bile olsa, kendi milletinin askeri ona karşı Menderes'in dediği gibi tankını, makineli tüfeğini kullanamıyor. Hatta isyan, ihtilal tehlikesine rağmen 27 Mayıs 1960'tan önceki sıkıyönetimli günlerde Türk askeri Türk halkını vurmadı. Bir düşman dahi, donanmasıyla limana dayansa soğukkanlı halkın karşısında 19. asır anlayış seviyesine rağmen er geç çekilip gidiyor... Hele Cezayir misali daha ibret verici: Fransa'nın tarihî, coğrafi, milli ve askerî şartları o derece elverişli iken "istemeyiz!" diyen Müslüman Afrikalıları silah pes ettirememiştir. Şunu demek isterim:

20. asırda insanları ancak uysallıkla, ancak inandırarak, ancak adam yerine koyarak, ancak tam hak ve hukukla karşısına alarak, bunda da samimi olarak arzu edilen yola getirmenin imkânı kalmıştır.

"Böh" dersin, ya korkmazsa? Numunelik öldürürsün. Ya geri kalanlar yılmazsa?

Modern devirlerin başladığından beri "kafasına vura vura" geniş kütlelere bir şey yaptırma ihtimali kaybolmuştur.

İnsana insan muamelesi. Pedagoji bunu amirdir... Psikoloji bunu amirdir... Sosyoloji bunu amirdir...

İç ve dış siyasette her devlet için temel budur: Azdırmayacaksın; gene de azarsa basiretle, uysallıkla yatıştıracaksın.

Hele demokrasi yolundaki devletler için, "Hürriyet

rejimindeyiz," diye övünenler için, hot zotçuluk tam çıkmazdır.

Zafer, 8 Aralık 1962

Hangi Atatürkçülük?

Atatürkçülüğü uygulamak istiyorlar. Ama hangi Atatürkçülüğü? İşte püf noktası.

İlk önce şunu ortaya koyalım ki, Mustafa Kemal türlü merhalelerden geçmiştir. İdeallerinin son durağına vardıktan sonra mı fani dünyaya gözlerini yummuştur?

Hayır. Atatürk bütün arzularını yerine getiremeden ebediyete kavuştu. Onun gayesi Türkiye'yi ileri memleketlerle at başı bir hizaya sokmaktı. Politikada Batı demokrasisini hedef tuttuğunun ispatı, birkaç sefer muhalif partilerin kurulmasını tecrübe edişi idi. Bunda muvaffak olunamadı. Memleket, "nefsi nefisinde bir aydınlar önderliği vehmeden" CHP'nin tekelinde kaldı. Bu safhada 10 Kasım 1938'de ulaşılmıştı. Son menzile varamadık.

Şimdi "CHP'nin liderlik etmeyeceği bir koalisyon tasavvur edilemez," deniyor. "Atatürkçü aydınların memlekete rehberlik etmesini" isteyenler de aynı inhisarı; tek parti tutturağını başka bir ifadeyle tekrarlamış oluyorlar. 1946-1960 arasında CHP'nin ve İnönü'nün davranışı dahi hakikatte "yalnız biz idare edebiliriz" sabitfikrinin vahim krizler geçirmesinden gayrı bir şey değildir.

Bu, Atatürkçülüğün istihale ettiği merhalelerden ancak birine dört elle sarılıp Atatürk'ü gayesinin topyekûnu ile görmemek hastalığıdır. Yahut görmemezlikten gelmek kurnazlığıdır ki bu daha doğru.

Nitekim buna benzer bir kurnazlığı başkaları da yaptılar ve yapıyorlar. Mesela bazı sarıklar zatlar ortasın-

da kalpaklı Mustafa Kemal, ellerini açmış dua etmekte. Bu tarihî fotoğraf çoğaltılmış, çerçevelenmiş piyasada bol bol satılıyor. Şu dükkâna, beriki yazıhaneye asılıyor. Ancak laiklik mücadelesi şampiyonu Mustafa Kemal'i temsili edecek tablo elbet bu değildir. Atatürk, politik imkânlar ararken Birinci Umumi Harp'ten sonra hünkâr yaverliği de etti. Galip devletlerin subaylarının nabızlarını da yokladı. Fakat son durak bu nevi hareketleri değildi. Bunlar istasyonlardı. Tren son durağa 1938'de de varmamıştı. Sarıklı zatlar arasında dua ediş ara istasyonuydu. CHP'yi tek parti olarak alet diye kullanış ara istasyon. Tayin edilmiş mebuslar usulüyle Türk halkını idare ederken de son durağa varılmamıştı.

Son durak büyük demokrasilerdeki gibi çoğunluğa dayanan serbest seçim sistemidir. Varmak istediğimiz hedef Batı usulleriydi. Kendilerine Atatürkçü diyenler bizi Batı demokrasisinden uzaklaştırdıkları yahut uzak tuttukları nispette Atatürkçülüğe ihanet ederler. Onlar bu milleti ara istasyonda zincirlemeyeceklerdir.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım!

Hangi gafil? Hangi şaşkın? Hangi zalim?

Bir memleketin halkına zincir vuranlar yalnız ecnebi istilacılar, müstemlekeciler, renk renk, boy boy, gizli aşikâr emperyalistler değildir. Bir millete yerli çılgınlar, gafiller, şaşkınlar, zalimler de zincir vurmaya kalkabilir. Tarih nice misallerle doludur. Hepsinin ayrı bahanesi var: kimi Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmiştir, kimi İsa'nın vekili olduğunu iddia etmiştir. Sultan Hamit, "*zıllullah fil-âlem*" idi. Bu azınlıktaki sayınların da iddiası: Atatürkçüdürler! Sırf o gerekçeyle halk çoğunluğunun ensesinde boza pişirecektirler. Afrika'da bile çoğunluk demokrasisine gidilirken...

Sarıklı zatlar arasında ellerini açmış, kalpaklı Mustafa Kemal'i siyasi hayatının ancak bir merhalesiyle tasvir ve tasavvur edenler nasıl onun hakiki manevi çehresini duvara asmıyorlarsa kendi güdümlerini Atatürkçülüğün özü olarak Türk milletine (alternatifli-alternatifsiz!) zorla kabul ettirmek isteyenler de aynen öyle Atatürk'ün hakiki gayesinden uzak kalıyorlar.

Hakiki gaye: Batı tipi, merkezli, sağ kanatlı, sol kanatlı bir demokrasidir. Çoğunluk sistemine dayanan, içtimai sınıfları temsil eden, insan haklarına riayetkâr, çok partili demokrasi. Çünkü Atatürk'ün hedefi Garplılaşmaktı. Batı'nın da özelliği budur.

Zafer, 15 Aralık 1962

Lastik Tekerlek Yasağı!

Sultan Hamid'e "iyi padişahtır" diyenlere inanır mısınız? Nasıl inanmalı ki, insanlık teknikte süratle ileri fırlamanın sıçrama tahtasına 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında ayak basmışken bu cennetmekân, Osmanlı padişahıydı. Milli mukaddereta hâkim bulunduğu 32 yıl zarfında nice yeniliklere memleketin kapılarını kapamıştı. Muhafazakârların "gâvur'u taklit etmemek gâvura benzemek" zihniyetinde uygun bir ortam bulduğu için faydalı birçok yenilikler memlekete girip ihtiyaçları tatmin etmemiştir. Sultan Hamid'in istibdadı ve hafiyeleri bol bol tenkit edildi. Lakin asıl püf nokta buydu: Eloğlu birbirinin keşif ve icatlarından faydalanıp ilerlerken biz duralamış yerimizde saymışızdır. Duralamak da gerilemek hükmüne geçmiştir.

Misaller alalım.

1889 yılında Paris sergisinde mühendis Serpollet epey pratik fakat buharla işleyen bir otomobil teşhir etmişti. Ertesi yıl Alman mühendisi Daimler petrolle işleyen hafif bir motor icat etti ki bu sanayide büyük bir inkılap vücuda getirdi. O tarihten itibaren, hele Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908'e kadar otomobilcilik çok ilerlemişken bu atsız arabaların memlekete girmesine padişah izin vermemiştir. Diğer terakkilerde de kaç yüz yıl geri tutulduk. Dahası da var: Eski hariciye vekili ve *Akşam* gazetesinin başmuharriri Necmettin Sadak anlatırdı. Benden başka dinleyenler ve hatırlayanlar vardır. Babası Sadık Bey kendisine bir bisiklet almış fakat "şeytan arabasıdır" diye Konya'da galeyan olmuş; bindirmemişler.

Gericiliği ile millet arasında sembol sayılmış Sultan Hamid, kendisine bomba atılan atlı arabanın tekerlekleri lastikli diye lastik tekerlekli arabayı yasak etmişti.

Papaza kızıp oruç bozmak, pire için yorgan yakmak işte budur.

Halen muhafazakârlık yeniden teşekkül ediyor. Aman eski biçimde soysuzlaşmasın. Gericilik karabulut misali ufku kaplamasın. Bu dileklerimizin tahakkuku için acaba ellerimizi açıp rahmet-i rahmandan niyaz mı edelim? Yoksa kendi kollarımızı kendi gayretimize güvenerek ilerici aydınlar ve sağduyulu her sınıf ve tabaka halk sıvanalım mı? Gayri meseledir. Her halde asrın gerektirdiği terakkilerin önlenmesi önlenmelidir. Hele şükür teknik sahasında önlenemiyor yenilikler artık. İçtimai, siyasi sahalarda da önlenememelidir.

Lastik tekerleği, "Aman sinsi sinsi ilerler; aman akla gelmedik bir fişek atar!" diye vesveseye kurban eylememeli!

Köy Enstitüleri hakkında makaleler yazılıyor. İçinde kızıl elemanları barınmış imiş. İhtimaldir ama dünyanın bütün harbiyelerinden, bahriyelerinden, tıbbıyelerinden, mülkiyelerinden ve hukuk fakültelerinden ne olumlu ne olumsuz kişiler çıkmıştır. Pire için yorgan yakılmış mıdır? Papaza kızıp oruç bozulmuş mudur?

Biz bu sütunda doğruya doğru, eğriye eğri, geriye geri, ileriye ileri diyoruz.

Türk köyünde rehberlik edecek münevver bir kadro bugün [elzem] olduğundan Köy Enstitüleri'ni (başka bir isimle) milli ihtiyaçlara göre diriltmeli. Herhalde "köyü aydınlatacak bir teşkilat" lazım!

... Lastik tekerleği yasak etmek üslubunda diretemeyiz.

Zafer, 29 Aralık 1962

"Yık!" Borusu

Cumhuriyet gazetesinde İlhan Selçuk sosyalistvari yazılar yazıyor.

Akşam gazetesinde bir sosyalist hava esmektedir. Aziz Nesin, Türk-İş'in davranışlarını emekçileri aldatmaca sayıyor. Çetin Altan mütareke devresinde Amerikan mandası isteyenlere karşı Atatürk'ün nasıl mukavemet ettiğini hikâye ediyor. Şimdi de gençliğin o yoldan yürümesini salık veriyor.

Buna benzer yayınlar sağcı (bu tabiri beğenmezlerse "muhafazakâr" yahut "gelenekçi" diyelim) basında tepkiler uyandırmaktadır.

Orhan Seyfi üstat, Selçuk ile Altan'ı "iki yoldaş!" diye kızıllaştırıyor. Çünkü bunlar milli emniyet teşkilatımızın Amerikan yönetiminde bulunduğunu aynı günde iddia

etmiş, şiddetli hücumlarda bulunmuşlardır. –Fikir ve telkinlerini bazen beğendiğim, bazen yadırgadığım– Tekin Erer ise daha şiddetli davranıyor, "Ey Türk gençliği, uyan!" diyor ve arkasını özetle şöyle getiriyor: "Hiçbir devrede komünist tehlikesine bu derece maruz kalmamıştık. Türk gençliğinin sesini nasıl kaybettiğine şaşıyorum. Gençler! Siz ki *Tan* gazetesinde bugünkü derecede komünizm neşriyatı yapılmadığı halde dünyayı Sertellerin başlarına yıkmıştınız. Damarlarındaki cengâver ve asil kandan kudret alan ve komünistlere, 'Dur!' demesini bilecek idealistler arıyorum. Neredesiniz? Zehir kusan rotatiflerin karşısında bozkurtların torunlarını arıyorum."

Vaktiyle Hüseyin Cahit Yalçın tek parti yayınlarından seslenmişti: "Kalkın Ey Ehl-i Vatan!" başlığıyla bir makale yazmıştı. Bu parola üzerine *Tan* matbaası balyozlarla, kazmalarla yıkılmıştı. Rotatif ve dizgi makineleri tahrip edilmişti. Sonra bir gün feleğin muzipliğiyle sahaflardan bir arkadaş satın aldığı kitabın içinde bir mektup bularak âleme gösterdi. CHP teşkilatının önemli bir simasına "tekmil" haberi veriyor mektupta: "Kararımız gereğince *Tan* matbaasına şu şu şekillerde taarruz tertipledik beyefendi!" anlamına.

Gazetelere, parti merkezlerine, parti kongrelerine karşı bir tertip, bir teşvik, bir tahrip olmasını evvel ahir istemedik, istemeyiz. Üstelik bugünkü devir *Tan* hadisesinin devri de değildir. 1946 ile 1965 arasında şartlar çok çok değişti; tek parti nizamından çok partili nizama, anayasa garantisine terfi ettik. Fikre karşı fikirle karşı konulmazsa mağlubiyeti peşin peşin kabullenmeli.

İlericilik gibi muhafazakârlık da toplum içinde muazzam rol sahibidir. İlericilik motor ise, muhafazakârlık dümendir. Muhafazakâr partiler, muhafazakâr cereyanlar, muhafazakâr şahsiyetler her büyük demokraside ilericilerin, solcuların, müfrit solcuların, komünistlerin kar-

şısında vardır. Bu bir denge, bu bir hassas terazi zaruretidir. Bu bir tahterevallidir. Şayet kefelerden birinin ağırlığını giderirseniz öbürü baskı yapar. Klasik demokrasi tagallüpsüzdür.

Tek partili rejiminden çok partiliye geçtiğimize göre, karşı tarafın matbaa makinesini kırmayı, parti binasını (Ankara'da AP'ye yapıldığı gibi) dumana vermeyi faul saymalıyız bütün irademizle önlemeliyiz.

Klasik demokrasinin bizde de bütün şartlarıyla kurulmasına çalışmak hakiki demokratların (geniş manasıyla hakiki demokratların) şanındandır.

Muhafazakârlık hakiki demokrasinin kurulmasına engel olmaya değil; bozulmasına engel olmaya çalışmalı. Muhafazakârlık dengeli demokrasinin kutsal ananelere halel gelmeksizin gelişmesine çabalar.

Ben, böyle anlıyorum.

Fatih'in 40 Mandası

Çetin Altan'a gençliğimizden kalma şu güzel nükteyi hatırlatırım. 1918 ve 1919'larda Türkiye'nin Amerikan mandasıyla idaresi bahis konusu edilirken, Yahya Kemal bir başmakale yazmış ve, "Fatih İstanbul'u almak için bir topuna kırk manda koşmuştu. Biz koca devlete tek manda mı koşacağız?" demişti.

Böyle nükteler, torunlardan torunlara güzel mısralar gibi yadigâr kalmalıdır.

Haber, 2 Nisan 1965

SOVYETLER BİRLİĞİ

Bolşeviklik Âleminde Olup Bitenler

Karl Marx bütün dünya işçilerin birleşip cihan inkılabı yapmaları vaaz etmiştir. Fakat küçük mülkiyet sahiplerinin de bu işte pek ehemmiyetli bir âmil olduklarını göz önünden kaçırmamıştır. Onların, burjuva ve proleter kavgasında hangi tarafa meylederlerse zaferi o tarafa kazandıracaklarını anlamış ve aşağı yukarı şöyle bir propagandaya girişmiştir:

"Büyük kapitalistler sermayeyi kendi ellerinde temerküz ettiriyorlar, küçükler, nasıl olsa, mütemadiyen iflaslara sürükleniyor. Onun için, ufak mülkiyet sahipleri, saadetlerini, burjuva rejiminde değil, umumi mülkiyet esasları üzerine kurulmuş bir rejimin teessüsünde aramalıdır!"

Lenin, Karl Marx'ın bu irşatları üzerine, Bolşevik İhtilali'nde Rus köylüsüne büyük bir mevki verdi. Köylüleri "zengin-orta halli-fakir" diye üçe tasnif edip yalnız birinci kısmı muhasım cephede telakki etti. Fakat onun nazarında hakiki emel, cihan proletaryasıyla birlikte cihan inkılabını yaratmaktı.

Stalin ise, Sovyet topraklarının bir cemiyet için icap eden her türlü istihsalatı meydana getirebilecek genişlik ve karakterde olduğunu ileri sürerek, bu hudutlar dahilinde dışarıdaki kapitalist dünyasından müstakil olarak yaşayabilecek bir sosyalist Sovyet dünyası yaratılabileceğini –ve hatta işte yaratıldığını– iddia etti. Tabiatıyla cihan inkılabı fikri de gölgede kaldı. Dahildeki küçük mülkiyet sahipleriyle anlaşma birinci plana çıktı. O kadar ki yeni Sovyet kanunuesasisinde küçük mülkiyete beka hakkı verildi.

Troçki, Sovyetler'de eski inkılapçıların rahat koltuklarına alıştıklarını, gençlerin "daimi inkılap" nazariyesi mucibince, iktidarı bunlardan almak mecburiyetinde bulunduklarını ileri sürerek muhalefete geçmiş, demiştir ki: "Bolşevikliği köylülerle fazla imtizaç ettirirsek, inkılapçı karakterimiz kaybolur, onların evsafını alırız!" Bundan başka, Troçki, Sovyetleri çarlık bakiyesi topraklara hasretme yerine bütün dünya sanayi amelesiyle el ele verip cihan inkılabını istihdaf etme siyasetini vaaz etti.

Ötesi malumdur: Taraftarlarıyla birlikte mağlup olup sürgüne gitti. Memleket dışına kovuldu. Evvela Türkiye'de yaşadı. Şimdi Norveç'tedir. Dünyanın birçok yerlerinde hemfikirler tedarik edip dördüncü enternasyonal kurduğu söyleniyor. Hatta hemfikirleri, Sovyetler'in iddiasına nazaran, Stalin ve arkadaşlarına suikast tertip etmişler, şimdi de muhakeme ediliyorlar.

Stalin ve Troçki'nin mezheplerindeki uzlaşmaz ayrılık gün gibi meydandadır: Biri, sosyalizm namına kazanılanı bir muktesit gibi elinde tutmak istiyor. Öteki, Sovyet Rusya'yı bir koz halinde kullanarak dünya inkılabı kumarında oynamak arzusunda! Kendi doktrinlerine göre hangisi haklı? Böyle bir hükmü verecek tarihî mah-

keme henüz kurulmadı ve beni de hâkim tayin eden olmadı ki, fikrimi söyleyeyim. Esasen bu iş çok meçhullü bir muadeledir: Faşistler elde kılıç bu derece hücumdayken komünistler, muahede, mukavele kalkanlarıyla ve daimi bir tedafü halinde kendi mevcudiyetlerini koruyabilecekler midir? Ve en mühimi: Sovyet hudutları içine kapanmaya kanaat etmeklik, Stalin'in daimi bir siyaseti mi yoksa dünyanın şimdiki şeraitine göre bir tabyası mıdır? Mukadder saat çalınca, Stalin, şimdiden Troçki'nin tavsiye ettiği beynelmilel amele ile birleşip 1917-1921 ruhuyla cihan inkılabını istihdaf edecek midir? Ve Troçkistlere dönüp, "Ben sizden daha realistim! Fırsatları kollamak sabrına malikim!" diyecek midir? Yoksa Stalin'in devleti diğer devletler ailesi içinde yaşayıp gitmek isteyen sosyalist ve demokrat bir teşekkül olmaya razı mıdır? Ve beynelmilel inkılap mübarizliğini Troçkistlere mi bırakmıştır? Üçüncü enternasyonalin aksa-yı emeli bu gibi sosyalist ve demokrat devletlerin münferiden dünya üzerinde çoğalması iken, mevcudiyeti münazaun-fih dördüncü enternasyonalin emeli ise, yekpare ve cihanşümul bir dünya inkılabı mıdır?

İşte muadelenin meçhul noktaları ki, aradan uzun seneler geçmeden Stalin-Troçki davası hakkında kati bir hüküm verilmesine mâni oluyorlar.

Haber Akşam Postası, 21 Ağustos 1936

Stalin'in ve Troçki'nin Portreleri

İkisini de gördüm. İkisine de dikkatle baktım. İkisini dikkatle dinledim.

1924 senelerinde Moskova üniversitelerinden birinde talebeydim. Rektörümüz Broydo hakkında, "Stalin'in

sağ elidir," derlerdi. Filhakika bu zat sonraları çok sivrildi. Fakat birdenbire sukut etti. Galiba sürgüne gitmiş.

Her ne hal ise, o sıralarda pek gözdeydi. Ve Troçki muhalefetinin ilk patlak verdiği günlerdi. Talebe –ihtimal Broydo'nun tesiridir– büyük bir ekseriyetle Stalin'i tutuyordu. Sovyetler'in her müessesesinde fırka teşkilatı olduğu gibi, bizim üniversitede de vardı ve bunlar hep Stalinciler arasından seçilmiş kimselerdi. Halbuki işitiyorduk: Diğer darülfünunlarda, mesela birinci Moskova ve ikinci Moskova üniversitelerinde ve hele en yüksek sosyoloji tedrisatının yapıldığı Sverdlof'ta Troçkistlik son haddindeymiş. Talebenin beşte dördü muhalifmiş.

Troçki'nin ortaya attığı söz şuydu: "İhtiyar inkılapçılar, yumuşak koltuklarına alıştılar; halbuki ihtilalin tabii kanunu, 'daimi inkılap'tır; gençlerin rolleri onların mevkiini almaktır."

Bu fikri müdafaa için, makaleler, kitaplar yazıyordu. Fakat şahsen de gençliğe sokulmak istedi. Henüz iktidar mevkiinde bir harbiye komiseri ve merkezî komite azasıydı. Beş kişiden mürekkep ve siyasi erkânı harbiye mesabesinde olan siyasi büroya dahildi. İstediği yere girmekten onu kim men edebilirdi?

Talebe muhiti, Sovyetler için mühim bir muhittir; burada Stalin çoktan beri gözüküyordu. Bahusus bizim konferans salonunun kürsüsüne üç-beş defa çıktı ve elindeki matbu kâğıtlardan, çok bariz bir Gürcü şivesiyle, hiç de hatibane olmayan bir sesle, hareketsiz, tutuk olarak "evvela, saniyen, salisen"lerle dolu olan nutkunu okudu.

Halbuki işte bu sefer, muhalefet alıp yürümüştü. "Troçki de gelecek!" dediler. O zamana kadar kendisini yakından hiç görmemiştim. Yalnız pek büyük bir hatip olduğunu Kızıl Meydan'daki hitabelerinden biliyordum. Diğer söz söyleyenlerin bir kelimesi bile, kalabalık için-

de, kulağımıza varmazken, onun hoparlörsüz olarak telaffuz ettiği her hece, oradaki Vasiliblajenski Kilisesi'ne çarpar, çan kulesinden aksediyormuş gibi kulaklarımıza vururdu.

Broydo'nun yetiştirmeleri, Troçki'nin hiç de iyi karşılanmaması için, talebe arasında propagandalar yaptı. Hatta galiba ıslık bile çalınmasını söylemişler.

Lakin kalabalık konferans salonuna üç-beş arkadaşıyla Troçki'nin girdiğini görünce, meşhur inkılapçının şöhreti, telkinlere galebe çaldı. Herkes sustu ve onu bekledi.

Troçki, o gün kürsümüzde, tamamıyla harici bir mevzu etrafında söz söyledi. MacDonald aleyhine attı tuttu ve bu nutuk, bütün dünya matbuatına geçti.

Bize ancak üç dakika kadar sürmüş intibaını vermekle beraber üç saat konuşmuş meğer... Yalnız sesini, sözünü değil, vücudunu, ellerinin hareketlerini de bir hitabet unsuru olarak kullanıyordu.

O kadar alkışlandı ki, avuçlar somuna döndü ve omuzlar üstünde salondan dışarı çıkarıldı.

Fakat propagandanın kuvvetine bakınız. Aradan bir buçuk sene kadar bir zaman geçti. Komintern içtimaında dinleyici sıfatıyla hazır bulunan bir dostum[1], Troçki'yi ıslıklarlarken seyrettiğini söylüyor. Hele nutkunu bizzat Fransızcaya tercüme ettiği sırada, salondan herkes çıkmış, onu vebalı gibi bırakmışlar. Bir Japon komünisti, bir de bana bu vakayı anlatan kalmış...

İşte Stalin'le Troçki mücadelesinin bizzat şahit olduğum minimini bir safhası...

Haber Akşam Postası, 29 Ağustos 1936

1. Vâ-Nû'nun başka yerlerde yazdıklarından bu dostunun Nâzım Hikmet olduğunu biliyoruz. (Y.N.)

"Moskova'dan bir yumurta yuvarla. Tekerlene tekerlene Karadeniz'e kadar düşer," derler.

Bunu da o memleketin düz ova olduğunu anlatmak için söylerler. (Tank muharebesi bakımından ideal diyar!) Fakat tablonun tamam olması için şunu da ilave etmeli: Yumurta şayet ağaca çarpmazsa, nehre kaymazsa... Çünkü Rusya'nın üçte biri ormanla kaplıdır. Köylüler, ekseri yerlerde ekecek tarla bulmak için yangınlar çıkarırlar; sonra ağaç köklerini de sökerek ana toprağa kavuşurlar. Nehirler de öyle geniştir ki, büyüklerinin mansaplarında karşı sahil görünmez; deniz intibası hasıl olur. Herhalde umumiyetle Boğaziçi'nden çok daha vâsidirler. Dağ bahsine gelince, Ural, Karpat, Kafkas arasındaki sahada yükselti yok gibidir. Attila, tarassut edebilmek ve hâkim mevkide bulunabilmek için Slavlardan yakaladığı esirlere suni bir tepe yaptırmış. (O kadar büyük bir kümedir ki kul eseri olduğuna şaşmıştım.) Burası dağ görmek isteyen ova ahalisinin ziyaretgâhıdır. Havuza bakıp denizi tahayyül edercesine kendilerini oyalarlar.

Coğrafi evsafın bu orman, düz ova ve nehir yeknesaklığı, Rusya'da diğer şeylerin de, birbirine benzemesini temin etmiştir. İstasyonları yekdiğerinden ayırt edemezsiniz: Tahta parmaklığın arkasında elma, pişmiş tavuk, ayçiçeği çekirdeği satan, mütarekede gördüğümüz tarzda başları Rusvari bağlı köylü kadınlar ve kasketli, çizmeli, tolstovka mintanlı, darmadağın sakallı mujikler... Devletin kaynattığı ve halka bedava sıcak çay suyu temin eden ocaklar: Çarlık zamanında belirmiş komünizm mübeşşirleri!

Köylerde de aynı biçim: Ortada yaldızlı soğan kubbeli kilise. Muntazam tarh edilmiş fakat yaman çamurlu yollar. (Düzlük ve taş azlığı Rusya'nın her yanını ça-

murlu bir memleket haline getirmiştir. Çizme kullanılması da bundan ileri gelir. Bereket sıfırdan aşağı harareteye ve kara...) Bahçeli olan her ev, umumi kaide olarak birbirinden tahta parmaklıkla, muntazamca çitlerle ayrılmıştır. (Takriben Polonezköy intibaı.) Başlıca milli meyve olan elmanın ağaçları bu bahçelerdedir. Tarlalar ise, köy dışında. Münavebe ile ekim yahut otlak için kullanılır. Saatlerce süren ayçiçeği tarlaları tipik bir Rusya güzelliğidir.

Evlerin çoğu, birbirine geçme ağaç kütüklerindendir. Küçücük pencereleri vardır. Birkaç basamakla bir taraçaya çıkılır. İçeriye de oradan girilir. Oda odadırlar. İçlerinde iskemle, masa gibi, semaver gibi, kap kacak gibi hayli eşya bulunur. Elli-altmış köy gördüm. Hemen hepsi böyleydi. Zihinlerdeki "izbe-mujik" iptidailiği eski asırlara ait olsa gerek. (Esasen Rusçada izba, "köylü evi" manasınadır.)

Odalar arasında sıkışmış gibi yerli soba, kalorifer tarzında bütün binayı ısıtır. Ocağın üzerinde, soğuk kış gecelerinde ailenin yatmasına mahsus sıcak bir köşe bulunuşu, Rus köy evinin bir hususiyetini teşkil eder.

Akşamları, köyün bir tarafından, bir armoniğin refakatinde bir koro heyeti şarkısı yükselir. Genç kızlar ve delikanlılar alabildiklerine haykırıyorlardır. Yabancı kulaklarda çakal uluması intibaı hasıl olur. Gittikçe insan bu şarkılara alışır. (Bazılarına Rus radyosunda rastlıyoruz.)

Kasabalar, köylerin büyüğü; şehirler kasabaların azmanı gibidir. Hepsinde aynı biçim insanlar göze çarpar. Burada 18. asırdan beri zuhur ve inkıraz etmiş bütün modalara göre giyinmiş vatandaşlarla karşılaşabilirsiniz. Fakat hâkim kılık: kasket, baş sargısı, çizme.

Rus halkı, –ekseriyetle antisemit olmakla beraber– ecnebi düşmanı değildir. Orta Avrupa'daki itici, uzaklatıcı haletiruhiyeye burada rastlanılmaz. Slavların başka

milletleri kolayca hazmedebilmeleri de bu huylarından olacak.

Dinle çok alakadardırlar: Ya çok dindar yahut çok dinsiz olarak. Yortularda sofular kilise içinde dua ederken zındıklar da kilise dışında "Allahsızlık" törenleri tertipler.

Bu memlekette bahar ve güz yok gibidir. Kar çözülür, yaz başlar. Altı ay sonra kızgın güneş bulutlanır; mütebaki altı ay dinmeyecek olan kar gene yağar, yağar. Rejimlerin bir uçtan ötekine sıçramasını da bununla izah edebilir miyiz? Her halde coğrafi muhit, Rus halkının karakteri üzerinde müessir olmuştur. Büyük ova, milliyetin icap ettirdiği yeknesaklığı onlara temin etmiştir. Mevsimlerin bu inkılapçı sıçrayışı da ihtimal ihtilalci karakterlerini doğurmuştur.

Dinler, çöl halkından çıkmış. Ovalı ahalide de felsefe eksik değildir. Her mujik, lafebesidir. Pek kolay olan Grek bozması harfleriyle okuyup yazması olmasa dahi, milli iktisadiyata, dünya siyasetine, dine, içtimaiyata, kapitalizme, komünizme, hatta felsefeye dair mütalaalar beyan etmek imkân, cüret ve kabiliyetini kendinde bulur. Böylelikle, bütün Rusya, şaşılacak miktarda "tiyatro kahramanı köylü"lerle dolu gibidir.

Üç büyük seyahat ve bunların birinde de dört buçuk sene ikamet neticesi Rusya'da aldığım intibaın hülasası.

Akşam, 24 Haziran 1941

Moskova'nın Umumi Manzarası

Farz ediniz ki, treniniz, Moskova istasyonlarından birinde durdu. İndiniz; benimle birlikte bu kızıl merkezi gezeceksiniz.

Rusça bilmiyor musunuz? Tavsiye etmem: Fransızca yahut İngilizce konuşmaya kalkmayın... Bu lisanlar Moskoflar diyarında pek yayılmış değildir. Almanca anlayana daha çok rastlama imkânı var. Zira bu memlekette Musevi çoktur. Ora Yahudileri de şimaldeki diğer ırktaşları gibi Almancadan azma bir jargon konuşurlar. Lakin daha iyisi Türkçeyi tecrübe edin. Şu koca Rusya'da bizim dil her lisandan fazla taammüm etmiştir. Bu kadar milyon Tatar, Azerbaycanlı ve türlü türlü isimler altında inkısama uğramış Türkler yahut onlarla temas halinde bulundukları için Türkçeyi öğrenmiş Ruslar vardır. İstanbul şivesiyle anlaşabilirsiniz.

Gerçi kimi, "Özüm gelmişem," kimi, "Mir gilgen," diyecektir fakat dil inkılabı esnasındaki idmanlarla zaten kulağınız dolgun olduğu ve trende gelirken de birkaç gün jimnastiğinizi artırmış bulunduğunuz için behemehal ne dediklerini kavrayacaksınız. Bir kabahatleri, laf arasına fazla Rusça tabir karıştırmalarıdır. (Bizim Arapçaya eski meylimizden hamdolsun daha az; fakat şimdi Fransızca tabirlere iltifatımızdan maalesef daha fazla.)

Mesela "İzvoşçik" diyeceklerdir. Otomobil atlı arabayı piyasadan kaldırmadığı için, sizi mevsim yazsa tekerlekli kışsa kızaklı arabalardan birinin yanına götüreceklerdir.

Ne dar kızak! Üç kişi yan yana oturamaz ki... Nasıl bineceğiz? Yanımızdaki bayan, (akrabamız, sevgilimiz olmamakla beraber) bir butuyla sizin ötekiyle benim kucağımıza otursun. Beldenin âdetidir. Ayıp değil. (Bunu, Bolşeviklik icabı saymayın. Çar zamanında da böyleydi. Nitekim Rusya'da cinsiyet noktasından ayrı telakkileri bizlerin alıştığımızdan başka türlü teessüs etmiştir: Dere kıyılarında ve plajlarda kadın erkek yan yana mayosuz suya girer, kumda yatar. Hele mesela erkek hamamında Hazreti Âdem'i taklit etmemek, "Acaba gizlenecek bir

hastalığı mı var?" endişesini etrafta uyandırır. Kadın hamamında keza...)

İzvoşçik, en yakası açılmamış kaba nükteleri yaparak hayvanı kamçılıyordur. Bereket versin Rusça bilmiyorsunuz. Hani bizde eskiden takacıların, balıkçıların, gümrük hamallarının ağızları pek bozuktu ya; kürk giymiş vücutlarıyla, kavukvari ve eski asır yadigârı şapkalarıyla salon yastıklarına oturtulmuş yapma bebekleri andıran Moskova arabacıları da küfürbazlıkta yektadırlar; misal gösterirler.

Fakat onları dinleyeceğinize etrafınıza bakınız... Kızağımız, karları püskürtüp daimi bir gökkuşağı rengi yaratarak sizi korkunç bir süratle koşturuyor. Bu pek zevkli bir şeydir. Bu ziya oyunu arkasından şehri seyredelim:

Pek büyük, hatta bazen de kışlavari binalar arasında, bizim Sirkeci'deki gibi tek katlı, ancak üç-dört pencereli, kârgir yapılar... Ve bu, hemen bütün Moskova caddelerine, dişlerinden ekserisi dökülmüş bir ağız intibaı verir. Çarlar bu çirkinliği önlemek için, yeni payitahtları Petersburg'un bütün bina planlarını bina yapılmadan evvel kontrol ve tasdik etmek usulünü tutmuşlar. O şehrin caddeleri de, aksine bir askerî intizam arz eder.

Bununla beraber, tam manasıyla Avrupai meydanlar, ortası pek geniş bulvarlı (adeta uzunlamasına parklı), iki tarafı –makûs istikametlerde– tramvay ve araba güzergâhlı mükemmel caddeler yok değildir; bilakis bunlar, Moskova'nın hususiyetini teşkil eder.

Böylece koşarak, şair Puşkin'in heykeli önüne geldik... Tam karşısında, eskiden kadınlar manastırı iken şimdi bir üniversitenin aksamını teşkil eden bina: Strastnoy Monaster... Fakat manastırın kilisesi, yine de mutekitlere açık...

Geçelim... Bizim Beyoğlu Caddesi tarzında hareketli, fakat nispeten dar bir merkezî caddeden –Tverskaya'dan– aşağı doğru kayalım.

Ecnebilere mahsus oteller buradadır... Fakat azıcık sağa saptınız mı, Sovyet Rusya'nın da, ihtilalci Bolşevikliğin de kalbine varıyorsunuz: Komintern ve Kremlin.

Birincisi, meşhur sarayın dışındaki küçük bir meydana nazır, koskoca, otelvari bir binadır. Haricen de, dahilen de bir fevkaladeliği yoktur. Fakat bütün dünyadaki komünist fırkalarının merkezi. Surları üç köşe olup biriyle bu anlattığım meydana ve bahçelerine, diğeriyle geçit resimlerini gazetelerde seyrettiğiniz Kızıl Meydan'a, üçüncüsüyle de Moskova nehrine nazır olan Kremlin, görülecek şeydir... İçinde muhtelif binalar, şahane merasim salonları, kiliseler, çar mezarları, avlular vardır... Avlunun bir tarafında da vaktiyle kulesine takılırken düşüp kırılan ve öylece kalan tarihî muazzam çan...

Burası öyle muhafaza altında imiş ki, bir kordon, iki kordon, üç kordon... Her türlü tertibat yerinde... Hatta efsanelere nazaran bir elektrik düğmesine basılırsa mütearrız içeri giremeden berhava edilirmiş... İçinde Bolşevik ekabiri resmî ve hususi hayatlarını temerküz ettirmiş bulunuyor.

İşte Alman ordularının başlıca hedefi...

Başka bir gün gezintimize ve tetkiklerimize devam ederiz; şehrin ve hayatının diğer hususiyetlerini görürüz. Şimdilik otelimize gidelim dostum...

— Pojalysta, İzvoşçik! Otele...

— Yahşi! Yahşi!

Akşam, 26 Haziran 1941

Moskova'da Hayat

Size, Moskova'da hayatın nasıl olduğunu gösterecektim. Lütfen bir an, şu ecnebilere mahsus otelden çıkınız. Konuşa konuşa yürüyelim.

Esasen büyük Avrupa otellerine alışık olduğunuz için –burası da görünüşte tıpatıp onlara benzemekle beraber– memnun kalmış mıydınız, bilemem. "Yüz kişi icap ederken üç yüz hizmetkârı vardır. Fakat zile basarsınız, gelmezler," diye klasik şikâyetler duyulur. Bunu da tabii bulanlar olur:

"Zihniyeti bambaşka olan bu memleket" hizmetkârlığı seve seve yapmıyor galiba. Bir tiyatroda rol icabı aktörlük vazifesini üzerlerine almışçasına davranıyorlar." "Fakat ellerine ecnebi parasıyla bahşiş sıkıştırdınız mı gözlerinin içi parlıyor." "Şurada burada yaftalar asılı: *İş görenler için bahşiş yüz karasıdır*! diye." "Sen yazılara o kadar bakma! Sonradan ilave edilmiş *Din halk için afyondur!* ibaresini taşıyan kilisenin yanından geçerken, mutekitler hürmetle haç çıkarırlar." "Prensip olarak fuhuş da beterin beteri. Fakat dikkatli bir göz Tverskaya'da kaldırım kadınlarına rastlar." "Çigan musikisinin velveleli bir neşe saçtığı otel barında da fazla süslü, fazla boyalı kadınlar masalara yaklaşıyorlardı. Bir rivayete göre hafiye imişler..."

Mamafih, itiraf etmeli ki, bunların hakiki Sovyet hayatıyla alakası yok. Hepsi de ya ecnebilere, ya sürüden ayrılmışlara, ya sürüye uyamamışlara taalluk eden teferruat.

Marsilya'yı gezenlerin burnuna sarmısak kokusu çarpar. İstanbul'a ilk gelenlerin kavrulmuş soğan. (Zira gıdamızın esasını teşkil ettiği için kalabalık yerlerde, mesela tramvaylarda bunu neşrederiz. Amma kendimiz pek duymayız.) Moskova insan ve binalarından da lahana rayihası yayılır. (Hoş, bütün Rusya'ya ve Orta Avrupa'ya ait bir kokudur. Zaman geçince genziniz alışacağından duymaz olursunuz.)

Yerlilerin yaşadığı binaları dolaşıyoruz.

Bazı binalarda umumi ve hususi mutfaklar olmasına rağmen, koridorlarda primus aletleri üzerinde fokur fokur tencereler kaynıyor. Duyduğunuz kokuların menşei başlıca milli gıda lahanadan başka siyah ve sarı iki türlü bulgurumsu pilav yahut lapadır. İsmi de raşa...

Şu odaların her birinde, umumiyetle, bir aile oturuyor. Bazen de iki. Hatta öyle koğuşlar var ki, beher yatağında bir karıkoca koyun koyuna uyumakta. Gelene gidene ehemmiyet vermemekte... Realizm insanı bazı çirkin manzaralar tasvirine bile sevk etse de yine ondan ayrılmalı. Kışla, mektep vesaire gibi büyük binalarda abdesthaneler hücre hücre değildir. Bir bekleme salonunda imişçesine herkes birbirini seyreder. Yahut ciddi ciddi gazete okur.

Bütün bunlar rejim icabı değil, zaruret neticesi. Nitekim, rejim, yeni telakkiye uygun binalar yapmıştır. Amma henüz ekseriyeti ihtiva etmiyor. Büyük memurlar, artistler, bizlerin bildiğimiz şekilde beş-altı odalı, banyolu modern apartman dairelerinde yaşamaktadırlar. İşlerine de resmî otomobillerle giderler. Aldıkları bol maaş, telif hakkı yahut ikramiyelerle gayrimenkul mal dahi alabilirler. Amma şu prensibe riayet edilir: Bütün bu mallar kendilerinin kullanacakları ve irat getirmeyen cinsindendir. Garp âleminde tanılan ve tadılan birçok fanteziler (siklamen renk, gugurik şapka, gardıropta saklanan on altıncı çift mantarlı ayakkabı, ilh...) henüz bu diyarda meçhul olduğundan kazancı bol kimse ne alacağını şaşırır; ekseriya villasında büyük bir kütüphane sahibi olur. Bizim "kaba saba" diyeceğimiz bir şekilde giyinir. Öyle de oturur, kalkar.

Mesela Radek, *İzvestia* matbaasında jaquette à taille'lı Türk başmuharrirlerini ve muharrirlerini kanepeye uzanmış ve bir arkadaşının kucağına yatarak, ayaklarını da bir koltuğun arkalığına uzatmış vaziyette sırtın-

da gömlek, saçlar karmakarışık kabul etmişti. O istifi bozmaksızın dünya ahvaline dair mütalaalar yürüttü. Bir Amerikalıyı bile çileden çıkaracak vaziyet! Fakat kendilerine ait bir muaşeret âdeti...

Ve keza kendilerine ait bir muhavere: Şayet bahsettiğim kütüphanelerdeki en maruf Marksist ve Leninist kitapları okudunuzsa, yandınız! İkinci sınıf Bolşeviklerden kiminle konuşsanız, mükerreren bir plak dinliyorsunuzdur. Bir vaziyet hakkında mütalaa beyan lazım geldi miydi, ezberlenmişi pişirip kotarır, önünüze koyar. O daha söze başlarken anlarsınız: Üçüncü cildin dördüncü babını okuyacak...

Bununla beraber, Sovyet memleketlerinin, ilim, üniversite ve sanat muhitinde yüksek zekâlar parlar. Milyonlarca insanın iş, eğlence, kulüp hayatı hayli iyi tanzim edilmiştir. Bu güç harpteki iyi mukavemetleri de, Sovyetler'e dair düşmanlarının ileri sürdükleri "Kofturlar!" tevatürünü boşa çıkardı. Galip de gelseler, mağlup da olsalar, müspet veya menfi şekilde, beşeriyet onların bu bir çeyrek asırlık ceht ve gayretlerinin semeresinden istifade edecektir.

Akşam, 4 Temmuz 1941

Sovyet İnkılabının Tarihi İçinde Bir Seyahat

Stalin, ricat eden ordusuna hayvan, köy, yiyecek, malzeme, demiryolu, her şeyi imha ederek öyle çekilmesini emretti. Böylece, Napolyon'un uğradığı yoksulluk felaketiyle, yeni müstevlilerin de karşılaşacaklarını umuyor.

Diğer taraftan Almanlar: Bütün radyolarıyla haykırıyorlar:

"Tahripten kendileri zarar göreceklerdir. Zira açlık-

tan ölürler. Bizim onlara verecek gıdamız yoktur. Bu işi yapmadan önce iyi düşünsünler."

Ve istila hareketi, Şark'a doğru ilerliyor. Rostov'a, Harkov'a, Kiev'e, Moskova'ya yaklaşıyorlar.

Kafkaslar'dan gelen bir demiryolu, bu ismi geçen şehirleri geçerek, Leningrad'a doğru uzanmaktadır. Bu kıtlık, bu haraplık tehdidi ile bu uzun hat bende eski bir hatırayı uyandırdı. Onun muhtelif parçacıklarını ayrı ayrı hikâyelerimde, fıkralarımda zaman zaman canlandırmıştım. Şimdi hepsini bir araya toplayayım. 1922'deki müthiş açlık ve sefalet ortasında Rusya'yı cenuptan şimale, birlikte tayyedelim.

Rusya'nın trenleri başka memleketlerinkine benzemez.

Almanların istilası daima göz önünde bulundurulduğu için, çarlar, iki ray arasındaki fasılayı beynelmilel ölçülerden daha geniş ve vagon tekerleklerini de ona göre yaptırmış. Ta ki, düşman kendi katarlarını işletemesin diye.

Vagonların içleri de bildiğimizden ayrı çeşittir. Evvela, dördüncü mevki de hesapta var: Harp zamanındaki kırk kişilikleri andırır nevinden. Fakat biz üçüncüyle seyahat ediyoruz.

Üç kişinin yan yana oturacağı yerin tepesinde, bavul koymaya mahsus gibi, –kanepeyle aynı genişlikte– bir tahta kısım mevcuttur. Arka dayamaya yarayan cihetten bir kapak daha açılır. Üstteki, alttaki ve bu, profilden bir E harfi teşkil ederler. Gündüzün yan yana oturan yolculardan her biri, geceleyin, bu üst üste rafların birinde yatar.

Fakat anlattığım, normal zamanların harcı... 1922'de ise, yine böyle demiryolları ve vagonlar, "ne sana, ne bana!" hesabı, Beyazlar, Yeşiller, Kızıllar tarafından boyuna tahrip edildiği için, vesait noksanı var. E harfinin her ufki

sathi üzerinde iki büklüm oturmuş insanların ayakları aşağı sallanıyor. Bunlar ön tarafa ilişenlerdir. Daha geride, yatanlar var. Kompartımanın ortasında ve koridorunda, tramvaylardaki gibi ayakta duranlar caba. İğne atsanız yere düşmez.

Ve bu seyahate iştirak için dokuz saat gişe önünde nöbet beklenmiştir. Yolculuk on bir gün devam edecektir. Zira kömür yok. Lokomotifler odunla işliyor.

Arada sırada bir tevakkuf.

Biri haykırıyor: "Haydi, altı ve yedi numaralı vagondakiler... Angaryaya!"

Yolculara baltalar, hızarlar dağıtılıyor. Ormandan odun keserek taşıyor, makiniste teslim ediyorlar. Böylelikle mahrukat temin edildiği için yola devam...

Siz ve ben de bu faaliyete, rejim icabı, iştirake mecburuz. Vagonun tepesinden aşağı indiriliyoruz: Yallah hizmete... Evet, bu on bir günlük yolculuğu, geceli gündüzlü damda yapacağız. Tünel filan olmadığı için, bir yere çarpmaktan korkmayın... Yalnız vagonun uzunlamasına değil, enine göre yatmalı ki, insan uyurken aşağı tekerlenmesin...

Harkov'a geldik. Yine vesait tahribinden dolayı, bozuk bir Ford otomobilini, meşhur anarşist Mahno'nun bir çift beygire çektirdiği ve geçit resminde böyle arzı endam edip alkışlandığı şehir! Işıklar yanmıyor, tramvaylar işlemiyor, fırıncıların bacası tütmüyor! Asfalt meydanlarda kuyular açılmış; apartmanların cepheleri çopurlaşmış: Obüs ve mitralyöz izleri...

Küçük istasyonların parmaklıklarına Rusya'nın otuz milyon nüfuslu kıtlık sahasından kaçmış felaketzedeler dayanmış. Bunlar, yamyamlık etmekle, hatta kendi çocuklarının etini yemekle itham edilen biçarelerdir. Yüzleri, bir iskelet korkunçluğunda, yalnız gözleri kızgın

kömür gibi parlıyor. Ve ağaç kabuklarını kemirmekten karınları torba halinde şişip ileri doğru kümbetleşmiş. Boyunları armut çöpü.

Kafkasya'dan getirdiğimiz karpuzların kabuğunu tesadüfen yere atıyoruz. Önlerine kemik fırlatılmış köpekler halinde birbirlerini bunun için boğazlıyorlar. Fakat bizleri başka bir milletin (toklar milletinin) insanları gördükleri için vagonlarımıza saldırmıyorlar... Garip bir psikoloji...

İşte nakliye vesaiti ve gıda maddeleri imha edilmiş 1922 Rusya'sı.

Akşam, 7 Temmuz 1941

Bir Sovyetlinin Kafası İçinde Seyahat

Muhterem karim, bundan daha evvel yazdığım üç makalede sizinle birlikte Rusya'yı, Moskova sokaklarını ve evlerin içini gezdik.

Bugün de, gene beraberce, vasat seviyede bir Sovyet vatandaşının beynini dolaşacağız. (Gerçi böyle bir seyahat olmaz amma, hele bir teşebbüs edelim.)

Yedi delikten birini müsait bulup içeri dalalım. Derhal büyük bir mücadeleyle karşılaşacağız.

Bazı eski dinler "iyilik" ve "fenalık" ilahlarını birbirleriyle mütemadi boğuşmada faz eder. Hatta daha müterakki edyana mensuplar arasında bile rahman ile şeytanı iki muharip tasavvur edenler çoktur. İnsanlar ve görünür görünmez mevcudat da kısmen ve kâh birine, kısmen ve kâh öbürüne tebaa olmuşlardır.

Sovyetli de aşağı yukarı bütün kâinatı böyle görür. Burjuvazi bir tarafta, proletarya öbür tarafta; ha babam

durmadan boğuşuyorlar. Hangi taşı kaldırsanız altından bu mücadele çıkıyor. Kapitalist diyarlarda çiçekler mi açıyor? Zenginler koklasın diyedir! Bunlara amelenin burnu da mı arada sırada sürünüyor? Keyiflensinler de fazla istismar olunsunlar içindir! Şair şiir mi yazmış? Şayet sınıf mücadelesine, Bolşevik şeflerinin methine, Sovyet rejiminin senasına, amelenin yahut Kızıl Ordu'nun gayretlenmesine himmet sarf etmemişse mutlaka muzır bir fiil işlemiş olacak. İşin içinde hâkim sınıfın bir hile ve menfaatini aramalı...

Sovyetli kendi memleketinin dışında hiçbir iyilik yapılmadığına kanidir. (Komintern'e bağlı komünist fırkalarının faaliyeti müstesna.) Amerika'da büyük hayırperver teşekküller meydana getirilmişse, sınıf mücadelesini tavsatmak fikri fasidanesinden dolayıdır. Avrupa'da milletperver veya dindar işçiler bir karşılıklı yardım cemiyeti kurmuşlarsa, bu hareket ya bir ahmaklık ya bir şuur noksanı ifade eder ve netice itibarıyla (şayet kızıl sendika halini almazsa) dünya inkılabını geciktirir ve zararlıdır.

Bu kavganın proleter zaferine ve burjuvazinin kün fe yekün oluşuna kadar gittikçe hareketlenerek devam etmesi, Sovyetlinin beynindeki en yüksek gayeyi teşkil eder. Beşeriyet ancak bu idealin tahakkukunda (yani içtimai sınıflar ortadan kalkınca) cennete ulaşacaktır. Bunun fevkinde bir ülkü, bir manevi hayat mevcut değildir: Ne ahret, ne ukubat... Uğrunda ölünecek ve yaşanacak emel ancak budur.

Tekmil mektepler, iptidaisinden üniversitesine kadar; tekmil kitaplar, küçük hikâyelerinden felsefe tarihine kadar, hepsi bu noktainazarı bütün millette halk etmek için meydana getirilmiştir.

Hürsünüz. Bu çerçeve içinde alabildiğinize düşünmeye ve hareket etmeye... Cahil değilsiniz: Şayet bütün bunları hazmetmişseniz. (Velev kulaktan dolma olarak.)

Bu tahsili almadan evvel, bir Sovyetli, Bakü sokaklarında bir Arap atını öldürmüştü: "Burjuva!" sayarak.

Fakat sonra, o topraklar üzerinde her şeyin proletaryaya ait bulunduğu fikri kendisine verildi. O da artık: "Dünya vatanım, nevi beşer milletim!" dememeye başladı. Küreiarzı yarısı ham bir elma suretinde görüyor. Yalnız, üzerinde kendinin yaşadığı kısım olgunlaşmıştır. Öbür taraflar da Marx, Lenin ve Stalin'in irşatları sayesinde er geç kıvamını bulacaktır. Şimdilik siz, dışarılıklısınız, onun için hamsınız. Hayır hayır! Nazariye itibarıyla, "başka ırktan olduğunuz için" size şüpheli bakmazlar. Bunun başka sebebi vardır: Şu olgun Sovyet vatanının feyzi içinde yetişmemişsinizdir, kafanızda aykırı fikirler taşıyorsunuzdur; tecrübesizsiniz. Onun için "yabancısınız!" Durun hele; bir çeyrek asırlık inkılap stajını geçirin de tam manasıyla insan olun... Fakat künyenize de göz gezdirilir ha... Mesela büyükbabanız generalmiş. Yandınız! Artık Nazilerin Yahudilik damgasını bastığı insanlara dönersiniz. Yaradılış seyrini geri tayyederek dedenizin "kusuru"nu telafi edemezsiniz ki hukuken alil bir şahsiyet olmaktan kurtulasınız. Şayet kendiniz, babanız, anneniz, büyükbabalarınız, büyükanneleriniz silsilece sanayi işçisi iseniz, siz de (Nazilerin Prusya asilzadelerine tekabül edecek derecede) Sovyet asilzadesisiniz. Amma bu şeraitte bile bulunsanız birinci sınıf insan olmanız ihtimal gene kabil değildir. Zira arz ettiğim gibi, 1917, hatta 1905'ten beri Rus inkılap hareketine iştirak etmediniz ki...

Sovyet vatanperverliği, milliyetperverliği fikri de böylece doğmuş oluyor.

İşte size Sovyet vatandaşının dimağında felsefe, içtimaiyat telakkileri arasında küçücük bir gezinti...

Akşam, 8 Temmuz 1941

A

abani	Bir tür kumaş
âdât	Âdetler
ağniya	Zenginler
aksam	Kısımlar
aksa-yı emel	Ülkü, emel
akvam	Kavimler
alil	Hastalıklı, sakat
âmâ	Görme engelli
ambale olmak	İş göremez, düşünemez duruma gelmek
ameleü'n-nas	Çalışanlar
amme	Halkın bütünü, kamu
amut	Dik
arık	Zayıf, kuru
arız olmak	Bulaşmak. Ortaya çıkmak
ariz ve amik	Enine boyuna
arz-ı iftikar	İhtiyacını ortaya koyma
aso	İskambil kâğıdındaki as
avdet	Dönüş, geri gelme
ayan	Belli, açık
azatlı	Azat edilmiş
azim	Büyük

B

baç	Vergi, haraç
bağdadi	Ağaç direkler üzerine çakılmış çıtalara sıva vurularak yapılan
bakiyetü's-süyuf	Kılıç artıkları
bâlâ	Gök
bâr	Yük
becayiş	Yer değişme, karşılıklı yer değiştirme
bedmest	Kendinden geçmiş derecede sarhoş
behemehal	Her halükârda, ne olursa olsun
bendegân	Kullar, köleler
bendehane	Kölenin evi
berakis	Aksine
bigâne	İlgisiz. Yabancı

bililtizam	Bile bile
bizar	Bezmiş, usanmış

C-Ç

cari	Geçerli
cebbar	Zorba
ceht	Çabalama, gayret
ceman yekûn	Topu topu, hepsi
cerbeze	Güzel konuşma. Etkileyicilik, çekicilik
cevelan	Dolaşma, dolanma, gezinme
cezrî	Köklü, kökten, radikal
civanmert	Mert yaradılışlı, yüce gönüllü
cuş u huruş	Taşıp coşma

D

daire-i faside	Kısırdöngü
dalalet	Yoldan sapma
darbımesel	Atasözü
darp etmek	Çarpmak
darülfünun	Üniversite
delalet	Kılavuzluk, aracılık
dercetmek	Araya sokmak, araya sıkıştırmak
deruhte	Üzerine alma, üstlenme
destar	Sarık
devr-i celil	Yüce devir
didar	Yüz, çehre

E

edyan	Dinler
ehl-i hibre	Bilirkişi
eizze	Azizler
el-insafü nısfi'd-din	Dinin yarısı insaftır.
elyevm	Bugün, şimdi
encik	Enik
endaht	Atma, atış, atılma
enin	Acı ve sızıdan inleyiş
enmuzec	Örnek
enva	Türler, çeşitler
esfelüssafilin	Sefillerin en düşüğü
evsaf	Nitelikler, vasıflar

F-G

faik	Üstün
faikiyet	Üstünlük
fakrüddem	Kansızlık
farik	Fark eden
farz-ı kifaye	Yapılması farz olan fakat mükelleflerden bir kısmı yapınca diğerlerinden farziyeti kalkan emir ve görevler
fecayi	Belalar
fellah	Arap
feraiz	Farzlar
ferda	Yarın
fersah	Bir uzunluk ölçüsü
ferz	Satrançta vezir
feveran	Kaynama, patlama
feyezan	Taşma, taşkın
feyizli	Çok ürün veren, verimli
fıtri	Yaradılıştan
fikri fasidane	Bozukça fikir
firaklı	Üzüntülü, dokunaklı, içe işleyen
galiz	Kaba ve çirkin, iğrenç
gümrah	Gür

H

haftayım	Devre arası
hail	Engel
hakîm	Bilgin
halaskâr	Kurtarıcı
hâli	Boş, ıssız
halissüddem	Safkan
halita	Karışım
halk etmek	Yaratmak
hallihamur olmak	Bir şeyin içinde erimek
hamakat	Ahmaklık
hasbıhal	Görüşüp konuşma
hatibane	Nutuk söylercesine
hatif	Sesi işitilen fakat kendisi görülmeyen
hatt-ı istiva	Ekvator
havariyun	On İki Havari
havsala	Zihnin bir şeyi anlama ve kavrama yetisi

hem-ruh	Tek ruh
heyet-i asliye	Esas şekil
hezarfen	Çok bilen
hidemat-ı umumiye	Sosyal hizmetler
Hilal-i Ahdar	Yeşilay
hile-i şeriye	Dinî çare
hissikablelvuku	Önsezi
hodbehot	Kendi kendine
hodbehot ihkak-ı hak	Kendi hakkını alma
hülasaten	Kısacası

I-İ

ıskarça	Gemi yükünün çok sıkı istif edilmesi
ıttırat	Tekdüze olma
icmal	Özet, kısaltma
icra-yı hak	Hakkını alma
içtimai	Toplumsal
idare-i maslahat	Bir işi yoluna koyma
iğtişaş	Karışıklık
ihata	Kuşatma, sarma, çevirme
ihkak etmek	Hakkını alma
ihrak binnar	Ateşte yakma
ihtifal	Anma töreni
iktiza etmek	Gerekmek
ilka	Bırakma
ilzam	Cevap veremez duruma getirme
imalifikr	İnce eleyip sık dokuma
imtidad	Uzama
imtizaç	Karışma, kaynaşma
inhitat	Çökme, gerileme, alçalma
inhizam	Bozulma, dağılma
inikâs	Yansıma
inkıraz	Batma, dağılma
inkısam	Bölünme, parçalanma
inkıyat	Boyun eğme, uyma
inkişaf	Gelişme, gelişim
inşat	Şiir okuma
inşirah	İç açılması, gönül açılması, ferahlık
intibah	Uyanma
intikal	Geçme. Kavrama

ipka etmek	Yerinde, önceki durumunda bırakmak
irat	Gelir
irva ve iska	Sulama ve suya kandırma
israiliyat	Dinî kitaplarda anlatılan hikâyeler
istiğna	Nazlanma, nazlı davranma
istiğrak	Dalma, gömülme
istihale	Biçim değiştirme
istihdaf	Amaçlama, hedef alma
istihfaf	Küçümseme, hor görme, hafifseme
istihlak	Tüketim
istihsal	Çıkarma, elde etme
istinşak	Burna su çekme
istiskal	Soğuk davranışlarla hoşlanmadığını belli etme
iş'ar	Yazıyla bildirme
işba	Doyma
iştihar	Tanınma
itiyat	Alışkanlık, huy
izaç	Taciz etme, rahatsız etme
izhar etmek	Göstermek
izmihlal	Yıkılma, çökme

J-K-L

jaketatay	Arkası yırtmaçlı erkek ceketi
kail	İnanmış, aklı yatmış
kal	Söz
kalbolmak	Başka şekle girmek
kameti artırmak	Sesi yükseltmek, sınırı aşmak
kâmil	Olgun, ermiş
kanunuesasi	Anayasa
keşkül	Dervişlerin ve dilencilerin taşıdıkları çanak
kılefteci	Hırsız, dolandırıcı
kiş	Satrançta oyunculardan birinin bir taşı zorlaması ve bunu haber vermek için söylediği söz
kudema	Eskiler, eski insanlar
kurun-ı ûlâ	İlkçağ
kurun-ı vusta	Ortaçağ
kuvveden fiile çıkmak	Düşünceden harekete geçmek
kün fe yekün	Olan oldu

küreiarz	Yeryüzü
la rahate	Rahat yok
lafız	Söz
lehülhamd	Hamd olsun
leylî	Yatılı

M

maada	Başka
mabad	Sonrası
maderzad	Anadan doğma
madun	Ast
mafevk	Üst
mağmum	Tasalı, üzgün
mağrib	Batı
mahabetli	Büyük, yüce
mahaşerallah	Çok kalabalık anlamında kullanılan uydurma söz
mahfil	Toplantı yeri
mahrukat	Yakacak, yakıt
mahz-ı hikmet	Gerçek bilgelik
makes	Yansıma, yankı, yankıda bulunan yer
makule	Takım, çeşit
mansap	Rütbe
maruf	Tanınmış
maşeri	Toplumsal, kolektif
maşrık	Doğu
matuf	Bir yöne eğilmiş
mayi	Sıvı
mazmaza	Ağza su almak
mefkûre	Ülkü, ideal
mefruz	Farz edilmiş
meftun	Tutkun
melbusat	Elbiseler
melce	Sığınak, barınak
melhuz	Umulan, beklenen
memnuiyet	Yasak olma, yasak edilme durumu
memul	Umulan, düşünülen
menabi	Kaynaklar
menkub	Rütbeden düşme
menzile	Aşama, kerte, yükseklik derecesi

merdut	Reddedilmiş
mergup	Rağbet edilen
mesabe	Derece, değer, rütbe
mesnet	Dayanak
meşkûk	Şüpheli
methal	Giriş
metruk	Terk edilmiş
mevadd	Mallar
mevce	Dalga
mevzun	Ölçülü
mezellet	Alçalma, bayağılaşma
mihanikiyet	Mekanizma. Mekaniklik
montgomeri	Mont
muadele	Eşitlik, beraberlik
muahede	Anlaşma
muakkip	Takipçi
muavenet	Yardım
mubassır	Gözetmen, bakıcı
mugalata	Yanıltıcı söz
muhadderat-ı İslamiye	Müslüman kadınlar
muhal	Olmayacak
muharrik	Harekete geçiren
muhasım	Birbirine düşman olan
muhtariyet	Özerklik
muhtasar	Kısaltılmış olan, kısa
muhtelit	Karışık
mukaffa	Kafiyeli
mukayyet	Kayıtlı. Bağlı
muktesit	Tutumlu
murabba	Kare
murahhas	Delege
murakabe	Tanrı'ya bağlanarak çile doldurma
musaffa	Temizlenmiş, arıtılmış
mutekit	Bir şeye inanan, itikat eden
muvacehe	Yüzleşme
muvazi	Paralel
muzmahil	Çökmüş, çöküntüye uğramış
mübalat	Dikkat
mübariz	Dövüşe yeltenen
mübeccel	Yüce

mübeşşir	Müjdeci
mübrem	Çok gerekli olan
mücahede	Savaşma, çarpışma
mücehhez	Donanmış
müdebbir	Tedbirli
müdrik	Anlamış, aklı ermiş
müeyyide	Yaptırım
müftehir	Övünen, iftihar eden
mühmel	İhmal edilmiş
mükrim	İkram eden, konuksever
mümasil	Benzeyen, andıran
mümbit	Verimli
münasebet-i hemcinsiye	Eşcinsel ilişki
münavebe	Nöbetleşe
münazaun-fih	Çekişmeli, ihtilaflı
münferiden	Tek başına
münkad	Boyun eğen, itaat eden
mürai	İkiyüzlü
müreccah	Tercih edilen
mürüvvet	Yiğitlik. Cömertlik
müsavat	Eşitlik
müsavi	Eşit
müsellah	Silahlanmış
müstacel	Acele yapılması gereken
müstağni	Elinde olanla yetinen, doygun
müstahsalat	Yetiştirilmiş, üretilmiş şeyler
müstahsil	Üretici
müstait	Doğuştan yetenekli, kabiliyetli
müstefreşe	Odalık, cariye
müstekreh	İğrenç
müstemleke	Sömürge
müstevli	İstilacı
müşabih	Benzer
müşahede	Gözlem
müşeddet	Şiddetlendirilmiş
mütearife	Aksiyom
mütebaki	Geri kalan
mütehammil	Dayanan, tahammül eden
mütehassis	Duygulanma
mütehaşşit	Biriken, toplanan

mütehavvil	Değişken
müteveccihen	Yönelerek
müteverrim	Veremli
müyesser	Nasip olma
müziç	Usandıran, rahatsız eden

N

naçar	Çaresiz
nafi	Yararlı, kazançlı
nâzım	Düzenleyen
nazil	İnen, iniş
necip	Soylu, seçkin
neva	Ses
nevadir	Çok nadir
nevbet-i tasarruf	Kullanma sırası
nevmit	Umutsuz, çaresiz
nezahet	Temizlik
nikbinane	İyimserce
nikbinlik	İyimserlik
nimet-dide	Nimet görmüş
nim-ilah	Yarı tanrı
noktainazar	Bakış açısı
nurani	Işıklı
nurfeşan	Nur saçan

R

rabıtalı	Sözünü bilen, tutarlı, ağırbaşlı
rağm	İnadına davranma
rana	İyi, güzel, hoş
rasadat	Gözlemler
raşe	Titreyiş
rayiha-yı tayyibe	Güzel koku
recm	Taşa tutmak
remiz	Sembol
revnak	Parlaklık, göz alıcılık
riyaset	Başkanlık
riyaziye	Matematik
rub	Çeyrek
ruy-ı iltifat	İlgi

S

sa'y	Emek, çalışma
sa'y ü amel	Emek ve iş
sabur	Çok sabırlı
salisen	Üçüncü olarak
sanayi-i nefise	Güzel sanatlar
saniyen	İkinci olarak
sari	Bulaşıcı
sathi	Yüzeysel
sayha	Çığlık
sefine	Gemi
sehhar	Büyüleyici
sekene	Sakinler, oturanlar
serazat	Serbest, özgür
seyran	Gezme
seyyie	Kötülük
sıdk	Doğruluk, bağlılık
sıyanet	Koruma
sin	Yaş
sukut	Düşme
sureta	Görünüşte
sümmettedarik	Son anda düşünülerek

Ş

şahrah	Çok işlek yol
şakkolmak	Yarılmak
şeddadi	Çok büyük ve sağlam
şehamet	Yiğitlik
şeniyet	Gerçeklik
şerait	Şartlar
şitab	Koşmak

T

taammüm	Yayılma, genelleşme
tabiat-ı eşya iktizası	Eşyanın tabiatı gereği
tagallüp	Zorbalık
tahavvül	Dönüşüm
tahfif	Hafifletme
tahkir	Aşağılatma, onur kırma
tahnit	Ölüyü bozulmaması için ilaçlama
tamim	Genelge

tarassut	Gözleme, gözetleme
tashih-i ahlak	Ahlakı düzeltme
tasmim	Tasarlama
tatyip	İyi davranma
taun	Veba
tayyetmek	Atlamak
teakup	Art arda gelme
teati	Karşılıklı alıp verme
teceddüt	Yenilik
tedafü	Savunma
tedvin	Derleme
teemmül	Etraflıca düşünme
tefelsüf	Filozoflaşma
tefessüh	Çürüme, bozulma
tefevvuk	Üstünlük, üstün gelme
tefrik	Ayırt etme
tekid	Kuvvetlendirme
televvün	Renkten renge girme
temerküz	Bir yerde toplanma
tenakuzlar camii	Çelişkiler toplamı
tenasüh	Ruh göçü
tenevvü	Çeşitlilik
tensip	Uygun görme
teraküm	Birikme, yığılma
tercümeihal	Özgeçmiş
terettüp	Gerekme, icap etme
tesanüt	Dayanışma
teşabüh	Benzeşme
teşyi	Uğurlama
tetebbü	Derinlemesine araştırma
tetimmat	Tamamlayanlar
tevakkuf	Durma, duraklama, eğleşme
tevatür	Söylenti
tevhim	Kuruntuya düşme
tevzi	Dağıtma, bölüştürme, paylaştırma
tezyif	Küçük görme, alay etme
tir-endaz	Becerikli, zarif

U-Ü

uhuvvet	Kardeşlik
ukubat	Cezalar, işkenceler

uluhiyet	Allahlık
umde	İlke
umumi intihabat	Genel seçimler
uruc	Yükselmek
üdeba	Edebiyatçılar
ümran	Medenilik

V

vahid-i kıyasi	Birim
vaktaki	Ne zaman ki
vâlâ	Yüksek, yüce
varit	Olabilir
vâsi	Geniş
vazetmek	Koymak
vetire	Süreç
vido	Oyun, oyunda kazanılacak sayıyı veya parayı iki katına çıkarma

Y-Z

yâr ve ağyar	Dostlar ve yabancılar
yeknesak	Tekdüze
yekta	Biricik
yevmî	Günlük
zaika	Tat alma
zail	Yok olan
zait	Çoğalan
zemheri	Karakış
zeriyat	Ekim işleri
zıya	Kaybolma
zilyet	Sahibi kendisi olsun olmasın bir malı kullanmakta olan, elinde tutan kimse
zünnar	Papaz kuşağı

Vâlâ Nureddin 'Vâ-Nû', günümüzde sadece Nâzım Hikmet'in yakın dostu ve biyograficisi olarak hatırlanıyor. Oysa çok uzun yıllar "Türkiye'nin bir numaralı fıkracısı" kabul edilmiş, hem inanılmaz genişlikteki ilgi alanıyla hem de kıvrak Türkçesiyle özellikle kendinden genç birkaç kuşak aydının büyük bir zevkle takip ettiği iyi bir yazardı. Fıkracılık mesaisini, 1920'lerin ikinci yarısından 1960'ların ortalarına kadar kesintisiz olarak, belli bir dünya görüşü etrafında sürdürmüş istisnai bir kalem adamıydı. Hep şu kaygıyı gözetmişti: Yeni kurulan Cumhuriyet'in yurttaşlarını modern, seküler bir kamusal ahlak ve bu ahlakı kurumsallaştıracak bir örgütlülük geliştirmeye teşvik etmek; toplumsal kültürümüzün bu ahlakın geliştirilmesine engel olan yanlarını tatlı bir dille ama kıyasıya eleştirmek.

Çok farklı türlerde "iki kamyon" dolusu metin üreten Vâ-Nû en çok fıkra yazarlığını önemsiyordu; çünkü ileriki yılların araştırmacılarının onun tanıklık ettiği olağanüstü dönemi anlamak istediklerinde mutlaka fıkra yazarlarına başvuracağını düşünüyordu. Biz de onu günümüz okurlarına tanıtmak için on binlerce yazısı arasından üç yüz kadar fıkrasını iki cilt halinde sunuyoruz. *Fikir ve Sanat Âlemimize Bu Hürriyet Kâfi Değildir* cildi edebiyat, dil, din ve ahlak, fikir ve sanatla ilgili yazılarından, *Asri Rüyalar, Fetiş Rejimler* cildi ise gündelik hayatı ve toplumsal kültürümüzü eleştiren yazılarıyla çalışma hayatı ve siyasetle ilgili yazılarından bir seçki niteliğinde.

Haldun Taner, Vâ-Nû'yu şöyle anlatır: "Onun sütunu bize hocalarımızın açamadığı ne pencereler açtı. Köklü bir İstanbul terbiye ve görgüsünden gelen çelebiliği, Galatasaraylılığın verdiği ince bir esprisi, çok sevdiği Viyana'nın hayat üslubundan edindiği zarif bir Avrupalı gustosu ve nihayet Moskova günlerinin anısı bir diyalektikten örülme, kendine özgü, çok ilginç bir kültürü vardı."

Bu yazılar, eminiz, günümüz okurları için de yeni pencereler açacak!

#izler #cumhuriyetdönemi #gazeteyazıları #siyaset #ideolojiler #gündelikhayat

can

canyayinlari.com | f | | canyayinlari

39,5 TL

deneme

ISBN 978-975-07-5267-4

9 789750 752674